

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПРАВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ



**НАСЛІДКИ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ: ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ**

Всеукраїнська науково-практична конференція

26 жовтня 2023 року

Київ – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРАВА І СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ
ТА ДИЗАЙНУ
МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
БЛЮЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА І
ПІДПРИЄМНИЦТВА ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТУРИЗМУ, ЕКОНОМІКИ І ПРАВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТУ ПРАВА ДЕРЖАВНОГО
ПОДАТКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ТА МИТНОЇ СПРАВИ ДЕРЖАВНОГО
ПОДАТКОВОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КИЇВСЬКИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАН УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКА ФІЛІЯ ПВНЗ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ФІЛІЯ ВІДКРИТОГО МІЖНАРОДНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
М.П. ДРАГОМАНОВА

НАСЛІДКИ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Всеукраїнська науково-практична конференція

26 жовтня 2023 року

Київ – 2023

ОРГКОМІТЕТ

Добкіна К.Р., декан Юридичного факультету ІУТП ДУІТ, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри Правосуддя;
Новосельська І.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Цивільного та кримінального права, заступник декана;
Клюєва Є.М., завідувач кафедри Господарського та транспортного права, доктор юридичних наук, професор;
Мусієнко А.В., завідувач кафедри Цивільного та кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент;
Беззубов Д.О., в.о. завідувача кафедри Конституційного та адміністративного права, доктор юридичних наук, професор;
Матвійчук А.В., в.о. завідувача кафедри Правосуддя, доктор юридичних наук, доцент;
Бурдоносова М.А. кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Мусієнко В.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри Цивільного та кримінального права;
Філіппов А.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри Господарського та транспортного права;
Озель В.І. кандидат юридичних наук, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Савицька С.Л., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя;
Подолан Ю.О., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Господарського та транспортного права;
Васильчук С.С., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Правосуддя;
Стародубова О.А., кандидат юридичних наук, доцент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Михайлов В.О., старший викладач кафедри Правосуддя;
Горбань Є.А., доктор філософії, старший викладач кафедри Господарського та транспортного права;
Богатих Д.С., асистент кафедри Конституційного та адміністративного права;
Парубець К.А., аспірант Юридичного факультету ІУТП ДУІТ, старший лаборант кафедри Цивільного та кримінального права

Наслідки вторгнення Російської Федерації в Україну: правовий аспект: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 26 жовтня 2023р. – К.: ДУІТ, 2023. – 599 с.

Матеріали друкуються мовою оригіналу в редакції авторів.

©ДУІТ, 26-10-2023

ЗМІСТ

Секція 1. Теорії та історії держави і права. Конституційне право

<i>Андрусяк Ірина Павлівна</i>	ПРОБЛЕМИ ДІЄВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ІМПЛЕМЕНТОВАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА	25
<i>Гелемей Юрій Миколайович</i>	НЕОБХІДНІСТЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ГУМАНІТАРНИЙ І ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ	28
<i>Іванов В'ячеслав Миколайович</i>	КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА – ВИДАТНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКО- ПРАВОВОЇ ДУМКИ	31
<i>Іванов Олександр Юрійович</i>	СТОРІНКИ ІСТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В ГРУЗІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	35
<i>Войтович Альона Олександрівна</i>		
<i>Кипич Інга Валеріївна</i>	ПРАВА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ	39
<i>Озель Віталіна Іванівна</i>	ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	48
<i>Крюкова Анна Миколаївна</i>		
<i>Озель Віталіна Іванівна</i>	КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРНАТІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ	53
<i>Шемітько Ангеліна Василівна</i>		

<i>Озель Віталіна Іванівна</i>	ГУМАНІЗМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ	58
<i>Білецька Анастасія Вячеславівна</i>		
<i>Озель Віталіна Іванівна</i>	ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ	62
<i>Жук Валерія Максимівна</i>		
<i>Озель Віталіна Іванівна</i>	КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ЖИТЛО ТА ЙОГО ЗАХИСТ В УМОВАХ ВІЙНИ	68
<i>Чижик Андрій Петрович</i>		
<i>Сидорович Руслан Михайлович</i>	ВИМОГИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДКРИТИХ БАЗ ДАНИХ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	74
<i>Медвідь Федір Михайлович</i>	ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В СИСТЕМІ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ І ФІЛОСОФІЇ	78
<i>Твердохліб Анатолій Іванович</i>		
<i>Бурлака Артур Анатолієвич</i>		
<i>Радовецька Людмила Василівна</i>	ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КАТЕГОРІЙ «ПРАВОСВІДОМІСТЬ» ТА «ПРАВОРОЗУМІННЯ» ЯК ЦЕНТРАЛЬНИХ ПОНЯТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ	86
<i>Бондаренко Степан Юрійович</i>		

<i>Бурдоносова Марина Анатоліївна</i>	ІДЕЯ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В ПРАВІ ФРАНЦІЇ	92
<i>Терещук Микола Миколайович</i>	ВІЙСЬКОВЕ ВТОРГНЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ	97
Секція 2. Цивільне право, цивільний процес та сімейне право		
<i>Заїка Юрій Олександрович</i>	ПРИНЦИП ДОСТУПНОСТІ ЖИТЛА І КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	100
<i>Шаповал Леся Іванівна</i>	РОЛЬ АДВОКАТА ЯК ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	104
<i>Базір Вікторія Богданівна</i>		
<i>Шаповал Леся Іванівна</i>	ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ	108
<i>Невгад Лілія Вікторівна</i>		
<i>Мусієнко Володимир Володимирович</i>	АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ	113
<i>Безклейна Каріна Олександрівна</i>		

<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ ТА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК	119
<i>Бердник Анастасія Романівна</i>		
<i>Риженко Наталія Олександрівна</i>	ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС І ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	122
<i>Жила Ірина Вікторівна</i>		
<i>Калінюк Анжела Леонідівна</i>	ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОЦЕДУРОЮ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ	126
<i>Шаповал Володимир Володимирович</i>		
<i>Радченко Лілія Іванівна</i>	ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО КОМУНІКАЦІЇ З ДІТЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	131
<i>Крапко Лілія Олександрівна</i>		
<i>Риженко Наталія Олександрівна</i>	ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	136
<i>Якушева Діана Андріївна</i>		
<i>Баженов Михайло Ігорович</i>	КОНЦЕПЦІЯ «ДОБУДОВИ/РОЗВИТКУ ПРАВА» СУДАМИ ЯК СКЛАДОВА ВИРІШЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ	139

<i>Камінська Наталя Сергіївна</i>	РОЗВИТОК НЕЗВИЧНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	145
<i>Мусієнко Володимир Володимирович</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАВДАТКУ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	149
<i>Каракач Алла Степанівна</i>		
<i>Мусієнко Володимир Володимирович</i>	ЦИВІЛІСТИЧНА НАУКА ЧАСІВ НОВІТНЬОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	154
<i>Шемітько Ангеліна Василівна</i>		
<i>Мусієнко Володимир Володимирович</i>	ПРИТРИМАННЯ, ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	158
<i>Левшунова Анна Андріївна</i>		
<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	МІЖНАРОДНА СИСТЕМА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	164
<i>Куликовська Катерина Дмитрівна</i>		
<i>Лаговська Наталя Валеріївна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ В ВОЄННИЙ ЧАС	169
<i>Батюк Лілія Володимирівна</i>		

<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	ПАТЕНТНЕ ПРАВО	174
<i>Осика Олександр Юрійович</i>		
<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	182
<i>Павловська Аліна Володимирівна</i>		
<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	188
<i>Пасічник Іванна Олегівна</i>		
<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	192
<i>Теребейчик Наталія Василівна</i>		
<i>Новосельська Ірина Василівна</i>	ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА: ЯК ОБ'ЄКТ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ	196
<i>Трофімчук Софія Вікторівна</i>		

Новосельська Ірина Василівна	ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ШЛЯХОМ ІНТЕРНЕТ ПІРАТСТВА	200
Гайдай Софія Ростиславівна		
Новосельська Ірина Василівна	АСПЕКТИ ПРАВО СЛІДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ	205
Дуля Вікторія Вадимівна		
Новосельська Ірина Василівна	ОХОРОНА ТА ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	211
Ліхтанська Анна Петрівна		
Котюк Олександр Іванович	СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ ЗОРІЄНТОВАНЕ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ	223
Шаповал Леся Іванівна	ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ	227
Сокол Олександра Іванівна		
Шаповал Леся Іванівна	ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	233
Пендюра Софія Максимівна		

<i>Шаповал Леся Іванівна</i>	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ	238
<i>Федорченко Наталія Володимирівна</i>	ПРАВО НА ОСВІТУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	242
<i>Сакара Наталія Юрійвна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ЯКА ДІЄ В ПОРЯДКУ САМОПРЕДСТАВНИЦТВА	248
<i>Дудник Таїсія Іванівна</i>		
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	253
<i>Коросташивець Юлія Григорівна</i>	ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ТА МІЖНАРОДНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ	256
<i>Коросташивець Юлія Григорівна</i>	НАСЛІДКИ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ	261
<i>Маковська Діана Олександрівна</i>		
<i>Коросташивець Юлія Григорівна</i>	ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ	265
<i>Бабич Ірина</i>		
<i>Породько Вікторія Володимирівна</i>	ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ОБСЯГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН МАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ	269

Мартюк Аліна Сергіївна	КАТАСТРОФІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН УКРАЇНИ	273
Сакара Наталія Юрійвна	ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА	278
Вишня Анна Ігорівна		
Новосельська Ірина Василівна	ЗАХИСТ ПРАВ АВТОРІВ І ПАТЕНТОВЛАСНИКІВ	282
Богаткіна Анастасія Євгенівна		
Мусієнко Володимир Володимирович	АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ У ПРЯМОМУ ЗМІШАНОМУ СПОЛУЧЕННІ	287
Синиця Вікторія Тарасівна		

Секція 3. Трудове право. Право соціального забезпечення

Новосельська Ірина Василівна	ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	292
Бучак Каріна Андріївна		
Новосельська Ірина Василівна	ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	296
Каракач Алла Степанівна		

Новосельська Ірина Василівна	ПРАВО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	300
Клименко Дмитро Олександрович		
Новосельська Ірина Василівна	ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З НЕПОВНОЛІТНИМИ	306
Коваль Денис Олександрович		
Новосельська Ірина Василівна	СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ОСНОВНА ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВА ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	310
Левшунова Анна Андріївна		
Новосельська Ірина Василівна	ПРАВО НА ЖИТТЯ: ОСНОВОПОЛОЖЕНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ	316
Лаврик Катерина Андріївна		
Новосельська Ірина Василівна	МЕТОДИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	319
Лудченко Аліна Андріївна		
Новосельська Ірина Василівна	ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ	326
Маковка Єва Леонідівна		

Новосельська Ірина Василівна	ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ НА УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	330
Удовенко Олександр Юрійович		
Менів Любов Дмитрівна	ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	335
Якубівська Юлія Вячеславівна		
Новосельська Ірина Василівна	ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ	339
Шундик Вікторія Вадимівна		
Новосельська Ірина Василівна	ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ПРОТЕЗУВАННЯ ОСІБ, ЯКІ ВТРАТИЛИ КІНЦІВКИ В НАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	343
Синиця Вікторія Тарасівна		
Дараганова Ніна Володимирівна	ОСОБЛИВОСТІ НОРМ ТРИВАЛОСТІ РОБОЧОГО ЧАСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	347
Дудник Таїсія Іванівна		
Гузенко Олена Павлівна	СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ: РОЛЬОВИЙ АСПЕКТ ТА СУТНІСНИЙ ЗМІСТ	351
Кадала Віталій Віталійович	ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ КРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	355

<i>Марія Гучко</i>	НЕ ДОПУЩЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.	359

Секція 4. Господарське та транспортне право. Міжнародне право

<i>Ярослав Фокін</i>	РАДА ЄВРОПИ ЯК ВАЖЛИВИЙ СУБ'ЄКТ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ	363
<i>Круць Ельвіра Михайлівна</i>	У РОЗРІЗІ СПІВРОБІТНИЦТВА З УКРАЇНОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ	
<i>Юлдашев Владислав Сергійович</i>		
<i>Мудрий Сергій Миколайович</i>	ЗАХОДИ СПРЯМОВАНІ НА ВИЯВЛЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	367
<i>Гостюк Василь Іванович</i>	ДО ДИСКУСІЇ ПРО ВИКЛЮЧЕННЯ РОСІЇ З ООН	374
<i>Філіппов Артем Валерійович</i>	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ ООН	379
<i>Павловська Аліна Володимирівна</i>		
<i>Філіппов Артем Валерійович</i>	АНЕКСІЯ ТА ОКУПАЦІЯ РФ ТЕРИТОРІЙ СУВЕРЕННІЇ УКРАЇНИ ТА ДЕПОРТАЦІЯ ДІТЕЙ ЯК ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	383
<i>Мельник Катерина Ігорівна</i>		

Філіппов Артем Валерійович	ДІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙНИ РОСІЇ З УКРАЇНОЮ	388
Іванко Катерина Дмитрівна		
Серватюк Людмила Василівна	СПІВЗАЛЕЖНІСТЬ КАТЕГОРІЙ «ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ» ТА «CASUS BELLI» В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ	391
Бондаренко Степан Юрійович		
Вітко Олександр Юрійович	АСПЕКТИ СТЫГНЕННЯ ШКОДИ З РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ, ЗАВДАНОЇ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ, ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОГО ВТОРГНЕННЯ ТА ПОРУШЕННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ	401
Зайцев Олександр Миколайович	ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	411
Корольова Вікторія Ігорівна		
Секція 5. Кримінальне право та кримінальний процес		
Амеліна Анна Сергіївна	ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ, ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	415
Бірук Олена Миколаївна		

<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ	420
<i>Кириченко Данило Олександрович</i>		
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПІДОЗРЮВАНОГО/ОБВИНУВАЧЕ НОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	425
<i>Мельніченко Марія Сергіївна</i>		
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	429
<i>Микитенко Вікторія Станіславівна</i>		
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ПІДСТАВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО-НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА, ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ	433
<i>Ревера Анастасія Олександрівна</i>		
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	437
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	440
<i>Токар Інна Ігорівна</i>		
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ЗАКОНИ ТА ЗВИЧАЇ ВІЙНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	443
<i>Деревенко Назарій Любомирович</i>		

Амеліна Анна Сергіївна	ПРОБЛЕМАТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	449
Бура Анна Вікторівна		
Амеліна Анна Сергіївна	ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ	453
Волошина Софія Олександрівна		
Амеліна Анна Сергіївна	СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ	457
Кожухар Максим Володимирович		
Важинський Володимир Михайлович	ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА СФЕРУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	461
Амеліна Анна Сергіївна	АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ	467
Ведмеденко Аліна Сергіївна		
Амеліна Анна Сергіївна	РЕОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНИХ ДІЙ ТА МЕТОДІВ ЗБОРУ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	472
Захлебний Анатолій Сергійович		

Митник Уляна Миколаївна	ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	475
Амеліна Анна Сергіївна	СУТНІСТЬ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЯ ЯК ОКРЕМОЇ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ	479
Рибченко Марина Сергіївна		
Амеліна Анна Сергіївна	ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	482
Савчук Богдан Сергійович		
Амеліна Анна Сергіївна	АНАЛІЗ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	486
Фаренюк Тарас Олександрович		
Киренко Сергій Георгійович	ПРОБЛЕМИ УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ІНКРИМІНУВАННЯ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	490
Мусієнко Анатолій Володимирович	ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СВІТЛІ РЕФОРМ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	493
Жук Андрій Михайлович		

<i>Мусієнко Анатолій Володимирович</i>	ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАРОДЕРСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	496
<i>Фортунатова Марія Геннадіївна</i>		
<i>Мусієнко Анатолій Володимирович</i>	СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВООПОРУШЕННЯМ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ	501
<i>Романенко Олександр Віталійович</i>		
<i>Амеліна Анна Сергіївна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗУПИНЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	505
<i>Бура Оксана Вікторівна</i>		
<i>Михайлов Володимир Олександрович</i>	НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	509
<i>Павловська Аліна Володимирівна</i>		
<i>Михайлов Володимир Олександрович</i>	СТРУКТУРА ТА СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	515
<i>Михайлов Володимир Олександрович</i>	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	520
<i>Богаткіна Анастасія Євгенівна</i>		

Михайлов Володимир Олександрович	ПОРІВНЯННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС	524
Куликовська Катерина		

Вахненко Тетяна Віталіївна	ІНДИВІДУАЛЬНА ГАРАНТІЯ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ПРОЦЕСУ: ВИЗНАЧЕННЯ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ НА ОСНОВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ПІДОЗРЮВАНОГО	528

Секція 6. Адміністративне право. Фінансове право

Зайцев Олександр Миколайович	НА ШЛЯХУ ДО ВІДНОВЛЕННЯ: ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ	532

**Верішняк Вікторія
Іванівна**

**Швець Денис
Андрійович**

Муляр Галина Володимирівна	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	536

Наконечна Ірина Володимирівна	СФЕРА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ	540

**Корж Дмитро
Олександрович**

<i>Наконечна Ірина Володимирівна</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ	544
<i>Куцмус Микола Сергійович</i>		
<i>Хоркавий Сергій Васильович</i>	ОНОВЛЕННЯ СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: НОРМАТИВНО- ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	549
<i>Зурнаджи Євген Євгенович</i>	ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	554
<i>Корнієнко Валерій Олексійович</i>	ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ	559
<i>Беззубов Дмитро Олександрович</i>	ЮРИДИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПСИХОТИПІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	573
<i>Синиця Вікторія Тарасівна</i>		
<i>Беззубов Дмитро Олександрович</i>	ПРИНЦИП ТРАНСПАРЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	578
<i>Червінський Олексій Вікторович</i>		

Коваленко Ярослав	ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ АГРАРНИХ РОЗПИСО	584

Секція 7. Медичне право

Москаленко К. В.	ІНСТИТУТ ПОПЕРЕДНЬОГО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПАЦІЄНТА:	588
Борзілов Дмитро Євгенович	ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	

Секція 8. Міжнародне морське право

Радовецька Людмила Василівна	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ООН З МОРСЬКОГО ПРАВА	594
Хаметова Соня Елдарівна		

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

*Андрусяк Ірина Павлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права і конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»*

ПРОБЛЕМИ ДІЄВОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ІМПЛЕМЕНТОВАНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ ЩОДО ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє населення є серйозною проблемою сучасного суспільства, що виникає в умовах агресивних діях одного члена сім'ї проти іншого. Це може включати різні форми насильства - фізичне, психологічне чи економічне, таке як побиття, загрози, образи, контроль над фінансами і таке інше. Жінки та діти, зокрема, стають жертвами цього насильства, що робить цю проблему актуальною для всіх членів сім'ї, зокрема діти можуть бути свідками або жертвами цього страшного явища. Особливо щодо дітей у сфері домашнього насильства може включати не лише пряме насильство стосовно них, але й вони виступають свідками насильства проти інших членів їхньої сім'ї (наприклад, їхніх матерів або братів і сестер), вказане спричиняє формування насильницьких інтимних партнерських стосунків у дорослому віці [1].

Минулого року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі - Стамбульською конвенцією). Слід звернути увагу, що для цього державі знадобилося більше ніж десятиліття боротьби наукової та громадської спільноти. Наявність цього

нормативного акту безумовно оцінюємо як дуже позитивний крок в контексті інтеграції європейських стандартів у всіх сферах суспільного життя.

Проте проблеми праксіологічного характеру все ще залишилися. Зокрема кількість випадків домашнього насильства в усіх його проявах та формах не зменшилася, а навпаки з військовими діями питання має особливе значення. Органи державної влади не можуть повною мірою забезпечувати права та свободи громадян на всій території держави, не є винятком і правопорушення у сфері домашнього насильства.

По-друге, навіть на умовно безпечній території питання запобігання та протидії домашньому насильству мають другорядне значення, оскільки природньо, що захист територіальної цілісності, життя та здоров'я громадян в умовах військових дій, поновлення інфраструктурної мережі, низка інших викликів у тому числі в сфері охорони здоров'я є нині пріоритетнішою для органів як державної влади, правоохоронних органів, так і місцевого самоврядування. Тому слід констатувати обмежений доступ до соціальних послуг та організацій, які надають підтримку жертвам.

Домашнє насильство порушує основні права та гідність особистості, поглиблює соціальні проблеми і негативно впливає на фізичне та психічне здоров'я потерпілих. Прояви домашнього насильства прямо порушують людоцентристську ідеологію суспільної реальності, захищаючи природні права людини - на життя, свободу та безпеку особистості, особливо ставлячи під загрозу фізичному та емоційному недоторканність жертв насильства. Часто це також призводить до обмеження свободи вибору та самовизначення, або навіть втрати контролю над власним життям.

В Україні під час війни держава не може забезпечити запобіганню та протидії домашньому насильству, однак вказане явище зростає через стресові ситуації та економічні фактори. Науковцями іноземної школи права повідомляється, що у періоди кризи відбувається стрімке підвищення рівня насильства з боку інтимного партнера, жорстокого поводження з дітьми та людьми похилого віку, у тому числі у зв'язку з економічною нестабільністю та стресовим середовищем [2].

З іншого боку, закриття шкіл, зміна середовища, ізолюваність дітей під час війни віддаляють їх від вчителів, що є фахівцями і мають педагогічний досвід розпізнавати такі проблеми, в таких умовах зростає досліджуване соціально негативне явище. 20,5% від загальної кількості повідомлень в умовах кризи було саме від дітей за повідомленнями Міністерство охорони здоров'я та соціальних служб США у 2020 році [3]. Вказане пов'язували з пандемією, проте військові дії ще більш посилюють проблемність ситуації, проте статистичних даних та аналізу в цьому напрямку не проводиться, тому ми можемо тільки передбачати зростання проявів домашнього насильства.

Література

1. Kourti A., Stavridou A., Panagouli E., Psaltopoulou T., Spiliopoulou C., Tsolia M., Sergeantanis T. N., Tsitsika A. Domestic Violence During the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2023. Vol. 24(2). 719–745. <https://doi.org/10.1177/15248380211038690>
2. Mansi V., Malathesh B. C., Soumitra D., Seshadri S. C. COVID-19 and domestic violence against women. *Asian Journal of Psychiatry*, 2020. Vol. 53, 102227.

3. U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, & Youth and Families, Children's Bureau. Child maltreatment 2018. URL: <https://www.acf.hhs.gov/cb/research/technology/statistics-research/child-maltreatment>

*Гелемей Юрій Миколайович,
аспірант Інституту права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ГУМАНІТАРНИЙ І ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Актуальність правового регулювання статусу військовополонених набуває особливого значення в контексті сучасних збройних конфліктів та глобальної гуманітарної проблематики. Як вказує дослідник ісламського гуманітарного права Abdullahi I. «війна – це частина життя» [1, с.61]. У цій статті розглянемо важливість у регулюванні правового статусу військовополонених та його вплив на забезпечення гуманітарних норм та принципів.

З часів Середньовіччя жінки, діти, люди похилого віку, неозброєні учасники бойових дій і військовополонені перебували під егідою правил, що гарантували їхні права на недоторканність [2]. Не дивлячись на довгу історію правової уваги, правовий захист військовополонених - це одна з основних гуманітарних проблем, яка вимагає зараз врегулювання та удосконалення. Ця тема сьогодні є особливо актуальною в умовах сучасних збройних конфліктів та воєн,

які тривають у різних куточках світу, і нажаль актуальним є вже півтори роки й для України.

Перш за все, слід зазначити, що військовополонені - це люди, які опинилися у важкій ситуації через військові події, і які мають право на захист та гідне ставлення згідно з міжнародним гуманітарним правом. Забезпечення правового статусу військовополонених є ключовою складовою гуманітарних зобов'язань міжнародного співтовариства. Міжнародне гуманітарне право встановлює чіткі норми, спрямовані на захист та гідне поводження з військовополоненими. Захист прав військовополонених є числом елементом побудови світу та стабільності в постконфліктних регіонах. Правильне поводження з ними сприяє процесу демілітаризації та реінтеграції в суспільство, посиленню зміцнення довіри між сторонами конфлікту.

Проте, не дивлячись на чіткі норми і конвенції, прийняті міжнародним співтовариством, реальність показує, що ці права часто порушуються. Однією з основних загроз для правовійськовослужбовців є недотримання зобов'язань зі сторони конфліктуючих сторін. Військові конфлікти часто супроводжуються хаосом, де порядок і закон порушуються, що створює умови для прояву насильства, в тому числі стосовно військовополонених, котрі знаходяться під контролем протилежної сторони: неправомірне використання військовослужбовців у якості робочої сили, тортури, знущання, психологічний та фізичний тиск, сексуальне насильство, зникнення, масові вбивства, - все це і багато іншого супроводжує сьогодишню війну російської федерації проти України.

Нині наша держава має справу з ситуаціями, де країна-агресорка порушує зобов'язання щодо військовополонених,

що призводить до гострої гуманітарної кризи та затребуваності у міжнародній реакції, притягнення до відповідальності. Загальновизнаною правовою ідеологією є позиція, відповідно до якої міжнародне співтовариство несе спільну відповідальність за забезпечення дотримання прав військовополонених. Дипломатичний тиск, моніторинг дотримання норм міжнародного гуманітарного права та надання гуманітарної допомоги – це інструменти, які можуть бути використані для забезпечення військового захисту полонених. Як вказує Laurel Clegg «залучити людство до війни є однією з головних цілей міжнародного гуманітарного права» [3]. Проте про реальну дієвість правових міжнародних методів захисту військовополонених також слід вести наукові дискусії, оскільки практика демонструє те, що вироблені роками механізми втратили свою актуальність.

Забезпечення захисту прав військовослужбовців не лише є обов'язком перед загальнолюдськими цінностями, але й важливою складовою побудовою стабільного світу, що ґрунтується на цілях сталого розвитку та гуманісно-аксіологічних детермінантах.

Література

1. Abdullahi I. Rights And Treatment Of Prisoners Of War Under Islamic International Humanitarian Law: A Legal Analysis. Archives of Business Research, 2019. Vol. 7(10) P. 61-74. С. 61
2. Silva B. T. P., Pains F. A., Carneiro J. N. R. M., Ribeiro L. A. M., Silva L. S. G. da, Dias M. C. de S., Lima N. F. B. . The participation of civilians in armed conflicts: A case study of the Russian-Ukrainian war. *Caderno De ANAIS HOME*. 2023 URL:

<https://homepublishing.com.br/index.php/cadernodeanais/article/view/662>

3. Clegg L. The International Committee of the Red Cross and the protection of world war dead. Forensic Science International. 2021. Vol. 319, 110648

*Іванов В'ячеслав Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри Конституційного та адміністративного
права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій*

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА – ВИДАТНА ПАМ'ЯТКА УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Агресивна війна російського імперіалізму проти України, намагання окупувати наші території, супроводжується спробами не лише привласнити матеріальні цінності, а й перебрати собі великі пласти української історії. Проте наша минувшина багата на видатні пам'ятки культурної і правової спадщини, які є свідченням високого рівня цивілізаційного розвитку українського народу, що унеможливило їхнє привласнення агресором. Видатною пам'яткою української політико-правової думки, значною віхою до ствердження української державності на переломі середньовіччя та ранньомодерного часу є Конституція Пилипа Орлика. За формою то був суспільний договір про що свідчить повна назва документу[1]. В такий демократичний спосіб, обмеживши владу новообраного гетьмана рамками «договорів

і постанов прав і свобод», старшина і полковники „уклали угоду”, щоб раз і назавжди припинити спроби узурпувати владу, порушувати колишні права і вольності.

У тексті документу проголошено державний суверенітет та визначено кордони побудови Української держави. Виразно проглядається парламентаризм та республіканізм як конституційні засади українського державотворення: верховенство влади козацької демократії, виборність старшини, полковників, підзвітність гетьмана, здійснено крок до поділу влад. Законодавча влада покладалась на Генеральну Раду, яка мала працювати сесійно, тричі на рік. До її складу входили не лише генеральні старшини та полковники, а й делегати від територіальних одиниць, посли від Війська Запорізького Низового (ст.6). Генеральна Рада мала розглядати питання про безпеку держави, спільне благо, інші громадські справи, за поданням гетьмана обирати генеральну старшину, заслуховувати звіти гетьмана. Виконавчу владу уособлював гетьман разом з Радою генеральної старшини. На противагу зростанню деспотичних тенденцій правління попередніх гетьманів («самодержавство непритаманне гетьманському уряду») повноваження гетьмана були значно обмежені. Він мав узгоджувати рішення «з генеральними особами, полковниками та генеральними радниками», не мав права самостійно здійснювати зовнішні зносини, йому було заборонено створювати власну адміністрацію (ст.8). Для задоволення матеріальних потреб гетьманові мали надаватися певні рангові маєтності з чітко визначеними прибутками, проте лише на час його перебування на посаді. За своєю посадою він мав дбати про лад у Вітчизні, «а особливо повинен пильнувати, щоб людям військовим і посполитим не чинилися збиткові тягарі, податки, пригнічення та здирства»

(ст.10). Передбачалося створення відокремленого від гетьманської влади Генерального суду.

Демократичні засади формування органів влади поєднуються зі своєрідною системою «стримань та противаг». «Завжди як військові, так і посполиті урядники, особливо полковницькі, мають обиратися вільними голосами, а по обранні - владою гетьманською затверджуватись» (ст.10). «Якщо у діях Яснотельможного гетьмана буде помічено щось несумісне з правами та вольностями, шкідливе та некорисне для Вітчизни» висловлювати йому докір (ст.6). Українська церква мала вийти з підпорядкування Московського патріархату і підпорядковуватись Константинопольському патріархату (ст. 1).

Велика увага приділена встановленню справедливої соціальної політики. Вдови-козачки й осиротілі діти козацькі, двори козацькі й жінки в час відсутності козаків, які перебувають в походах або на якійсь іншій військовій службі, щоб до всяких громадських повинностей не притягалися і сплатою податків не обтяжувалися (ст.11). Нехай збирачі податків та податкові чиновники збирають до державної скарбниці тільки те мито і тільки з тих товарів, які будуть виражені у майнових угодах, нічого зайвого від купців не вимагаючи і людям бідним здирства не чинячи (ст.16). Актуальними є передбачені Конституцією антикорупційні запобіжники. Гетьман «не повинен мати жодного відношення до військового скарбу»; відповідні функції покладались на Генерального скарбника. Пани полковники також не повинні цікавитися скарбницями полковими, а задовольнятися своїми прибутками та маєтностями відповідно до їх посад (ст.9). Найбільше ж на людей бідних чинять утиски і здирства та пригнічують їх тягарями владолюбні хабарники, які не за

заслуги свої, а через ненаситну пожадливість прагнуть потрапити в уряди військові і посполиті для свого збагачення. Тому остаточно постановляється, щоб Ясновельможний гетьман жодними, хоч би й найбільшими, подарунками та респектами не спокушався, нікому за хабарі в урядах ні полковничих, ні інших військових чи посполитих посад не давав і насильно в уряд нікого не призначав (ст.10).

Написана майже за 80 років до Конституції США «Конституція Пилипа Орлика» увібрала в себе надбання української політико-правової думки, була кроком до поділу влад на законодавчу, виконавчу і судову. Вона мала й такі демократичні цінності як приватна власність, загальне виборче право (щоправда виключно для чоловіків), обмеження у податках. Політико-правове значення «Конституції Пилипа Орлика» полягає в тому, що вона визначала основні засади державного устрою в Україні, який мав був встановлений після війни коаліції держав проти Росії. Цей визначний конституційний акт з відомих причин не втілювався у політичну практику. Але сам факт його появи засвідчує, що прогресивна частина української еліти в той час, коли в Європі панували абсолютистські монархії, створила модель станової гетьманської республіки, заснованої на засадах республіканізму, парламентаризм

у, демократизму, на природному праві народу на свободу і самовизначення.

Література

1. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін
URL:<http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
(дата звернення: 16.10.2023).

Іванов Олександр Юрійович,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національної академії Служби безпеки України

Войтович Альона Олександрівна,
здобувач вищої освіти
Національної академії Служби безпеки України

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ В ГРУЗІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Одним із регіонів, який здавна чи не найбільше від інших потерпає від російського впливу, є Закавказзя в цілому та Грузія зокрема. Так, грузинська державність тривалий час зазнавала комплексного впливу з боку росії за різними напрямками: торговельно-економічним, культурним, політичним, церковним. Ситуації, за яких московія могла опанувати її без будь-яких перешкод з боку інших держав, неодноразово траплялись і раніше. Однак саме наприкінці XVIII ст., коли Османська імперія – основний конкурент росії в чорноморському регіоні – була повністю ослабленою політично й економічно, а кахетинський престол посів Іраклій II із проросійською орієнтацією, склалися найбільш сприятливі умови для втілення загарбницьких планів самодержавства. Значна частина грузинської знаті була категорично проти будь-якого об'єднання з російською імперією, але російські дворяни грузинського походження стали надійною опорою для російського уряду в реалізації його експансіоністських намірів. Лояльність до намірів росії висловлювала також і грузинська православна церква, яка вже була частково реформована за російськими канонами. Уже в

1810 р. інститут католикоса як глави місцевої церкви було скасовано, а саму церкву включено до складу системи російської православної церкви на правах екзархату без збереження будь-яких автономних прав.

Характер політики російської імперії щодо релігійної ситуації у Грузії засвідчує, що самодержавство вживало всіх можливих заходів, аби зміцнити позиції православ'я в цій країні як зручного засобу контролю над політичною ситуацією та розвитку псевдопатріотичних почуттів у населення. При цьому, йдеться не про канонічну православну віру, а про її спотворену російську версію, де місце государя визначено нарівні з Богом. Московські церковні посольства до Грузії у своїх донесеннях відзначали, що спорудження в цій країні католицьких храмів слід розглядати в якості нічого іншого, як наступу на єдиновірний народ. Особливо це поширилося в період перших Романових, у першій половині XVII ст., коли вся Європа була охоплена Тридцятилітньою війною 1618–1648 рр. і царат мав можливість поширювати свій вплив на інших територіях. У той час активізуються контакти безпосередньо між правлячими династіями Грузії та Московії, яку в подальшому стали трактувати як прояви «природного тяжіння» одного народу до іншого. У 1605 р. племінник убитого росіянами грузинського правителя Олександра II Баграт відправився до москви, тікаючи начебто від перського панування. Насправді ж це була вміла діяльність російської агентури впливу, аби грузинська знать опинилася у стані розколу між Багратам із його нібито проросійською орієнтацією та чинним правителем його дядьком Теймуразом, який був лояльним до персів. Подібні акції ставали частішими, і в 1635 р. кахетинський очільник направив до москви на переговори саме католикоса Никифора, що було благодатною

нивою для поширення впливу на Грузію засобами православ'я. Однак на московському церковному соборі 1654 р., куди були запрошені, зокрема, сербські єпископи, грузинських сановників не було, що свідчило ні про що інше, як про відсутність у царату бажання зберігати автономну грузинську церкву.

Істотно, що вплив Москви на релігійну ситуацію у Грузії був досить систематичним і тривав починаючи з 1492 р. За цей час відбулась адаптація методів реалізації російських експансіоністських намірів щодо грузинських реалій. Зокрема, було враховано низький рівень вразливості грузинської церкви до зовнішньополітичних чинників. Саме тому об'єктом впливу стали в основному представники придворної та наближеної до неї знаті. Також розгалужені торгові контакти грузинських купців пролягали, серед іншого, через територію козацької України та Балкан як найкоротший шлях для експорту до Західної Європи дорогоцінних металів, а на цих землях уже давно працювали московські торговці та єпископи. Так відбувалися контакти грузинського простоліуду з російською культурою та ідеологією. Саме тому в середовищі купецтва панувала атмосфера лояльності до проросійських кроків того ж Теймураза, Гіоргі V, Вахтанга VI, Іраклія XII та низки інших правителів Грузії, які опинилися під цілковитим впливом московського царя і вдавалися до відверто антинаціональних дій.

У межах західної цивілізації, на відміну від російських реалій, починаючи з раннього Нового часу стало утверджуватися таке прогресивне явище, як релігійний плюралізм – концепція, що визнає і приймає існування різних релігійних переконань і віровчень у суспільстві або у світі в цілому. Вона передбачає взаємодію, взаємоповагу і

співіснування різних релігійних традицій без переваги однієї над іншою або без намагання конвертувати чи підкорити інших [1]. Взаємодія релігії та політики в контексті конституціоналізму вимагає балансу між двома сферами. Конституційні гарантії встановлюють принципи розділення церкви та держави, що означає незалежність обох сфер. Це захищає як свободу релігійних організацій від державного втручання, так і свободу держави від релігійного контролю. Водночас, роль демократичної держави в підтримці релігійної свободи полягає в тому, щоб забезпечити рівні права та можливості для усіх громадян проявляти, віддавати перевагу та практикувати свою віру без дискримінації. Ці принципи явно несумісні із загарбницькою сутністю російської державної ідеології.

Підводячи підсумки, зазначимо, що Грузія, перебуваючи на рівні сформованості та розвитку загальної і політичної культури значно вище від росії, зазнала значного деструктивного впливу і була інкорпорована до загальноімперської системи. Використання релігії для впливу на різні сфери життєдіяльності грузинського суспільства, зовнішньополітичних комбінацій і ряду методів інформаційного протиборства зумовили зовні ненасильницький характер підкорення Грузії. Запобігання подібного сценарію в сучасних умовах можливе завдяки забезпеченню дієвості принципу релігійного плюралізму, оскільки саме завдяки йому можливо надання максимальної свободи дій для представників різноманітних етноконфесійних спільнот, зокрема, тих, котрі перебувають у зоні ризику потрапляння під деструктивний вплив православної церкви московського патріархату.

Література

1. Яремчук С. С. Релігійний плюралізм у сучасному соціологічному теоретизуванні. Науково-теоретичний альманах «Грані», 20(9), 2017. С. 38-45.

Кипич Інга Валеріївна,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри приватного та публічного права
Інституту права і сучасних технологій
Київського національного університету
технологій та дизайну
м.Київ, Україна

ПРАВА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ

Воєнний конфлікт на сході України став причиною кризи для понад 5 млн. людей, зокрема й 1,7 млн дітей. Майже 1,3 млн. людей стали вимушеними переселенцями. За інформацією Дж. Барберіс, представника Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) (ЮНІСЕФ) в Україні, станом на червень 2023 р. в результаті конфлікту на сході України принаймні 268 дітей було вбито і 180 дітей поранені, починаючи з березня 2014 р. [1].

Збройний конфлікт став передумовою виникнення нового для українського суспільства явища – «раптової бідності». Оскільки сім'ї внутрішньо переміщених осіб через вимушену зміну свого місця проживання втратили буквально все, ставши незабезпеченою категорією громадян, яка не має власного житла. Крім наявної в Україні економічної кризи, суспільство переживає триваючий збройний конфлікт на Донбасі, що створює додаткові випробовування для дітей і формує нові виклики всій системі органів і служб у справах дітей. За висновками експертів, переважна більшість переміщених зі сходу України дітей зазнали стресу внаслідок пережитих травм, зокрема й психологічних, втрачають можливість швидкої адаптації на мирних територіях.

Результати дослідження свідчать, що станом на кінець 2015 р. понад 10% дітей мають значні труднощі з адаптацією, 45,9% – адаптувались лише частково, 23% – не можуть визначитись із ступенем адаптації, тільки 20,5% дітей цілком адаптувались [2]. Вищезазначені дані свідчать про необхідність вдосконалення спеціальних реабілітаційних і соціальних програм, заходів в умовах гострого збройного конфлікту. Саме тому метою статті є дослідження проблем захисту дітей від насильства під час воєнних дій і збройних конфліктів.

Воєнні дії та окупація негативно позначаються на житті дітей, їх здоров'ї та розвитку, на можливості налагодити повноцінне життя в майбутньому [1]. Наслідки російської агресії для громадян України, і дітей зокрема, є безпрецедентними, про що свідчать масштаби гуманітарної кризи, а подекуди й гуманітарної катастрофи. Дії рф порушують права дітей на життя та безпеку, гарантовані Конвенцією ООН про права дитини. Лише від обстрілу з тактичного ракетного комплексу «Точка-У» залізничного вокзалу м. Краматорська 8 квітня загинуло 7 дітей. На території Гостомеля та Бучі на Київщині виявлено тіла дітей 4 і 10 років із тілесними ушкодженнями. 117 За даними ювенальних прокурорів, через збройну агресію РФ в Україні станом на 15 квітня 2023 року загинули 298 дітей та більше 355 було поранено. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 117, Київській – 105, Харківській – 81, Чернігівській – 54, Миколаївській – 40, Херсонській – 38, Луганській – 36, Запорізькій – 23, столиці – 16, Сумській – 16, Житомирській – 15. Через масовані бомбардування та обстріли збройними силами рф українських міст та сіл пошкоджено 1018 закладів освіти, з них 95 зруйновано повністю.

Зрозуміло, що ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях [2]. Із інформаційних джерел країни-агресора відомо, що у Раді федерації росії пропонують запровадити системну роботу із навчання російської мови дітей, яких було вивезено з Донецької та Луганської областей на територію рф. Їх змушуватимуть вивчати мову агресора для асиміляції та навчання у російських школах. За даними російських ЗМІ вже вивезено до рф понад 150 тисяч українських дітей. Влада країни-окупанта планує знищити сутність та мову маленьких українців, стерти їхню пам'ять та всі зв'язки із Україною. Такі дії є порушенням статті 29 Конвенції ООН про права дитини, в якій передбачено, що освіта дитини має бути спрямована на виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження.

Фахівці наголошують на конкретних загрозах для дітей під час війни:

- у зоні бойових дій діти гинуть, зазнають катувань і отримують серйозні травми, що можуть призвести до інвалідності;
- нерідко дітей змушують стати солдатами, що збільшує ризик травмування та завдання шкоди іншим;
- брак їжі, особливо серед збіднілого населення, призводить до недоїдання та ослаблення імунної системи;
- погані житлові та санітарні умови сприяють розповсюдженню інфекційних захворювань;
- нестача медикаментів, медичного персоналу й якісних медичних послуг збільшують рівень смертності та показник захворюваності у воєнний час;

- діти втрачають батьків, братів і сестер, друзів, а ті, що стали сиротами, часто змушені жити на вулиці, де ризик почати вживати наркотичні засоби чи алкоголь значно вищий;
- під час війни батьки зазвичай зосереджені на виживанні, тому приділяють менше уваги дітям, яким доводиться самотійно шукати сенс у тому, що відбувається [3].

Зауважимо, що зазначений перелік не є вичерпним; існує безліч проблем і нюансів, на які варто звернути увагу. Так, в Україні під час воєнного стану 58 тисяч дітей повернулись до батьків або інших законних представників із закладів, де вони перебували цілодобово. В переважній більшості ці діти є вихованцями закладів середньої освіти: 57 346 дітей або 98% [4]. Досвід повернення таких дітей в родини під час карантинних заходів, пов'язаних із пандемією COVID-19 свідчить, що за дотриманням прав цієї категорії дітей потрібен посилений контроль. Адже серед наслідків повернення були як позитивні, коли дитина залишалась в родині та не поверталась в майбутньому до цілодобового перебування у закладі, так і негативні, коли базові потреби та права дитини, що повернулась, не були забезпечені в родині. Зокрема діти не мали повноцінного харчування, не були забезпечені одягом, зазнавали домашнього насильства, порушувались їхні права на освіту і безпеку.

На даний час, коли відбуваються воєнні дії, сім'ї, які перебували у складних життєвих обставинах, стали ще більш вразливими, батьківський потенціал в них знижується, а тому ризики порушення прав дітей, а іноді і прямої небезпеки для дитини зростають [4]. Основою для захисту прав дітей, зокрема, під час війни, є такі міжнародно-правові акти:

- Конвенція ООН про права дитини (1989);
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році);
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949);
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977);

- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999);

- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками [5].

Система міжнародних угод, протоколів та інших інструментів «м'якого права» продовжує розвиватися; надаються рекомендації щодо того, як розширити захист і дотримання прав дитини під час воєн і збройних конфліктів. На папері вони виглядають доречними. Проте реальне впровадження стандартів, передбачених цими нормативно-правовими актами, досі є суттєвою проблемою. Для того, щоб вона почала вирішуватися, потрібно вживати більш рішучі, узгоджені колективні дії всієї міжнародної спільноти.

Попри існування численних міжнародно-правових норм, що діють в умовах збройного конфлікту, права мільйонів дітей у всьому світі досі порушуються. Держави зобов'язані покласти край цій ситуації. Тому національне законодавство є важливою частиною правової системи, покликаній захистити дітей в зонах конфлікту.

Наразі Закон України «Про охорону дитинства» – основний закон України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Згідно з ним, дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї

(зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон).

Також у 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). Основна думка цього документу – відповідно організована освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації. Положення Декларації ще не імplementовані в українське законодавство, проте у серпні 2021 року Кабінет Міністрів затвердив план заходів щодо її реалізації. Серед поставлених завдань – забезпечення безперервності навчання, запровадження моніторингу нападів на заклади освіти, їх захист від нападів та відновлення в разі пошкодження.

Уповноважений президента з прав дитини М. Кулеба зазначив, що «на жаль, ми не маємо сьогодні чіткої цілісної картини про те, що відбувається з дітьми та сім'ями в зоні антитерорестичної операції (далі – АТО). Вся статистика приблизна» [4]. Важливим кроком захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів є ухвалення Закону України від 26 січня 2016 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми». Документ спрямований на поліпшення системи забезпечення прав дітей в Україні шляхом удосконалення механізмів і процедур ухвалення рішень щодо захисту дитини за місцем її проживання, підтримки сімей з дітьми, які потрапили в складні життєві обставини, постраждали внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів.

Законом вносяться зміни до 9 чинних законів України, спрямовані на узгодження чинного законодавства з Конвенцією ООН про права дитини. Зокрема, закон дає визначення таким поняттям, як «забезпечення найкращих

інтересів дитини», «діти, які перебувають у складних життєвих обставинах», «діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Норми закону забороняють участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, зокрема й вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання у військових конфліктах чи діях.

Крім того, удосконалюється процедура реєстрації дітей, які є внутрішньо переміщеними особами. Зокрема, діти віком старше 14 років можуть самостійно зареєструватись в органах соціального захисту. Чітко визначена процедура реєстрації дітей віком до 14 років, що переїхали з тимчасово окупованих територій без супроводу батьків. Також законом вносяться зміни до Сімейного кодексу щодо розвитку нової форми сімейного виховання дітей – це «сімейний патронат», що дозволить уникнути негативного для дитини досвіду інтернатного виховання і забезпечить її тимчасове проживання в умовах, максимально наближених до сімейних [5]. Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, – отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, зокрема й в полоні [5]. Зауважимо, що захист дітей від насильства під час збройних конфліктів є однією з найбільш важливих прерогатив Ради Європи. У Раді Європи не ухвалено спеціального договору про захист дітей від насильства під час збройних конфліктів, але розроблено низку інституційних актів рекомендаційного характеру, адресованих парламентам і урядам держав-членів Ради Європи.

Все вищесказане дозволяє дійти висновку про те, що необхідно:

– забезпечити ведення достовірної статистики щодо всіх категорій дітей, а саме:

- тих, хто проживає на території проведення АТО;
- у населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення;
- внутрішньо переміщених дітей, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- таких, які отримали поранення;
- загиблих;
- звітності щодо абітурієнтів, які вступили до українських ВНЗ з тимчасово окупованої території або території проведення АТО;

– запровадити кримінальну відповідальність за втягнення дітей у збройні сили й угруповання;

- забезпечити постійне інформування цивільних і військових про ризики і наслідки залучення дітей у збройні конфлікти та про права постраждалих дітей;
- для неповнолітніх, які були залучені до участі у військових підрозділах, розробити програми психологічної реабілітації та адаптації дітей і забезпечити можливості їх проходження [3].

Висновки. Діти – це наше майбутнє, і повинні жити у світі краси, а не перебувати в зоні конфлікту. Варто зазначити, що в ситуації збройного конфлікту діти страждають непропорційно, у різних формах і з довгостроковими наслідками. Діти мають особливі короткострокові і довгострокові постконфліктні потреби, як-от пошук власної сім'ї, компенсація збитків, соціальна реінтеграція, програми психосоціальної реабілітації, роззброєння дітей-солдатів, демобілізація та реінтеграція тощо. Збройний конфлікт на майбутні покоління може вплинути негативно: узвичаїти атмосферу ненависті, переслідувань і культу війни. Для вдосконалення категоріально-понятійного апарату необхідно законодавчо визначити поняття нових категорії дітей, які виникли внаслідок проведення антитерористичної операції на Сході України, а саме:

«дитина, що перебуває в зоні збройного конфлікту»; «дитина, залучена до збройного конфлікту»; «дитина-солдат»; «дитина-комбатант»; «дитина-військовий злочинець»; «дитина, яка потребує тимчасового захисту»; «дитина, яка потребує додаткового захисту»; «дитина, розлучена з сім'єю»

Література

1. The War on Children: Time to End Violations Against Children in Armed Conflict 12.04.2022. URL: <https://www.savethechildren.net/sites/default/files/waronchildren/pdf/waronchildren>
2. Росія вбила в Україні 198 дітей 15.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3458102-rosia-vbila-v-ukraini-198-ditej.html>
3. Вплив війни на дітей 13.04.2022. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-children/>
4. Під час воєнного стану 58 тисяч дітей повернулись до родин із закладів, де вони перебували цілодобово 08.04.2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21670.html>
5. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база 13.04.2022. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>

Крюкова Анна Миколаївна,
студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету і
інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна

Науковий керівник:
Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри Конституційного
та адміністративного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури
та технологій
м.Київ, Україна

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Сфера безпеки і оборони є на сьогодні найважливішим аспектом, яким повинна опікуватись держава. Збройна агресія з боку Російської Федерації, що розгорнулася у вигляді повномасштабної війни Росії проти України, охопила територію всієї нашої держави. З 24 лютого 2022 року на території України введений правовий режим воєнного стану, що продовжується і досі. Саме тому національна безпека є тим сектором національних інтересів, що становить пріоритет для кожного громадянина України. Конституція України у статті 17 визначила, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Президент, як

Верховний Головнокомандувач держави, наділений особливими повноваженнями у сфері національної безпеки і оборони. Саме тому вважаємо за доцільне розглянути які саме повноваження покладені на Президента України Конституцією України та законами України у сфері національної безпеки і оборони.

Нормативне визначення категорії «національна безпека України» закріплене у ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII: «національна безпека України - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз».

Законодавство України визначає повноваження, місце та роль різних гілок влади в Україні, їх взаємодію та співвідношення їх між собою для вирішення питань, які мають суспільно-політичну важливість для держави. Президент не входить до жодної з гілок влади, а тому на противагу іншим органам влади, глава держави наділяється певними особливими повноваженнями. Його статус дозволяє здійснювати координацію між усіма гілками щодо забезпечення національної безпеки, тобто він здійснює загальне управління національною безпекою [1].

Відповідно до ст. 102 Конституції України Президент України є главою держави і виступає від її імені. Повноваження Президента України охоплюють усі сфери суспільного та державного життя, він є одним із основних та ключових суб'єктів забезпечення національної безпеки та оборони держави.

Президент як глава держави займає найвищий рівень в системі управління сектором безпеки та здійснює, відповідні повноваження у цій сфері, згідно ст. 106 Конституції України зокрема:

- є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України;

- призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань;

- здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

- очолює Раду національної безпеки і оборони України;

- вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України в разі збройної агресії проти України;

- приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

- приймає в разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з подальшим затвердженням цих рішень Верховною Радою України.

Повний перелік повноважень Президента у сфері безпеки і оборони, як керівного органу державної влади, затверджений у ст. 13 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII.

Президент України, як Верховний Головнокомандувач Збройних сил України, здійснює загальне керівництво у сфері

національної безпеки та оборони у разі збройної агресії проти України, загрози нападу на неї, внутрішнього збройного конфлікту чи масштабних проявів тероризму [2]. Також як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України Президент видає накази і директиви з питань оборони, у тому числі з питань оперативного доукомплектування в особливий період Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань (ч. 3 ст. 6 Закону України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ «Про оборону України»).

Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО) відповідно до статті 107 Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Президент очолює РНБО, також згідно його повноважень він формує персональний склад РНБО, керує її роботою, головує на засіданнях, своїми указами вводить у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України, через РНБО здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади, Збройних Сил України у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації та виконує інші функції відповідно до закону.

На разі Президентові України належить загальне керівництво Збройними Силами України, Службою безпеки України, Службою зовнішньої розвідки, Управлінням державної охорони й іншими військовими формуваннями. Це дозволяє главі держави своєчасно й у повному обсязі забезпечувати правовий режим національної безпеки і оборони України.

Підбиваючи підсумки, на нашу думку необхідно відзначити, що Президент України є главою держави, вищою посадовою особою в Україні, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України. На

Президента покладено основні функції в сфері національної безпеки та оборони, він здійснює неабиякий вплив на усю систему сектору безпеки, на їх організацію, діяльність. На нього покладено багато повноважень у цій сфері, які закріплені у ст. 106 Конституції України та інших законодавчих актах. Президент здійснює управління та контроль за сектором безпеки як безпосередньо, так і через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України. Президент України затверджує Стратегію національної безпеки України, Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України, координує та спрямовує роботу відповідних органів державної влади для виявлення, припинення та недопущення реальних та потенційних загроз національним інтересам держави Україна.

Література

1. Богданець Н.В. Компетенція Президента України у забезпеченні національної безпеки України. Правозахисний рух: історія та сучасність: мат-ли VIII Всеукр. студ. наук.-практ. конф. Полтава: Нац. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка, 2015. С. 156-157.
2. Пашинський В. Й. Повноваження Президента України у сфері оборони держави. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Том 2, № 6. С. 59–63.

Шемітько Ангеліна Василівна,
*студентка 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Наковий керівник:
Озель Віталіна Іванівна,
*к.ю.н., доцент кафедри конституційного та
адміністративного права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Актуальність питання конституційних гарантій територіальної цілісності України на сьогоднішній день набула важливості через виклики і загрози, які надходять з боку Росії. Збройна агресія Російської Федерації стала не лише безпековим питанням України, але й гострою міжнародною проблемою, яка викликає обурення та засудження з боку багатьох держав світу та міжнародних організацій. Територіальна цілісність є надзвичайно значимою, фундаментальною складовою державного суверенітету будь-якої держави. Забезпечення недоторканності кордонів, державний суверенітет, територіальна цілісність та єдності правового режиму країни визнається найвищим обов'язком держави, найголовнішою ціллю у сфері національної безпеки.

Конституція України як її Основний Закон є нормативно-правовим актом, який формує систему

територіального устрою України та виступає імперативним правовим інструментом. Визначаючи основні засади територіального устрою України, Конституція України від 28 червня 1996 року у статті 132 встановлює, що територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій. Територіальна цілісність України включає у себе базову засаду конституційного визначення територіального устрою – єдність та цілісність державної території. Єдність території означає взаємозв'язок між її складовими – адміністративно-територіальними одиницями. Спираючись на цю засаду, держава забезпечує єдність шляхом визначення спільних зовнішніх кордонів, які окреслюють територію держави, а також внутрішню інтеграцію адміністративно-територіальних одиниць.

Сучасні військово-політичні загрози порушують дану засаду, що проявляється у зовнішній агресії щодо України з боку Російської Федерації, анексії цією державою унікальної адміністративно-територіальної одиниці унітарної української держави – Автономної Республіки Крим та інспірації сепаратистського руху у багатьох областях України, що призвело до збройного протистояння у Луганській та Донецькій областях. Дані обставини, що сталися ще у 2014 році, порушують другу задекларовану конституційну засаду територіального устрою України – цілісність державної території [1]. На сьогодні, з огляду на активну фазу повномасштабної війни, розв'язаної Росією проти України, що

супроводжується вторгненням ворожих військ та окупацією територій України, територіальна цілісність України залишається порушеною. Більше того 30 вересня 2022 року Президент Росії Володимир Путін підписав "договори про входження до складу РФ" нових суб'єктів - окупованих українських територій, а саме Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей [2]. Депутати Державної думи Росії на позаплановому пленарному засіданні 3 жовтня ратифікували документи про анексію Росією Донецької, Запорізької, Луганської, Херсонської та частини Миколаївської областей України [3].

Конституція України закріплює територіальну цілісність країни та недоторканність її кордонів в ряді інших статей. Наприклад, стаття 2 Конституції визначає, Україна є унітарною державою, територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою. Це положення вказує на те, що жодна частина території України не може бути передана чи втрачена без відповідного конституційного процесу. Визначення України як "недоторканної" означає, що жоден регіон не має права проводити відокремлення від країни або анексію іншою державою без згоди всього українського народу. Стаття 73 визначає, що виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України. Це створює конституційні бар'єри перед будь-якими спробами розділу чи анексії її території, будь-які пропозиції чи рішення стосовно зміни кордонів України повинні бути підтверджені вільним та загальнодержавним голосуванням всього українського народу на референдумі. Така процедура є важливим механізмом для забезпечення національного консенсусу та демократичного рішення з питань територіальної цілісності України.

Збереження цих принципів є важливим завданням для забезпечення стабільності, миру в Україні й на міжнародній арені.

У відповідь на спробу Російської Федерації анексувати Донецьку, Запорізьку, Луганську та Херсонську області України шляхом організації псевдореферендумів, держави-члени ООН недвозначно заявили, що жодне територіальне привласнення в результаті погрози силою або застосування сили не може бути визнане законним. У цьому зв'язку, Генеральна Асамблея ООН підтвердила свою відданість суверенітету, незалежності, єдності та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, що поширюються на її територіальні води. У рамках 11-ї Надзвичайної спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН щодо агресії РФ проти України, 12 жовтня 2022 року, 143 держави проголосували “ЗА” резолюцію «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН» [4].

Таким чином, конституційні гарантії територіальної цілісності України становлять фундаментальний юридичний та політичний принцип, що закріплює недоторканість кордонів та єдність державної території. Вони визначають важливий стандарт для забезпечення суверенітету та утримання національної єдності в умовах внутрішніх і міжнародних викликів, і надають українському народу правовий механізм для вирішення питань, пов'язаних із змінами в територіальному складі країни.

Література

1. Магновський І. Й. Конституційно-правові особливості забезпечення територіальної цілісності України / І. Й. Магновський // Юридичний бюлетень. - 2015. - Вип. 1. - С. 12-19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ub_2015_1_4

2. Росія оголосила про анексію окупованих територій України. 30 вересня 2022. BBC News. Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63086413>
3. Держдума Росії ратифікувала документи про анексію окупованих територій України. 03 жовтня 2022. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-derzhduma-rosii-dokumenty-aneksiia/32063123.html>
4. Коментар МЗС України щодо ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції “Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту ООН”. URL: <https://mfa.gov.ua/news/komentar-mzs-ukrayini-shchodo-uhvalennya-generalnoyu-asambleyeyu-onn-rezolyuciyi-teritorialna-cilisnist-ukrayini-zahist-principiv-statutu-onn>

Білецька Анастасія Вячеславівна,
студентка I курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету і
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного та
адміністративного права Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ГУМАНІЗМ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

Актуальність проблеми гуманізму у сучасному світі викликає багато уваги серед юристів, політиків, науковців та свідомих громадян. В основі принципу покладено цінність людини, її прав та свобод. Центральна роль у вирішенні цієї проблематики належить державі та її механізму, на які покладена функція забезпечення та гарантування прав і свобод людини і громадянина. Гуманізм має вирішальне значення у формуванні законів, обов'язків громадян, норм права. Саме тому гуманізм тісно пов'язаний з демократичними засадами державотворення, адже означає «народовладдя», що формує людину, як основу для діяльності будь-якого органу (регулюючого чи примусового), наділеного владою. Зловживання повноваженнями призводить до тоталітаризму та антигуманних дій, що суперечить демократичним принципам. Особливо чутливим є питання дотримання

принципу гуманізму и в умовах воєнного стану, що передбачає можливість обмеження прав і свобод людини у відповідності з положеннями ст. 64 КУ, та може призвести до виникнення загрози перевищення влади органами держав.

Принцип людяності з'явився через антигуманне ставлення влади до народу, зловживання повноваженнями, обмеження прав і свобод громадян. Гуманізм конституційного ладу полягає у закріпленні і гарантуванні Конституцією такого порядку, який ґрунтується на реальній і всебічній повазі до особи, людини і громадянина, забезпеченні прав і свобод особи, їх гарантуванні [1, с. 50].

Конституція України 1996 року відрізнялася від «радянської» конституції і докорінно змінила спосіб вирішення відносин між народом і державою. Конституція України (ст. 3) проголошує визнання людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки найвищими соціальними цінностями і дає відповідь на важливе питання: не людина народжується для держави, а навпаки, держава для людей, держава відповідає за свою діяльність перед людьми, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У цьому полягає гуманістична сутність Конституції України, і гуманізм тим самим набуває значення найважливішого принципу конституційного ладу України [2].

Важливим затвердженням людяності в Конституції України є стаття 3, що виділяє рівність усіх складових гуманності, визначає людину як основну цінність у процесі державотворення, підкреслює її значимість у світі та центральну роль. Частина 1 статті 3 визначила складові, що притаманні людині, сукупність яких є пріоритетними цінностями, які комплексно визначають людину як найвищу

соціальну цінність. Саме тому говорити про кожен з цих складових як про окрему найвищу соціальну цінність не тільки некоректно, а й неправильно. Вона може бути лише одна - це людина з її невід'ємними правами. Неможливо дбати про людину, не охороняючи її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку [3, с. 17].

Виходячи з вищенаведеного, можна стверджувати, що захищаючи людину тільки за певною ознакою чи притаманною рисою, ми суперечимо гуманістичним засадам Конституції України та порушуємо принцип демократії, встановлений у державі.

У статті 11 КУ розглядаємо ще одну не менш важливу, а точніше одну з «корінних» проблем будь-якого народу. Культуротерпимість, що також є важливою складовою гуманізму. Сприяння держави розвитку інших культур та національних меншин в Україні протегує прогресивному та позитивному зростанню національної ідеї та віротерпимості, як основи гуманізму. Прикро, що стаття має не тільки позитивний, але й інший, підданий критиці, характер.

Коментована стаття визначає приписи щодо державного сприяння консо-лідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, української національної ідеї. Такий самий вклад держави у розвиток інших етносів України. Дуже сумно, що при конституційному закріпленню певного державного рівня у вибудовуванні нації і виробленні національної ідеї навіть на рівні намірів немає належної уваги [3, с. 31].

Принцип гуманізму є основою демократичного розвитку усіх суспільних відносин, що виникають між людиною і державою та гарантуються конституційним ладом України. Він повинен бути основою діяльності усіх органів держави.

Разом із принципами законності та верховенства права, принцип гуманізму надає упевненості у непорушності прав і свобод людини.

Література

1. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с.
2. Демків Р.Я. Конституційне право України. Курс лекцій. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. - 332 с.
3. Конституція України. Науково-практичний коментар [Текст] : станом на 20 трав. 2018 р. / Я. О. Берназюк, А. Г. Бірюкова, Ю. О. Буглак [та ін.] ; за заг. ред. К. І. Чижмарь, О. В. Лавриновича. - К. : Професіонал, 2018. - 296 с.

Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій

Жук Валерія Максимівна,
студентка I курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

Поява будь-якої мови — це не подія, а тривалий процес, що відбувається століттями. Однією з ранніх згадок про українську мову є Літопис «Повість минулих літ» та інші пам'ятки періоду Київської Русі, написані давньоруською мовою, яка була першоджерелом сучасної української мови. Процес набуття українською мовою статусу державної мови був доволі тривалим і важким.

Під час існування СРСР, здобуття державності, незалежності, суверенітету України здавалося неможливим. Проте у часи перебудови, з'явився Закон України «Про мови в Українській РСР» від 28.10.1989 № 8312-XI, який був джерелом регулювання «мовного питання» до 2012 року. Цей закон установив, що «українська мова є одним з вирішальних чинників національної самобутності українського народу.

Українська РСР забезпечує українській мові статус державної з метою сприяння всебічному розвитку духовних творчих сил українського народу, гарантування його суверенної національно-державної майбутності».

У 1991 році Україна змогла вийти зі складу СРСР і отримати свою державність. Це було проголошено 24 серпня 1991 року в Акті проголошення незалежності України, затвердженому Постановою Верховної Ради України № 1427-ХІІ. Актом було постановлено: «Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою». З цього моменту Україна почала вдосконалювати свою внутрішню національну правову систему і 28 червня 1996 року Верховна Рада України прийняла і ввела в дію Конституцію України (Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР). Саме відповідно до статті 10 Конституції України встановлено: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України».

Крім того, Конституція України: гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України; встановлює, що держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування (ч. 3, 4 ст. 10). Порядок застосування мов згідно з пунктом 4 частини першої статті 92 Конституції України визначається виключно законами України. Володіння українською мовою є однією з обов'язкових умов для зайняття відповідних посад Президентом України, судьями судів загальної юрисдикції та судьями Конституційного Суду (статті 103, 127, 148 Конституції України). Таким чином, конституційний статус української мови є чітко визначеним, Основний Закон

підносить мову як культурне надбання та національний символ української держави поряд з прапором і гербом.

Конституційний Суд України розглядав конституційне подання 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України (Рішення Конституційного суду України від 14.12.1999 № 10-рп/99). У пункті 1 резолютивної частини Конституційний Суд України вирішив: «Відповідно до положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким "державною мовою в Україні є українська мова", треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України)». Таким чином, Конституційний Суд підтвердив повноваження Верховної Ради України на рівні закону встановити у яких саме публічних сферах суспільного життя повинно бути установлене обов'язкове вживання державної мови.

Законодавче регулювання суспільних відносин щодо статусу, вживання та інших сфер функціонування державної мови має свою складну історію. Верховна Рада України прийняла закон на виконання припису п. 4 ч. 1 статті 92 Конституції України тільки через шістнадцять років, на двадцять першому році незалежності. 3 липня 2012 року був прийнятий Закон України № 5029-VI «Про засади державної мовної політики». «Положення Закону створювали умови для домінування регіональної мови над державною мовою, вибіркового захисту регіональних мов або мов меншин, надають привілеї одним мовним групам (національним

меншинам) та обмежують права інших», зазначали у конституційному поданні 57 народних депутатів (Рішення Конституційного Суду № 2-р/2018 від 28.02.2018 р.). У наслідок розгляду справи Конституційним Судом України зазначений Закон № 5029-VI втратив чинність, як такий, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

25 квітня 2019 року був прийнятий Закон України № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі - Закон № 2704-VIII). Цей Закон регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України. Водночас було визначено, що дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів (ст. 2). На нашу думку, позитивним стало закріплення статтею 6 зазначеного обов'язку громадянина України володіти державною мовою.

Прикінцеві та перехідні положення Закону № 2704-VIII передбачили доволі довгий, на нашу думку, період набрання чинності деяких норм, що регулюють застосування української мови в публічних сферах. Наприклад, окремі положення статті 21 щодо функціонування державної мови у сфері освіти набирають чинності з 1 січня 2030 року, а саме частина 3: «Мовою зовнішнього незалежного оцінювання за результатами здобуття повної середньої освіти та вступних випробувань є державна мова, крім зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов». На нашу думку, це занадто довгий перехідний період для введення обов'язковості державної мови у сфері освіти. Освіта є основою виховання громадян, їх національної самоідентифікації та правосвідомості. Тим більше, що через тривалий період русифікації на території України людям важко розмовляти

українською на побутовому рівні. З цього приводу вважаємо за доречне звернути увагу на те, що тільки через 18 місяців після набрання чинності Законом № 2704-VIII, 16 січня 2021 року набули чинності положення статті 30 щодо функціонування державної мови у сфері обслуговування споживачів. Проте, на нашу думку, не відповідають викликам сьогодення деякі приписи цієї статті, а саме: «Виробники (виконавці, продавці) в Україні всіх форм власності надають споживачам інформацію про вироби (товари), роботи чи послуги державною мовою. Така інформація може дублюватися будь-якою іншою мовою». Вважаємо, що треба прийняти зміни до цієї статті: «Будь-якою іншою мовою, окрім російської мови». В умовах, коли наша країна відчуває на собі збройну агресію з боку Російської Федерації, не доречним є захист і використання російської мови в публічній сфері.

Позитивним, на наш погляд, стало заснування інституту мовного омбудсмена, що встановлено статтею 49 Законом № 2704-VIII. Так, з метою сприяння функціонуванню української мови як державної у сферах суспільного життя, на всій території України діє Уповноважений із захисту державної мови. Уповноважений призначається кабінетом міністрів на 5 років, він є незалежним від інших державних органів. Кабінет Міністрів України 8 липня 2020 р. (розпорядження № 852-р) призначив на посаду Уповноваженого із захисту державної мови Кременя Тараса Дмитровича. Завданнями Уповноваженого є: 1) захист української мови як державної; 2) захист права громадян України на отримання державною мовою інформації та послуг у сферах суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України і усунення

перешкод та обмежень у користуванні державною мовою (ч. 2 ст. 49 Закону № 2704-VIII).

Функціями Уповноваженого із захисту державної мови є: моніторинг дотримання мовних прав громадян; надання рекомендацій владним органам щодо поліпшення мовної політики та захисту державної мови; прийняття та розгляд скарг громадян, пов'язаних з порушеннями мовних прав; інформування громадян про їхні мовні права та політику в галузі мови в Україні; співпраця з громадськими організаціями, які діють у галузі мовних прав, та надання їм підтримки; співпраця з мовними меншинами.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що Україна має всі належні важелі для повноцінного функціонування української мови як державної. Проте політика держави, щодо обов'язкового застосування державної мови в усіх сферах життя повинна стати більш вираженою. Необхідно якомога швидше мінімізувати вживання російської мови. Також, на нашу думку, необхідно поставити на суспільне обговорення питання внесення змін до тексту частини 3 статті 10 Конституції України щодо виключення гарантій вільного розвитку, використання і захисту російської мови.

Чижик Андрій Петрович,
студент 2 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Наковий керівник:
Озель Віталіна Іванівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ЖИТЛО ТА ЙОГО ЗАХИСТ В УМОВАХ ВІЙНИ

Право на житло є одним з основоположних прав людини, яке забезпечує гідне та достойне життя. Особливої актуальності та важливості набули конституційні гарантії та механізми реалізації цього права в умовах війни, що має повномасштабний характер. Ведення активних бойових дій, постійні ракетні обстріли, що здійснюються Росією, знищують житловий фонд України. На сьогодні багато сімей втратили житло, яке є зруйнованим або має значні пошкодження.

Згідно статті 47 Конституції України: «Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами

місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду».

Гарантоване статтею 47 Конституції України право на житло впливає з права кожного на достатній життєвий рівень (стаття 48 Основного Закону України), оскільки житлом можуть бути визнані лише такі умови для проживання людини, які забезпечують для неї можливість перебувати в безпеці, спокої та гідності (Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло).

Конституційний Суду України у своєму іншому рішенні підкреслив, що Україна має зобов'язання гарантувати право на житло на міжнародному рівні: «Житло є складовим елементом достатнього життєвого рівня, право на який має кожен» (стаття 48 Конституції України, пункт 1 статті 25 Загальної декларації прав людини 1948 року, пункт 1 статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року). Відповідно до пунктів 1, 2 статті 31 Європейської соціальної хартії 1996 року держава зобов'язується вживати заходів, спрямованих на сприяння доступові до житла належного рівня та запобігання бездомності, її скорочення з метою поступової ліквідації (абзаци другий, третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою

Приватного акціонерного товариства „Чернігівоблбуд“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту „б“ пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України „Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків“).

Яким же чином реалізується виконання Статті 47 Конституції України в мирному житті та в умовах війни?

За Конституцією України: «Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду» (ч. 1 ст. 47). Розглянемо практичну сторону реалізації цих прав.

Право побудувати житло.

Один з варіантів реалізації права побудувати житло передбачений нормами Закону України від 19.06.2003 року № 978-IV «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю». На наш погляд, перевагами такої реалізації є, що цей Закон встановлює загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами, а також правові засади та особливості випуску, розміщення та обліку сертифікатів фондів операцій з нерухомістю. Вагомим недоліком у реалізації права на житло згідно з зазначеним законом є те, що фактично немає захисту прав фізичних та юридичних осіб, які віддають свої кошти в управління з метою фінансування будівництва житла.

Іншим варіантом реалізації права побудувати житло – на підставі цивільно правових угод. Найбільшим ризиком укладання угод такого характеру є велика вірогідність не досягнення мети такої угоди, а саме – не отримання житла,

внаслідок будь яких причин, в тому числі: воєнних дій, шахрайських схем тощо.

Крім того, в умовах війни, до основного недоліку реалізації права на житло шляхом задіяння фінансово-кредитних механізмів при будівництві житла та на підставі цивільно-правових угод є те, що громадяни України не бажають вкладати свої заощадження в перспективу отримання житла через 3-4 роки.

Побудувати житло можна на земельній ділянці отриманій згідно зі статтею 121 Земельного кодексу України, де встановлено норми безоплатної передачі громадянам у власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах - не більше 0,25 гектара, в селищах - не більше 0,15 гектара, в містах - не більше 0,10 гектара; для індивідуального дачного будівництва - не більше 0,10 гектара.

Згідно частини 2 статті 121 Земельного кодексу України, розмір земельних ділянок, що передаються безоплатно громадянину у власність для ведення особистого селянського господарства, може бути збільшено у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю).

В свою чергу, розмір земельної ділянки, що передається безоплатно громадянину у власність у зв'язку з набуттям ним права власності на жилий будинок, не може бути меншим, ніж максимальний розмір земельної ділянки відповідного цільового призначення (ч. 3 ст. 121 Земельного кодексу України).

Переваги такого механізму реалізації права на житло – це можливість швидкої реалізації статті 47 Конституції

України. Крім того, позитивний бік – це супутня розбудова інфраструктури регіонів, що покращить якість життя громадян України. Недоліками такої реалізації є доволі складна процедура та майже не можлива реалізація законного права на отримання земельної ділянки, у тому числі через корупційну складову. Відсутність доступних державних програм кредитування.

Реалізація права придбати житло у власність.

Придбати побудоване та введене в експлуатацію житло можна на підставі нотаріально посвідчених цивільно-правових договорів купівлі-продажу (стаття 655 Цивільного кодексу України). Переваги такої реалізації: Швидка реалізація права на житло згідно статті 47 Конституції України. Недоліки такої реалізації: висока вартість житла та відсутність доступних державних програм кредитування для всіх верств населення.

Реалізація права на житло шляхом оренди.

Орендувати житло можна на підставі посвідчених цивільно-правових договорів у тому числі нотаріальних згідно з нормами Глави 59 Цивільного кодексу України «Найм (оренда) житла». Цей варіант дає змогу швидко реалізувати гарантоване Конституцією право на житло. Оренда житла є одним з найдоступніших у фінансовому плані варіантів. Проте змушені звернути увагу й на недоліки такої реалізації права на жило: 1) не сплата орендодавцями податків до бюджету від отриманих доходів від здачі в оренду житла; 2) відсутність захисту прав як орендодавця так і орендаря через відсутність чіткого регулювання ринку оренди житлового майна; 3) відсутність «осілості», «прив'язаності» громадян України до місця свого проживання, що особливо негативно проявило себе під час війни.

Згідно з ч. 2 статті 47 Конституції України, громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Організаційно-правові механізми реалізації цієї норми Конституції України закладені у передбачені Законом України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 № 3334-IV. Цим законом визначені правові, організаційні та соціальні засади державної політики щодо забезпечення конституційного права соціально незахищених верств населення України на отримання житла. Встановлено, що громадянам України, які відповідно до закону потребують соціального захисту, соціальне житло надається безоплатно органами місцевого самоврядування (стаття 2). Проте, нажаль, зазначений Закон майже не працює. Особливо чутливою є ця тема в умовах війни, коли все більше громадян України потребують соціального захисту.

І на останок, Конституція України містить гарантію недоторканості житла: «Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду». Проте, в умовах повномасштабної війни, кожна людина, що є власником житла на території України, відчуває безпосередню загрозу втрати житла.

Таким чином, 47 Конституції України «Кожен має право на житло» на сьогоднішній день і особливо в умовах війни в наслідок вторгнення Російської Федерації в Україну реалізується не в повній мірі, через не досконале законодавство, що унеможливорює право громадян України згідно Конституції України на житло. Забезпечити Конституційне право громадян України на житло можна лише через чітке законодавче регулювання будівельної галузі,

державних програм кредитування, а також участі державі в будівельній галузі держави, що надасть змогу вирішити питання забезпечення житлом соціально незахищених громадян України.

*Сидорович Руслан Михайлович,
аспірант Інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»*

ВИМОГИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДКРИТИХ БАЗ ДАНИХ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Принципи державної служби є основоположним принципом у державному управлінні, їх роль у правовому регулюванні виявилася у визначених стандартах та нормах поведінки державних службовців, що забезпечує забезпечення ефективності та відповідальності у сфері публічного обслуговування. Загальний мета принцип державної служби відповідно до європейських стандартів - забезпечення ефективної, справедливої та відповідної державну діяльність, спрямовану на задоволення потреб громадян та досягнення загального блага. Проте одним з ключових є принцип відкритості та свобода доступу до публічних даних.

У 2016 році відзначалося 250-річчя шведського Закону про свободу інформації (1766) і 50-річчя Закону США про свободу інформації (1966), відтоді багато країн пішли за Швецією та Сполученими Штатами. Протягом останніх двох

десятиліть навіть спостерігалася законодавча хвиля, коли понад вісімдесят країн ухвалили законодавство про свободу інформації. Експерти вказують, що як результат, більше ста країн світу зараз мають певну форму законодавства про свободу інформації і його впровадження в інших країнах продовжує просуватися [1].

Відкритість органів влади у глобалізованому суспільстві є ключовим аспектом сучасного політичного ландшафту. Вона відіграє важливу роль у забезпеченні демократії, прозорості та відповідальності владних структур перед громадянами. Глобалізація, яка означає посилення взаємозв'язків і взаємозалежності між країнами, підтримує потребу в ефективному та прозорому управлінні.

Відкритість органів влади включає в себе кілька важливих аспектів: доступ до інформації, громадську участь, відповідальність, прозорість процесів, міжнародне співробітництво та відкритість, захист прав людини. Глобалізоване суспільство ставить перед собою нові виклики, такі як міжнародні проблеми, кібербезпека та транскордонні виклики, які потребують більшого рівня відкритості та співпраці між країнами та міжнародними організаціями. Відповідно інформаційно-глобалізаційне суспільство окрім викликів формує й додаткові можливості у сфері відкритості. Як вказує Д. Позен, сьогодні наголошується на законодавстві, яке сприяє позитивному (проактивному) розкриттю за ініціативою самих урядів, а також на відкритих урядових даних, наголошуючи на необхідності машинозчитуваної урядової інформації для сприяння її повторному використанню [2].

Відкритість органів влади є великим кроком у напрямку покращення якості управління та забезпечення громадянських

прав і свобод у глобалізованому світі. Крім того, це дозволяє громадянам бути активними учасниками суспільно-політичного процесу, брати участь у прийнятті важливих рішень та впливати на формування політики. Також, відкритість забезпечує відповідальність посадових осіб перед суспільством, що є суттєвим моментом для підтримки довіри громадян до влади.

Науковці зазначають, що багатьом національним законам бракує робочих деталей і вони не сприяють публічну інформацію як таку яка має багаторазовий характер. Наприклад, відсутність чіткого та безумовного зобов'язання публікувати державні дані у машинозчитуваному вигляді визначається як недолік законодавства про повторне використання. Тому деякі вчені запропонували включити більш детальні вимоги до законодавства щодо відкритих баз даних, наприклад, щодо мінімальної якості та формату даних.

Також міжнародний огляд наукових джерел дає нам можливість виокремити загальні тези про те, що багато науковців [3; 4] вказує на важливість закріплення стандартів практики в законі, оскільки успіх ініціатив відкритих даних залежить від спільного способу організації, стандартизації та представлення інформації, щоб зробити порівняння та обмін інформацією можливими на практиці.

Особливий акцент робиться на необхідності чітких механізмів забезпечення виконання, таких як органи нагляду. У випадках юридичної невизначеності державні службовці часто зосереджуються на потенційному ризику, що може призвести до вузького бачення дотримання законодавства та відповідальності (що призводить до відкриття меншої кількості даних на практиці), а не на потребах користувачів і створенні цінності державного сектора.

Також ідеологія доступності та прозорості публічної інформації існує як необхідний елемент ефективної антикорупційної стратегії, що означає надання людині та

громадськості повного та відкритого доступу до інформації про процеси, процедури та результати боротьби з корупцією на всіх рівнях влади. Ця відкритість включає в себе публічну доступність даних про розслідування корупційних порушень, судові процеси, виявлені факти корупції, а також заходи та програми, спрямовані на запобігання та протидію корупційним явищам.

Важливо, щоб ця інформація була доступною у зрозумілому та зручному форматі, що дозволяє громадськості ефективно моніторити та контролювати антикорупційні заходи та їх результати. Такий підхід дозволить збільшити відповідальність владних структур перед громадянами та підвищити довіру до системи боротьби з корупцією.

Література

1. United Nations. International Day for Universal Access to Information United Nations. 2021 URL: <https://www.un.org/en/observances/information-access-day>
2. Pozen D. Freedom of information beyond the freedom of information act. University of Pennsylvania Law Review, 2017. Vol. 165 (5) P. 1097-1158
3. Nugroho R.P., Zuiderwijk A., Janssen M., de Jong M. A comparison of national open data policies: lessons learned. Transforming Government: People, Process and Policy, 2015. Vol. 9 No. 3, P. 286-308. URL: <https://doi.org/10.1108/TG-03-2014-0008>
4. Mabillard V., Kakpovi B.G., Cottier B. Access to information in Benin: A case study. International Review of Administrative Sciences, 2018. Vol. 86 (1) P. 134-151, 10.1177/0020852318762039

Медвідь Федір Михайлович,
доктор наук в галузі політології,
кандидат філософських наук, професор МКА,
академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності,
професор кафедри теорії держави і права
та конституційного права,
Міжрегіональна академія управління
персоналом

Твердохліб Анатолій Іванович,
аспірант кафедри теорії держави і права
та конституційного права МАУП

Бурлака Артур Анатолієвич,
студент МАУП

ФІЛОСОФІЯ ПРАВА В СИСТЕМІ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ І ФІЛОСОФІЇ

Філософія права, як наукова теорія, що містить світоглядні, гносеологічні, онтологічні основи та сенс права, його сутність і поняття, засади й місце у світі, досліджує пізнавальні можливості та евристичний потенціал визначеної філософської концепції в особливій сфері права, базується на філософсько-природних, раціоналістичних, теологічних засадах у поєднанні з філософсько-антропологічними пошуками духовної основи, космоцентричних засад і метасоціального змісту права. Філософія права виступає як філософське вчення про право, що відповідає на питання, які виникають у правовій сфері методом філософії. Її предметом

є насамперед виявлення змісту права, а також обґрунтування розуміння цього змісту.

В структурі філософії права виділяють як і в загальній філософії такі основні розділи:

1) онтологія права, яка досліджує проблеми природи права і його основ, буття права і форми його існування, зв'язок права із соціальним буттям та його місце в суспільстві;

2) антропологія права, яка розглядає антропологічні основи права, поняття «правова людина», права людини як вираз особистісної цінності права, а також проблеми статусу інституту прав людини в сучасному суспільстві, права людини в конкретному соціумі та механізм їх захисту, співвідношення особистості і права;

3) гносеологія права, яка досліджує особливості процесу пізнання у сфері права, основні етапи, рівні та методи пізнання у праві, проблему істини у праві, а також правову практику як критерій правової істини;

4) аксіологія права, яка розглядає цінність як визначальну характеристику людського буття, спосіб буття цінностей, аналізує основні правові цінності (справедливість, волю, рівність, права людини), їх «ієрархію» і способи реалізації в умовах сучасної правової реальності. До сфери інтересів правової аксіології іноді включають питання співвідношення права з іншими формами ціннісної свідомості: моралі, політики, релігії, а також питання про правовий ідеал і правовий світогляд;

5) історія філософії права, яка досліджує проблеми виникнення і розвитку філософії права, формування її предмета, процес внутрішньої диференціації філософії права, де виникли різні напрями і течії філософії права. У цьому розділі важливими проблемами є питання періодизації

філософії права, визначення місця філософії права серед інших наук;

б) У структурі філософії права виділяють і прикладний розділ, де розглядаються філософські проблеми конституційного права (правова державність, поділ влади, конституційна юрисдикція), цивільного права (договір і зрівняння збитків і прибутку, власність), процесуального і кримінального права та ін.[24, с.17-18].

Казимір Твардовський, польський філософ, логік, психолог і педагог, творець Львівсько-варшавської філософської школи розрізняв філософію як світогляд та філософію як науку. Витоки цього розрізнення сягають теорії образів і понять науковця. На думку К. Твардовського, світогляд є дороговказом в житті людини, філософські ж науки прагнуть до задоволення фундаментальної потреби людини в пошуку істини[7, с.221-237; 8, с. 347-348; 15, с. 37-41].

Філософія права, як особлива сфера теоретичного знання, дотична до філософії та права. Вона межує з такими галузями філософії, як етика, онтологія, аксіологія, епістемологія. Теорія права, теорія держави та соціологія права є найближчими до неї у праві. В силу цього для окреслення меж філософсько-правової проблематики необхідно з'ясувати явище філософії і явище права[10, с.27-32]. За своїм основним змістом філософія відіграє роль світогляду і, як така, дає концептуальний вираз людського світовідношення – світовідчуття, світосприймання та світорозуміння, відношення мислення і буття, духовного і матеріального. Філософія націлена на вироблення системи ідей, які виражають певне ставлення людини до соціальної та олюдненої природної дійсності, духовного життя і тим самим

визначають сукупність вихідних орієнтирів, що зумовлюють програму суспільної поведінки людини. В цьому відношенні філософія покликана створити концептуальну основу для становлення і розвитку системи життєвих цінностей та ідеалів.

Філософія як особлива наука, що виконує специфічні пізнавальні функції, має свій власний предмет дослідження, який окреслює коло загальнозначущих проблем, що хвилюють людство в конкретно-історичних умовах суспільного буття і потребують свого з'ясування та обґрунтованого розв'язання. Стрижневими серед них є проблеми істини, краси, добра і свободи та шляхів їх досягнення. В їх контексті філософія розмірковує над питаннями про минуле, теперішнє і майбутнє, про людську долю, життя і смерть, про вічність і швидкоплинність, про людський розум, його можливості і границі, про людську діяльність і цілепокладання, правду і справедливість, моральність і доброчинність, людяність (гуманістичність) і толерантність, волю і стражденність, приниженість і самоствердження, про мету і сенс людського життя, про щастя і шляхи його досягнення. Ці проблеми є наскрізними для всього людства, проходять через усю його історію і отримали назву „вічних проблем”. Сучасна філософія являє собою складну і розгалужену систему знань, диференційовану не тільки за напрямками, а й за своїм предметом, утворюючи сукупність самостійних філософських дисциплін, що тісно взаємодіють між собою. Найрозвиненішими є філософська онтологія, пізнання теорія, логіка, методологія, соціальна філософія, філософська антропологія, моральна філософія, етика, естетика, філософія історії, філософія культури, філософія науки, філософія мистецтва, філософія політики, філософія права, філософія релігії, феноменологія,

праксеологія, герменевтика, аксіологія, історія філософії [25, с.670 - 674].

Право, як діяльність людини, являє собою сферу драм і конфліктів, екзистенційних виборів і рішень, дуже тісно пов'язане з філософією. Фундаментальні проблеми права, такі як справедливість, свобода і рівність, провина і відповідальність, є водночас найважливішими філософськими проблемами, а рішення їх закорінене в рішенні основних філософських питань про сутність людини та зміст її життя, про онтологічну структуру світу і способи його пізнання. Слушною, на наш погляд, є пропозиція філософа права проф. А. Козловського про те, що потрібна національна філософсько-правова дискусія про концептуальний статус сучасної теорії права, сформованої і обґрунтованої в період засилля марксистсько-ленінської ідеології і поки що загальноприйнятої у вітчизняному правознавстві, зокрема, про сучасне розуміння базової категорії „право”[9, с.14-15]. Українська філософія права, як важлива складова європейської філософії права, зайняла належне місце серед гуманітарних наук і викладається для студентів юридичних і філософських факультетів університетів, в юридичних навчальних закладах. Вона має давню історію [19; 21, с.34-111] і свою специфіку (український „сердечний” компонент) та особливості розвитку. Актуальними напрямками сучасних досліджень української філософії права є дослідження фундаментальних методологічних проблем права[4; 18; 20; 21; 23], гносеологічних меж і можливостей пізнання права [11], зв'язку реалізації права з професійною культурою юриста[22], культурологічних проблем правотворчості та викладання[14, с.113-115], філософського осмислення правової реальності[13], єдності цінності та істини в праві[1], філософії

злочину[2], філософії безпеки[17, с.100-108; 16, с.180-184], соціальної справедливості як фундаментального принципу правознавства, людини в праві, філософії правосуддя[5; 6], історіографічних проблем філософії права[3], феномену європейського права. Разом з тим можна погодитися з думкою академіка М. Костицького про те, що важливим є дослідження філософії права як методології правознавства, як світогляду, що дасть змогу сформулювати систему принципів, поглядів, цінностей, переконань, котрі забезпечать розуміння і відношення до правової дійсності, розуміння місця і ролі права в світі, правових позицій людей і суспільних груп. Тому необхідно досліджувати такі невід'ємні складові частини філософії права, як правову онтологію, філософсько-правову антропологію, правову гносеологію, правову аксіологію [12, с.19].

Отже, сучасне осмислення філософії через призму традицій Львівсько-варшавської філософської школи має важливе значення для відродження української філософії права на базі вітчизняної філософсько-правової спадщини в контексті європейської філософії права.

Література

1. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини в праві. – К., 2000.
2. Бачинин В.А. Философия права и преступления. – Х., 1999.
3. Бабкін В.Д., Усенко І.Б. Нарис історії розвитку загальної теорії держави і права// Антологія української юридичної думки. - К., 2002. -Т.2,3.
4. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: Підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закл.. - К.: Вид. дім. «Ін Юре», 2003. – 472 с..

5. Бігун В.С. Правова антропологія. До питання про дослідження людини в праві// Часопис Київського університету права. -2002. - № 1,2,4.
- 6.Бігун В. С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення : монографія / В. С. Бігун. - К., 2011. - 303 с. (Бібліотека Міжнародного часопису «Проблеми філософії права»).
- 7.Гончаренко, О.: Філософія та філософська освіта у розумінні Казимира Твардовського. Філософія освіти. Philosophy of Education. -2016. - 1 (18). – С.221–237.
- 8.Домбровський В. Львівсько-Варшавська логіко-філософська школа // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. - С.347-348.
- 9.Козловський А.А. Філософія права як самосвідомість нації// Проблеми філософії права. – Том 1.- Київ-Чернівці: Рута, 2003.- С.12-16.
- 10.Козюбра М.І. Місце філософії права в системі суспільствознавства (До питання про дисциплінарний статус філософії права) // Проблеми філософії права. Т.1. – 2003. - С.27-32.
11. Керимов Д.А. Методология права.-М: Авента, 2000.
12. Костицький М.В. Філософія права як наука і навчальна дисципліна // Проблеми філософії права. – Том 1.- Київ-Чернівці: Рута, 2003.- С.17
13. Максимов С.М. Правовая реальность: опыт философского осмысления.-Х., 2002.
- 14.Медвідь Ф.М. Філософія права як навчальна дисципліна: проблеми викладання у вищих навчальних закладах // Історія філософії: теорія та методологія (до 110-річчя від дня народження В.Ф. Асмуса): Збірник наукових праць. – К: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006.-С.113-115.

15. Медвідь Ф.М. Філософія права в системі наук та її співвідношення з філософією // Збірник матеріалів Міжнародного круглого столу “Казимир Твардовський. Філософія в системі наук та гуманітаристики: значення та призначення”, 11 лютого 2023 року, Львів/За ред. Ігора Карівця. Львів: б/в, 2023 – С.37-41.
- 16.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Національна безпека України як цінність // Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (21 травня 2022 року). – Харків, 2022. – 459 с.-С.180-184.
- 17.Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Національна безпека України в умовах деокупації: актуальні проблеми // Політологічні читання імені професора Богдана Яроша : зб. наук. пр. та навч.-метод. праць / за заг. ред. В. І. Бортнікова, О. Б. Ярош, Я. Б. Яроша. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – Вип. 11.- С.100-108.
18. Патей-Братасюк М.Г. Філософія права. Курс лекцій.-Ч.1.- Тернопіль, 2002.
19. Петрова Л.В. Фундаментальні проблеми методології права: філософсько-правовий дискурс. - Х., 1998.
20. Рабінович П.М. Наука філософії права // Проблеми філософії права. – Том 1.- Київ-Чернівці: Рута, 2003.- С.22-26.
21. Сливка С. Українська національна філософія права: антологічний ракурс. - Львів: Воля, 2001.
- 22.Сливка С.С. Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект).- Львів, 2000.
23. Філософія права: Навч. посібник/ За ред. В.М. Костицького і Б.Ф. Чміля.-К., 2000.- 336 с.

24. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл./ О.Г. Данілян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін / за ред. О.Г. Даніляна. – Харків: Право, 2009. -208 с.
- 25.Шинкарук В., Йолон П. Філософія //Філософський енциклопедичний словник. - К.: Абрис, 2002. – С.670 – 674.

Бондаренко Степан Юрійович
здобувач III курсу, групи П-211
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ

Науковий керівник:
Радовецька Людмила Василівна
кандидат юридичних наук
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КАТЕГОРІЙ «ПРАВОСВІДОМІСТЬ» ТА «ПРАВОРОЗУМІННЯ» ЯК ЦЕНТРАЛЬНИХ ПОНЯТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Правосвідомість – це рівень обізнаності та визнання окремими особами або групами в суспільстві правової системи, її принципів та ролі права в їхньому житті. У своїй роботі виокремимо такі ключові аспекти, які дозволяють зрозуміти сутність даної категорії.

Правосвідомість передбачає визнання того, що в суспільстві існує правова база, яка включає закони, підзаконні акти та правові інститути, такі як суди, правоохоронні органи,

уряди, законодавчі органи, а також професійні юристи [1, с. 38]. Даним поняттям охоплюється розуміння і визнання того, що нормативно-правовий акт є фундаментальною складовою соціального порядку, норми якого повинні втілюватися людьми у повсякденному житті у правомірній поведінці.

Люди з правосвідомістю усвідомлюють свої юридичні права та обов'язки в рамках правової системи. Вони розуміють, на що вони мають право за законом і що очікується від них як від законослухняних громадян [3, с. 302]. На правосвідомість може впливати соціальний, культурний та історичний контекст людини. Різні суспільства та культури можуть мати різні рівні правосвідомості та інтерпретації того, що є справедливістю та законністю [5, с. 425].

Варто зазначити, що це не просто пасивна обізнаність, але й активна участь та взаємодія з правовою системою. Це може включати пошук правового захисту у випадку порушення прав, участь у громадській діяльності або адвокацію правових змін. Правову свідомість можна підвищити за допомогою правової освіти та грамотності. Чим більше люди розуміють правову систему, тим більше вони можуть ефективно взаємодіяти з нею.

Тому, зважаючи на це, підкреслимо, що правосвідомість є фундаментальним поняттям у соціології, юриспруденції та й інших соціо-гуманітарних науках. Вона необхідна для функціонування справедливої та рівноправної правової системи, оскільки вона спирається на колективне визнання та повагу правових норм членами суспільства. Правосвідомість може сильно відрізнятися серед різних груп населення і формуватися під впливом історичних подій, культурних норм, доступу до правової освіти та ресурсів. Вона відіграє значну

роль у тому, як люди сприймають закон і взаємодіють з ним у повсякденному житті.

Правове розуміння означає розуміння і знання правової системи, її норм, принципів і процедур. Воно передбачає більш глибоке та всебічне розуміння правових концепцій, ролі інших соціальних регуляторів, що дозволяє людям загалом ефективно здійснювати правову комунікацію, як й інтерпретувати, застосовувати та діяти в межах норм права. Розглянемо ключові аспекти праворозуміння.

Правове розуміння включає в себе усвідомлення фундаментальних правових концепцій, таких як верховенство права, належна правова процедура, права та обов'язки, а також різні галузі права (наприклад, кримінальне право, договірне право, сімейне право тощо). Тому праворозуміння передбачає вміння інтерпретувати та аналізувати юридичні тексти, включаючи закони, нормативно-правові акти, прецедентне право та юридичні документи. Це має вирішальне значення для юристів, науковців та осіб, які орієнтуються в правовій системі [2, с. 447].

Правове розуміння дозволяє людям застосовувати правові принципи до конкретних ситуацій, приймаючи обґрунтовані рішення з правових питань. Це часто передбачає здатність оцінювати юридичні аргументи, прецеденти та конкретні факти [4, с. 45]. Правове розуміння вимагає критичного мислення та навичок вирішення проблем. Люди повинні вміти оцінювати правові наслідки різних дій, визначати правові проблеми та пропонувати рішення, віднаходячи потрібну норму з-поміж різних джерел права.

Правове розуміння часто розвивається через формальну юридичну освіту, таку як юридична школа або програми підготовки юристів. Фахівці в галузі права, включаючи адвокатів, суддів та помічників адвокатів, зазвичай мають

високий рівень правового розуміння. Правове розуміння включає знання юридичної етики, яка керує поведінкою та професійною діяльністю практикуючих юристів, гарантуючи, що вони діють в етичних межах юридичної професії.

Правове розуміння також передбачає здатність ефективно проводити правові дослідження, включаючи доступ до правових джерел, прецедентів і законів та їх аналіз. Люди з правовим розумінням можуть доносити складні правові концепції та ідеї до інших через юридичні документи, усні аргументи чи юридичні консультації.

Праворозуміння має важливе значення для належного функціонування правової системи. Фахівці в галузі права покладаються на своє розуміння права, захищаючи інтереси клієнтів та здійснюючи правосуддя. Однак праворозуміння не обмежується правниками; воно може бути цінним для кожного, хто має справу з правовими питаннями, оскільки дає змогу громадянам захищати свої права та впевнено й ефективно орієнтуватися в правовій системі.

Правосвідомість і праворозуміння є двома центральними поняттями правової системи, які тісно пов'язані між собою, але, водночас, є різними поняттями. Як справедливо зазначено, що правосвідомість має нерозривний взаємозв'язок із праворозумінням. Праворозуміння завжди виступає системоутворювальним стрижнем правосвідомості; водночас правосвідомість, відображаючи правову реальність, спрямовує процеси розуміння права [6, с. 253]. Спробуємо дослідити співвідношення між цими двома категоріями.

Ми розуміємо правосвідомість як усвідомлення та визнання правової системи та її принципів окремими особами або групами в суспільстві. Вона включає в себе сприйняття існування законів, правових органів та ролі правових інститутів. На правосвідомість часто впливає соціальний, культурний та історичний контекст людини, формуючи її

розуміння того, що є справедливим і чесним у правовому полі. Правосвідомість охоплює уявлення про те, що люди визнають важливість дотримання закону і вважають його частиною свого повсякденного життя та процесу прийняття рішень.

У свою чергу, праворозуміння виходить за межі правосвідомості і передбачає глибше розуміння правил, принципів і процедур правової системи. Воно включає в себе здатність інтерпретувати та застосовувати закон до конкретних ситуацій, що може вимагати більш глибокого знання юридичних текстів та прецедентів. Правове розуміння передбачає здатність аналізувати правові питання, приймати обґрунтовані правові рішення та ефективно взаємодіяти з правовою системою. Воно часто передбачає формальну юридичну освіту та підготовку, а також навички критичного мислення та вирішення проблем.

Говорячи про співвідношення між правосвідомістю та праворозумінням, слід зазначити, що праворозуміння є частиною правосвідомості. У той час як правосвідомість охоплює базову обізнаність про правову систему, праворозуміння представляє вищий рівень залучення та знання правової системи.

Праворозуміння часто виникає з правосвідомості. Коли окремі особи або групи визнають важливість права, вони можуть прагнути розвинути більш глибоке розуміння правових концепцій і принципів.

Праворозуміння може посилити правосвідомість. Коли люди стають більш юридично грамотними та усвідомлюють свої права та обов'язки, їхня правосвідомість може зростати, і вони можуть ставати більш активними та залученими до правової системи.

Обидві концепції є важливими для добре функціонуючої правової системи. Правова система потребує громадян з правосвідомістю, які поважають і визнають важливість закону. Вона також виграє від людей і професіоналів з

правовим розумінням, які можуть ефективно орієнтуватися в складних правових питаннях.

Таким чином, правосвідомість і праворозуміння є взаємопов'язаними поняттями в правовій системі. Правосвідомість забезпечує основу для усвідомлення та поваги до права, тоді як праворозуміння заглиблюється в глибше розуміння та застосування правових принципів. Разом ці поняття сприяють створенню більш справедливої та функціональної правової системи.

Література

1. Клімова, Г. П. (2012). Правосвідомість: до теорії питання. Актуальні питання інноваційного розвитку, (2), с. 35-41.
2. Мозоль, Н. І. (2013). Сучасні концепції праворозуміння: поняття, характеристика та особливості. Правова держава, (24), с. 444-449.
3. Муж, В. В. (2016). Правосвідомість: теоретичні аспекти поняття. Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки, (837), с. 297-303.
4. Петришин, О. (2012). Праворозуміння у вітчизняній теорії права: загальносо-ціальний контекст. Філософія права і загальна теорія права, (1), с. 37-49.
5. Попадинець, Г. О. (2016). Правосвідомість і правова культура як чинники становлення громадського суспільства. Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки, (850), с. 422-427.
6. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / [О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін.]; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Нац. акад. СБУ, 2016. 253 с.

*Бурдоносова Марина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного
та адміністративного права,
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м.Київ, Україна*

ІДЕЯ ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В ПРАВІ ФРАНЦІЇ

Ідеєю людської гідності буквально пронизана преамбула Конституції Французької Республіки. «Французький народ урочисто проголошує свою відданість правам людини та принципам національного суверенітету, як вони визначені Декларацією прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 року [1], підтвердженою та доповненою преамбулою французької Конституції 1946 року [2].

Виходячи з цих принципів, а також принципу вільного самовизначення народів, Республіка пропонує заморським територіям, що висловлюють бажання приєднатися до неї, нові інститути, засновані на загальному ідеалі свободи, рівності та братерства і покликані служити їхньому демократичному розвитку».

В наведеній преамбулі знайшло відображення право на гідність французького народу. Саме воно включає сукупність прав людини, національний суверенітет і принцип самовизначення народу. Гідність республіки та заморських володінь Франції, звеличує прагнення ідеалу свободи, рівності, братерства та демократичного розвитку. Аналогічні положення містить Конституція України, яка проголосила у преамбулі цінність забезпечення права і свободи людини та

гідних умов її життя, турботу про зміцнення громадянської злагоди на землі України та ствердження європейської ідентичності Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України.

Ідея людської гідності знаходить яскраве вираження і в преамбулі Декларації 1789 р. У ній, зокрема, записано: «Невігластво, забуття прав людини або зневага до них є єдиними причинами суспільних лих та зіпсованості урядів». Природні, невідчужувані та священні права людини викладені в Декларації, щоб вона, «перебуваючи в центрі уваги у всіх членів громадського союзу, постійно нагадувала їм про їхні права та обов'язки; щоб дії законодавчої та виконавчої влади, в будь-який момент можуть бути зіставленими з метою будь-якої політичної установи, стали більш шанованими; щоб вимоги громадян, засновані на основних і непорушних принципах, забезпечувались Конституцією заради загального блага». Внаслідок цього «Національні збори визнають і проголошують перед особою і під заступництвом Верховної істоти... права людини і громадянина». Стаття 16 Декларації прямо говорить, що «будь-яке суспільство, в якому не забезпечено користування правами і не проведено поділ влади, не має Конституції».

Гідність держави Франції відбито у ст. 1 Конституції згідно з яким Франція є неподільною, світською, демократичною та соціальною Республікою. Неподільний характер французької держави визначено ст. 53 Конституції, в якій зазначено: «Ніяка поступка, жодний обмін, жодне приєднання території не є дійсними без згоди зацікавленого населення». Аналогічно, цілісність і недоторканість території України гарантується ст. 2 Конституції України: «Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою. Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою» [3]. Конституція України не передбачає права окремої частини громадян України (в тому числі і національних меншин) на одностороннє самовизначення, в результаті якого відбудеться зміна території України як унітарної держави. Питання зміни кордонів України повинне вирішуватися на всеукраїнському референдумі, призначеному Верховною Радою України відповідно до статті 73, пункту 2 частини першої статті 85 Основного Закону України [4].

Особливого значення у справі забезпечення гідності людини у Франції має розділ 1 Конституції «Про суверенітет». Відповідно до ст. 2 включеної у цей розділ девіз Республіки «Свобода. Рівність. Братерство», а її принцип - правління народу, народом та для народу. Відповідно до ст. 3 «Національний суверенітет належить народу, який здійснює його через своїх представників та шляхом референдуму. Жодна частина народу, жодна окрема особистість не можуть привласнити собі його здійснення... Відповідно до умов, що визначаються законом, виборцями є всі повнолітні французькі громадяни обох статей, які мають громадянські та політичні права».

Відповідно до ст. 2 Декларації прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 р., мета будь-якого політичного Союзу забезпечення природних і невідчужуваних прав людини. Гідність держави знаходить вираз і в ст.ст. 12-15 Декларації. Так, відповідно до ст. 12 для гарантії прав людини і громадянина необхідна державна сила: ця сила створюється в інтересах усіх, а не в приватних інтересах тих, кому вона довірена. На підставі ст. 13 для утримання державної сили та на витрати адміністрації необхідне

громадське оподаткування; воно має бути рівномірно розподілено між усіма громадянами відповідно до їхнього стану.

Відповідно до ст. 14 усі громадяни мають право, особисто чи через своїх представників, засвідчуватися у необхідності громадського оподаткування, вільно висловлювати на нього згоду, стежити за його витрачанням та визначати його розмір, підстави, порядок та тривалість стягування. Стаття 15 передбачає, що суспільство має право вимагати звіту у кожної посадової особи щодо довіреної їй частини управління.

Конституційне законодавство Франції особливу увагу приділяє гідності глави держави. Конституція закріплює панівне становище Президента республіки. Відповідно до ст. 5 Конституції він є гарантом національної незалежності, територіальної цілісності та дотримання міжнародних договорів. Фактична схема здійснення влади за часів різних президентів мала різні відтінки, що головним чином стосувалися ставлення до парламенту та до відповідальності глави держави. Шарль де Голль вважав, що тільки він відповідає перед народом загалом, хоча ця відповідальність не впливає з конституції і не може бути виведена з жодної її статті. Звернення до народу, численні виступи на радіо та телебаченні, прес-конференції, поїздки країною, а також зведена в систему практика референдумів, які, по суті, були плебісцитами були проявами розуміння ним своєї особливої ролі.

Найважливішим аспектом вираження гідності особистості громадянина Франції є порядок закріплення в Конституції проголошених прав і свобод. Хоча їх список не містить низки нових прав і свобод (право на отримання

інформації, на захист культурної та історичної спадщини, вільний доступ до культурних цінностей, право на захист довкілля), які знайшли місце в більш пізніх конституційних актах різних держав, у тому числі й в Україні, де перелічені права та свободи відбиваються в повному обсязі (у II розділі Конституції України). Однак і Декларація 1789 р., і преамбула Конституції Франції 1946 р. досі залишаються прикладом послідовно демократичних документів. З широким колом проголошених у ній прав і свобод людини і громадянина.

Література

1. Декларація прав людини і громадянина. *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*. прийнятий постановою Французьких Національних зборів 26 серпня 1789. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/1031/58/1/4/#8983> (дата звернення 23.10.2023 р.)
2. Конституція Французької Республіки. *Constitution de la République française*, [Constitution of the French Republic] (in French). 28 October 1946. JO1946. Retrieved 29 September 2018. in: *Journal officiel de la République française* (in French). Vol. 78. 28 October 1946. pp. 9166-9175.
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2020 р. Київ : Паливода, 2020. 96 с.
4. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). 3.15. Територіальні принципи. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/315-terytorialni-pryncypu> (дата звернення 24.10.2023 р.)
5. Грищук О.В. Філософія конституційних цінностей: монографія. Київ: «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с.

Терещук Микола Миколайович
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри конституційного права
та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківського національного аграрного університету

ВІЙСЬКОВЕ ВТОРГНЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ

Військові конфлікти та вторгнення залишаються актуальними проблемами у сучасному світі, які впливають на міжнародний мир і безпеку.

Зростаюча кількість конфліктів і вторгнень потребує аналізу та розуміння правових наслідків цих подій, включаючи реакцію міжнародного співтовариства.

Розуміння та розвиток міжнародного права стосовно вторгнень і агресії є ключовим завданням для забезпечення правопорядку та міжнародного миру.

Основною метою статті є розгляд і аналіз різних теоретичних підходів до розуміння правових наслідків військових вторгнень. Це включає вивчення різних правових рамок, понять і підходів до визначення військового вторгнення та його наслідків в міжнародному праві.

Військове вторгнення є складною міжнародною проблемою, і її правові наслідки регулюються різними міжнародними документами та теоретичними підходами. Існує декілька основних теоретичних підходів до розуміння правових наслідків військового вторгнення.

Так, згідно теорії суверенітету, військове вторгнення порушує суверенітет країни, яку атаковано. Міжнародне право визнає суверенітет країн та обов'язок інших країн не втручатися у внутрішні справи інших держав. Вторгнення

порушує цей принцип і може призвести до різних правових наслідків, включаючи санкції, реакцію з боку міжнародних організацій тощо.

За теорією колективної безпеки, зокрема в рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН) існує принцип колективної безпеки, згідно з яким агресія однієї країни проти іншої розглядається як загроза міжнародному миру і безпеці. ООН може приймати заходи для забезпечення міжнародного миру та безпеки у випадку військового вторгнення, такі як введення санкцій або навіть військова дія.

Теорія засудження військового вторгнення передбачає засудження військового вторгнення виражається через різні міжнародні документи, такі як Резолюція Генеральної Асамблеї ООН "Про невтручання в внутрішні справи країн і захист їх від зовнішнього втручання" (1970 р.), а також рішення і засудження з боку міжнародних організацій та інших країн.

Окрім того, у випадку військового вторгнення, постраждалі країни можуть вимагати компенсації за завдані збитки та відновлення порушеного правопорядку в своїй країні.

Ці підходи представляють різні аспекти розуміння правових наслідків військового вторгнення. Однак реальна ситуація може бути складною, і вирішення конкретних справ може визначатися на практиці на основі конкретних міжнародних угод і рішень.

Вторгнення росії в Україну порушує основні принципи міжнародного права, включаючи принципи суверенітету та недоторканість території. Це визнається міжнародним співтовариством як незаконне і порушення принципів Організації Об'єднаних Націй (ООН).

Війна в Україні порушує міжнародне гуманітарне право, включаючи Женевські конвенції. Це призвело до численних порушень прав людини, включаючи примусове переміщення населення, арешти, тортури та інші злочини проти цивільного населення.

Багато країн та міжнародні організації ввели економічні та політичні санкції проти росії як відповідь на вторгнення. Ці санкції призначені покласти тиск на росію для відновлення територіальної цілісності України та відмови від агресії.

Україна подала скарги та позови перед міжнародними судами, включаючи Міжнародний Суд ООН. Ці судові процедури спрямовані на визнання порушень Росією міжнародного права та вимагання компенсації.

Вторгнення і війна в Україні призвели до людської трагедії, включаючи масові переміщення населення, руйнування інфраструктури, голод і надання гуманітарної допомоги. Це також породило проблеми з правами біженців та внутрішньо переміщеними особами.

Міжнародне співтовариство продовжує висловлювати засудження вторгнення та вимагати його припинення. Це включає в себе засудження в різних резолюціях та заявах на різних рівнях, включаючи ООН, Європейський Союз, НАТО та інші міжнародні організації.

Загалом, вторгнення росії в Україну має серйозні правові наслідки і продовжує залишати свій відбиток на міжнародних відносинах та геополітиці. Україна та міжнародне співтовариство продовжують працювати над вирішенням цього конфлікту та відновленням суверенітету України на анексованих територіях.

СЕКЦІЯ 2. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО, ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО

*Заїка Юрій Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
місто Київ*

ПРИНЦИП ДОСТУПНОСТІ ЖИТЛА І КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Масові обстріли і бомбардування, масштабна руйнація міст і сіл, людські втрати, внутрішня і зовнішня міграція, зумовлюють перегляд і традиційних інститутів приватного права та необхідність формування концепції відновлення країни у післявоєнний час з урахуванням її економічних можливостей.

Однієї із фундаментальних, базових правових категорій є принципи права. В умовах постійного зростання кількості законів та підзаконних нормативних актів, внесення численних змін та перегляду окремих із них в умовах оголошеного воєнного становища важливого значення набуває використання галузевих та підгалузевих принципів у правотворчій діяльності, оскільки принцип за своїм духом і змістом завжди є більш змістовним, ніж будь-яка формалізована правова норма.

Право на житло входить до складу конституційно-правового статусу громадянина України як одна із найважливіших соціально-економічних прав. Принцип державної політики *доступності житла* полягає у тому, що у соціально незахищені категорії громадян забезпечуються житлом державою чи органами місцевого самоврядування у межах встановленої норми; у кредитній політиці держави для надання громадянам позик для будівництва нового чи реконструкцію чи відбудову вже існуючого житла; стимулюванні забудовників шляхом надання відповідних податкових пільг та інших преференцій у сфері будівництва.

Складовим елементом принципу доступності житла є встановлений рівень оплати за користування житлово-комунальними послугами, оскільки без отримання належних комунальних послуг (забезпечення житла електроенергією, водопостачанням та ін.) користуванням житлом, як правило, є неможливим.

Держава повинна не лише проголошувати основні права та свободи громадян, а й зобов'язана визначати механізм їх реалізації [3, с.132].

Розпорядженням уряду України від 9 червня 2021 р. схвалена Концепція Державної цільової соціальної програми забезпечення реалізації права на житло осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на період до 2025 року [1]. Ця програма передбачає два оптимальних варіанти розв'язання проблеми: перший – підтримка існуючих підходів, що передбачають розроблення окремих програм забезпечення житлом певної категорії осіб на національному, регіональному та місцевому рівні; другий – застосування комплексного підходу до формування програм, спрямованих на покращення житлового забезпечення та

розвитку інфраструктури, у поєднанні з реальними потребами та можливостями захисників України та членів їх сімей, територіальних громад, регіонів і держави. Проте необхідно навести і інші задекларовані Державні програми – забезпечення молоді житлом на 2013-2023 роки в якій акцентована увага, що саме гостра житлова проблема є однією з причин міграції української молоді за кордон і яка передбачає розв’язання проблеми забезпечення житлом молоді через виконання механізму забезпечення громадян доступним житлом а також можливість встановити найбільш ефективний спосіб забезпечення житлом саме молоді, шляхом реалізації механізму надання пільгових довгострокових житлових кредитів; забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб (біженців); соціально незахищених осіб. У преамбулі кожної програми міститься вказівка про пріоритетність її виконання.

Належне здійснення задекларованих державою прав залежить від стану економіки, рівня розвитку інститутів громадянського суспільства, правової культури громадян, політичної ситуації в країні і у світі в цілому.

Соціологічна модель розвитку житлової політики та її критерії повинна складатися з органічно складових елементів. Першим етапом її здійснення є забезпечення елементарним житлом всіх, хто його потребує [2, с. 139]. Після розв’язання цього завдання, зокрема, забезпечення елементарним житлом учасників бойових дій, переселенців, молоді, соціально незахищених осіб.

Головною ознакою такого житла буде його придатність до проживання. Для чого необхідно нормативно визначити дві основних вимоги придатності таких житлових приміщень: технічну і санітарну. Наступний крок у здійсненні житлової

політики – забезпечення житлом із розрахунку кожній сім'ї по окремій ізольованій квартирі. Надалі реалізація житлової програми має бути орієнтована на забезпечення якісних характеристик житла, базуватися на кількісній відповідності кімнат – кількістю членів сім'ї. Заключний етап реалізації житлової політики пов'язаний із дотриманням найвищих стандартів житлового фонду соціального призначення.

Залежно від розміру додаткового залучення коштів населення у житлове будівництво, відповідно, будуть підвищуватися і житлові умови конкретної сім'ї у порівнянні із стандартами житлового фонду соціального призначення.

Література

1. Концепція Державної цільової соціальної програми забезпечення реалізації права на житло осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 618-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/618-2021-%D1%80#Text>
2. Заїка Ю.О. Право на соціальне житло в умовах воєнного часу // Приватне право і підприємництво. 2023. Вип. 22. С. 134–140.
3. Заїка Ю. О., Скрипник В. Л. Право на житло і пряма дія норм Конституції// Український конституціоналізм: історія становлення та перспективи розвитку : монографія / за ред. В. Л. Скрипника. Харків: Право, 2023. С.128–143.

***Базір Вікторія Богданівна,**
здобувач вищої освіти 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ*

***Науковий керівник:**
Шаповал Леся Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

РОЛЬ АДВОКАТА ЯК ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення рф на територію України змусило усіх українців пристосуватися до нових умов життя, життя в умовах постійної війни. Дана ситуація суттєво вплинула на усі сфери суспільства, що спричинило появі низки законів, нормативно-правових актів, щоб уникнути паніки та хаосу серед населення. Не обійшла осторонь військова агресія з боку рф і професійної діяльності адвокатів, які до 24 лютого 2022 року, а тим паче і до 2014 року не здійснювали адвокатську справу стосовно низки питань, що виникли у зв'язку з воєнними злочинами, що здійснюються нині на території України.

Перед адвокатами нині гостро постає питання стосовно захисту прав та інтересів особи, оскільки чимало жителів нашої держави були змушені покинути свої домівки, квартири, міста, робочі місця. І саме у зв'язку з цим і виникає безліч правових питань, які потребують нагального вирішення, тому люди і почали дедалі частіше звертатися до спеціалістів в даній галузі.

Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) представництво у суді здійснюється виключно адвокатом, окрім інших випадків що безпосередньо передбачені законодавством [6].

Адвокат – це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та порядку, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж професійної діяльності не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [1].

ЦПК визначає дві функції адвоката в цивільному процесі: правозаступництва та представництва.

Робота адвоката безпосередньо відбувається у суді, її можна виокремити на такі стадії:

- підготовка до справи;
- безпосередня участь в судовому засіданні;
- в разі необхідності – процедура оскарження рішень [4].

Під час введення в Україні воєнного стану було припинено функціонування єдиних та державних реєстрів, підвладних Міністерству юстиції України, також призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду». І в цей час особливу роль у допомозі адвокатам реалізувати свою адвокатську діяльність відіграла Опікунська Рада, що була утворена Національною асоціацією адвокатів України. Дана Рада була створена майже одразу після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України 3 березня 2022 року, з метою безпосереднього розподілу

благодійної допомоги адвокатам та їх сім'ям, що постраждали внаслідок воєнних дій [3].

В умовах воєнного стану найбільш актуальною є дистанційна допомога населенню, оскільки чимало людей не мають можливості особисто зустрітися з адвокатами. Саме для цього і були створені спеціальні електронні застосунки, завдяки яким можна провести онлайн-консультації. Звичайно, в тих місцях де не тривають бойові дії та на тих територіях, які не окуповані військами рф, адвокати продовжують виконувати свою діяльність безпосередньо в органах державної влади, спеціальних закладах та установах. І люди можуть домовлятися про особисту зустріч зі своїми представниками. Проте чимало регіонів зазнали значних пошкоджень інфраструктури, зокрема знищено центри надання правничої допомоги, тому, зважаючи на це, дистанційна допомога адвокатів є досить важливою та популярною в нинішній час [2, с.76].

В своїй професійній діяльності адвокат має на меті захистити права та інтереси свого клієнта, тому впринципі його основна функція не змінилася. Але справи, які вирішують адвокати дещо змінилися, у зв'язку із введенням воєнного стану на території України. Тому їх допомога є досить актуальною та необхідною. Задля того, щоб адвокати змогли надавати кваліфіковану допомогу, Вищою школою адвокатури Національної асоціації адвокатів України було запроваджено нові безкоштовні курси з гуманітарного та міжнародного права, які надали допомогу адвокатам засвоїти спеціальні знання та практичні знання, у зв'язку з воєнним станом на території України [5].

Отже, діяльність адвокатів у цивільних справах, та й загалом є надзвичайно важливою в нинішній час, у зв'язку

з введенням на території України воєнного стану. Проте, зважаючи на дану ситуацію, всі змогли пристосуватися та працювати на благо держави та людей, які цього потребують.

Література

1. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. №5076-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507617#Text>.
2. Литвин О.Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. Знання європейського права. № 2. 2022. С. 76–81.
3. Опікунська Рада НААУ надала матеріальну допомогу 33 адвокатам. Веб-сайт Національної Асоціації Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/print/7346-opikuns-ka-radanaau-nadala-material-nu-dopomogu-33-advokatam.html>
4. Представництво в цивільному процесі.
URL: <https://juresprudence.com.ua/tsyvilnyj-protses/>
5. Ради адвокатів регіонів під час воєнного стану надають допомогу у посиленому режимі.
URL: <https://advokatpost.com/rady-advokativ-rehioniv-pid-chas-voiennoho-stanu-nadaiut-dopomohu-u-posylenomu-rezhymi>
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. №1618-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Шаповал Леся Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ

Невгад Лілія Вікторівна,
здобувач вищої освіти 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ

Статтею 300 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) передбачено право фізичної особи на індивідуальність: «фізична особа має право на індивідуальність. Фізична особа має право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також право на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства» [1].

Звернемо увагу на те, що являє собою право дитини на індивідуальність. Право дитини на індивідуальність - це важливий аспект прав дитини, який гарантує їм можливість розвивати свою унікальну особистість, виражати свої думки, переконання, інтереси і власну ідентичність. Це право визнає, що кожна дитина унікальна, і має право на власний розвиток та самовираження. Ось декілька аспектів, які роз'яснюють, як розуміти це право:

- *самовизначення*. Діти мають право розвивати свою індивідуальність, обирати свої інтереси, хобі, стиль життя, та

інше. Необхідно дати їм можливість виражати свої погляди та вибирати, що для них важливо;

- *свобода виразу*. Діти мають право вільно виражати свої думки та переконання. Це означає, що їм необхідно надавати можливість говорити про свої почуття, думки і бажання;

- *захист від дискримінації*. Діти мають право на індивідуальність, незалежно від своєї раси, статі, релігії, національності, інвалідності, тощо. Вони повинні бути захищені від будь-якої форми дискримінації або обмеження через ці характеристики;

- *освіта і розвиток*. Діти мають право на доступ до якісної освіти, яка сприяє їхньому розвитку та розкриттю потенціалу. Це включає можливість вибирати предмети, діяльності та шлях освіти відповідно до їхніх інтересів та здібностей;

- *захист від насильства і зловживань*. Діти мають право на захист від будь-якого виду фізичного, психологічного чи емоційного насильства, а також від будь-яких форм зловживань, які можуть обмежувати їхню індивідуальність;

- *участь в прийнятті рішень*. Діти мають право брати участь в рішеннях, які стосуються їхнього життя, освіти та інших аспектів. Вони повинні бути вислуханими і розглядати питання в контексті рішень, що їх стосуються.

Таким чином, в загальному вигляді право на індивідуальність полягає в тому, що діти повинні бути розглянуті як активні суб'єкти, які мають власні права та власну ідентичність, і це повинно враховуватися у всіх аспектах їхнього життя. Забезпечення цього права важливо для забезпечення їхнього гармонійного розвитку та добробуту. Але після того, як 24 лютого 2022 року російська федерація здійснила повномасштабний збройний напад на

Україну, то найбільш актуальним питанням, що постало в центрі уваги в умовах воєнного часу стала дитяча смерть, каліцтво та депортація дітей, викрадення та незаконне утримання дітей, захист дітей, що зазнали страждань під час війни та внаслідок чого залишилися без батьківського піклування, а також соціальний захист прав дітей, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились в складних життєвих умовах. Через це близько 70% українських дітей були змушені покинути стіни рідних будинків та виїхати в більш безпечні області в межах нашої країни або за кордон. Військові дії розлучили дітей з батьками, які почали відстоювати та захищати Батьківщину, або через воєнний стан не мали змоги виїхати разом з дітьми з України. Діти, які знаходяться в Україні, потерпають від масових ворожих обстрілів та завжди перебувають в зоні ризику.

Влада РФ на тимчасово окупованих територіях активно та наполегливо нав'язує свої стандарти, знищує українськ у ідентичність, змінює свідомість дітей і молоді, активно підбурює їх проти України та формує позитивне ставлення до дій держави агресора та російської армії, знищує доступ до рідної мови й історії. Змушує дітей брати участь у дитячих рухах типу «Юна-армія» [2].

За офіційними даними, «руській мір», що прийшов на територію нашої країни вбив 461 дитину в Україні з початку повномасштабного вторгнення. Окрім вбивств, катувань, згвалтувань, калічень, росіяни незаконно привозять українських дітей до РФ, де швидко змінюють громадянство, щоб віддати на усиновлення, а деяких навіть при живих батьках чи родичах в Україні, таким чином крадучи майбутнє України та право дітей на ідентичність.

Українських дітей переміщують на непідконтрольній Україні території та на територію РФ, часто спочатку на непідконтрольну Україні територію, а потім до РФ. Складність чіткого трактування таких випадків полягає в тому, що Країна-агресор не надає жодних даних безпосередньо чи через міжнародні організації чи треті країни про долю таких дітей [3].

Таким чином, РФ грубо порушуючи право наших дітей на свою індивідуальність, насильно вивозить їх з України, передає у російські сім'ї на перевиховання, створює умови всиновлення наших дітей за російським законодавством. І з часом, діти України, які знаходяться на території РФ втратять свою ідентичність через те, що вони будуть повністю інтегровані в російське суспільство.

Тому, захист дітей від війни з Росією - це надзвичайно важливе завдання, яке повинні виконувати органи державної влади України. До заходів, які можуть вжиті для цього належать: 1) *міжнародні зусилля*. Україна може взаємодіяти з міжнародними організаціями, такими як ООН, для забезпечення міжнародного підтримання у питаннях захисту прав дітей під час війни; 2) *евакуація*. Забезпечити евакуацію дітей з зон бойових дій і їх розташування в безпечних місцях, де їм надають необхідну медичну допомогу та психологічну підтримку; 3) *освіта*. Забезпечити можливість навчання для дітей в безпечних умовах, навіть під час війни, щоб зберегти їхні шанси на майбутнє; 4) *інформаційна робота*. Проводити інформаційну роботу серед дітей та їх батьків щодо безпеки та правил поведінки в умовах воєнного стану; 5) *захист від насильства*. Запровадити заходи для захисту дітей від фізичного, психологічного та сексуального насильства; 6) *моніторинг та звітність*. Проводити моніторинг ситуації

щодо захисту прав дітей і публікувати звіти про виконання заходів.

Ці заходи мають на меті забезпечити безпеку, добробут та захист прав дітей на індивідуальність в умовах війни.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.10.2023).
2. Діти війни. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/dity-viiny>
3. Діти війни, викрадення маленьких українців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3666673-diti-vijni-vikradenna-rosieu-malenkih-ukrainsiv-ak-zlocin-genocidu.html>

Безклейна Каріна Олександрівна,
студентка 2 курсу Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент,
професор Цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗМІСТУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Основним дидактичним прийомом первісного ознайомлення з цивільним правом є послідовне засвоєння питань про предмет, метод, принципи та функції даної галузі права. Подальше занурення у лабіринти цивільно-правової матерії здійснюється шляхом з'ясування особливостей побудови цивільного законодавства, розгляду загальних ознак однойменних правовідносин, підстав їх виникнення, встановлення специфіки статусу суб'єктів, дослідження правових форм впорядкування окремих видів таких правовідносин тощо. Але найбільш лаконічним враженням про цивільне право буде його сприйняття як справедливості. Справедливістю охоплені всі без винятку інститути даної галузі права. Тож, цивільне право своїм суцільним проявом може сприйматись як справедливість. [1, 3]

З моменту набуття ЦК України (1 січня 2004 року) сили закону категорія «справедливість» перестала бути поняттям, яке «жило» лише в наукових працях, навчальній літературі чи особистому спілкуванні юристів, та зазнала своєї легітимації, тобто – законодавчого закріплення. Щоправда, згадка про справедливість у ст. 3 ЦК України, як про одну із загальних засад цивільного законодавства, ще не говорить про її повноцінну формалізацію. Змістовного розкриття справедливості цей кодифікований закон не надає, як не знайти поняття справедливості й в інших нормативно-правових актах.

Втім, подібний стан речей навряд чи можна віднести до недоліків вітчизняного законодавства. Справедливість характеризується нескінченною кількістю граней свого прояву, а тому обмежити її змістовне сприйняття мовою законодавчих дефініцій неможливо. (З цього приводу доречно пригадати відомий вислів давньоримського юриста Яволена про те, що будь-яка дефініція приховує в собі небезпеку свого ж змістовного спростування. Узагальнення проявів справедливості, а отже й виведення її понятійного образу, має відбутися через зусилля представників науки, котрі шляхом аналізу досвіду практичного застосування норм права зможуть описати відчуття справедливості в її поліваріативних проявах. Власне, така робота ведеться мислителями вже понад дві тисячі років. Одним із наслідків еволюційного розвитку уявлень про справедливість (її відчуття) є вказівка на таку її властивість, як рівність. Саме на рівності дослідниками робиться головний змістовний акцент при розкритті поняття справедливості.

Приватне право пронизане ідеєю рівності. Рівність – іманентна властивість цивільного права та інших норм, що за

свою генеалогією є приватноправовими. Не буде перебільшенням твердження, що між правовою рівністю та приватним правом прослідковується тотожність. Звідси, спостерігається й тотожність між приватним (цивільним) правом та справедливістю.

Справедливість у цивільному праві розкривається, перш за все, через формальну рівність: наділення суб'єктів рівними правовими можливостями, закріплення загальнообов'язковості вимог права, встановлення єдиного масштабу юридичної кваліфікації актів поведінки учасників правовідносин. Формально-правова рівність встановлює гарантії юридичної незалежності суб'єктів приватного права: вони вільно волевиявляють щодо вступу в правовідносини; є автономними у майновому значенні; їх правовий статус не ставиться у залежність від волі інших учасників правовідносин тощо. Все назване є методологією приватного права. [2, 214]

Метод диспозитивності також є проявом справедливості (рівності) у цивільному праві. Тільки рівним суб'єктам могла бути надана можливість за своїм розсудом змінювати правові приписи, виражені законодавцем у тій чи іншій правовій нормі.

Рівний доступ до благ, що є об'єктами цивільного права, забезпечується шляхом наділення суб'єктів однаковим обсягом правоздатності. Законодавчі вимоги щодо набуття особами необхідного обсягу дієздатності, аби вони стали активними учасниками правовідносин, також покликані забезпечити рівність. Інтелектуально-вольові якості фізичних осіб, а також їх соціальний досвід мають бути наближено рівними з іншими суб'єктами, з якими встановлюється правовий зв'язок. У протилежному випадку нерівність

дієздатності учасників певного конкретного правовідношення може призвести до зловживань з боку тих, у кого обсяг дієздатності більший.

На постулат рівності спираються вимоги, що висуваються до чинності правочинів. Зокрема, чинність правочину пов'язується з вільним волевиявленням суб'єкта правочину. При цьому, волевиявлення такого суб'єкта має відповідати його внутрішній волі. Отже, законодавцем вимагається рівність між волевиявленням і правовим наслідком правочину та рівність між волею та волевиявленням суб'єкта правочину. [3, 472]

Договір, як один із розповсюджених юридичних фактів цивільного права, ілюструє рівність тим, що для його укладення вимагається приведення амбіцій сторін до певної рівноваги (компромісу). У протилежному випадку договір не відбудеться. Договірний обмін майновими благами здійснюється, за загальним правилом, на еквівалентній основі, що також свідчить про прояв рівності в даних правовідносинах.

Що, як не ідея рівності (справедливості) вимагає від суб'єктів цивільного права взаємно визнавати та поважати існуючий стан закріплення за іншими суб'єктами особистих та/або майнових благ? Принцип рівності (справедливості) вимагає діяти стосовно прав та інтересів інших учасників правовідносин добросовісно. Добросовісна поведінка учасників приватних правовідносин дозволяє встановити належний режим охорони особистих немайнових та майнових прав, налагодити стабільність майнового обігу, ствердити непорушність функціонування норм цивільного права в цілому, а отже – встановити правову рівність.

Порушення суб'єктивних прав є свідченням порушення правової рівності, що вимагає її відновлення. Цивільно-правова відповідальність своєю головною функцією, як відомо, вбачає саме відновлення порушеного особистого чи майнового положення потерпілої особи. Міри відповідальності реалізуються також з дотриманням рівності. Відновлення майнового стану потерпілого має здійснюватися пропорційно до його втрат. Вина, як умова цивільної відповідальності, ілюструє рівність тим, що особа може бути притягнена до відповідальності лише тоді, коли у неї була можливість вибору правомірного варіанту поведінки. Якщо подібна можливість на момент скоєння правопорушення була об'єктивно відсутня в особі, то вона, за загальним правилом, не притягується до несення відповідальності. Можливість вибору між правомірною та протиправною поведінкою і є черговим прикладом прояву правової рівності (справедливості). [4, 25]

Судовому захисту підлягає будь-яке порушене право чи законом охоронюваний інтерес, що визначає рівність суб'єктів цивільного права щодо можливості юрисдикційного захисту їх прав (інтересів).

Перелік прикладів прояву справедливості у цивільному праві можна було б продовжити, але навіть такий побіжний аналіз дозволяє пересвідчитися у тому, що справедливість дійсно є духом цивільного (приватного) права, а отже – основним його принципом. [5, 62]

Література

1. Цивільний Кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов., станом на 1 вересня 2021 р.: (джерело документа: <https://zakon.rada.gov.ua>). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2021. – ст.3,6 с.

1. 2. Чалий Ю. І. Тези доповідей учасників науково-практичної конференції, 2019, -214 с
2. Майданик Р.А. Цивільне право: Загальна частина. / Т. І. Вступ у цивільне право. - К.: Алерта, 2012.-472 с.
3. 4. Бабич І. Г. Необхідність визначення принципів справедливості, добросовісності і розумності у новому Цивільному кодексі України / І. Г. Бабич // Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України : проблеми практичної реалізації : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 25 лютого 2021р.) / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової. – Одеса : Фенікс, 2021. – С. 25-29.
4. Паращук Л. Г. Принципи та цінності цивільного права / Л. Г. Паращук // Юридичний вісник. – 2011. – № 1. – С. 62-65.

Бердник Анастасія Романівна,
студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ НА ВИНАХІД, КОРИСНУ МОДЕЛЬ ТА ПРОМИСЛОВИЙ ЗРАЗОК

Наявність сучасної, міжнародно визнаної системи інтелектуальної власності є необхідним елементом для досягнення високого економічного та соціального розвитку будь - якої держави. Охорона інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності, та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як вітчизняні, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатись.

[1]

Згідно із Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», **винахід** (корисна модель) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій

сфері технології.[2] Винахід є самим вагомим у сімействі об'єктів інтелектуальної власності.

Визнання об'єктів промислової власності об'єктами правової охорони засвідчується виданими на них у встановленому законодавством порядку охоронними документами, якими в Україні є патенти на винаходи, деклараційні патенти на винаходи, деклараційні патенти на корисні моделі, патенти на промислові зразки, патенти на сорти рослин, а також свідоцтва на знаки для товарів і послуг і свідоцтва на топографії інтегральних мікросхем. **Патент** – це охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на об'єкт промислової власності.

В Україні діють декілька видів патентів на винаходи й корисні моделі. *Патент на винахід* – це різновид патенту, що видають за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід. *Деклараційний патент на корисну модель* – це різновид патенту, що видають за результатами формальної експертизи заявки на корисну модель. Крім того, також розрізняють *патент на секретний винахід і деклараційний патент на секретну корисну модель*. У цьому випадку винахід або корисна модель належить до державної таємниці (відомості, що становлять державну таємницю, регламентуються Законом України «Про державну таємницю» та іншими нормативно-правовими актами). [3]

Патентування винаходу (корисної моделі) не є обов'язковою процедурою. Однак щоб захиститися від несанкціонованого використання цього об'єкта третіми особами потрібно отримати документ, що підтверджує наявність виключних прав власника винаходу (корисної моделі). [4]

Сьогодні, мабуть, нікого не потрібно переконувати, що навіть за рівних параметрів і вартості майже кожен з нас віддасть перевагу зручному й привабливому товару. Привабливість товару в естетичному плані примушує виробників вкладати в дизайн чималі кошти, що зрештою спонукає їх захищати результати творчої праці дизайнерів за допомогою оформлення прав на промислові зразки.

Промисловий зразок – це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. Об’єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування та їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу та призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Патент надає його власнику виключне право використовувати промисловий зразок на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів. Використанням же промислового зразка визнають виготовлення, пропонування для продажу, введення в господарський обіг або зберігання в зазначених цілях виробу, виготовленого із застосуванням запатентованого промислового зразка. Отже, особа, що використовує з комерційною метою, наприклад, «чужу» пляшку для напоїв, може бути притягнута до відповідальності.

Висновки. Отже, з вищезазначеного можна підсумувати, що захист інтелектуальної власності є важливим засобом сприяння інноваціям та стимулювання розвитку технологій, оскільки власникам дозволяється контролювати використання своїх інновацій та отримувати користь від них.

Література

1. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні.
URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4487

2. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>
3. Інтелектуальна власність та патентознавство: підручник / І. О. Мікульонюк. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. – 244 с. – Бібліогр.: с. 240–241
4. Патент як спосіб захисту інтелектуальної власності. URL: <https://welco.if.ua/patent-yak-sposib-zahystu-intelektualnoyi>

Жила Ірина Вікторівна
Факультет міжнародної торгівлі та права
3 курс, 10 група
Державний торговельно-економічний університет

Науковий керівник:
Риженко Наталія Олександрівна
к.ю.н., доцент кафедри міжнародного, цивільного та
комерційного права
Державний торговельно-економічний університет,
Адвокат
м. Київ, Україна

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС І ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через повномасштабне вторгнення та агресію з боку російської федерації, всі сфери нашого життя зазнали суттєвого впливу. Винятком не є і правосуддя. З точки зору права, введення воєнного стану не має ніяк вплинути на перебіг судочинства, так ст. 26 Закону України «Про правовий

рижим воєнного стану» зазначає, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється [1]. Однак, у зв'язку з дією правового режиму воєнного стану є певні особливості в процесі здійснення цивільного судочинства.

На нашу думку, законодавством мають бути передбачені особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. Однак, з 2014 року відповідні зміни до ЦПК України не були внесені, а точкових змін недостатньо. Незважаючи на це, суди повинні вміти пристосовувати чинні процесуальні норми для дієвого здійснення правосуддя в умовах воєнного стану.

02.03.2022 Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, серед них: 1) відкладати розгляд справи (за винятком невідкладних судових розглядів) та знімати їх з розгляду, оскільки велика кількість учасників судових процесів не завжди мають змогу подати заяву про відкладення розгляду справи чи не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя; 2) справи, які не є невідкладними, розглядати лише за наявності письмової згоди на це усіх учасників судового провадження; 3) роз'яснювати громадянам можливість відкладення розгляду справ у зв'язку із воєнними діями та можливість розгляду справ в режимі відеоконференції; для цього учасники справи мають заявити про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції [6].

Механізм проведення судових засідань в дистанційному форматі, без присутності учасника справи безпосередньо в залі судового засідання, допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте, практика підтверджує, що умови воєнного стану перешкоджають реалізувати права осіб на розгляд їх справи судом, навіть, у такий спосіб. На жаль, наразі в Україні відсутнє повністю

безпечне місце і чи не щодня у кожній місцевості нашої держави лунають сирени, що, в свою чергу, передбачає необхідність особи (судді, учасників справи або працівників суду) переміститись в укриття.

Щодо процесуальних строків, то воєнний стан не впливає на їх перебіг, проте може бути поважною причиною для поновлення або продовження процесуального строку; процесуальний строк, встановлений судом, поновленню не підлягає, а може бути виключно продовжений за клопотанням сторони спору; на час дії воєнного стану продовжуються строк загальної та спеціальної позовної давності, передбачений нормами цивільного законодавства. Також, судова практика в даному випадку зазначає, що при вирішенні питання щодо дотримання строків звернення, суди мають враховувати саме час підписання документів електронним цифровим підписом, а не його перевірки [4].

Вимоги щодо оформлення електронних процесуальних документів пред'являються й до відзиву, поданого в електронній формі, який має бути підписаний за допомогою електронного цифрового підпису, а також інших заяв, клопотань, заперечень. [5]

Варто наголосити й на іншому важливому аспекті електронної комунікації між учасниками судового процесу. Так, постанову КЦС ВС від 10 лютого 2022 року у справі № 359/5063/21 [2], в якій дається визначення поняттю «офіційна електронна адреса», зокрема, вона має бути зареєстрована в домені «mail.gov.ua». У цій постанові зроблено висновок, що надсилання судового рішення на особисту адресу не є врученням такого рішення. У постанові КЦС ВС від 18 квітня 2022 року у справі № 750/3275/21 [3] суд зробив висновок, що направлення електронної копії ухвали на електронну пошту адвоката, за допомогою якої він зареєстрований у підсистемі «Електронний кабінет», свідчить про належність повідомлення сторони позивача.

Ситуація, яка сьогодні склалася в нашій державі, потребує, нестандартних рішень та ідей для того, щоб

налагодити доступ учасників до суду. Тому для учасників судового процесу створюють всі необхідні та комфортні умови для якісного вирішення спору.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Чинна редакція 12.10.2023.
 - a. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.10.2023)
2. Постанова КЦС ВС від 10.02.2022 року у справі № 359/5063/21. Єдиний державний реєстр судових рішень: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103132523> (дата звернення: 17.10.2023)
3. Постанова КЦС ВС від 18.04.2022 року у справі № 750/3275/21. Єдиний державний реєстр судових рішень: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104045345> (дата звернення: 17.10.2023)
4. Постанова КЦС ВС від 09.06.2021 року у справі № 755/10972/19. Єдиний державний реєстр судових рішень: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97736005> (дата звернення: 17.10.2023)
5. Судді Верховного Суду розповіли про цивільний процес і диджиталізацію судочинства в умовах воєнного стану. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1331039/> (дата звернення: 17.10.2023)
6. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану Рада суддів України. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu> (дата звернення: 17.10.2023)

*Калінюк Анжела Леонідівна,
доктор філософії,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

*Шаповал Володимир Володимирович,
здобувач вищої освіти 2-го курсу, ННІЗДН
Національної академії внутрішніх справ*

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРОЦЕДУРОЮ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У зв'язку із повномасштабним вторгненням, розпочатим Російською Федерацією 24 лютого та триваючим до цього дня, обговорення питань щодо усиновлення дітей стає все більше актуальнішим. З одного боку, ми стикаємося із зростанням кількості дітей, яких потенційно можна усиновити. З іншого боку, фахівці, які наглядають за правами дітей, підкреслюють, що процедура усиновлення не повинна спрощуватися, оскільки першочерговою метою є захист найкращих інтересів дитини. Разом із цим з'являються нові виклики та обставини, які повинні бути враховані під час усиновлення. Уряд України вже вніс певні зміни до процедури усиновлення, які стосуються передачі дітей усиновлювачам, які евакуювалися за межі країни, а також можливості подавати документи для консультацій стосовно усиновлення в онлайн-режимі. Однак і до початку вторгнення були певні проблеми, пов'язані із процедурою усиновлення, які залишаються нерозв'язаними.

Процес усиновлення ділиться на різні етапи. Перший — збір інформації, документів. На другому, безпосередньо, служба повинна прийхати і подивитися, в яких умовах проживає родина, де проживатиме дитина. Третій етап — це

навчання. Усіх кандидатів мають навчити, оскільки для дитини це ризик. Якщо другий раз вона втратить батьків, це просто жахлива може бути ситуація.

Навчання запроваджено як у прийомних сім'ях, так і в дитячих будинках сімейного типу. І уже четвертий етап, коли кандидатів поставили на облік, це вже, безпосередньо, знайомство з дитиною, це пошук дитини [1].

Розглянемо деякі проблеми, пов'язані з процедурою усиновлення, які виникають на практиці. Першою поширеною проблемою, яка трапляється не лише в справах про усиновлення, але і в багатьох інших судових справах – це **порушення строків розгляду справ**.

Якби розгляд справ про усиновлення в суді відбувався із дотриманням встановлених в процесуальному законі строків, такі справи мали би бути розглянуті орієнтовно за три місяці. Так, наприклад, у Справі № 759/9385/22 заявник звернувся до суду з заявою про усиновлення. 11.08.2022 року було відкрито окреме провадження у даній справі і призначено розгляд справи на 07.09.2022 року. А вже 22.09.2022 року було постановлено рішення суду про усиновлення дитини. Також, у Справі №587/68/23 заявник звернувся до суду з заявою про усиновлення. 10.01.2023 року було відкрито окреме провадження у даній справі і призначено розгляд справи у закритому судовому засіданні на 09 лютого 2023 року. І вже 17.03.2023 року рішенням суду заява заявника про усиновлення була задоволена повністю [2; 3].

Але є й такі приклади з практики, що 21.02.2023 року у Справі №317/468/23 про усиновлення, Вільнянським районним судом Запорізької області було відкрито провадження у цій справі і ще до сьогоднішнього дня справа

не розглянута та не постановлено рішення. Така ж ситуація і у Справі №612/134/23, по якій 28.02.2023 року Близнюківським районним судом Харківської області було відкрито провадження у цій справі і ще до сьогоднішнього дня справа не розглянута та не постановлено рішення [4; 5].

На практиці, процеси щодо усиновлення можуть розглядатися навіть по кілька років. Протягом цього періоду дитина, яку планують усиновити, може перебувати в дитячому будинку або іншій установі. Для дітей загалом, відсутність сімейного оточення може негативно вплинути на їхній розвиток. Однак критично важливими є перші три роки життя, коли дитина особливо потребує стійкого контакту з дорослою особою, яка має брати на себе опіку про неї. Якщо протягом цього тримісячного періоду дитина не має можливості отримувати такий контакт, це може призвести до проблем у її розвитку. Справді, коли йдеться про усиновлення, багато осіб бажають усиновити дітей молодшого віку, до трьох років. Проте через тривалість судового процесу, такі малюки часто мають затримку у можливості зростати в сімейному оточенні.

Знайти рішення щодо проблеми з порушенням термінів розгляду справ про усиновлення в судах можливо, але для досягнення цього необхідні зміни у законодавстві. Важливо розуміти, що справді існує проблема в судах, пов'язана з недостатньою кількістю суддів. Ця проблема виникла, частково через недбалість самої судової влади і протягом найближчих кількох років, ймовірно, ці вакансії залишаться незаповненими.

Іншою складністю у процедурі усиновлення є те, що в Україні ці справи розглядаються в суді з участю присяжних суддів. Ця модель суду більше нагадує радянську практику

засідателів, де разом із професійним суддею народні засідателі вирішували справи. Але насправді практика показує, що присяжні судді найчастіше слідують рішенням професійного судді. Таким чином, участь присяжних в таких справах є малоефективною, оскільки вони фактично не виконують функції, які властиві судові присяжних в класичному розумінні. Зі світового досвіду видно, що рідко коли участь присяжних може бути корисною в цивільних справах. Замість цього цей інститут краще б використовувався в кримінальних справах. Крім того, у таких справах участь присяжних призводить до численних проблем, таких як затримки в розгляді справ. Наприклад, коли присяжні не приходять на засідання, суд повинен шукати інших присяжних, що призводить до перенесення судових засідань. Іншою проблемою участі присяжних при усиновленні є ризик витоку конфіденційної інформації щодо усиновлення. Тому вважаємо, що було б доцільним виключити присяжних із справ про усиновлення, а дати можливість такі справи розглядати професійним суддям, для цього також потрібні зміни в законодавстві.

Підводячи підсумок вище викладеному, хочемо зазначити, що неможливо відкидати той факт, що вивчення та поліпшення інституту усиновлення є надзвичайно важливим та високопріоритетним завданням для будь-якої країни в сфері захисту прав та добробуту дітей. Наявність вище зазначених нами проблем, які існують в процесі усиновлення потребують уваги та пошуку шляхів для їх вирішення.

Література

1. Усиновлення дітей під час війни — що змінилося: інтерв'ю з представником Мінсоцполітики. URL:

- <https://kanal.dim.tv/usynovlennya-ditej-pid-chas-vijny-shho-zminylosya-intervyu-z-predstavnykom-minsoczipolityky/>
2. Рішення Сумського районного суду Сумської області по Справі № 587/68/23 від 17 березня 2023 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109696629>
 3. Рішення Святошинського районного суду міста Києва по Справі №759/9385/22 від 22 вересня 2022 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106407699>
 4. Ухвала Вільнянського районного суду Запорізької області про відкриття провадження по Справі №317/468/23 від 21 лютого 2023 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109121758>
 5. Ухвала Близнюківського районного суду Харківської області про відкриття провадження по Справі №612/134/23 від 28 лютого 2023 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109262892>

Радченко Лілія Іванівна,
Кандидат юридичний наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету ім. Т. Шевченка

Крапко Лілія Олександрівна,
Студентка II курсу магістратури
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету ім. Т. Шевченка

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО КОМУНІКАЦІЇ З ДІТЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) Україна не лише взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство до міжнародних стандартів, що закріплені Конвенцією, а й визнала обов'язковість рішень, винесених проти нашої держави Європейським судом з прав людини (далі – Європейський суд). Під виконанням рішення Європейського суду слід розуміти виплату відшкодування та вжиття додаткових заходів індивідуального характеру, а також заходів загального характеру, які спрямовані на усунення зазначеної в рішенні Європейського суду проблеми та її першопричин. Водночас, не можна не відзначити, що повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України ускладнило цю процедуру і поставило перед нашою державою нові виклики, спрямовані на

необхідність дотримання статті 46 Конвенції, яка закріплює обов'язковість виконання рішень Європейського суду.

Необхідно зауважити, що про виконання рішень Європейського суду уряд України звітує Комітету міністрів Ради Європи (далі – КМ РЄ). Для зручності справи розглянуті Європейським судом КМ РЄ об'єднує в групи, класифікуючи їх за ознакою встановленого в рішенні порушення. З огляду на широкомасштабне вторгнення російської федерації не знайдеться, напевно, таких груп справ проти України з метою виконання рішень у яких не утворились перешкоди для вжиття заходів індивідуального чи загального характеру. Однією із них є і група «М.Р. та Д.Р. проти України».

Перш за все потрібно пояснити, що до складу групи «М.Р. та Д.Р. проти України» віднесено 4 справи, у яких Європейським судом констатовано порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з недотриманням вимог щодо оперативності провадження та/або невиконання чи тривалого виконання рішень національних судів щодо повернення дітей, а також проблемами, пов'язаними із імплементацією Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року. Таким чином, справи зазначеної групи пов'язані із зобов'язанням возз'єднати дитину, зокрема, із тим з батьків, який мешкає в країні постійного проживання дитини.

Виходячи з природи порушень у вказаній групі, доречно зауважити, що надзвичайна кількість дітей була вимушено евакуйована з України після вторгнення російської федерації. Так, за даними Міністерства освіти і науки України, закордоном перебуває 507 058 дітей [1]. З огляду на запровадження воєнного стану, Україна спростила порядок виїзду дітей до 16 років за кордон, дозволивши їм покидати

державу в супроводі одного з батьків, баби, діда, повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, **без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків** та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини (за відсутності паспорта громадянина України/документів, що містять відомості про особу, на підставі яких Державна прикордонна служба дозволить перетин державного кордону). Вказане встановлено абзацом 13 пункту 2³ Правил перетину державного кордону громадянами України. Така можливість запроваджена з метою забезпечення найкращих інтересів дітей, оскільки їх життю загрожує реальна небезпека. Водночас, зазначене положення дозволило виїжджати за кордон з дитиною одному з батьків, що фактично позбавляє іншого можливості зустрічей з нею.

Ще одним типом справ, для яких значно ускладнилось виконання рішень є той, що стосується невиконання або тривалого виконання рішень національних судів щодо встановлення опіки чи побачень з дитиною. За своєю специфікою ці справи близькі до таких, які входять до групи «М.Р. та Д.Р. проти України», однак порушення констатоване у рішеннях щодо них не залежить безпосередньо від вивезення дитини за кордон, тому вони об'єднані в окрему групу – «Швець проти України». Вжиття індивідуальних заходів у справах цієї категорії тісно пов'язане з залученням органів опіки та піклування, а також потребує можливості постійного контакту з дитиною. Однак в умовах війни значна кількість дітей набула статусу переміщених осіб, при чому вони можуть бути як внутрішньо переміщеними, так і біженцями, тобто перетинати кордон, що, звісно, перешкоджає виконанню рішень вказаної категорії.

Одним із найбільш влучних прикладів, який демонструє складну ситуацію при виконанні рішень групи «Швець проти України» є справа «Плешков та Плешкова проти України», яка входить до неї. В ході виконавчого провадження державний виконавець здійснив вихід до місця проживання дитини та її матері, однак їх будинок в Ірпені було знищено в ході воєнних дій. За інформацією наданою Державною прикордонною службою України, боржниця (тобто мати дитини) з донькою виїхали закордон, проте пізніше повернулись до України. Попри це, встановити їх місцезнаходження не вдалось, тому до поліції було направлено запит про результати розшуку, заяву про притягнення до кримінальної відповідальності за невиконання рішення суду відповідно до статті 382 Кримінального кодексу України, а також до суду подано клопотання про заборону боржниці покидати територію України [2].

Схожа ситуація склалась і в справі «Дубас проти України», що входить в цю ж групу. За інформацією Державної прикордонної служби України боржниця перетнула кордон на виїзд з України в березні 2022 року, а у травні 2023 року клопотання про оголошення в розшук боржниці направлено до суду [3].

Таким чином, не вдаючись до детального розгляду обставин кожної справи у групах «М.Р. та Д.Р. проти України», а також «Швець проти України», можна стверджувати, що повномасштабне вторгнення розпочате росією проти України спричиняє вагомі перешкоди належному виконанню рішень Європейського суду. Однією із серйозних причин ускладнення виконання є необхідність у евакуації дітей. Для полегшення цього процесу державою було спрощено перетин кордону для дітей до 16 років, що,

водночас, спричиняє необхідність вжиття додаткових заходів для належного виконання рішень національних судів. Окрім того, наслідком виїзду дітей за кордон є їх розлука, зокрема, з батьком, оскільки чоловіки обмежені у виїзді за межі України під час дії воєнного стану. Все це сприяє зростанню кількості звернень до органів влади з метою повернення дітей та встановлення контактів з ними, однак очевидним є те, що навіть ефективні механізми позасудового вирішення спорів, як-от медіація, яка вдало застосовується у вирішенні питань такого плану, не допомагають – матері не поспішають повертатись до України або до міст, звідки вони були переміщені у зв'язку з війною, де щоденно існує небезпека для їхнього життя та життя їхніх дітей.

Література

1. За кордоном перебуває понад 500 тисяч українських дітей – МОН. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3673555-za-kordonom-perebuvaе-ponad-500-tisac-ukrainskih-ditej-mon.html>.
2. Communication from the authorities of 19.05.2023 concerning the case of Pleshkov and Pleshkova v. Ukraine (Application No. 5783/20) (Shvets group, 22208/17). URL: [https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2023\)647E](https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2023)647E)
3. Communication from the authorities of 16.05.2023 concerning the case of Dubas v. Ukraine (Application No. 51222/20) (Shvets group, 22208/17). URL: [https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2023\)617E](https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2023)617E)

*Якушева Діана Андріївна,
студентка 3 курсу
факультету міжнародної торгівлі та права,
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Риженко Наталія Олександрівна
кандидат юридичних наук, адвокат
доцент кафедри міжнародного,
цивільного та комерційного права,
факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, інформаційних технологій та нових способів зберігання інформації щоденно змінює нашу реальність, в тому числі, і у судовій системі. Так, результатом судової реформи 2017 року, стало розширення засобів доказування у цивільному процесі, а саме виділення окремого засобу доказування у вигляді електронних доказів.

Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи, згідно Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1]. До зазначених вище змін до ЦПК України, електронні докази відносили до письмових або речових доказів.

Законодавче визначення поняття «електронних доказів» закріплено в ч. 1 ст. 100 ЦПК України, де зазначено, що,

електронними доказами є інформація в електронній цифровій формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи, тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [1]. Слід зазначити, що дане формулювання є достатньо чітким, оскільки містить перелік видів електронних доказів та джерел їх зберігання.

Відповідно до ч. 2 ст. 100 ЦПК України, електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, прирівняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» [1]. Крім цього, законом може бути передбачено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу.

На підставі вище викладеного, постає питання: «Чи можна використовувати скріншот як доказ в цивільному судочинстві?». Відповідь на це питання не є однозначною.

Зі змісту зазначеної вище ст. 100 ЦПК України можна дійти висновку, що скріншот, хоча і не закріплений у даному переліку, по суті вважається електронним доказом, оскільки поєднує в собі ознаки декількох видів даного засобу доказування: графічного зображення, фотографії та текстового повідомлення, а отже, він може бути використаний як доказ в цивільному судочинстві. З іншого боку, надати копію електронного скріншота фактично не можливо, як і не можливо її засвідчити електронним підписом. До того ж, скріншоти не гарантують достовірність змісту, оскільки на момент його співставлення з екраном мобільного пристрою зміст повідомлення може бути змінений або повністю

видалений. З чого можна зробити висновок, що скріншот не повинен бути єдиним засобом доказування у справі, а всі фактичні дії та дані мають підтверджуватися й іншими доказами.

Судова практика також не містить єдиного висновку щодо визначеної проблеми.

Скріншот як доказ, має відповідати загальним вимогам належності, допустимості та достовірності згідно чинного процесуального законодавства. Так, Постановою Верховного Суду в справі № 667/266/15-ц від 27.11.2019 року, скріншот із соціальної мережі був визнаний недопустимим доказом через неможливість визначення належності сторінки такої мережі конкретній фізичній особі [2].

Водночас існує й позитивна практика визнання скріншотів доказами в цивільному судочинстві. У справі № 753/10840/19 скріншоти переписок у месенджері Viber, зроблені з мобільного пристрою, засвідчували погрози та психологічне насильство вчинене фізичною особою. В даній Постанові Верховний Суд наголосив, що відповідні скріншоти можуть бути визнані належним доказом вчинення психологічного насильства [3].

Як висновок, необхідно зазначити, що скріншот як вид електронного доказу має бути більш детально закріплений та висвітлений в чинному законодавстві. Законодавцем має бути передбачено більш чіткі принципи подання та оформлення даного виду доказу, оскільки на сьогодні, скріншот є одним з поширених та доступних видів засобів доказування у цивільному судочинстві.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 15.10.2023 р).
2. Постанова Верховного Суду України від 27.11.2019 р. № 667/266/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86207417> (дата звернення 15.10.2023 р).
3. Постанова Верховного Суду України від 13.07.2020 р. № 753/10840/19. Єдиний державний реєстр судових рішень: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385049> (дата звернення 15.10.2023 р).

Баженів Михайло Ігорович
к.ю.н., доцент кафедри загальноюридичних
дисциплін, цивільного права та правового
забезпечення туризму Київського
університету туризму, економіки і права

КОНЦЕПЦІЯ «ДОБУДОВИ/РОЗВИТКУ ПРАВА» СУДАМИ ЯК СКЛАДОВА ВИРІШЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ

Основним завданням судової правотворчості як елементу правової науки має бути служіння практичним цілям через формування розумного правового регулювання. Правова наука разом із судовою практикою мають створювати правові інститути на основі нормі принципів, закладених у законодавстві, а у випадку відсутності таких - створюють самі ці принципи. Отже, створення принципів права у правосудді є розвитком правозастосування, добудовою права. Однак при вирішенні спору, врегульованого нормами закону, суд

стикається з необхідністю творчого вибору, оскільки різні методи тлумачення законів породжують різні результати і не містять імперативну процедуру тлумачення. Крім того, сьогодні не існує універсального метапринципу, що дає змогу однозначно й чітко обрати єдиний і правильний спосіб тлумачення [1].

Методологічну основу ліберального розуміння права становить принцип верховенства права, одним із механізмів якого є концепція «добудови/розвитку» права» судами. Ця концепція визначає умови та порядок «динамічного» тлумачення норм права шляхом уточнення, доповнення чи виправлення закону судом з метою пристосування норм права до життєвих обставин, які мають місце в суспільстві.

Концепція «добудови/розвитку права» судами ґрунтується на ідеї про наявність компетенції судів уточнювати та доповнювати суперечливі або явно несправедливі норми права відповідно до вимог положень закону або всупереч несправедливого закону.

При цьому під законом розуміється не проста сума оприлюднених законодавчих текстів, а норми закону в поєднанні з цілями і загальними принципами права, які лежать в основі цих норм, а також із урахуванням методологічних правил [2].

Під час практичного застосування права воля законодавця зв'язує суд, він має її ретельно дотримуватися, але не може нею обмежуватися [3]. Тому на органи, що здійснюють судочинство, зазвичай покладають ще одне завдання: добудовувати право за допомогою тлумачення та суддівського права (вказану діяльність також нерідко іменують пошуком права, [4] його розвитком або судовою правотворчістю [5].

У вітчизняній юридичній науці зазначається, що це завдання може бути виправдане, виходячи з обов'язку суду щодо забезпечення дії принципу верховенства права (див. ч. 1 ст. 8 Конституції України), яке не є тотожним обов'язку підкорення законові. Отже, суд уповноважений здійснювати пошук права за межами буквального змісту закону [6].

У цьому контексті суддівська гілка влади покликана виконувати особливе завдання, яке полягає в тому, щоб у процесі застосування і тлумачення права відтворити в своїх рішеннях ті уявлення про загальносуспільні цінності, які інтегровані в конституційно-правову систему, але не знайшли або знайшли неповною мірою своє вираження в текстах писаних законів. При цьому суддя повинен утримуватися від свавілля; його рішення має базуватися на раціональному аргументуванні» [7].

Згідно з концепцією «добудови/розвитку» права діяльність суду з тлумачення права передбачає його обов'язок встановлювати «волю законодавця», при цьому не історичного (статична функція у діяльності суду з тлумачення права), а шляхом пристосування на практиці законодавства до життєвих перетворень, що відбуваються у суспільстві (динамічна тенденція у діяльності суду з тлумачення права).

Зазначена концепція ґрунтується на ідеї про те, що закон не є єдиною підставою для прийняття рішення і що адаптація тексту закону до потреб часу є необхідною шляхом його тлумачення. Ці положення стали базисом сучасної теорії динамічного тлумачення і розуміння права як живого інструменту, який має змінюватися відповідно до вимог часу [8].

Суддя повинен володіти знаннями про способи та прийоми тлумачення і мотивування судових рішень, без чого

неможливо вирішити правовий конфлікт. І цей рівень знань має бути достатнім як з точки зору практичної необхідності, так і методологічної, для здійснення правосуддя, що передбачає істинне пізнання як букви закону, так і духу права [9].

Концепція «добудови/розвитку права» судами відображає сформоване в правовій доктрині ліберальне вчення про тлумачення норм права і судової практики щодо застосування принципів права як підстави виходу за буквальний зміст норми права з метою застосування духу закону для недопущення несправедливості, яка виникає внаслідок буквального тлумачення норми закону і відмови від буквального тлумачення закону для недопущення явної несправедливості [10].

Щодо тенденції до ухвалення Верховним Судом (далі – ВС, Верховний Суд) правових позицій, що передбачають застосування принципу справедливості, добросовісності і розумності, як підстави доповнення норми закону і зміни усталеної судової практики в корпоративних спорах, може бути наведена позиція ВС, який, ґрунтуючись на принципі справедливості, добросовісності і розумності, відійшов від раніше сформованої Верховним Судом України практики, відповідно до якої підписання усіма учасниками ТОВ нової редакції статуту без зауважень та заперечень тлумачилося як «автоматичне» надання згоди на внесення до нього будь-яких змін, включаючи ті, що окремо не обговорювалися та не вирішувалися на загальних зборах учасників ТОВ.

Касаційний господарський Верховного Суду (далі – КГС ВС) зазначив, що до статуту ТОВ можуть бути внесені лише ті зміни, питання про внесення яких було предметом обговорення та вирішувалося на загальних зборах учасників

ТОВ. Зазначена позиція була відображена КГС ВС у постанові від 19 лютого 2019 року у справі № 924/156/18 [11].

На думку суду, для справедливого розгляду справи важливо дослідити наявність волевиявлення учасників ТОВ щодо внесення конкретних змін до статуту. Свою позицію КГС ВС обґрунтував таким чином: «Зазначення у протоколі загальних зборів господарського товариства про прийняття рішення щодо затвердження статуту товариства в новій редакції саме у зв'язку зі змінами складу учасників не може свідчити про усвідомлення учасниками товариства суті інших змін до статуту товариства, які запропоновано розглянути на загальних зборах учасників, а отже, і про наявність їх волевиявлення на прийняття рішення щодо внесення інших змін до статуту товариства». До того ж КГС ВС наголосив, що суди попередніх інстанцій не з'ясували, чи була надана можливість ознайомитися з проектом статуту ТОВ усім учасникам, які приймали рішення про викладення статуту в новій редакції, до проведення загальних зборів учасників ТОВ.

Зазначене рішення ВС є прикладом застосування концепції «добудови /розвитку права» судом під час вирішення корпоративного спору, що передбачає застосування і тлумачення правової норми всупереч закону відповідно до положень принципів права, зокрема принципу справедливості, правових цінностей і цілей права, та відповідає загальному розумінню права як норми закону, поєднаної з цілями і загальними принципами права, що лежать в основі цих норм та підлягають застосуванню з урахуванням методологічних правил.

Метою формування принципів правозастосування є збалансування імперативності норми її диспозитивністю –

виокремленням, інтерпретацією основної ідеї норми закону. Формування принципів правозастосування на практиці, або добудова права судом в процесі судової правотворчості, забезпечують сталість цивільного обороту шляхом посилення передбачуваності змісту та результатів застосування юридичних норм, сприяючи тим самим високої якості у роботі судової системи.

Література:

1. Карапетов, Борьба за признание судебного правотворчества в европейском и американском праве (Статут 2011) 304. (н 39) 111, 132.
2. Быдлински Ф. Основные положения учения о юридическом методе. Часть третья: Пер. с нем. // Вестник гражданского права. – 2007. – № 1. – Т. 7. – С. 240–271.
3. Гредескул Н. А. К учению об осуществлении права. Интеллектуальный процесс, требующийся для осуществления права. Социальноюридическое исследование. – Харьков: Тип. Адольфа Дарре, 1900. – 235 с.
4. Козюбра М. Доповідь на міжнародному семінарі «Юридична методологія – основа гармонізації законодавства України до законодавства ЄС» // Український правовий часопис. – 2004. – № 6 (11). – С. 22–24.
5. Шапп Я. Система германского гражданского права: Пер. с нем. – М.: Международные отношения, 2006. – 360 с.
6. Погребняк С. П. Роль основоположних принципів у застосуванні права // Проблеми філософії права. – 2008-2009. – Том VI-VII. – (С. 124–134). – С. 124.
7. Рішення Конституційного Суду ФРН // BVerfGE 34, 269, 287; Погребняк С. П. Вказ. пр. – С. 124.
8. Рішення ЄСПЛ у справі Tyrer v. United Kingdom, 25 April 1978, par. 31, Series A no. 26.

9. Ватаманюк В. Судове тлумачення як засіб пошуку права при розгляді конкретних справ // Юрист України. – 2013. – № 1 (22). – (С. 25–35). – С. 28–29.
10. Майданик Р. А. Ліберальне вчення про судове тлумачення норм права України (крізь призму «добудови» права) // Право України. – 2016. – № 7. – (С. 69–78). – С. 78.
11. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 19.02.2019 р. у справі №924/156/18 // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-viznannja-nediisnimi-rishennja-zagalnih-zboriv-uchasniki-doc376685.html>

*Камінська Наталя Сергіївна,
доцент кафедри загальноюридичних дисциплін,
цивільного права та правового забезпечення туризму
юридичного факультету
Київського університету туризму, економіки і права*

РОЗВИТОК НЕЗВИЧНИХ ВИДІВ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯЄВОННИЙ ПЕРІОД

Запровадження воєнного стану в Україні через агресію росії, негативно вплинуло на всі аспекти життєдіяльності українців, в тому числі і на туристичну галузь. Звичайно, події з 24 лютого 2022 року додають напруги та боязнь туристів у плануванні подорожей і візиті туристичних точок на теренах нашої країни. Крім того, більшість світових туроператорів встановили обмеження та рекомендації щодо обачності під час вибору туристичного маршруту до України, тому необхідно планувати відновлення галузі в післявоєнний період [4].

Під час війни ситуація з туристичною галуззю нашої держави виглядає досить песимістично. Однак є надія, що

після закінчення конфлікту вона почне відроджуватися. Досвід деяких країн, які пережили війну і вивели туризм на новий рівень підтверджує це. До таких країн відноситься: Хорватія, Ізраїль, Грузія [3].

На сьогодні неможливо реально оцінити масштаби втрат від цієї війни. За часи героїчного протистояння українського народу та його збройних сил Україна тимчасово втратила значну частину своїх земель, поховала тисячі своїх громадян, військовослужбовців, цивільного населення та дітей. Війна зруйнувала не тільки економіку нашої країни, але й долі простих громадян. Зруйновано багато міст і громад, частково або повністю в них знищена соціальна інфраструктура, сотні тисяч наших громадян лишилися своїх домівок, робочих місць та бізнесу, в тому числі, туристичного.

Після закінчення цієї страшної війни сотні тисяч не тільки українців, але й іноземних туристів матимуть змогу побувати в місцях героїчного спротиву українського народу і в повній мірі пізнати ціну яку заплатила Україна не тільки за свою незалежність, але й незалежність європейської спільноти [2, с. 8].

Останнім часом серед туристів набирає популярності так званий «чорний» туризм. Деякі мандрівники бажають отримати екстремальних відчуттів і прагнуть побачити місця, які мають погану репутацію. Автором терміна «чорний туризм» є професор Джон Леннон з Університету Глазго, який пояснює прагнення людей відвідати місця, де колись точилися криваві битви, гинуло населення, відбувалися стихійні лиха і катастрофи, тим, що здатність людини творити зло і взагалі саме поняття смерті завжди захоплювали. Саме це почуття примушувало людей спостерігати за смертними стратами і жорстокими битвами. І саме тому, коли із зруйнованих місць йдуть лікарі, військові і рятувальники, туди приходять туристи – окроплена кров'ю і

знівечена територія стає популярним туристичним напрямком [2, с. 6].

Ще одним видом туризму, який може набути популярності в Україні в післявоєнний період, є військовий туризм. Він є різновидом туризму, у межах якого турист має змогу відвідати деякі військові об'єкти, ознайомитися з певними видами військової техніки, побувати на місцях боїв та історичних битв [5, с. 514].

В умовах сьогодення воєнний туризм – це той вид туризму, який в майбутньому має привертати увагу не лише українців, але світової спільноти, про що свідчить уже сьогоднішня зацікавленість закордону до воєнних подій, що відбуваються в Україні, та і до України в цілому.

Виявлено тенденції щодо розвитку воєнного на території України, про що свідчить вже сьогоднішня зацікавленість світової спільноти до подій, що відбуваються в Україні, безперервній матеріальній допомозі та моральній підтримці зі сторони закордону. Для того, щоб такий вид туризму був успішно реалізований перед українським суспільством і державою постає завдання привернути увагу якомога більшої кількості потенційних туристів до цього виду туризму. Для набуття престижу воєнний туризм має стати засобом для ознайомлення з воєнно-історичною спадщиною народу і держави, що слугуватиме інструментом патріотичного виховання майбутнього покоління. Воєнний туризм в Україні може і повинен стати джерелом поповнення державного і місцевих бюджетів та одним із джерел фінансування розвитку туризму та економіки країни в цілому [1].

Незважаючи на складну ситуацію в туристичній галузі сьогодні, в післявоєнний час вона повинна відродитись.

Підсумовуючи вищенаведене можна зробити висновки, що і епідемія Covid-19, і війна негативно впливають на сферу

гостинності. Однак, після Перемоги першим нагальним питанням для розвитку економіки має стати питання відродження туристичної галузі України і на, мою думку, має розглядатись як одне з пріоритетних завдань держави. Тому незвичні види туризму в післявоєнний час будуть дуже популярними.

Література

1. Барвінок Н.В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/12643/1/6091-Текст%20статті-17026-1-10-20220629.pdf> (дата звернення: 11.10.2023 р.)
2. Бойко В.О., Далевська Н.М. Розвиток туризму після збройних конфліктів у різних країнах світу. Управління змінами та інновації, № 3, 2022. С. 5-10.
3. Зарубіна А.В., Сіра Е.О., Демчук Л.І. Особливості туризму в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. Випуск 41. 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1543/1484> (дата звернення: 11.10.2023 р.)
4. Мустеца І.В. Проблеми розвитку туристичної галузі у період воєнного стану в Україні та шляхи удосконалення. Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15-16 червня 2022 р.) Харків: ДБТУ, 2022. С.476-478. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/musteca.htm (дата звернення: 11.10.2023 р.)
5. Українська енциклопедія туризму / за заг. ред. В.К. Федорченка. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 660 с.

Каракач Алла Степанівна,
*студентка 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і
технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович,
*Кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та кримінального права
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і
технологій
м.Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАВДАТКУ ЯК СПОСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Завдаток є одним з видів способів забезпечення цивільних зобов'язань, регламентація якого здійснюється Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 р. Так, відповідно до ст. 570 ЦК України «Завдатком є грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторowi боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання»(ст. 547 ЦК)[1].

За часів римського права завдаток, який розглядався як грошова сума або інша цінність, що передавалася однією стороною іншій стороні у момент укладення договору, відігравав роль наочного доказу факту укладення договору, а

також виконував штрафну функцію, яка мала на меті спонукати боржника виконати зобов'язання (*arra poenalis*), що виражалось в певних негативних наслідках для сторін, які порушили зобов'язання. Боржник, що не виконав зобов'язання, втрачав завдаток, а кредитор, який відмовився виконати договір, повинен був повернути завдаток у подвійному розмірі. Був відомий римському праву і завдаток, що відігравав роль відступного (*arra poenitentialis*). У цивільному законодавстві, що діяло до 1917 року, були відсутні загальні положення про завдаток як спосіб забезпечення зобов'язання, були лише окремі норми, що регламентували застосування завдатку в окремих договірних зобов'язаннях: продажу, казенних підрядах і постачаннях, продажу з торгів[2].

Специфічні риси завдатку, що відрізняють його від інших способів забезпечення виконання зобов'язань, полягають у такому.

По-перше, *завдатком можуть забезпечуватися лише зобов'язання, що виникають з договорів*, отже, він не може бути використаний, зокрема, для забезпечення деліктних зобов'язань.

По-друге, завдаток, будучи способом забезпечення договірної зобов'язання, *одночасно виконує роль доказу укладення договору*. Це означає, що якщо сторонами не оспорується факт видачі (отримання) завдатку, а також якщо і оспорується, але цей факт підтверджується доказами, договір вважається укладеним. Але, якщо договором передбачена сплата однією зі сторін завдатку, то він вважатиметься укладеним лише після виконання відповідним контрагентом свого обов'язку.

По-третє, *завдатком може бути забезпечено тільки виконання грошових зобов'язань*. Цей висновок впливає з положення про те, що завдаток видається відповідною стороною в договірному зобов'язанні в рахунок платежів, що належать з неї.

Функції завдатку. Із змісту ч. 1 ст. 570 ЦК випливає, що завдаток виконує три функції.

Перша функція — *платіжна*. Сутність цієї функції полягає в тому, що завдаток, який видається боржником за основним зобов'язанням та отримання його кредитором, являє собою часткове виконання зобов'язання боржником, і зараховується в рахунок виконаного в майбутньому зобов'язання, одночасно виступаючи доказом того, що таке зобов'язання буде виконано. Але варто зазначити, що платіжна функція завдатку виявляється лише у випадку виконання сторонами своїх зобов'язань за договором.

Особливою функцією завдатку є *доказова* функція, оскільки вона безпосередньо впливає з визначення даного способу забезпечення виконання зобов'язання. Так, у разі невиконання сторонами вимог закону, за яким договір вважається укладеним, надання і отримання завдатку є безумовним доказом укладення договору[2].

Забезпечувальна функція є головною функцією не лише завдатку, а й будь-якого іншого способу забезпечення виконання зобов'язання. Призначення такої функції полягає в тому, що несприятливі майнові наслідки, які настають у разі невиконання договору, спонукають обидві сторони виконувати головне зобов'язання з метою уникнення таких наслідків. Правовий вплив завдатку на винну у невиконанні зобов'язання сторону визначається в тому, що якщо у порушенні зобов'язання винна сторона, яка надала завдаток,

то він залишається в іншій стороні, а якщо порушення зобов'язання сталося з вини особи, яка отримала завдаток, то вона повинна повернути завдаток та додатково сплатити суму розміру завдатку або його вартості. Саме втрата завдатку однією стороною або повернення його в подвійному розмірі іншою стороною складають принцип забезпечувальної функції завдатку.

Предметом договору завдатку можуть бути не лише грошові кошти, а й *рухоме майно*. Цивільне законодавство визначає «майно» як об'єкт цивільних прав, що представляє собою окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки (ст. 177 ЦК). Предметом завдатку можуть бути не будь-які речі, а виключно рухомі. При цьому рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати у просторі (ч. 2 ст. 181 ЦК).

Особливість завдатку проявляється в можливості забезпечувати виконання зобов'язання не лише з боку боржника (що є загальним для всіх способів забезпечення виконання зобов'язання), а й з боку кредитора.

Варто зазначити, що *договір, забезпечений завдатком, має бути укладений ще до моменту передачі завдатку або одночасно з ним*.

Як зазначається в рішенні Верховного Суду України від 16.02.2011, внесення завдатку як способу виконання зобов'язання може мати місце лише у випадку наявності зобов'язання, яке б мало впливати із договору, укладеного між сторонами. Оскільки договір купівлі-продажу будинку в установленому законом порядку між сторонами укладено не було, то передані відповідачем грошові кошти у розмірі 1100 доларів США є авансом. Таким чином, суди дійшли помилкового висновку щодо правової природи переданої

грошової суми та помилково застосували до спірних правовідносин правила забезпечення виконання зобов'язань[3].

Висновки. Отже, одним із найбільш поширених у правозастосовчій діяльності способів забезпечення виконання зобов'язання є завдаток. Як зазначається у ст. 570 ЦК *завдатком* є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.
2. Бойко А.О. Характерні функції завдатку як способу забезпечення виконання зобов'язання // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 3. – С. 157.
3. Рішення Верховного Суду України від 16.02.2011. Справа № 6-17570св10.

Шемітько Ангеліна Василівна,
*студентка 2 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович,
*Кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна*

ЦИВІЛІСТИЧНА НАУКА ЧАСІВ НОВІТНЬОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Наукові дослідження в галузі загальної цивілістичної науки в Україні продовжуються, розвиваються і в новітні часи. Цивілістика, як і в багатьох інших країнах, орієнтується на вивчення цивільного права, а також на аналіз питань, пов'язаних з цивільними відносинами між громадянами та юридичними особами. Цивілістика, на думку І. Спасиво-Фатєєвої, оперує поняттями, термінами, категоріями, пропонує їх вдосконалення, тлумачення. Вона перебуває у постійному русі задля адаптації своїх надбань, тим паче, що регулятори цивільних відносин є такими, що стосуються всіх і кожного членів суспільства, а самі ці правовідносини

складаються щоденно, масово, в абсолютно всіх прошарках суспільства. [1, с. 79]

Цивілістична наука в Україні зазнала значного розвитку та модернізації протягом останніх десятиліть. Вчені-цивілісти в цій області продовжують вносити вагомий внесок у її розвиток. Ця активність стала ще більш актуальною в контексті цивільно-правової реформи. Законодавчі реформи, зумовлені також євроінтеграційним рухом, торкнулися й цивільного процесу, адже кожна легітимна влада прагне забезпечити найбільш ефективний порядок здійснення правосуддя задля вирішення спорів між громадянами цієї держави, нормальне функціонування судової влади. [2] Тож, цивільно-правова реформа - це важливий процес, спрямований на оновлення та покращення цивільного права, що регулює взаємовідносини між фізичними та юридичними особами. Такі реформи можуть бути запроваджені в країні для різних цілей, включаючи адаптацію до сучасних соціальних та економічних реалій, забезпечення більшої захищеності прав громадян і підприємств, спрощення та удосконалення правового середовища для підтримки економічного зростання. В свою чергу Україна проводила реформи цивільного законодавства, спрямовані саме на гармонізацію з міжнародними стандартами та вдосконалення цивільно-правових норм. Активна співпраця з інтернаціональними організаціями і доцільне прагнення поєднувати власне цивільне право з конвенціями, сприятиме розвитку міжнародних відносин й залученню можливих іноземних інвесторів.

Тема розвитку науки цивільного права в Україні, порівняно з попередніми етапами її історії є надзвичайно актуальна, оскільки наука цивільного права відіграє важливу

роль у формуванні сучасної правової системи України та в розв'язанні складних юридичних питань, що виникають у суспільстві. Робота базується на ідеї того, що розуміння історичного контексту та еволюції науки цивільного права може вплинути на сучасні тенденції та виклики, які постають перед науковцями і практиками цієї галузі. В наш час, коли Україна знаходиться на перехресті шляхів у політиці, економіці та соціальних змінах, вивчення розвитку цивільного права стає надзвичайно важливим завданням, що дозволить нам краще зрозуміти, які трансформації відбувалися у цій науці з часів незалежності України та як вони вплинули на сучасну систему цивільного права.

До прикладу характерна особливість сучасного стану української цивілістики - потреба забезпечення тлумачення та пошук шляхів оптимальної реалізації норм Цивільного Кодексу України, тобто популярність значної кількості «коментаторської» юридичної літератури. Це питання стало актуальним в контексті постійних змін у суспільстві та в економіці, які вимагають адаптації правових норм до нових умов. Тому одним з основних інструментів, який допомагає юристам розуміти, тлумачити та застосовувати норми Цивільного Кодексу, є коментарі та коментаторська юридична література. Пояснення цієї популярності можна знайти в наступних аспектах:

1. *Складність та об'єм законодавства:* Цивільний кодекс України, подібно до інших кодексів, є складним та об'ємним документом, що містить велику кількість норм та понять. Коментарі надають чітке роз'яснення та приклади застосування норм.

2. *Зміни в законодавстві:* Законодавство постійно змінюється через прийняття нових законів та постанов.

Коментаторська література часто оновлюється, щоб відобразити ці зміни.

3. *Практичність та зручність*: Коментарі надають практикуючим юристам конкретні поради та інструкції щодо застосування норм в реальних ситуаціях. Це робить їх дуже цінними для адвокатів, юридичних консультантів та інших фахівців у даній сфері.

Підбиваючи підсумки зазначимо, що в наслідок активного вивчення цивільного права та відповідним науковим розробкам, дана наука у новітні часи сприяє не лише вирішенню юридичних питань у сфері цивільних відносин, але й визначає стратегічні напрямки цивільно-правової реформи в Україні.

Література

- 1.Спасибо-Фатеева І.В. Предмет науки цивільного права. Сучасні проблеми цивільного права та процесу : навчальний посібник /за ред. Ю.М. Жорнокуя та Л.В. Красицької. Харків : «Право». 2017. С. 805
2. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження / І. О. Ізарова // Право України. - 2017. - № 8. - С. 33-44.

*Левшунова Анна Андріївна,
студентка 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
м.Київ, Україна*

***Науковий керівник:**
Мусієнко Володимир Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і технологій
м.Київ, Україна*

ПРИТРИМАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

На сучасному етапі розвитку економіки України не можна говорити про дотримання договірної дисципліни всіма суб'єктами цивільних правовідносин. Випадки невиконання чи неналежного виконання зобов'язань є досить частими, і призводять до негативних наслідків у сфері господарювання.

Саме тому чинне цивільне законодавство надає можливості для захисту інтересів добросовісної сторони від несправного боржника. Одним із таких інститутів, який гарантує суб'єктів господарювання від збитків, є інститут забезпечення виконання зобов'язань.

Цивільний кодекс України передбачає досить ефективні механізми захисту сторін при реалізації їх прав і обов'язків. Відповідно до ст. 546 ЦК України виконання

зобов'язань може забезпечуватися неустойкою, порукою, гарантією, заставою, притриманням, завдатком. Разом з тим варто зазначити, що перелік видів забезпечення зобов'язань не є вичерпним, договором або законом можуть встановлюватись інші види забезпечення виконання зобов'язань.

Дослідженню інституту притримання присвячені праці М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського, Б.М. Гонгалю, С. Сарбаша та інших вчених. Проте, ряд питань ще є не вирішеними або мають дискусійний характер, а тому вимагають подальшого наукового дослідження.

У законодавстві європейських країн інститут притримання відомий давно. Спочатку в перших варіантах кодифікування вказувалося, що ніхто не може по закінченні терміну дії договору затримувати у себе річ. Можна було залишити її на судовому зберіганні, заборонити продаж або перепродаж речі третій особі, яка віддала б річ тому, кому її присудить суд.

Притримання було одним із способів захисту цивільних прав. Здійснення його відбувалося в силу закону, без укладення договору. Сторона, в якій забрали річ, могла відхилити притримання шляхом надання будь-якого забезпечення. Надати забезпечення можна було тільки особисто, заборонялося надавати забезпечення через поручителя [1].

Варто зазначити, що юридична конструкція інституту притримання склалася ще в римському праві, але під правом притримання розумілася можливість боржника у певних випадках затримуватись із виконанням свого зобов'язання з причин, не залежних від дійсності останнього. У римському праві саме право вимоги, заради якого затримувалось виконання, не було позовним, а тому право притримання

вбачалось єдиним способом захисту права кредитора, порушеного з боку боржника [2, с. 114].

Інститут притримання майна боржника лише умовно можна назвати новим для законодавства України. Це пов'язано з тим, що даний інститут у дещо трансформованій формі існував і до цього часу.

Режим загального для всіх видів забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань право притримання набуло з прийняттям 16 січня 2003 року Цивільного кодексу України. Разом з тим, Д. Соколянський вказує на необхідність відокремлення таких понять як «право притримання» і «притримання», визначивши, що перше є суб'єктивним правом кредитора, а друге – правовим інститутом і, крім того, зобов'язальним правовідношенням [3, с. 117].

Відповідно до ч. 1 ст. 594 ЦК України кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредиторів пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання. Притриманням можуть забезпечуватись інші вимоги кредитора, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 2 ст. 594 ЦК України). Отже, дана норма ЦК України закріплює можливість кредитора забезпечити виконання боржником зобов'язань по оплаті речі, відшкодуванню пов'язаних з нею витрат, збитків та інших вимог.

На відміну від більшості видів забезпечення виконання зобов'язань, які виникають на підставі договору, притримання виникає безпосередньо в силу закону. Отже, для реалізації

права притримання, передбаченого ст. 594 ЦК України, не вимагається, щоб воно було передбачено договором.

Право на притримання виникає при одночасному існуванні таких умов:

1) повинен бути предмет притримання – річ, що належить боржнику і яку кредитор повинен передати першому або вказаній ним особі;

2) має існувати зобов'язання, згідно з яким боржник зобов'язується оплатити вартість самої речі або відшкодувати пов'язані з нею витрати та інші збитки;

3) зобов'язання боржником не виконано в строк [4, с. 32].

Праву притримання властиві такі ознаки: а) похідний характер. Воно може виникнути тоді, коли існує зобов'язання і дане зобов'язання боржником не виконується; б) неділимість предмета притримання. Кредитор має право притримувати всю річ (все майно, яке підлягає передачі). Проте, враховуючи, що притримання майна є правом (а не обов'язком) кредитора, допустимою є передача частини речей боржнику чи вказаній ним особі з притриманням іншої частини майна; в) незамінність предмета притримання. Право притримання у певних випадках поширюється на майно, яке перебуває у кредитора (а не на те, яке передається йому з метою забезпечення виконання зобов'язання).

Особливу увагу слід звернути на предмет притримання. Як випливає зі змісту ст. 594 ЦК України предметом притримання може бути річ, яка належить боржнику на праві власності. Відповідно до ст. 179 ЦК України річчю є предмет матеріального світу щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Відповідно, предметом притримання не можуть бути майнові права, роботи, послуги.

Викликає сумнів можливість нерухомих речей виступати предметом притримання. Це пов'язано з тим, що українське законодавство не передбачає процедури реєстрації прав притримання на нерухоме майно. Варто погодитись з О. Іваненко, яка зазначає, що найважливіший аргумент на користь того, що нерухоме майно не може бути об'єктом притримання, полягає в тому, що притримання – спосіб забезпечення виконання зобов'язань, який ґрунтується на законі і не потребує спеціального оформлення [5, с. 57-58].

Оскільки притримання належить до односторонніх правочинів, то його суб'єктом є кредитор або його законний представник, які наділені певним обсягом прав і обов'язків. Основна мета притримання – стимулювання боржника до виконання ним свого зобов'язання, а у випадку його порушення – захист прав кредитора. У зв'язку з цим виправданим є положення ч. 1 ст. 596 ЦК України, відповідно до якої до кредитора, який притримує у себе річ боржника, не переходить право власності на неї.

Строк існування права притримання не обмежений: кредитор має право притримувати річ до того часу, доки боржник не виконає зобов'язання. Разом з тим, право притримання не можна розглядати як безстрокове зобов'язання. Після спливу певного проміжку часу кредитор зобов'язаний або передати річ боржнику, або задовольнити свої вимоги за рахунок притриманого майна. У зв'язку з цим доцільно було б визначити на законодавчому рівні строки притримання речі до реалізації притримуваної речі.

Притримання припиняється за умови припинення забезпечуваного зобов'язання, оплати, відшкодування понесених витрат і збитків або з інших причин припинення зобов'язання. Також притримання припиняється з

моменту здійснення кредитором стягнення на предмет притримання.

У випадку, якщо боржник не виконав свого обов'язку, кредитор, який притримує річ, має право задовольнити свої вимоги із вартості речі в порядку, передбаченому для задоволення вимог, передбачених заставою. Тобто реалізація предмета притримання здійснюється шляхом його продажу з публічних торгів державним виконавцем на підставі виконавчого документа. Проведення публічних торгів повинне здійснюватись відповідно до Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна, затвердженого постановою КМУ від 22.12.1997 р. № 1448.

Отже, притримання є видом забезпечення виконання зобов'язань, який стимулює боржника до належного виконання своїх обов'язків, адже задоволення інтересів боржника залежить від виконання ним своїх обов'язків. Крім того, притримання забезпечує захист інтересів кредитора у випадку, якщо боржник не виконує своє зобов'язання через неплатоспроможність. Вище викладене дає підстави для висновку про те, що в майбутньому притримання майна боржника як вид забезпечення виконання зобов'язання набуде значного поширення.

Література

1. Матвієнко Н. Притримання речі як один із способів забезпечення виконання зобов'язання // Юридичний журнал. – 2005. - № 3. – URL: www.justinian.com.ua
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 2-е вид., перероб. і доп. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т. II. – 1088 с.

3. Соколянський Д. Порядок реалізації права притримання // Юридичний вісник. – 2006. - № 3. – С. 117-121
4. Рогач О. Притримання як спосіб забезпечення виконання зобов'язань // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 12. – С. 31-33.
5. Іваненко О. Предмет притримання як способу забезпечення виконання зобов'язань // Юридична Україна. – 2007. - № 7. – С. 54-59.

Куликовська Катерина Дмитрівна,
студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій
м.Київ, Україна

МІЖНАРОДНА СИСТЕМА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Міжнародна система інтелектуальної власності (ІП) відіграє ключову роль в сучасному світі, де інновації, технологічний розвиток і креативність стають важливими факторами для економічного зростання та

конкурентоспроможності. Зростання значущості інтелектуальної власності обумовлене технологічними змінами, глобалізацією та швидким розвитком цифрових технологій. В цьому контексті міжнародна система інтелектуальної власності стає актуальною темою, оскільки вона надає правовий захист інтелектуальних активів та стимулює їхнє створення та розповсюдження.

Міжнародна система надає механізми для захисту прав інтелектуальної власності, включаючи авторське право, патенти, товарні знаки і промисловий дизайн. Це дозволяє власникам інтелектуальних прав ефективно захищати свої інтереси на міжнародному рівні. Інтелектуальна власність стимулює інновації та наукові дослідження, оскільки вона надає правовий захист інноваційним продуктам і технологіям. Це сприяє розвитку нових продуктів, процесів та послуг. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) виступає головною міжнародною установою, яка сприяє регулюванню та захисту інтелектуальної власності. ВОІВ розробляє міжнародні угоди, такі як Паризька конвенція та Угода TRIPS, що стандартизують захист прав інтелектуальної власності. Метою діяльності цієї міжнародної організації є сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом забезпечення співробітництва між державами та дотримання положень багатосторонніх договорів, що регулюють правові та адміністративні аспекти інтелектуальної власності. За активної участі країн-членів, ВОІВ здійснює діяльність, спрямовану на формування глобальної політики у сфері інтелектуальної власності, узгодження національних законів і процедур у цій сфері; надання послуг міжнародним заявникам щодо отримання прав на об'єкти промислової власності; обмін інформацією;

надання технічної, організаційної та консультативної допомоги державам-членам ВОІВ; сприяння у вирішенні спорів у сфері інтелектуальної власності між суб'єктами приватного права тощо. Україна, як держава-засновник ООН, стала членом ВОІВ у 1970 р. У 1992 р. Уряд України підтвердив продовження дії для нашої держави ряду основних міжнародних угод в сфері інтелектуальної власності і з того часу співробітництво з ВОІВ розвивається і розширюється. Україна бере активну участь у засіданнях всіх керівних органів ВОІВ, а також у діяльності її профільних Комітетів. Україна є учасницею й інших міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, адміністративні функції щодо яких виконує ВОІВ, наприклад:

- Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності;
- Паризька конвенція з охорони промислової власності;
- Договір про патентне право (2000 року);
- Сінгапурський договір про право з торговельних марок (2006 року) та ін.

Участь України в деяких договорах та угодах ВОІВ (наприклад, Договір про патентну кооперацію, Мадридська угода та Протокол до неї) дає можливість забезпечити правову охорону відповідних результатів інтелектуальної діяльності в іноземних державах шляхом подання однієї заявки замість здійснення цієї процедури для кожної країни окремо. Для інтенсифікації співпраці з ВОІВ у 2002 р. було укладено Угоду про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, та періодично укладаються двосторонні Програми співробітництва. Метою згаданих угоди та програм є здійснення Україною та ВОІВ спільних заходів, спрямованих

на розвиток законодавства нашої держави у сфері інтелектуальної власності, зміцнення технічної бази національного експертного органу, удосконалення практики правозастосування в Україні з метою попередження, виявлення і припинення правопорушень в сфері інтелектуальної власності, покращення системи захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні, сприяння науковим дослідженням, викладацькій діяльності, навчанню українських фахівців у сфері інтелектуальної власності, організації дистанційного навчання на курсах Всесвітньої Академії ВОІВ, обмінам навчальними матеріалами, науково-методичною документацією та періодичними виданнями, проведенню симпозіумів, конференцій, семінарів та інших навчальних програм тощо. У 2013 році ВОІВ ухвалила рішення про надання національному органу України з питань інтелектуальної власності статусів Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи. У 2018 році Україна підписала з ВОІВ двосторонній меморандум з метою запровадження в країні інституту арбітражу та посередництва при розв'язанні суперечок у сфері інтелектуальної власності. 4 березня 2022 року Генеральний директор ВОІВ відреагував на російське вторгнення в Україну : «Війна є прокляттям для нашої роботи та цінностей як міжнародної організації та агенції ООН. Ми шоковані та вбиті горем через знищення життя та спустошення в Україні та приєднуємося до тих, хто закликає до миттєвого припинення бойових дій.»

Враховуючи вищесказане, можна дійти висновку, що міжнародна система ІВ відіграє важливу роль у сучасному світі, забезпечуючи правовий захист інтелектуальних активів та сприяючи інноваціям. Її вдосконалення є важливим

завданням для спільноти, оскільки ІВ стає все важливішою умовою для економічного розвитку. Досягнення цієї мети вимагає співпраці між країнами, посилення захисту прав ІВ та адаптації до змін у технологічному середовищі. Важливо пам'ятати, що міжнародна система інтелектуальної власності сприяє інноваціям, технологічному розвитку та створює умови для конкурентоспроможності країн та глобальної економіки в цілому.

Література:

1. Всесвітня організація інтелектуальної власності (BOIB).

Офіційний

веб-сайт

URL:

<https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2610-wipo>

2. World Intellectual Property Organization (WIPO). "WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use." Geneva: WIPO, 2004.

3. Бочарова Н.В. Угода BOIB – COT – важливий документ у сфері міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність :

Науково-практичний журнал. Київ : Тов. Аспект, 2005. № 5. С. 50–55.

4. International Intellectual Property. A Handbook of Contemporary Research

(Research Handbooks in Intellectual Property series) / Ed. by Daniel J. Gervais.

Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA : Edward Elgar Publishing, 2015. 528 p.

Лаговська Наталія Валеріївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права

Батюк Лілія Володимирівна,
студентка групи ПБ-22-4
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ОСОБОИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ В ВОЄННИЙ ЧАС

Інтелектуальна власність є однією із сфер, які прямо впливають на розвиток держави. Але, зауважимо, що з початком військової агресії РФ, кількість порушень прав інтелектуальної власності стрімко зростає. Незважаючи на вкрай складні умови в різних сферах суспільного життя в умовах воєнного стану, триває кропітка законодавча діяльність в сфері захисту прав інтелектуальної власності. Розвинутий ринок інтелектуальної власності має велике значення для розвитку країни в цілому. Саме цей ринок дасть можливість наблизити Україну до світової економіки, міжнародної торгівлі та впливу на міжнародній арені. Інтелектуальна власність є визначальним інститутом у розвитку національної економіки країни та мотивацією вдосконалення її суб'єктів.

Проблемні питання щодо охорони права інтелектуальної власності в Україні досліджували такі вчені, як Г. А. Андрощук, О. В. Кохановська, Н. В. Лаговська, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, О. І. Харитонova, Р. Б. Шишка та

інших. Однак запровадження в Україні воєнного стану вимагає подальшого оновлення загальних напрацювань щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Право власності – це один із основних інститутів будь-якої правової системи, який являє собою сукупність правових норм, які встановлюють і захищають право власності на майно певних осіб, груп і, виходячи з цього, повноваження власника на володіти, користуватися та розпоряджатися цим майном. Інтелектуальні продукти, як результат інтелектуальної діяльності, відрізняються від речей, як об'єктів права власності [1, с.45]. Законодавство України, що унормовує захист прав інтелектуальної власності забезпечує захист у трьох загальних сферах: товарні знаки, патенти та авторські права. Патентне право включає охорону винаходу за допомогою патенту, захист певних комерційних інтересів за допомогою закону про товарні знаки та фірмові найменування, а також право на охорону промислових зразків. Захист товарних знаків сприяє надійності ідентифікації споживчих товарів, передбачаючи покарання за порушення зареєстрованих знаків. Патентний захист сприяє новим відкриттям, щоб допомогти громадськості шляхом надання монополії на винаходи, обмеженої строком років, після чого захищений винахід стає суспільним надбанням. Загалом патентне законодавство виконує дві функції: 1) стимулює дослідження шляхом надання дослідникам сімнадцятирічної монополії на їхні інновації; 2) для сприяння економічним вигодам для суспільства [2, с. 102].

Подібним чином Закон України «Про авторське право та суміжні права» заохочує художню та літературну творчість на користь широкої громадськості шляхом захисту прав

творця на оригінальна робота протягом обмеженого періоду часу[6].

Україна є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності, а тому виконує свої зобов'язання майже за всіма існуючими міжнародними документами у сфері інтелектуальної власності. Розвиток України до демократичної правової держави у XXI столітті призвів до реалізації низки процесів удосконалення законодавства. Не стала винятком і сфера інтелектуальної власності, де основну роль у її регулюванні відіграють міжнародно-правові акти [6].

Національне законодавство про захист прав інтелектуальної власності діє лише в межах державних кордонів. А винаходи чи твори, захищені авторським правом, можуть бути легко вивезені з країни походження, позбавляючи винахідників права на компенсацію за їх використання. Необхідність вивчення міжнародних норм у сфері інтелектуальної власності зумовлена зобов'язаннями України за міжнародними та міжурядовими угодами, зокрема, в рамках членства України у СОТ, ВОІВ тощо[6].

В даний час внутрішній захист інтелектуальної власності забезпечується в основному внутрішнім законодавством. Наприклад, законодавчі повноваження оформляти патенти передбачені в Конституції України, яка дозволяє Верховній раді сприяти прогресу науки та корисних мистецтв, забезпечуючи на обмежений час авторам і винахідникам виключне право на їхні відповідні твори та відкриття [2].

В квітні 2022 року був прийнятий Закон України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» N 2174-IX [4].

Відповідно до п. 1 ч. 1 даного Закону з дня введення в Україні воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією РФ проти України, зупиняється перебіг строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав та не тягнуть за собою зупинення дії свідоцтв, патентів, якими засвідчується виникнення прав інтелектуальної власності, а права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі.

В Україні у 2022 році спостерігався прогрес, щодо вдосконалення системи правової охорони прав інтелектуальної власності та дотриманням її міжнародних зобов'язань: прийнято в новій редакції Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 1 грудня 2022 року № 2811-IX [5]. Цей закон спрямований на гармонізацію українського законодавства у галузі авторського права з правом Європейського Союзу. Захист ринку інтелектуальної власності є надзвичайно важливим, як і міжнародні зобов'язання України щодо вступу до ЄС та життєва необхідність захисту економічних інтересів України. У 2022 році показники діяльності Національного органу інтелектуальної власності свідчать про значне скорочення кількості заявок на винаходи, спричинене, насамперед, військовими діями в країні [1, с. 48].

Таким чином, позитивно оцінюючи нові положення Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» підкреслимо, що підстави зупинення строків поширюються передусім на фізичних та юридичних осіб

заявників та володільців охоронних документів, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності (Національний орган інтелектуальної власності) зобов'язаний як і раніше, так і надалі забезпечувати виконання своїх функцій у повному обсязі (тобто, приймати заявки, клопотання, рішення за наслідками їх розгляду тощо).

Незважаючи на складні умови в різних сферах суспільного життя в умовах воєнного стану, триває законодавча діяльність, зокрема і в сфері інтелектуальної власності. Забезпечення ефективного функціонування механізмів захисту прав інтелектуальної власності та їх подальше вдосконалення в умовах воєнного стану за підтримки європейських країн та міжнародного співтовариства направлено на посилення та реалізацію євроінтеграційних механізмів в Україні.

Література

1. Башинська І. О. Інтелектуальна власність: статистичний аналіз, прогноз та перспективи розвитку в Україні / І. О. Башинська, Г. А. Смоквіна // Причорномор. екон. студії. 2022. 73. С. 44-50. (дата звернення: 12.10.2023р.)
2. Патлашинська І.В. До питання практичної реалізації стратегії інтелектуальної власності на національному рівні. Право і суспільство. 2022. (дата звернення: 12.10.2023 р.)
3. Дахно І.І. Право інтелектуальної власності. Навчальний посібник: Вид. 2-е, перероб. і доп. К.: Центр навчальної літератури, 2008. С. 278. (дата звернення: 12.10.2023 р.)
4. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 1 квітня 2022 року № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>

5. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2811-IX .
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>
6. А. С. Амеліна, Н. В. Лаговська, та інші Цивільне право України (особлива частина): практикум: Серія на допомогу студентам, Ірпінь, 2020. С. 378.

Осика Олександр Юрійович,
*студент 4 курсу, Юридичного
факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету і
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ПИТАННЯ ПАТЕНТНОГО ПРАВА

Промислова власність є інститутом інтелектуальної власності (за європейською моделлю побудови інтелектуальної власності), що охоплює інститути: патентного права; інституту індивідуалізації учасників цивільного обігу; інституту нетрадиційних об'єктів.

Мета промислової власності встановити монополію прав виробників щодо застосовуваних у виробництві науково - технічних об'єктів, що розроблені інтелектуальною працею.

Джерела промислової власності поділяються на міжнародні та національні. Міжнародні джерела промислової власності: Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р., Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 р., Мадридська угода про припинення неправдивих або оманливих вказівок походження товарів 1891 р., Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів та послуг для цілей реєстрації знаків 1957 р., Лісабонська угода про найменування місць походження та їх міжнародну реєстрацію 1958 р., Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин 1961 р., Віденська угода про встановлення міжнародної класифікації зображувальних елементів знаків 1973 р., Договір про закони щодо товарних знаків (Женева) 1994 р. інші. Національні джерела: закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів та послуг», «Про охорону прав на зазначення походження товарів», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем». [Інтелектуальна власність в Україні: Корисна модель / Л.І. Ніколаєнко, Г.П. Добриніна, Л.А. Меньйло, В.С. Радомський / за ред. В.Л. Петрова – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 1999.]

Патентне право є інститутом інтелектуальної власності, що спрямований на регулювання відносин винахідництва. На відміну від авторського права патентне право спрямовано на охорону результатів науково-технічної діяльності, що охоплює професійні знання, досвід, технічні навички, освіту та особисту творчість. Патентне право

входить у систему промислової власності та є її часткою, поряд з інститутом індивідуалізації учасників цивільного обігу та нетрадиційних об'єктів. В об'єктивному розумінні патентне право – це система норм, що регулюють майнові та немайнові відносини, які виникають внаслідок створення, використання, оформлення та захисту прав на винахід, корисну модель та промисловий зразок. У суб'єктивному розумінні патентне право – це система майнових та немайнових прав, які належать суб'єктам патентного права. [Правові основи інтелектуальної власності]

Принципи патентного права – це відправні ідеї, що знайшли своє закріплення у патентно-правових нормах:

1. Встановлення правової охорони лише тим розробкам, що в офіційному порядку визнані патентноздатними, - принцип полягає в тому, що патентно-правова охорона виникає лише з моменту здійснення формальної процедури, тобто отримання патенту. Патент надається лише тим розробкам, що відповідає критеріям правової охорони.

2. Визнання за патентовласником виключних прав на використання запатентованого об'єкта, - означає, що лише патентовласнику належать права, що впливають з патенту. Патентовласнику належить монополія прав, що може бути обмежена лише у випадках та на підставі закону.

3. Дотримання розумного балансу інтересів патентовласників, - означає встановлення законом певних меж патентної монополії приватних осіб-правовласників на нові технічні та дизайнерські рішення з обмеженням території правової охорони, часу існування монополії і змісту дій в складі виняткового патентного права щодо впровадження та використання запатентованого рішення певними способами.

4. Визнання і охорона законних прав та інтересів, як патентовласника, так і дійсного автора об'єкту патентного права, - принцип полягає в тому, що патентне право побудовано на взаємній системі охорони прав як автора об'єкту так і патентовласника, зокрема останній зобов'язаний у заявці вказувати ім'я автора.

5. Територіальності патентного права, - означає надання патентно-правової охорони за загальним правилом тільки на території тієї держави, в патентне відомство якого подана заявка на видачу патенту.

6. Активності здійснення патентних прав, - полягає в необхідності для патентовласника не просто здійснювати виключне патентне право для задоволення приватного інтересу, а й підтримувати юридичну силу патенту шляхом щорічної систематичної сплати державного мита під страхом дострокового припинення дії патентної монополії. [Правові основи інтелектуальної власності]

До джерел патентного права належить Конституція України (ст.ст. 41, 54), Цивільний кодекс України (Книга IV), Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну систему депонування штамів мікроорганізмів» від 12.11.1994 р. №705, наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про Державний реєстр патентів України на винаходи» від 12.04.2001 р. № 291, постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності» від 23.08.2016 р. № 585 та інші.

До джерел патентного права відносять також міжнародні угоди, зокрема Паризька конвенція з охорони промислової власності (1883 р.), Гаазька угода про

міжнародне депонування промислових зразків (1925 р.), Договір про патентну кооперацію (1970 р.), Конвенція про видачу європейських патентів (Європейська патентна конвенція) (1993 р.), Євразійська патентна конвенція (1994 р.), Договір про патентне право РСТ (2000 р.). Охорона прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем на європейському рівні здійснюється на підставі: Директиви Ради №87/54/ЄЕС про правову охорону топографій напівпровідникових виробів; Регламенту Ради ЄС №1768/92 про створення сертифікатів додаткової охорони для лікарських засобів.

Предмет патентного права – це суспільні відносини, врегульовані нормами патентного права (патентні правовідносини).

Патентні правовідносини – це відносини, що виникають, змінюються, припиняються щодо створення, використання, захисту об'єктів патентного права (у широкому розумінню). У вузькому розумінню патентні правовідносини це відносини щодо оформлення, використання та захисту майнових прав на об'єкти патентного права. [Правові основи інтелектуальної власності]

Елементи патентних правовідносин:

1. Об'єкт – це благо, на яке спрямовано суб'єктивне право і суб'єктивний обов'язок з метою задоволення інтересів фізичних і юридичних осіб (винахід, корисна модель, промисловий зразок).

2. Суб'єкт – учасники патентних правовідносин (винахідник (автор), патентовласник, спадкоємці/ правонаступники, патентні повірені, Державний департамент Міністерства економічного розвитку і торгівлі та інші).

3. Зміст – це система суб'єктивні прав та обов'язків учасників патентних правовідносин. [Правові основи інтелектуальної власності]

Патентні правовідносини класифікуються за різними критеріями:

1. Залежно від прав і обов'язків, що виникають у суб'єкта патентних правовідносин, вони поділяються на активні та пасивні правовідносини. Активні правовідносини надають суб'єкту право вимоги від інших суб'єктів утримуватися від дій у відношенні прав суб'єкта. Патентовласник може жадати від інших суб'єктів утримуватися від дій стосовно його прав, зокрема користуватися патентом. Пасивні правовідносини виражаються у бездіяльності суб'єктів. Тобто зобов'язана особа повинна утримуватися від посягання на право інтелектуальної власності, не перешкоджати здійсненню патентновласником своїх прав. У цих правовідносинах активною фігурою є власник патенту.

2. Залежно від кола суб'єктів, на яке поширюються правовідносини виділяють абсолютні і відносні. Абсолютні правовідносини поширюються на абсолютне коло суб'єктів, тобто на суспільство в цілому. Вони можуть бути: активними і пасивними. В даному випадку діє такий принцип: дозволено усе, що не заборонено законом. Відносні правовідносини поширюються на чітко визначене коло суб'єктів (патентовласник та автор, їх взаємовідносини). Патентні правовідносини виникають, змінюються і припиняються не самі по собі, а лише коли виникають певні життєві обставини, які називаються юридичними фактами. Це такі обставини, з якими закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення певних прав та обов'язків учасників патентних правовідносин.

Якщо заводити тему щодо **суб'єктів патентного права**, то основним є автор технічного і художньо-конструкторського рішення. Винахідник (автор) – це фізична особа, інтелектуальною працею якого створено винахід, корисну модель, промисловий зразок. Автором на території України можуть бути громадяни України, особи без громадянства, іноземні громадяни. Право авторства, тобто право вважатися творцем винаходу, корисної моделі, є найважливішим особистим немайновим правом винахідника. Це право захищається абсолютно. Обов'язок третіх осіб утримуватися від його присвоєння. Право авторства невідчужуване й охороняється безстроково. Воно не може бути передано іншій особі ні при житті винахідника, ні після його смерті. Перевідступлення винахідником прав на одержання патенту або самого патенту третім особам означає лише передачу прав на використання розробки, але не передачу авторства.

Співавторство, як юридична категорія, не має законодавчо закріпленого поняття. Стаття 436 Цивільного кодексу України встановлює правила щодо видів співавторства, правової охорони співавторства та регулювання відносин між співавторами. Так, у частині 1 цієї статті визначено, що авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору.

Співавторство необхідно розрізняти від інших сфер діяльності, зокрема трудових відносин, технічної та фінансової підтримки створення об'єкту інтелектуальної власності. Факт трудових відносин не породжує співавторства, а встановлює режим службового об'єкту інтелектуальної власності. У такому разі особисті немайнові права належать виключно автору, коли як майнові права можуть належать як роботодавцю так і робітнику залежно від встановлених договірних відносин або фактичних обставин справи, зокрема відмови роботодавця від об'єкту. Фінансова, технічна підтримка автора не породжує факт співавторства. Ця підтримка може мати місце у вигляді виділення коштів для експериментів, менеджмент продукції або надання лабораторії, виготовлення пристроїв та інше.

Отже, патентне право зберігає та накопичує в собі сукупність норм, що регулюють особисті немайнові та майнові відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, оформленням і використанням винаходів, корисних моделей і промислових зразків. Необхідність патентного права обумовлена неможливістю прямої охорони об'єктів промислової власності засобами авторського права. На відміну від об'єктів авторського права об'єкти промислової власності можуть бути створені різними особами, незалежно один від одного, тому їх охорона припускає попереднє формальне закріплення пріоритету у встановленому законом порядку. Також, ще важливо буде додати, що найважливішими умовами патентоспроможності об'єктів промислової власності є їх новизна і промислова застосовність. При цьому патентне право закріплює абсолютну (світову) новизну об'єктів промислової власності.

Павловська Аліна Володимирівна,
*студентка 4 курсу, юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник
Новосельська Ірина Василівна
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Конкуренція завжди була однією з основних умов економічної діяльності. В цілому конкуренція позитивно впливає на економіку держави і саму економічну діяльність. Завдяки конкуренції підвищується якість товарів і послуг, товари створюються з використанням нових технологій. Однак при копіюванні загальновідомих торгових марок господарюючому суб'єкту може бути вигідніше, ніж використовувати ділову репутацію конкурентів для самостійного заробітку або випуску власних товарів. Такі злочини відносяться до сфери недобросовісної конкуренції.

Недобросовісна конкуренція сама по собі робить негативний вплив на економіку держави. Підприємствам необхідні чіткі гарантії і механізми, спрямовані на підтримку

справедливих і рівноправних умов економічної діяльності та конкуренції всіх учасників ринку. Вищевказані правила встановлюються державою шляхом видання нормативних правових актів у відповідній області, або сам суб'єкт господарювання може створювати ділову практику шляхом певних дій. З кожним роком в Україні стає все більше порушень щодо об'єктів інтелектуальної власності у сфері захисту від недобросовісної конкуренції. Сьогодні кількість і дієвість нормативних правових актів у відповідній сфері на перший погляд достатні і ефективні. Однак існуюче питання захисту об'єктів інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції показує, що деякі положення чинного законодавства суперечать один одному і в деяких місцях регулюють фрагментарно важливі питання.

З кожним роком ІВ стає все більш цінним активом для господарюючих суб'єктів, як в Україні, так і в усьому світі. Таким чином, забезпечення захисту інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції є ключем до успіху та безпеки бізнесу. Інтелектуальна власність-це рушійна сила, яка позитивно впливає на розвиток не тільки підприємства, а й усієї держави. Якщо проаналізувати річний звіт Антимонопольного комітету за 2022 рік, то кількість таких порушень у зазначеному році склала близько 600, а сума накладених штрафів за звітний період склала майже 330 млн. грн. [1]. Враховуючи, що сума штрафів в минулому році перевищила дані за попередній рік, компанії, як правило, здійснюють більш серйозні злочини. Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції", «Недобросовісна конкуренція» - це дія в конкурентній боротьбі, що суперечить торговельним та іншим чесним звичаям в економічній діяльності. [2]. Як правило,

ділова практика включає правила поведінки, які встановлені та широко застосовуються у всіх сферах, не передбачених законом. У чинному українському законодавстві Загальні положення про контракти пов'язані з діловою практикою. Але насправді важко довести свою правоту, посилаючись на торгівлю і чесні звички. Такі правила ніким не затверджуються і призводять до суб'єктивного тлумачення норми. Крім того, при розгляді справи в суді необхідно чітко визначити звичку як правило дії, довести її існування і визначити її зміст. Частина 2 статті 1 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції" містить посилання на інші положення цього закону, які визначають певні ознаки злочину. Список подібних злочинів невичерпний. [3] Стаття 10-Паризька конвенція Про захист прав промислової власності в пункті 2 визначає, що акти недобросовісної конкуренції вважаються актами конкуренції, що суперечать чесним звичаям в промислових і комерційних справах. У науковій літературі, яка спеціалізується на проблемі недобросовісної конкуренції, остання визначається як порушення, яке підлягає забороні. Метод невинуватеної боротьби між конкурентами, а саме недобросовісна конкуренція, відомий навіть у рабовласницьких суспільствах та феодальних суспільствах. [4] Р. Калман визначає недобросовісну конкуренцію як особливий вид правопорушення, Порушення правил конкуренції, порушення прав кожного конкурента, який вимагає від інших конкурентів діяти відповідно до правил конкуренції. [5]. Н. Саніахметова зазначає, що недобросовісна конкуренція широко використовується підприємцями, визнається підприємцями обов'язковою нормою ведення бізнесу і порушує правила поведінки, що підривають взаємозв'язок між сумлінною конкуренцією і свободою

підприємницької діяльності. [6] Наведене вище визначення, на наш погляд, повністю розкриває суть недобросовісної конкуренції. Однак ми вважаємо, що більш доречно використовувати словосполучення "права інтелектуальної власності" замість словосполучення "права на об'єкти інтелектуальної власності". На веб-сайті Антимонопольного комітету України також міститься визначення недобросовісної конкуренції. Недобросовісна конкуренція - це порушення розроблених правил поведінки, широко використовуваних в підприємництві і визнаних підприємцями в якості обов'язкової бізнес-норми, що підриває взаємозв'язок між добросовісною конкуренцією і свободою підприємницької діяльності. [7]. Щоб уникнути ризику створення та розповсюдження оманливої, неповної, неточної інформації чи недобросовісної реклами, це може призвести до серйозних штрафних санкцій та шкоди репутації бізнесу. Господарюючий суб'єкт повинен своєчасно звернутися за ефективною юридичною допомогою. Адвокати, які надають таку допомогу юридичним особам, повинні мати практичні знання в таких сферах, як законодавство про недобросовісну конкуренцію, закон про інтелектуальну власність, рекламного законодавства та ін. [8] В результаті аналізу визначення недобросовісної конкуренції на нормативно-правовому акті та догматичному рівні можна зазначити, що визначення, що міститься в частині 1 статті 1 Закону України "Про захист від недобросовісної конкуренції", є неповним. І наведене вище доктринальне визначення є більш повним, звертаючи увагу на основні ознаки недобросовісної конкуренції і розкриваючи її суть через форму вираження.

Згідно із законодавчим визначенням, недобросовісна конкуренція - це дія в конкурентній боротьбі, що суперечить

чинному законодавству, чесним звичкам у торгівлі та інших видах економічної діяльності. Ми пропонуємо викласти частину 1 статті 1 Закону України в такій редакції: «Недобросовісною конкуренцією є будь-які дії в конкуренції, що суперечать нормам чинного законодавства, торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності, щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності, що здатні спричинити замішання стосовно підприємства, продукції або діяльності конкурента, увести громадськість в оману, дискредитувати конкурента».

Виходячи з вищевикладеного, ми пропонуємо виділити наступні ознаки недобросовісної конкуренції:

- активна дія;
- в результаті таких дій конкуренти можуть зазнати збитків або завдати шкоди репутації свого бізнесу. Навіть потенційна загроза такої втрати або шкоди репутації бізнесу сама по собі може бути втратою;
- метою недобросовісної конкуренції є отримання переваги в економічній діяльності;
- конкурентне діяння вважається злочином, якщо воно суперечить не тільки положенням нормативних правових актів, а й вимогам звичаїв, добросовісності, раціональності і справедливості обороту бізнесу;
- об'єктом недобросовісної конкуренції є господарюючі суб'єкти, тобто комерційні організації та індивідуальні підприємці, які є конкурентами. Але в таких мережах немає фігури споживача, який також причетний до злочину недобросовісної конкуренції. Споживач не є конкурентом, але

він є учасником ринкових відносин. Таким чином, поняття недобросовісної конкуренції охоплює не тільки відносини між конкурентами, а й недобросовісну поведінку, що негативно впливає на споживачів.

Література

1. Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2022 р. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2022>
2. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Рішення Господарського суду міста Києва від 23 жовтня 2009 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6464520>.
4. Захист від недобросовісної конкуренції (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2010.
5. Конкурентне право: захист від недобросовісної конкуренції / Г. Андрощук, С. Шкляр; Нац. акад. правових наук України, НДІ інтелектуальної власності та ін. К.: Юстініан, 2012.
6. Саніахметова Н. Правовий захист конкуренції у підприємстві України. Одеса, 1998.
7. Антимонопольний комітет України: офіц. веб-сайт. URL: <https://amcu.gov.ua/>
8. Юридична газета online URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/nedobrosovisna-konkurenciya-yak-rozpiznati-porushennya.html>

*Пасічник Іванна Олегівна,
студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій
м. Київ, Україна*

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Результати творчої діяльності людини, виражені в електронному форматі та опубліковані в соціальних мережах, можуть бути сприйняті невизначеною кількістю користувачів у будь-який проміжок часу. А оскільки інтелектуальна власність наразі виступає дійсно високовартісним активом, її об'єкти зазнають постійного посягання, а права власників (суб'єктів) нерідко порушуються.

В юридичній літературі до об'єктів права інтелектуальної власності застосовують різноманітні види класифікацій. Одним з основних є поділ на об'єкти авторського права та суміжних прав та об'єкти права промислової власності. [1, с. 28].

Відповідно, серед об'єктів права інтелектуальної власності частіше всього в соціальних мережах порушуються

права на літературні письмові твори публіцистичного, технічного, белетристичного, наукового або іншого характеру, фотографічні твори, музичні твори без тексту та з текстом і твори, що виконані способом, подібним до фотографії [2, с. 87].

Аналіз чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності дає підстави констатувати його обмеженість, зокрема, у питанні регулювання та захисту авторського права і суміжних прав, незважаючи на те, що більшою мірою воно відповідає міжнародним стандартам (Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 р., Всесвітній (Женевський) Конвенції про авторське право від 06.09.1952 р. та ін.). [3]

До найбільш поширених порушень авторських прав в мережі інтернет варто віднести, [4]: піратство, плагіат, дії, що можуть створити загрозу порушення авторського права, камкординг, кардшейрінг. Це виражає порушення матеріальних прав авторів. Крім цього, все популярніше становиться такий вид порушень як плагіат. Такі порушення в мережі Інтернет порушують матеріальні і нематеріальні права авторів.

Якщо порушення авторських прав було доведено в судовому порядку, то суд може зобов'язати порушника: - відшкодувати моральну шкоду, завдану порушенням авторського права і суміжних прав, з визначенням розміру відшкодування; - відшкодувати збитки, завдані порушенням авторського права і (або) суміжних прав; - стягнути із порушника авторського права і (або) суміжних прав доходу, отриманого внаслідок порушення; - виплатити компенсацію, що визначається судом як паушальна сума на базі таких елементів, як подвоєна, а у разі умисного порушення - як

потроєна сума винагороди або комісійні платежі, які були б сплачені, якби порушник звернувся із заявою про надання дозволу на використання оспорюваного авторського права або суміжних прав замість відшкодування збитків або стягнення доходу; - виплатити штраф у розмірі 10 відсотків суми, присудженої судом на користь позивача; - притягнути до адміністративної або кримінальної відповідальності. [4]

Вирішенням проблем захисту об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті повинне стати, по-перше, спеціалізоване законодавче регулювання у державі. Тоді б автори не боялись таких негативних явищ, як плагіат, піратство, а електронні бібліотеки могли б повноправно працювати належним чином, не ставлячи під загрозу чийсь права. В такому випадку користувачі зможуть знаходити необхідну їм інформацію в зручний для них спосіб і не порушуючи закон, а автори будуть у спокої за свої авторські права. Порушення прав автора можуть бути пов'язані з порушенням його особистих немайнових або майнових авторських прав.

Висновки. Можемо підсумувати, що неправомірне використання мережі Інтернет може завдати як відносно незначних збитків (наприклад, у разі порушення авторського та суміжних прав шляхом незаконного розповсюдження аудіо- чи відеоматеріалів), так і більш серйозних (кібератаки на захищені сервери з метою вилучення конфіденційної інформації, що може призвести до загрози національній безпеці держав тощо). У перспективі вони можуть стати загрозою для усього людства, вже зараз активно використовуються такі терміни, як «кібератака», «кібервійна», «інформаційна війна», що тільки підкреслює гостроту проблем.

Література

1. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практ. посіб. Д. Лонг та ін. Київ, 2007. 448 с.
2. Марущак Я.С. Порушення прав інтелектуальної власності у соціальних мережах Інтернету. Актуальні проблеми захисту права власності : матер. кругл. столу (м. Одеса, 17 червня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 87–88.
3. Літавський Т. Теоретичні особливості захисту інтелектуальної власності в мережі Інтернет: національний підхід. Юридична газета online. 2022. №12 (718). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/zahist-iv-u-merezhi-internet-yak-ce-teoretichno-mae-pracyuvati.html> .
4. Нікулеско Д. Захист авторських прав в інтернеті. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/210144_zakhist-avtorskikh-prav-v-nternet .

Теребейчик Наталія Василівна,
студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

НЕТРАДИЦІЙНІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Для досконалого захисту прав інтелектуальної власності, необхідна відповідна правова охорона, яка регулюється нормативно-правовими актами України та міжнародними договорами. Забезпечення належного, працюючого, нормативного базису сприятиме розвитку наукової, творчої діяльності, збільшення кількості винаходів і раціоналізаторських пропозицій, які у свою чергу призведе до економічного зростання держави, приведе нові інвестиції, розвиток науково-дослідницької діяльності, це позитивно вплине на подальший розвиток. Поняття нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності є однією з чотирьох окремих груп суб'єктів права інтелектуальної власності, які отримали резонанс у сучасному науковому співтоваристві з кількох причин. Важливим недоліком є те, що в чинному

законі відсутнє визначення «нетрадиційного об'єкта інтелектуальної власності». Визначення відрізняються залежно від автора. Так, А.С. Тарасов зазначає, що «нетрадиційні права інтелектуальної власності» -- «це правова охорона таких результатів інтелектуальної діяльності, як сорти рослин, топографічних інтегральних мікросхем, комерційна таємниця, так зване (ноу-хау)». Помітно, що більшість авторів підручників і праць у галузі права інтелектуальної власності традиційно підходять до визначення «нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності» шляхом простого перерахування таких об'єктів. Але є автори, які спрямовують свої знання на визначення, не конкретного відображення поняття нетрадиційного об'єкта інтелектуальної власності. Е.А. Булат стверджує, що введення терміна «нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності» має умовний характер і відображає певну недостатність правового матеріалу, необхідного для визнання цих об'єктів самостійними і традиційними об'єктами права інтелектуальної власності в цивільному праві України.

На думку авторів, «їх правова система відрізняється від регулювання традиційних об'єктів, що охороняються авторським і патентним законодавством», тому нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності можуть впливати на результати інтелектуальної діяльності». До нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності П.М. Ціблов відніс види рослин, породи тварин, компонування інтегральних мікросхем (топографія), комерційну таємницю, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції. Крім того, зазначена класифікація не суперечить нормам Паризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року,

учасником якої є й Україна, а перелік об'єктів промислової власності не містить раціоналізаторських пропозицій чи комерційної таємниці. Важливим об'єктом інтелектуальної власності є ноу-хау (від англ. «знаю як»), тобто знання, досвід і навички технічного, виробничого, управлінського, комерційного чи фінансового характеру, які охоронною документацією не захищені. є загальнодоступним повністю або частково, має комерційну цінність і може бути предметом пов'язаного контракту; Термін «ноу-хау» вперше був використаний у справі «Дюран проти Дюрана» 1916 року в США і означав «знати, як використовувати патент». Це пояснюється тим, що це була інформація, необхідна для реалізації винаходу, але заявник прямо пропустив її в описі патенту. Це перешкоджало впровадження винаходу і його було зірвано. До ноу-хау, як правило, відносять технологічні, виробничі, управлінські та комерційні секрети, у тому числі професійний досвід працівників, відомості про сутність винаходів (до їх офіційного оприлюднення), особливості менеджменту, кадрової політики, бізнес-процесів, політики ціноутворення тощо. Водночас розрізняють: ноу-хау, невіддільні від конкретного індивіда (індивідуальні навички, професійний досвід, уміння); ноу-хау, невіддільні від конкретного підприємства (технології та процеси, що ґрунтуються на традиціях, культурі виробництва, бізнесу тощо); ноу-хау, які можна відокремити від конкретного індивіда або колективу підприємства (засекречені технічні та технологічні відомості, рисунки, креслення та інші патентоспроможні результати). При цьому ноу-хау не може включати юридичні документи компанії або звітну інформацію, надану за встановленими форматами. Бухгалтерський звіт. Інформація щодо забруднення

навколишнього середовища, порушення антимонопольного законодавства тощо.

З огляду на вище викладене, можна сказати, що нетрадиційні об'єкти ПІВ займають особливе місце серед системи охоронюваних об'єктів ПІВ, проте станом на сьогодні вони мають ще доволі слабе законодавче підґрунтя у частині правової охорони та правового регулювання загалом.. Однак сам термін «нетрадиційні об'єкти ПІВ», вважають більшість авторів, слід залишити на рівні теоретичних конструкцій, а на практичному (законодавчому) рівні зосередитися на розробці спеціалізованих законів та механізмів охорони деяких видів нетрадиційних об'єктів.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.11.2022).
2. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України: навч. посіб. Київ, 1998. 336 с.
3. Коросташова І. М. Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності: питання правової охорони. Митна справа. Науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності ОНЮА. 2008. № 6. с. 66-72.
4. ЗУ « Про авторське право і суміжні права» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>

Трофімчук Софія Вікторівна
*студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і
технологій
м.Київ, Україна*

ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА: ЯК ОБ'ЄКТ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Під торговельною маркою мають на увазі словесний, графічний або комбінований знак, виконаний одним кольором чи певним поєднанням кольорів, куди входить і шрифт напису, і накреслення зображення. Підприємець може зареєструвати один або кілька знаків для свого продукту чи підприємства – припустімо, слово або зображення в чорно-білому та кольоровому вигляді, окреме слово/фразу, зображення або їх поєднання, та застосовувати будь-який із варіантів за потреби. До речі, такий набір знаків має назву «серія торговельних марок». [1]

Торговельна марка є невід'ємною частиною промислової власності.

Промислова власність - складова інтелектуальної власності, що належить до науково-технічної творчості людини. Поняття промислової власності визначено Паризькою конвенцією з охорони промислової власності. Об'єктами промислової власності є: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, зазначення місця походження товару, а також недопущення недобросовісної конкуренції. [2]

Промислова власність має принаймні два основних значення: як цивільно-правовий інститут і як сукупність суб'єктивних прав творця на результат його творчої діяльності. Право промислової власності у Цивільному кодексі України визначено як суспільні відносини у сфері створення, оформлення, використання й охорони результатів інтелектуальної діяльності людей. [3] Суб'єктивне право промислової власності полягає в правомочності суб'єкта на володіння, користування й розпорядження належним йому відповідно до закону результатом інтелектуальної діяльності.

Відповідно до законодавства України правова охорона надається торговельній марці, яка не суперечить публічному порядку, загальновизнаним принципам моралі, вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" та на який не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони, встановлені чинним законодавством.

Обсяг правової охорони торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її зображенням та переліком товарів і послуг, якщо інше не встановлено законом.

Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом. Умови та порядок видачі свідоцтва встановлюються законом. Обсяг правової охорони торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її зображенням та переліком товарів і послуг, якщо інше не встановлено законом. Набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку, яка має міжнародну реєстрацію або визнана в установленому законом порядку добре відомою, не вимагає засвідчення свідоцтвом (ст.494 ЦКУ). [3]

Строк дії свідоцтва становить 10 років від дати подання заявки до НОІВ і продовжується НОІВ за клопотанням власника свідоцтва щоразу на 10 років, за умови сплати збору в порядку, встановленому законодавством України. Порядок продовження строку дії свідоцтва встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності.

Набуття права на торговельну марку, що має міжнародну реєстрацію або визнана добре відомою в Україні, не вимагає засвідчення свідоцтвом.[4]

Право на одержання свідоцтва має заявник, заявка якого має більш ранню дату подання до НОІВ або, якщо заявлено пріоритет, більш ранню дату пріоритету, за умови, що вказана заявка не вважається відкликаною, не відкликана або за нею НОІВ не прийнято рішення про відмову в реєстрації торговельної марки, можливості оскарження якого вичерпані. Одночасно з публікацією відомостей про видачу свідоцтва НОІВ здійснює державну реєстрацію торговельної марки, для чого вносить до Реєстру відповідні відомості. Порядок ведення Реєстру і склад відомостей, що містяться в Реєстрі,

визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності (ст. 13 ЗУ "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг").

Видача свідоцтва здійснюється НОІВ у місячний строк після державної реєстрації торговельної марки. Свідоцтво видається особі, яка має право на його одержання. Якщо право на одержання свідоцтва мають кілька осіб, їм видається одне свідоцтво.

Висновок. Торговельна марка надає її власникам значний перелік прав, які забезпечують належний захист відмінності продукції або послуг, що надаються від інших виробників товарів та надавачів послуг. Проте не слід також забувати про те, що запорукою успішності того чи іншого бізнесу є не тільки гарна «обкладинка» у вигляді торгової марки, але й якісний продукт.

Література

1. URL: <https://fondy.ua/uk/knowledge/trademark/>
2. Тіманюк В.М. «Промислова власність» URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/971/promislova-vlasnist>
3. Цивільний кодекс України
4. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>

Гайдай Софія Ростиславівна
студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ШЛЯХОМ ІНТЕРНЕТ ПІРАТСТВА

Сьогодні в Україні спостерігається високий рівень злочинності у сфері авторського права та суміжних прав. Найбільш поширене серед злочинів в цій сфері являється піратство. Піратство це дії, спрямовані на протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер цих дій, з метою отримання матеріальної вигоди. Характерною ознакою цього поняття є те, що воно як правило, використовується стосовно порушень прав інтелектуальної власності, що здійснюються у сфері авторського права і суміжних прав.

Слід наголосити, що ст. 53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» надає перелік дій, які характеризують піратство: відтворення, ввезення на митну

територію України, вивезення з митної території України і розповсюдження піратських примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, незаконне використання програм організації мовлення, камкординг, а також Інтернет-піратство, тобто незаконне використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав із застосуванням мережі Інтернет;

ввезення на митну територію України без дозволу суб'єктів авторського права та/або суб'єктів суміжних прав примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, записів передач організації мовлення; [4].

В Україні рівень піратства досяг досить великих масштабів, проте боротьба, з ним почалася тільки після того, як наша держава була включена до списку «Special301» в 2001 році.

Серед найбільш поширених видів піратства, можна виділити:

- аудіопіратство (копіювання та розповсюдження копій музичних композицій, включаючи також продаж музичних альбомів як на аудіо-касетах, так і на компакт-дисках, а також розповсюдження музичних композицій з використанням комп'ютерної мережі);
- відеопіратство (розповсюдження копій фільмів або телепередач на дисках, касетах та шляхом копіювання через комп'ютерні мережі. Воно може здійснюватись як із ціллю отримання прибутку (продаж піратської продукції у магазинах, або з рук), так і без такої цілі (розповсюдження копій фільмів через локальні комп'ютерні мережі або Інтернет тощо);

- піратство програмного забезпечення (нелегальне копіювання та розповсюдження програмних продуктів на дисках та через комп'ютерні мережі, що включає також зняття (нейтралізацію) різноманітних програмних систем захисту);
- піратство комп'ютерних ігор (нелегальне поширення комп'ютерних ігор, що включає в себе здолаття обмежень, запрограмованих розробником гри);
- піратство літературних творів (діяльність електронних бібліотек, що надають доступ усім бажаючим до текстів літературних творів).

Конституція України передбачає право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності [2].

На відміну від піратства, що з'явилося століття тому, сучасне піратство отримало більш широке поширення і захоплює всі об'єкти авторського права і суміжних прав. У дослідження Міжурядового комітету з авторського права підкреслюються наступні причини, що стимулювали появу піратства.

По перше, це причини, які пов'язані із виробниками/постачальниками контрафактних товарів. Отже, ці особи стимулюються різноманітними факторами: 1) деякі порушники прагнуть до отримання матеріальної вигоди завдяки піратству; 2) інші порушники авторського права не переслідують матеріальних цілей. Інші фактори, які стимулюють неправомірне використання контрафактних товарів виробниками/постачальниками: 1) нестача належних каналів збуту; 2) відсутність можливостей для працевлаштування; 3) терпимість (у тому числі зі сторони суспільства) до подібної діяльності по відношенню до якої досі не застосовується дієвих санкцій.

По друге, це причини, які пов'язані із споживачами контрафактних товарів: 1) ціна (відсутність фінансових можливостей для придбання легальних товарів (77 %), впевненість в тому, що ціна легальних товарів являється завищеною (66 %) 2) доступність; 3) впевненість у правомірності протиправної поведінки [1].

Стен Лібовіц в книзі Інтернет та інтелектуальна власність проводить паралель між виникненням Інтернету та зростанням порушень авторського права. Поява всесвітньої павутини не перший прецедент, який викликав зростання порушень авторського законодавства. Ось приклади деяких інших технологій, які з'явившись, стимулювали піратство: – пристрою ксерокопіювання; – пристрою відеозапису; – аудіо та відео касети. Всі ці винаходи підвищували рівень піратства, однак вони не йдуть ні в яке порівняння з його нинішнім масштабом, яке є наслідком появи і бурхливого розвитку Інтернету в кінці 90-х років двадцятого століття. Своєрідним новим етапом в історії піратства стало поширення MP3 в мережі Інтернет (MP3 – спеціальний кодек / формат зберігання аудіо файлів істотно зменшує його розмір) [3].

Захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав здійснюється в порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством. За порушення авторського права передбачено три види відповідальності: цивільна, адміністративна чи кримінальна. Тобто відшкодування заподіяної шкоди автору, офіційний штраф або позбавлення волі.

Можна дійти до висновку , що піратство в сфері інтелектуальної власності занадто поширене явище, що негативно впливає на розвиток держави в цілому. Питанню

регулювання піратства на законодавчому рівні повинна бути приділена ретельніша увага, за для безпеки країни та її громадян.

Література

1. Дослідження Міжурядового комітету з авторського права 30.04.2010IGC(1971)/XIV/5A. Піратство: поточні тенденції і не пов'язані із законодавством заходи з надання протидії йому. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001879/187965r.pdf>
2. Конституція України: (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). Київ: Ліра, 2006. 96 с.
3. Лібовіц С. Інтернет та інтелектуальна власність. URL: http://intellect-pravo.ru/views/stan_liebowitz_internet_and_intellectual_property.php
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

*Дуля Вікторія Вадимівна,
студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

АСПЕКТИ ПРАВО СЛІДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Право слідування є правом авторів оригіналів творів образотворчого мистецтва на одержання частини суми від публічного перепродажу цих творів (до яких можуть бути прирівняні оригінали рукописів письменників і композиторів), тобто на аукціонах через комерсантів або комерційних агентів. Відтворення та публічне повідомлення є традиційними способами використання творів образотворчого мистецтва, і приносять дохід авторам лише у вигляді винятку, тому що лише відомі твори відтворюються на постерах, поштових листівках, та рекламних цілях. Автори творів образотворчого мистецтва як правило не одержують ніякої винагороди за публічну експозицію своїх творів.

Право слідування є невідчужуваним і невід'ємним правом автора оригіналу твору мистецтва. Воно не підлягає передачі і

гарантує авторові право на участь у доходах від будь-якого перепродажу твору.

В Україні право слідування вперше визнано Законом України від 23 грудня 1993 р. "Про авторське право і суміжні права" (стаття 23), підтверджено новою редакцією цього Закону від 11 липня 2001 р. (стаття 27).

На відміну від виключного права – права на власні дії (використання та дозвіл чи заборона використання оригіналу твору), право слідування, це відносне право – право вимагати від продавця оригіналу твору здійснити дії (перерахувати гроші). Право слідування – це право вимоги за грошовим зобов'язанням. З іншого боку право слідування є обтяженням права власності на оригінальний примірник твору.

Тобто право власності (розпорядження) на оригінал твору особи, що стає власником твору, обмежене обов'язком здійснити відрахування на користь автора при подальшому продажу.

У чинному Цивільному кодексі України право автора на частку від суми продажу оригіналу твору регулюється статтею 448.

Відмінність полягає в тому, що ЗУАіСП встановлює право слідування щодо "оригіналів творів образотворчого мистецтва", а ЦК – щодо "оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору".

"Твір образотворчого мистецтва – скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо" (ст.1 ЗУАіСП).

Визначення твору образотворчого мистецтва більш ширше ніж художній твір. Натомість ЦК надає право слідування також авторам літературних творів (як у Бернській

конвенції) щодо їх рукописів. Автори музичних творів (композитори) щодо їх оригіналів рукописів і у ЗУАіСП і у ЦК залишились без права слідування.

У ЗУАіСП винагорода складає п'ять відсотків від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, що йде за першим його продажем, здійсненим автором твору. Виплата винагороди у цьому випадку здійснюється зазначеними аукціонами, галереями, салонами, крамницями тощо. Збір і виплата винагороди, одержаної в результаті використання права слідування, здійснюються особисто автором, через його повіреного або через організації колективного управління.

ЦК встановлює право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору.

Отже, ЗУАіСП обмежує право слідування випадками продажу лише через аукціони, галереї, салони, крамниці. В наступному випадку боржником перед автором будуть ці аукціони, галереї, салони, крамниці.

Натомість ЦК будь-який продаж визнає таким, що породжує обов'язок продавця сплатити винагороду авторові.

Закон визначає, що автор має невідчужуване право на одержання справедливої винагороди, як частки відрахувань від кожного продажу оригіналу художнього твору (твору графічного чи пластичного мистецтва, такого як малюнок, колаж, картина, рисунок, гравюра, естамп, літографія, скульптура, твір з кераміки та скла, фотографічний твір тощо), оригіналу рукопису літературного або музичного

твору, наступного за продажем оригіналу, здійсненим автором (право слідування).

До оригіналів творів прирівнюються їх примірники, виготовлені в обмеженій кількості самим автором або під його керівництвом, які пронумеровані, підписані автором або містять інші позначення, що засвідчують його авторство.

Право слідування належить автору, а після його смерті переходить до спадкоємців автора та спадкоємців цих спадкоємців і діє до спливу встановлених цим Законом строків чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір. Продаж оригіналу твору вважається наступним, якщо продаж здійснюється іншим власником, ніж автор такого твору, або спадкоємець такого автора.

Залежно від ціни наступного продажу без урахування податків розмір справедливої винагороди становить:

- 6 відсотків - для ціни продажу, еквівалентної від 50 євро до 3000 євро включно;
- 5 відсотків - для ціни продажу, еквівалентної від 3000,01 євро до 50 000 євро включно;
- 3 відсотки - для діапазону ціни продажу, еквівалентної від 50 000,01 євро до 200 000 євро;
- 1 відсоток - для діапазону ціни продажу, еквівалентної від 200 000,01 євро до 350 000 євро;
- 0,5 відсотка - для діапазону ціни продажу, еквівалентної від 350 000,01 євро до 500 000 євро;
- 0,25 відсотка - для ціни продажу вище еквівалентної 500 000 євро.

При цьому загальний розмір справедливої винагороди за кожний наступний продаж одного оригіналу твору, що йде за першим його відчуженням, не може перевищувати суму, еквівалентну 12 500 євро. Визначення еквівалентної у євро

ціни продажу здійснюється за офіційним курсом, встановленим Національним банком України на день продажу твору мистецтва.

Сплата винагороди за право слідування не здійснюється, якщо:

- 1) подальший продаж оригіналу твору та його придбання здійснюються фізичними особами без участі автора (крім випадків, коли наступний продаж здійснюється за допомогою мережі Інтернет - через соціальні мережі, Інтернет-форуми, групи, платформи онлайн-оголошень, торгові майданчики, торги, тендери тощо);
- 2) вартість подальшого продажу оригіналу твору автором не перевищує еквівалент 50 євро.

У разі наступного продажу оригіналу твору через аукціони, галереї, салони, крамниці тощо, обов'язок щодо сплати автору (спадкоємцям автора) справедливої винагороди за право слідування покладено на осіб, що здійснюють торгівлю творами мистецтва (аукціони, галереї, салони, крамниці тощо), незалежно від того, чи дана особа діє від свого імені, чи від імені власника оригіналу твору. А у випадку відчуження оригіналу твору за допомогою мережі Інтернет (через соціальні мережі, інтернет-форуми, групи, платформи онлайн-оголошень, онлайн-аукціони, торгові майданчики, торги, тендери тощо, сплата справедливої винагороди за право слідування проводиться безпосередньо особами, що здійснюють публічну пропозицію продажу оригіналу твору.

Особи, які здійснюють наступний продаж (публічну пропозицію) оригіналу твору, зобов'язані повідомляти організацію колективного управління, акредитовану у сфері обов'язкового колективного управління

щодо права слідування, про наступний продаж у місячний строк з дати такого продажу, надавати цій організації відомості, необхідні для збирання і розподілу винагороди, і сплачувати цій організації справедливу винагороду протягом 10 днів з моменту надання інформації про наступний продаж зазначеного оригіналу твору.

Отже, головний недолік законодавчого врегулювання права слідування полягає, на мій погляд, у відсутності положень з приводу практичної реалізації даного права. Так, право слідування і знайшло своє відображення у національному законодавстві, однак відсутність механізму його реалізації призвело до того, що дане право залишилося умовно „на папері”.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
3. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців)
4. Штефан О.О. Зміст права на недоторканість і цілісність твору

Ліхтанська Анна Петрівна
студентка 4 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ОХОРОНА ТА ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Інтелектуальна власність є важливим ресурсом у сучасному світі, де інновації та технологічний прогрес визначають темпи розвитку суспільства. Для забезпечення захисту інтелектуальних прав та стимулювання творчості та винахідництва виникла система охорони та експертизи об'єктів інтелектуальної власності.

Однією з ключових галузей в цьому контексті є патентне право, яке надає винахідникам право на виключне використання своїх винаходів. Процес отримання патенту включає етап експертизи, під час якого фахівці визначають новизну та інноваційний характер запропонованого винаходу.

Цей етап є критичним для визначення, чи заслуговує інтелектуальний продукт на правовий захист.

У сфері охорони торговельних марок важливо забезпечити унікальність та відрізненість товарів чи послуг на ринку. Експертиза торговельних марок визначає, чи не порушують вони права інших власників, та чи можуть бути зареєстровані як об'єкти інтелектуальної власності. Відповідно до Цивільного кодексу України “право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом” [1].

Авторське право відіграє ключову роль у захисті творчих праць, таких як літературні твори, музика, та програмне забезпечення. Експертиза в даній галузі оцінює оригінальність та творчий внесок автора, гарантуючи йому виключні права на використання своєї творчості.

Охорона об'єктів інтелектуальної власності є не тільки важливою для самого автора, але й для розвитку економіки. Вона стимулює конкуренцію, сприяє інноваціям та технологічному прогресу, а також захищає права споживачів. Проте, існує і виклик для системи охорони та експертизи інтелектуальної власності у контексті швидко змінюючогося технологічного середовища. Завдяки цифровій революції, поняття власності може стати більш складним, а завдання для експертів — складнішими.

Узагальнюючи, система охорони та експертизи об'єктів інтелектуальної власності є основним інструментом для забезпечення справедливого винагородження та захисту творчості та інновацій. Вона є стовпом, на якому ґрунтується економічний та технологічний прогрес, сприяючи створенню умов для розвитку сучасного суспільства.

Правовий аспект поняття інтелектуальної власності полягає в тому, що юридично власник може використовувати

як матеріальні так і нематеріальні активи інтелектуальної власності.

Стосовно співвідношення понять “охорона” та “захист” прав – це питання є дискусійним в науці. Досліджуючи співвідношення охорони та захисту трудових прав С. Вавженчук вирізняє три підходи за якими науковці дають визначення. Так науковці за першим підходом – ототожнюють поняття та вживають їх як синонімічні; за другим підходом – включають одне досліджуване поняття до складу іншого; за третім підходом – розрізняють та розмежовують між собою досліджувані поняття, наголошуючи на тому, що це є різні за своїм змістом поняття та явища [2, с. 45]. Слід зазначити, що на думку автора “охорона прав – це більш ширше за своїм змістом поняття, яке може в деяких випадках включати в себе захист”[2, с. 45]. Отже, розглянемо основні підходи.

Незважаючи на важливість системи охорони та експертизи об'єктів інтелектуальної власності, існують і виклики, які вимагають уваги та пошуку нових рішень. Одним із них є глобалізація, яка вимагає вирішення питань щодо взаємодії між різними системами інтелектуальної власності на міжнародному рівні. Забезпечення взаємного визнання та захисту прав в умовах глобального ринку вимагає постійного удосконалення правових та експертних механізмів.

Ще однією проблемою є швидкість змін у технологічному середовищі, зокрема в галузі інформаційних технологій. Експертиза та охорона інтелектуальної власності повинні адаптуватися до нових реалій, які включають у себе швидкі темпи розвитку штучного інтелекту, блокчейн-технології, та інші інновації. Забезпечення ефективного захисту прав в цьому контексті вимагає спритності та гнучкості в правових та експертних підходах.

Також, важливо враховувати етичні та суспільні аспекти охорони інтелектуальної власності. Наприклад, якщо мова йде про галузь генетичної інженерії або штучного інтелекту, виникають питання не лише щодо прав власності, але й щодо впливу на суспільство та екосистему. Вирішення цих питань вимагає комплексного підходу, врахування різноманітних інтересів та розвинених механізмів взаємодії.

У кінці кінців, система охорони та експертизи об'єктів інтелектуальної власності — це невід'ємна складова сучасного інноваційного суспільства. Її розвиток та удосконалення є важливим завданням для забезпечення справедливості, стимулювання творчості та захисту інновацій, що є ключовими драйверами прогресу в різних галузях життя.

За визначенням В. Попелюшко, термін “захист” та його синоніми “охорона”, “представництво”, “юридична допомога”, “оборона” означають діяльність держави, її органів, громадських та інших недержавних організацій, особи, спрямовані на запобігання, подолання справжньої чи уявної протиправної шкоди, що загрожує, або вже спричиненої правам, свободам, законним інтересам особи, суспільства, держави” [3, с. 46].

І. Запорожець розуміє, що “охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності та захист прав на об'єкти інтелектуальної власності необхідно розглядати як нерозривні поняття, ... захист виступає частиною охорони [4, с. 27].

Попри виклики, з якими стикається система охорони та експертизи інтелектуальної власності, існують певні напрямки розвитку, які можуть вирішити деякі з цих проблем.

1. Цифрові технології та штучний інтелект в експертизі: Використання штучного інтелекту в процесах експертизи може прискорити та поліпшити якість визначення новизни та

оригінальності інтелектуальних продуктів. Алгоритми можуть аналізувати великі обсяги інформації, швидше виявляти подібності та виключності, спрощуючи роботу експертів.

2. Глобальна координація та стандартизація: Співпраця між країнами у сфері правового захисту інтелектуальної власності може сприяти створенню спільних стандартів та принципів. Це забезпечить більш ефективну захист прав в умовах глобалізації та міжнародного бізнесу.
3. Розвиток нових правових підходів: З урахуванням швидкого темпу технологічних змін, правові рамки повинні невинно адаптуватися. Це може включати в себе зміни в законодавстві, спрямовані на регулювання нових технологій та форм інтелектуальної власності.
4. Врахування соціальних аспектів: При прийнятті рішень у сфері інтелектуальної власності слід враховувати не тільки технічні аспекти, але й соціальні та етичні наслідки. Розвиток стандартів етичної практики у використанні нових технологій може сприяти справедливому та екітабельному розвитку.
5. Освіта та громадська свідомість: Важливо підвищувати рівень свідомості серед громадян, бізнесу та творчих груп про важливість інтелектуальної власності. Це може забезпечити краще використання системи охорони та зменшити випадки порушень.

У сучасному світі інтелектуальна власність є ключовим ресурсом для розвитку та процвітання. Тому важливо постійно вдосконалювати систему охорони та експертизи, щоб забезпечити справедливий захист прав творців та стимулювати новаторство.

В свою чергу, В. Валле вважає під охороною інтелектуальної власності “сукупність економічних,

юридичних, політичних та інших заходів, спрямованих на запобігання порушенням прав інтелектуальної власності” [5, с. 13] та під захистом інтелектуальної власності “заходи, спрямовані на відновлення становища власників прав інтелектуальної власності у разі, якщо такі права були порушені” [5, с. 13].

В умовах невинного технологічного прогресу та глобалізації, система охорони та експертизи об'єктів інтелектуальної власності стає об'єктом викликів та перетворень. Однією з ключових загроз є швидкі та революційні зміни в технологічному ландшафті, що вимагають не тільки більшої швидкості в експертизі, але й адаптивності правових механізмів.

Важливим етапом є інтеграція штучного інтелекту в процес експертизи. Машинне навчання та алгоритмічний аналіз можуть значно поліпшити швидкість та точність визначення новизни та оригінальності інтелектуальних продуктів. Однак, разом з цим, виникає необхідність розробки етичних керованих алгоритмів, щоб уникнути неправомірного впливу алгоритмів на прийняття рішень.

Глобалізація вимагає вдосконалення міжнародного співробітництва в галузі інтелектуальної власності. Розвиток спільних стандартів та правил сприятиме більш ефективному захисту прав, особливо в умовах, коли інтелектуальні продукти легко перетинають національні кордони.

Розширення правових рамок для включення нових технологій та форм інтелектуальної власності є необхідністю. Це може включати в себе розробку спеціальних нормативів для областей, таких як штучний інтелект, де потрібно збалансувати захист прав творців та розвиток технологій.

За визначенням Ю. Кузнєцової “правова охорона та правовий захист – це послідовні етапи процесу правового регулювання”. Правова охорона, на думку автора, “є визначальною у процесі правового регулювання. За її допомогою визначаються сфери суспільних відносин, які підлягають правовому захисту. Правовий захист же виступає певною правовою гарантією відновлення порушених правовідносин, бо саме він надає нам інструментарій для відновлення порушених прав” [6].

Не менш важливим є врахування соціальних та етичних аспектів. Взаємодія між технологічними інноваціями та соціальними цінностями визначає, наскільки сучасна система інтелектуальної власності буде сприяти загальному добробуту. Розгляд цих аспектів у процесах експертизи та прийняття правових рішень може сприяти врахуванню ширшого впливу на суспільство.

Освіта та громадська свідомість є важливими елементами успішної системи охорони та експертизи. Ініціативи щодо підвищення рівня свідомості серед громадян та бізнесу щодо важливості інтелектуальної власності можуть покращити загальний відносини до прав творців та підтримати вирішення проблем, пов'язаних із порушеннями.

Усі ці напрямки еволюції системи охорони та експертизи інтелектуальної власності мають на меті не лише забезпечити ефективний захист прав творців, але й створити умови для сталого розвитку сучасного суспільства, в якому інновації та творчість стають двигунами прогресу.

Серед форм правового регулювання особливу роль відіграють конституційні засади державного управління. Конституцією України визначено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю,

результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (стаття 41); гарантовано громадянам свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; гарантовано кожному громадянину право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, зокрема, ніхто не може використовувати або поширювати їх без їх згоди, за винятками, встановленими законом (стаття 54) [7].

Перед сучасною системою охорони та експертизи інтелектуальної власності стоїть завдання не тільки пристосуватися до нових реалій технологічного прогресу, але і активно формувати інноваційні стратегії для вирішення зазначених викликів.

1. Інтеграція Штучного Інтелекту в Процес Експертизи: Впровадження штучного інтелекту в експертизу може бути революційним кроком у поліпшенні якості та швидкості оцінки інтелектуальних продуктів. Розробка ефективних алгоритмів та систем машинного навчання, спрямованих на визначення новизни та оригінальності, є критичною. При цьому важливо враховувати етичні аспекти та вплив на суспільство.

2. Глобальна Співпраця та Стандартизація: Розвиток міжнародного співробітництва в галузі інтелектуальної власності вимагає створення єдиної платформи для обміну інформацією та координації правових питань. Спільна робота між країнами для визначення та впровадження стандартів може сприяти консолідації зусиль у глобальному захисті інтелектуальної власності.

3. Розширення Правових Рамок: Адаптація законодавства до швидких темпів технологічних змін передбачає постійне вдосконалення правових механізмів. Створення спеціальних нормативів для нових технологій, які визначають їх правовий статус та захист, допоможе уникнути правових прогалин та неоднозначностей.

4. Заслуховування Голосу Громадськості та Соціальні Аспекти: Забезпечення участі громадськості та експертних груп у прийнятті рішень стосовно інтелектуальної власності є важливим елементом. Розгляд соціальних наслідків та етичних аспектів допоможе забезпечити збалансований розвиток інтелектуальної власності, що враховує потреби суспільства.

5. Освіта та Підвищення Свідомості: Програми освіти та інформаційні кампанії щодо важливості інтелектуальної власності можуть сприяти усвідомленню громадянами їхніх прав та обов'язків. Це також створить сприятливе середовище для розвитку культури творчості та інновацій.

У подоланні цих викликів ключовим є взаємодія між урядовими органами, галузевими експертами, бізнес-середовищем та громадськістю. Тільки завдяки цій співпраці можна створити систему охорони та експертизи, яка ефективно відповідає викликам сучасності та сприяє сталому розвитку інтелектуальної власності.

Статтею 13 вищезазначеного закону зазначено, що рішення про приєднання України до міжнародних договорів або про їх прийняття до міжнародних договорів, які укладаються від імені Уряду України та не потребують ратифікації, приймаються у формі постанови Кабінету Міністрів України [9].

У світлі технологічного революційного прогресу та глобалізації, система охорони та експертизи інтелектуальної власності стикається з численними викликами. Проте, сприятливий розвиток цієї системи вимагає вдосконалення та інновацій в її структурі та підходах.

Інтеграція штучного інтелекту у процес експертизи об'єктів інтелектуальної власності може значно поліпшити якість та ефективність цього процесу. Важливо розробляти етичні стандарти та алгоритми, які не лише прискорюють прийняття рішень, але й забезпечують справедливість та збалансованість.

Глобальна співпраця та стандартизація є ключем до успіху в галузі міжнародного захисту інтелектуальної власності. Створення єдиної платформи для обміну інформацією та розвитку єдиних стандартів дозволить ефективніше протистояти порушенням прав.

Створення нових об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема фанфікшен (жанр масової літератури, створеної за мотивами художнього твору фанатом цього твору для читання іншими фанатами, який не має при цьому комерційної мети) [10], карикатура (твір образотворчого мистецтва, який є творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору, в тому числі персонажу твору або імені персонажу твору, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних осіб або подій), пародія (твір, який є творчою переробкою іншого правомірно оприлюдненого твору або його частини, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних подій або осіб) та попурі (музичний або інший твір, який є творчим підбором і розташуванням уривків інших правомірно оприлюднених творів або який імітує творчий стиль інших авторів чи виконавців або інших історичних епох) [11] потребують вдосконалення законодавства в частині уточнення прав, терміну дії прав таких творців, процедури набуття таких прав.

Розширення правових рамок для адаптації до нових технологій та форм інтелектуальної власності — це необхідний етап у розвитку системи. Тільки забезпечивши визнання та захист нових форм творчості, можна сприяти інноваціям та розвитку.

Врахування соціальних та етичних аспектів, а також активне залучення громадськості у прийнятті рішень, формує високоетичну систему інтелектуальної власності. Такий підхід забезпечить не тільки захист прав творців, але й врахує інтереси та потреби суспільства.

Освіта та підвищення свідомості є доповнюючими факторами у створенні ефективної системи. Лише забезпечивши розуміння громадськості важливості інтелектуальної власності, можна розраховувати на їхню активну підтримку та сприяння інноваційному середовищу.

Усі ці аспекти, які враховують технологічні, правові, соціальні та етичні аспекти, повинні допомогти системі охорони та експертизи інтелектуальної власності вийти на новий рівень, створивши гнучку, справедливу та стійку основу для розвитку інновацій та творчості.

Література

1. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 року № 435-IV/вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Вавженчук С. Я. Співвідношення понять “захист” та “охорона” трудових прав в чинному законодавстві / Форум права. 2010. № 1. С. 45-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_9
3. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві країни: Правові, теоретичні та прикладні проблеми: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Острог, 2009.

342 с.

4. Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності: дис. ... канд.. юрид. Наук: 12.00.07, Харків, 2006. 201 с.
5. В. Валле. Парадокси права інтелектуальної власності: монографія. Київ: Освіта України, 2010.
6. Кузнєцова Ю. В. Актуальні питання правової охорони та правового захисту об'єктів права інтелектуальної власності в Україні URL: <http://ves.pstu.edu/article/view/133627>
7. Конституція України: станом на 01 січн. 2020 р. вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Міністерство економіки України: офіційний вебсайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f282e17e-9c14-4b88-9450-8f7cc12c158e&title=ZakonodavstvoVSferiIntelektualnoiVlasnosti>
9. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#top>
10. Улітіна О. Правова природа фанфікшену. Фанфікшен як вид сучасного мистецтва / Теорія і практика інтелектуальної власності, № 1/2018. – С. 11-15.
11. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

*Олександр Іванович Котюк,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного процесу
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ ЗОРІЄНТОВАНЕ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Приведення правової системи України у відповідність до європейських стандартів зумовлює зміни в її законодавстві і на галузевому, і на конституційному рівні, що потребує їх врахування й у практиці правовідносин. У зв'язку з цим показовим є приклад звернення з поданням щодо визнання неконституційним положення ч. 4 ст. 394 ЦПК та аналогічних норм інших кодексів України згідно з яким “суд може визнати касаційну скаргу необґрунтованою та відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо правильне застосування норми права є очевидним і не викликає розумних сумнівів щодо її застосування чи тлумачення” [1], на тій підставі, що ніби-то воно суперечить конституційному принципу верховенства права, однією з ознак якого є вимога “правової визначеності”.

Фактично ж вказане подання свідчить про те, що його автор не бере до уваги, що на відміну від початкової редакції ст. 129 Конституції України згідно з якою однією із засад судочинства була засада “забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом”, чинною її редакцією передбачено “забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження

судового рішення” [2]. Зрозуміло, що згідно з цими змінами були скоординовані й відповідні статті згаданих кодексів.

А запроваджені вказані зміни були з метою приведення національного процесуального законодавства у відповідність до сучасних європейських стандартів судочинства і, зокрема, сприяння тому, щоб судовий захист порушених прав відбувався переважно в суді першої інстанції, а допущені при цьому помилки повинні виправлятися апеляційним судом. Що ж до касаційного перегляду судових рішень, які набрали законної сили, то, як зазначає суддя Верховного Суду Д. Луспенник, він повинен застосовуватись лише у випадках “коли заінтересованою особою всі звичайні (ординарні) способи оскарження судового рішення були вичерпані до набрання ним законної сили” [3].

Ідеологія вказаних змін полягає у тому, що згідно з європейськими стандартами судочинства функції та завдання судів апеляційної і касаційної інстанцій повинні відрізнятися. Зокрема, якщо апеляційний перегляд судового рішення визнається мінімальним стандартом його оскарження, то касаційний вважається екстраординарним з огляду на особливий характер касаційного суду як найвищої судової інстанції. Тобто, зазначені тенденції змін у правовому регулюванні касаційного оскарження судових рішень свідчать про перехід української правової системи до моделі обмеженої касації, що реалізується за допомогою введення низки процесуальних фільтрів, які б запобігали невиправданому збільшенню завантаженості Верховного Суду з метою підвищення ефективності здійснюваного ним касаційного провадження. Саме тому такі фільтри визнаються обов’язковим процесуальним механізмом оптимізації його діяльності спрямованим на те, щоб його функції як

екстраординарної стадії процесу не перетворювались в звичайну процесуальну діяльність.

Що ж до збережених законодавцем підстав для касаційного оскарження судових рішень, то вони визначені у ч. 2 ст. 389 ЦПК, хоча, зрозуміло, що з накопиченням відповідної судової практики та з урахуванням розвитку теоретичних положень процесуальної науки, з часом можуть бути уточнені.

Крім того, беручи до уваги вказані зміни, у практиці правовідносин слід пам'ятати, що згідно з ч. 3 ст. 3 ЦПК “провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи”, що дає підстави для висновку, що зворотної чинності ці зміни не мають. А оскільки Закон, яким вони запроваджені набрав чинності 08.02.2020 р., то на касаційні скарги подані до цього, вони не поширюються.

Висновки. З урахуванням викладених і теоретико-правових настанов, і фактичних обставин справи: 1) вказана у згаданому поданні заінтересованої особи відмова у відкритті касаційного провадження, її права на звернення не порушує, про що свідчить як факт розгляду вказаної справи судами і першої, і апеляційної інстанції, так і факт юридичної оцінки касаційним судом скарги на ухвалене ними рішення; 2) що ж до правової визначеності правила, передбаченого ч. 4 ст. 394 ЦПК, то якщо при його тлумаченні враховувати фактичні обставини конкретної справи і, зокрема, при їх оцінці з позицій засади верховенства права відповісти на питання, чи було захищене право, яке виявилось предметом вказаного судового розгляду та об'єктом його захисту, то за таких умов сумнівів щодо його визначеності не буде; 3) якщо брати до уваги, що вказані зміни у законодавстві, крім сприяння Верховному Суду у належній реалізації ним його функцій як

найвищої судової інстанції, виконують й роль відповідного процесуального механізму, спрямованого на запобігання зловживанням зацікавлених осіб правом на скаргу, то їхня доцільність додаткових аргументів не потребує; 5) важливим є і те, що у даній ситуації зацікавлена особа може скористатися положенням ч. 5 ст. 55 Конституції України згідно з яким “Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна”.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618- IV. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print1371132704516576>
2. Конституція України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show / 254к-вр>
3. Дмитро Луспеник. Касаційні фільтри у цивільних справах: проблемні питання судового правотлумачення та правозастосування. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/171319-kasatsiyni-filtri-u-tsilvilnikh-spravakh...>

Шаповал Леся Іванівна,
Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Національної
академії внутрішніх справ

Сокол Олександра Іванівна,
здобувач вищої освіти I курсу магістратури ННІ №2
Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ

Поступова деградація довкілля відбувається в різноманітних формах. Забруднювачі чинять вплив на всі без винятку середовища нашої екосистеми, проте жодний шкідливий фактор так негативно й широко не позначається на балансі та нормальній життєдіяльності екологічних систем землі, як забруднення повітря. Забруднення повітря є основним екологічним чинником збільшення захворюваності та смертності в світі. В процесі розвитку технологій, застосування нових небезпечних сполук на виробництві шкода повітрю щоденно зростає приголомшливими темпами.

До початку повномасштабного вторгнення в Україну Російської Федерації забруднення повітря спричинялось в основному промисловістю. А на сьогоднішній день саме ведення активних бойових дій на території нашої держави серйозно погіршує якість повітря. Наслідки від цього можуть мати довгостроковий негативний вплив на наше здоров'я.

Стан якості повітря погіршується в результаті бойових дій як безпосередньо, так і опосередковано.

Безпосереднім впливом бойових дій є спалахи снарядів, використання артилерійської зброї та авіаційних бомб. В результаті цих вибухів у повітря викидаються шкідливі

речовини, такі як свинець, сажа, вуглець і інші токсичні сполуки. Крім того, у залишках снарядів містяться сірка, мідь, залізо та вуглець, які, потрапивши в ґрунт, забруднюють воду та потенційно стають джерелом отруєння для людей і тварин.

Опосередкованим впливом бойових дій є пожежі в екосистемах, вибухи нафтобаз, атаки на промислові об'єкти та склади, де зберігаються небезпечні відходи, такі як пінополіуретан, мінеральні добрива, лакофарбові матеріали, аміачна селітра та інші речовини.

Нафтобази були й залишаються однією з головних цілей російських ракет. Від пожеж на нафтобазах в атмосферне повітря викидаються важкі метали, діоксид сірки, сажа, окиси азоту тощо. Такі викиди шкодять здоров'ю людей, а забрудники, які потрапляють у ґрунт, з часом погіршують якість підземних та поверхневих вод. А обсяг викидів від загоряння лісів, нафтобаз та інших об'єктів становить 182 мільйони тонн шкідливих речовин.

Саме тому на сьогодні проблема забруднення атмосферного повітря постала особливо гостро.

Забруднення навколишнього атмосферного повітря стає причиною передчасної смерті. Понад 95% міського населення в Європі піддаються впливу концентрації тонкодисперсних частинок і озону, що перевищує встановлені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) рівні. Токсичні важкі метали і стійкі органічні забруднювачі, що погано впливають на здоров'я людини і навколишнє середовище, накопичуються в харчових ланцюгах і організмі людини. Навіть в низькій концентрації вони можуть мати з плином часу серйозні наслідки. На якість місцевого атмосферного повітря впливають численні й різноманітні джерела: стаціонарні (заводи, електростанції, плавильні

виробництва); мобільні (автомашини, літаки, залізничні потяги); природні (вулкани, пил, що переноситься вітром, і неконтрольовані лісові пожежі) [1].

В мирний час «найбільше забруднення повітря відбувається за рахунок використання та виробництва енергії», - говорить Джон Уолк, директор проекту «Чисте повітря», який є частиною програми «Клімат і чиста енергія» в NRDC. «Спалювання викопного палива викидає в повітря гази та хімікати». І в особливо руйнівному циклі зворотного зв'язку забруднення повітря не тільки сприяє зміні клімату, але й посилюється ним. «Забруднення повітря у вигляді вуглекислого газу та метану підвищує температуру Землі», - говорить Уолк. «Інший тип забруднення повітря погіршується через підвищення температури: смог утворюється, коли погода тепліша і спостерігається більше ультрафіолетового випромінювання». Зміна клімату також збільшує виробництво алергенних забруднювачів повітря, включаючи цвіль (завдяки вологим умовам, спричиненим екстремальною погодою та посиленням повені) [2].

Існує два найбільш поширених видів забруднення повітря. Смог, або «приземний озон», виникає, коли викиди спалюваних викопних видів палива реагують на сонячне світло. Сажа, або «тверді частинки», складається з крихітних частинок хімічних речовин, ґрунту, диму, пилу або алергенів у вигляді газу або твердих речовин, які переносяться в повітрі. Джерела смогу та сажі подібні. «Обидва вони походять від легкових та вантажних автомобілів, заводів, електростанцій, сміттєспалювальних заводів, двигунів - все, що спалює викопне паливо, таке як вугілля, газ або природний газ», - говорить Уолк. Найдрібніші повітряно-краплинні частинки в сажі - незалежно від того, вони у вигляді газу чи твердих

речовин - особливо небезпечні, оскільки вони можуть проникнути в легені та кров і погіршити бронхіт, призвести до інфарктів і навіть прискорити смерть [2].

Смог може дратувати очі та горло, а також пошкоджувати легені - особливо людей, які працюють або займаються зовні, дітей та людей похилого віку. Це ще гірше для людей, які страждають на астму або алергію - ці додаткові забруднювачі лише посилюють симптоми і можуть спровокувати напади астми.

Проблеми щодо чистоти міського повітря спостерігаються й у сусідніх з Україною Болгарії та Польщі. Взагалі в ЄС найгірша якість повітря зафіксована саме в Болгарії. За даними Європейського агентства охорони довкілля (EEA), до цього призводять насамперед викиди під час опалення приміщень узимку. Друге місце за рівнем забруднення повітря у ЄС - за Польщею. Однією з причин такої ситуації - як і в Болгарії - є спалення населенням вугілля та дров у осінньо-зимовий період [3].

Варто зазначити, що під час війни в Україні збільшилася кількість потенційних загроз, включаючи нові виклики, такі як можливість хімічного чи радіаційного забруднення через дії російського тероризму. Тому велику роль зараз відіграє моніторинг повітря, тобто спостереження за його станом. Маючи дані про стан різних частинок у повітрі, можна попередити про ситуації, що негативно впливають на здоров'я людей.

В Україні діють державна та громадська системи моніторингу.

Державна — це система Українського гідрометеорологічного центру, яка відбирає проби

атмосферного повітря з періодичністю 3–4 рази на добу 6 днів на тиждень.

Крім державної системи моніторингу, в Україні діє також громадська — вона допомагає державній більшою розгалуженістю, особливо в малих містах і селищах.

Таким чином, варто зазначити, що альтернативні системи моніторингу якості повітря можуть надати людині інструменти для самостійного прийняття рішень. Ці системи дозволяють особі вивчити вплив на довкілля і, відповідно, на здоров'я. Наприклад, якщо відбувається значне забруднення повітря внаслідок воєнних дій, таких як пожежі на промислових об'єктах або нафтобазах, викиди від теплових електростанцій після бомбардування, і в цей момент у повітрі розповсюджується дрібнодисперсний пил, людина може прийняти рішення щодо своєї безпеки. Наприклад, не виходити на вулицю, закрити щільно вікна, включити, якщо є, зволожувач чи очищувач повітря і провести вологе прибирання.

На сьогоднішній день існує велика кількість потенційних загроз для здоров'я та життя людей, і через це увага держави переключається на більш важливі проблеми. Тому ми повинні бути особливо обізнані щодо нашого власного здоров'я та дбати про безпеку наших близьких.

Розробка альтернативних систем дійсно важлива, але це не означає, що держава повинна уникати збору якісних даних. Це її обов'язок, який впливає як з міжнародних норм, так і з чинного законодавства. У багатьох інших країнах існують системи моніторингу якості повітря, які дозволяють державі сповіщати населення про погіршення якості повітря. Такі системи надають людям необхідну інформацію для управління власними життєвими рішеннями. На жаль, в нашій

країні, під час війни, такі ініціативи не фінансуються, і саме тому альтернативні системи, такі як громадські чи бізнесові ініціативи, стають єдиними джерелами доступної інформації.

Література

1. Борисенко А. В. Стан атмосферного повітря і неінфекційна захворюваність. URL: http://cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_455.html.
2. Mackenzie J. Air Pollution: Everything You Need to Know. URL: <https://www.nrdc.org/stories/air-pollution-everything-you-need-know>.
3. Руїз І. Як у ЄС вирішують проблему брудного повітря: приклад сусідів України. URL: <https://p.dw.com/p/38Bjb>.

*Шаповал Леся Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,*

*Пендюра Софія Максимівна,
здобувач вищої освіти 3-го курсу
навчально-наукового
інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ОТРИМАЛИ ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації та більше як півтора роки агресивної війни в Україні ще більше загострили проблеми вразливості шукачів захисту, біженців та осіб, які потребують додаткового захисту в Україні. Вказані особи є вкрай незахищеними та *de facto* знаходяться у юридично невизначеному становищі, коли повернення до країни їхнього походження не є безпечним, а перебування в Україні ускладнене відсутністю документів, доступу до соціальних та медичних послуг чи навіть обмеженням вільного пересування [1].

Користуючись тимчасовим захистом в країнах ЄС, особи, почали переміщатися як всередині країни, так і за її межі. Отримуючи при цьому безпрецедентну допомогу та підтримку у всіх сферах життя.

При перетині кордону країни-члена Європейського Союзу, особа може стати біженцем та мати можливість отримати тимчасовий захист.

Розглянемо далі в чому ж полягають відмінності між цими статусами та які права належать до обох категорій.

Ці дві категорії мають відмінні юридичні поняття та призводять до різних юридичних наслідків для осіб, які покидають територію України. Часто ці терміни переплутуються та зведені до загального поняття «біженця», що може призвести до того, що особа, перетинаючи кордон, неправильно визначає, яку категорію захисту вона бажає отримати.

Відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», біженець - це особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань [2].

Отримання статусу біженця включає в себе адміністративну процедуру, яка зазвичай займає близько 6 місяців. Цей процес вимагає подання заяви щодо отримання відповідного статусу до компетентного органу країни, через кордон якої особа спочатку в'їхала. У кожній країні Європейського Союзу існують власні особливі процедури розгляду такої заяви, такі як: тимчасове вилучення паспорта на строк до 6 місяців, обмеження в можливості працевлаштування на роботу протягом цього періоду,

обмеження виїзду з країни перебування, і обов'язково треба проживати у визначеному державою місці.

Специфіка процесу отримання статусу біженця полягає у тому, що протягом перших 6 місяців з моменту подання заяви особа не має права працевлаштовуватися, навіть якщо вона раніше проживала та працювала в цій країні.

Фізичні особи, які вже набули відповідного статусу, мають право на:

- житло (зазвичай, це спальне місце в центрі для біженців);
- безкоштовне харчування;
- медичну допомогу (обмежену);
- безкоштовний проїзд у громадському транспорті;

Питання надання тимчасового захисту регулюються Директивою ЄС 2001/55/ЄС, «Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому», яка була активована Рішенням Ради ЄС 2022/382 від 04.03.2022 саме для українців [3].

Українці можуть легально перебувати зі статусом тимчасового захисту в будь-якій країні Євросоюзу. Він надається одразу після перетину кордону ЄС. Після реєстрації у відповідних органах країни українці можуть одразу користуватися правами наданого статусу.

Право на отримання статусу мають усі громадяни України та члени їхніх родин, які перетнули кордон 24.02.2022 і пізніше. Кожна країна-член на власний розсуд може надавати тимчасовий захист громадянам України, які приїхали до ЄС до початку війни з різних причин (наприклад, відпустка, відрядження, або ж тікаючи від можливої війни).

Термін дії статусу становить один рік (до 04.03.2023) і двічі може бути автоматично пролонгований на 6 місяців за умови наявності причин для надання такого захисту, але максимум до одного року (до 04.03.2024). Водночас Єврокомісія може запропонувати продовження строку ще на рік (до 04.03.2025). Отже, тимчасовий захист для українців у ЄС діятиме до моменту завершення війни в Україні.

Розглянемо далі, що потрібно зробити, щоб отримати статус тимчасового захисту.

При перетині кордону країни, яка є членом Європейського Союзу, державні органи повинні повідомити особу про можливість отримати тимчасовий захист. Процедура отримання цього статусу швидка та максимально спрощена. В різних країнах ЄС цим питанням займаються різні органи. Отримання тимчасового захисту не виключає можливості подання заявки на отримання статусу біженця.

У рамках тимчасового захисту особа матиме такі права:

- право на проживання в країні, в якій вона звернулася за тимчасовим захистом;
- доступ до працевлаштування (з моменту звернення за отриманням захисту);
- доступ до житла (компетентні органи/волонтерські організації можуть допомогти з його отриманням);
- медичну допомогу;
- соціальну допомогу;
- доступ до освіти дітям і підліткам.

Отже, статус біженця та надання тимчасового захисту - це подібні поняття, але вони мають відмінності, залежно від країни, де їх надають, і юридичних аспектів. Якщо фізична особа має намір одразу отримати всі соціальні права і планує повернутися на територію України після завершення воєнного

стану, то найкращим вибором буде отримання тимчасового захисту. Проте, якщо особа має намір отримати права на постійне проживання та доступ до інтеграційної системи Європейського Союзу, то варто розглянути можливість подання заявки на отримання статусу біженця.

Література

1. Права біженців під час воєнного стану в Україні: звернення правозахисників. URL: <https://www.helsinki.org.ua>
2. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому: Директива Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf

Шаповал Леся Іванівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

В даний час будь-яка демократична держава прагне створити умови захищеності для громадян, які проживають на території її держави. Теоретично ступінь захищеності громадянина можна визначити шляхом аналізу нормативних актів, в яких закріплені норми, що забезпечують захист його прав. Але теорія є лише базисом, який надалі має активно реалізовуватися в практику. І тут уже постає питання, чи є достатньо ефективним все те розмаїття норм, що гарантує правовий захист громадян в нашій країні.

На сьогоднішній день особи у процесі своєї життєдіяльності вступають у різноманітні суспільні відносини. Суспільні відносини поняття дуже широке та багатогранне. Для зручності їх регулювання система права включає різні галузі. Однією з найбільших галузей вважається саме цивільне право, оскільки воно регулює величезний спектр суспільних відносин. Кожна людина так чи інакше в процесі навіть побутової життєдіяльності вступає у певний вид цивільних правовідносин, наприклад, навіть елементарні щоденні покупки у магазині є договором купівлі-продажу.

Отже цивільні правовідносини становлять досить великий обсяг правовідносин від загального числа. І саме тому проблемам захисту цивільних прав необхідно приділяти особливу увагу.

Як було зазначено раніше держава регулює суспільні відносини через закріплені у законодавстві норми. У цивільному праві перелік способів захисту прав є невичерпним, але при цьому ст. 16 Цивільного кодексу України (далі - ЦК) виділяє такі основні способи захисту:

- 1) визнання права;
- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [1].

При цьому в самій статті 16 ЦК відсутнє загальне законодавчо закріплене визначення, яке б розкривало сутність способів захисту цивільних прав. Але щодо цього в юридичній літературі існує досить багато позицій різних авторів. Так, наприклад, деякі автори «способи» визначають, зокрема, як дію або систему дій, що вчинюються при виконанні роботи чи здійсненні діяльності [2, с. 35].

Таким чином, можна зазначити, що, якщо способи захисту передбачають лише наявність певної поведінки учасників цивільних відносин, то засоби захисту вбирають в себе не тільки вольові вияви суб'єктів, але і знаряддя, що

дозволяють досягати необхідних результатів, в тому числі регулятивні та охоронювальні норми [3].

Варто зауважити на нашу думку, що однією з перших проблем захисту цивільних прав, яку порушують юридичні автори - це питання компетенції суддів при вирішенні цивільно-правових питань. Звичайно ж, як і в будь-якому іншому судовому процесі судді ґрунтуються на загальноприйнятих принципах і нормах з урахуванням яких має здійснюватися судочинство.

При цьому у Цивільно-процесуальному кодексі України (далі - ЦПК) містяться досить суперечливі положення, які надають можливість суддям ґрунтуватися на своїх особистих переконаннях. Безпосередньо ст. 89 ЦПК говорить: «Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів». Таким чином, не можна унеможливити, що в процесі судового розгляду на думку суду можуть вплинути різні суб'єктивні емоційні фактори. І тоді чи справді належною мірою цивільні права будуть захищені, питання, яке і на сьогоднішній день залишається відкритим.

Якщо торкатися питання безпосередньо змісту ст. 16 ЦК, то можна відзначити, що деякі положення не відносяться до способів захисту цивільних прав, а є швидше процесуальними рішеннями, які стверджують наявність або відсутність того чи іншого факту.

Отже, з урахуванням вище розглянутої теми можна дійти висновку у тому, що цивільне право, як галузь права грає вагомому роль у житті кожного громадянина. Саме ця галузь права охоплює суттєвий обсяг суспільних відносин, тому

питання реалізації способів захисту цивільних прав було і залишається зараз досить актуальним.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 06.10.2023).
2. Ярема А.Г. Система способів захисту цивільних прав судом. Вісник Верховного Суду України. 2009. № 12 (112). С. 34-39.
3. Ромащенко І. Засоби та способи захисту цивільних прав: співвідношення понять. URL: <https://www.google.com/url>

Федорченко Наталія Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін,
цивільного права та правового забезпечення туризму
Київського університету туризму, економіки і права,
головний науковий співробітник відділу
приватноправових досліджень
Науково-дослідного інституту правотворчості та
науково-правових експертиз НАПрН України

ПРАВО НА ОСВІТУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 53 Конституції України гарантує кожному право на освіту. Незважаючи на те, що у зв'язку з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та згідно зі статтею 64 Конституції України щодо обмежень в умовах воєнного стану статтею 3 Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [3], визначено можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина (зокрема і права на освіту) на період дії правового режиму воєнного стану [6] .

Відносини, що виникають у процесі реалізації передбаченого у статті 53 Конституції України [2] права людини на освіту, регулює Закон України «Про освіту». У ст. 3 цього Закону зазначено, що право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, що дає підстави дійти висновку, що особи, які здобувають другу чи наступну вищу освіти за іншою спеціальністю з метою оволодіння новою професією не повинні зазнавати дискримінації на підставі наявності попередньої вищої освіти чи її рівня. У згаданій статті зазначається, що право на освіту гарантується,

зокрема, незалежно від віку, а також інших обставин та ознак. Це право особи може реалізовуватися шляхом здобуття освіти на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів. Також право на освіту не може бути обмежене законом.

Проектом Закону України «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (реєстр. № 9672 від 04.09.2023 р.) [4] пропонується викласти у новій редакції абзац другий і третій частини третьої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Так, замість чинної редакції абзацу другою частини третьої статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» про те, що призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період не підлягають «здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, асистенти-стажисти, аспіранти та докторанти, які навчаються за денною або дуальною формами здобуття освіти;» пропонується нова редакція такого змісту: «здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, які за денною або дуальною формами здобуття освіти здобувають рівень освіти, що є вищим за раніше здобутий рівень освіти у послідовності, визначеній Законом України «Про освіту», якщо навчання було розпочато не пізніше року досягнення здобувачем освіти 30-річного віку, а також докторанти, які навчаються за денною або дуальною формами здобуття освіти».

Даний законопроект у запропонованій редакції обмежує конституційні права громадян та не відповідає acquis ЄС та Угоді про асоціацію (не забезпечує відповідність принципам рівності та недискримінації) [5] . А також, як зазначено в пояснювальній записці до даного проекту Закону України,

метою і завданнями прийняття цього законопроекту є: «утвердження в Україні верховенства права...» [6]. Про яке утвердження верховенства права може йти мова, коли повністю нівелюються конституційні права людини, дискримінуються за віком та наявністю попередньої освіти?

Відповідно до ст. 24 Конституції України, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Запропоновані зміни до ст. 23 проекту Закону України «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» встановлюють вікові обмеження, а саме, досягнення здобувачем освіти 30-річного віку.

Крім того, ч. 2 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [7] визначає, що дискримінація - ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.

А також, проєкт Закону, одночасно протирічить Закону України «Про основні засади молодіжної політики» [10], де вказано, що до молоді належать громадяни віком від 14 до 35 років, а також повністю нівелюють необхідність прийняття Закону України «Про освіту дорослих» (проєкт №7039) [9], де ст. 4 передбачає, що кожна доросла особа має право на якісну та доступну освіту дорослих. Право на освіту дорослих включає право на безперервне навчання впродовж життя, доступність освіти дорослих у випадках, визначених цим Законом.

Право на освіту дорослих гарантується особі незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості.

З урахуванням ст. 58 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Ці поправки до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» якщо ж, все ж таки, не дивлячись на загальноукраїнське несхвалення та антиконституційність даного проєкту, будуть прийняті, вони не повинні мати зворотної сили.

Отже, можна зробити висновок, що даний проєкт Закону «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» у запропонованій редакції є неконституційним, порушує статтю 53 та 58 Конституції України, протирічить ряду законів України та не відповідає праву Європейського Союзу (Договору про

Європейський Союз, Договору про функціонування Європейського Союзу, Хартії основних прав Європейського Союзу). Тому, у запропонованій редакції бути прийнятим не може, оскільки не забезпечує відповідність Конституції України та не забезпечує відповідність принципам рівності та недискримінації.

Таким чином, сьогодні під терміном освіта розуміють спеціальну сферу соціального життя, унікальну систему, своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини [1, с. 665].

Література

1. Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук України; [гол. ред. В.Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва; редкол.: О.І. Ляшенко, С.Д. Максименко, Н.Г. Ничкало, П.Ю. Саух, Л.Д. Березівська, І.Д. Бех, В.Ю. Биков, М.С. Гальченко, В.В. Засенко, С.А. Калашнікова, М.О. Кириченко, Л.Б. Лук'янова, В.Г. Панок, В.О. Радкевич, О.Я. Савченко, М.М. Слюсаревський, О.В. Сухомлинська]: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
2. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 10 жовтня 2023 р.)
3. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України №64 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 10 жовтня 2023 р.)
4. Про внесення змін до статті 23 Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію": проєкт Закону

- України №9672 від 04.09.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1955197> (дата звернення: 11 жовтня 2023 р.)
5. Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»: висновок (експертиза щодо європейської інтеграції) проекту Закону України №9672 від 04.09.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1980556> (дата звернення: 11 жовтня 2023 р.)
6. Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»: пояснювальна записка до проекту Закону. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1955208> (дата звернення: 12 жовтня 2023 р.)
7. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України: Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 32, ст.412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 10 жовтня 2023 р.)
8. Про освіту : Закон України : Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 10 жовтня 2023 р.)
9. Про освіту дорослих: проект Закону України №7039 від 10.02.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38978> (дата звернення: 12 жовтня 2023 р.)
10. Про основні засади молодіжної політики: Закону України : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, № 28, ст.233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 11 жовтня 2023 р.)

*Дудник Таїсія Іванівна,
студентка 3 курсу,
факультет міжнародної торгівлі і права,
Державного торговельно-економічного
університету, м. Київ,*

*Науковий керівник:
Сакара Наталія Юрїївна,
к.ю.н., доцент, суддя Верховного суду*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ЯКА ДІЄ В ПОРЯДКУ САМОПРЕДСТАВНИЦТВА

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, постраждали всі сфери діяльності українців, тому з'явилася потреба в якісному вирішенні спорів та забезпеченні справедливості. У зв'язку з цим виникає низка питань, зокрема пов'язаних з цивільним процесуальним правом та особами, які діють у порядку самопредставництва. Тому ця робота присвячена визначенню особливостей підтвердження повноважень юридичної особи у цивільному процесі України.

Варто почати із з'ясування поняття самопредставництва юридичної особи, під яким, відповідно до ч. 3 ст. 58 ЦПК України розуміється здійснення представництва юридичною особою в судовому процесі, що відбувається через свого керівника або члена виконавчого органу, іншою особою, уповноваженою діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту)[1].

Самопредставництво дає змогу юридичним особам захищати себе самотужки. Однак тут також варто погодитися з думкою науковця Лариси Мішакіної, яка стверджує, що, попри закріпленість у нас права на самопредставництва, реалізація цього права під силу не всім. Аргументувати це можна необізнаністю в процесі, боязню виступати перед судом. Інша річ, коли керівник юридичної особи має юридичну освіту і обізнаний в предметі справи.[2].

Якщо вести мову щодо правового становища процесуального представника, то, відповідно до старої редакції Цивільного процесуального кодексу України представником міг бути будь-хто, адже статті, що передбачала юридичну освіту в представника цивільного процесу, не було. Уже в нових редакціях Цивільного процесуального кодексу України, зокрема 2017 року, був здійснений фактичний поділ представництва на категорії – участь у справі через керівника або іншу уповноважену особу, тобто «самопредставництво», а також через адвоката, тобто професійного представника. За новою редакцією ЦПК представники належать до окремої групи суб'єктів[3].

Відповідно до правової позиції ВП ВС від 8 червня 2022 року у справі № 303/4297/20 юридична особа незалежно від порядку її створення бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи), або через представника. Процесуальні закони визначили, що представники сторін, третіх осіб, а також осіб, які за законом мають право звертатися до суду в інтересах інших, можуть діяти у судовому процесі або за правилами

самопредставництва, або як власне представники [4]. Відповідно адвокати та законні представники діють в межах представництва, а у випадках, визначених у процесуальних законах, зокрема у малозначних справах, справах незначної складності, - інші особи.

У рішенні зазначено, що самопредставництво, зокрема юридичної особи, у цивільному, господарському й адміністративному судочинстві можуть здійснювати будь-які фізичні особи, уповноважені на це саме відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту)

Однак варто звернути увагу на те, що в ухвалі ВП ВС виділено перелік документів, що підтверджують повноваження особи, яка діє в порядку самопредставництва юридичної особи. В рішенні посилаються на статтю 62 ЦПК України, де визначено, що повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені довіреністю фізичної або юридичної особи; свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна. Що стосується повноважень адвоката як представника, то вони підтверджуються одним з таких документів: довіреністю; ордером, виданим відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність"; дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України "Про безоплатну правничу допомогу"[4].

Також звертаюсь до думки судді Ірини Литвиненко, яка проаналізувала рішення ВП ВС і звернула увагу на те, що якщо такого договору в письмовій формі немає, обов'язководесь повинен бути зафіксований перелік повноважень особи, яка здійснює представництво. Це можуть бути і посадова інструкція, і положення про певний відділ, і статут, в яких визначений його обов'язок представляти інтереси цієї особи в

суді (діяти за правилами її самопредставництва), а за наявності також обмеження відповідних повноважень[5].

Наявність або відсутність у ЄДР даних про такого працівника, який поряд із керівником має право вчиняти дії від імені юридичної особи, не впливає на обов'язок останньої підтвердити повноваження цього працівника діяти у судовому процесі на підставі закону, статуту, положення, трудового договору (контракту), зокрема обсяг цих повноважень[4]. І, певно, що особиста домовленість між юридичною особою та, до прикладу, юрисконсультом зі свого штабу працівників, не виключає необхідності підтвердження повноваження представника довіреністю.

Доказами підтвердження повноважень брати участь у справі в порядку самопредставництва працівник (юрисконсульт) має надати суду: докази того, що особа обіймає певну посаду (наказ, трудовий договір), а також докази, які дозволяють встановити обсяг повноважень вказаної посадової особи (статут, положення, трудовий договір (контракт). Також відповідному трудовому договору (контракту) має міститись положення щодо повноважень юрисконсульта на представництва інтересів юридичної особи в суді. Підставою для відмови у допуску до участі у справі є відсутність відповідних положень у трудовому договорі (положенні/посадовій інструкції) [6].

Узагальнюючи, можна дійти до висновку, що за допомогою самопредставництва розширюється право юридичної особи на самозахист, що являє собою дії в судді у власних інтересах та їх захист із застосуванням заходів протидії, не заборонених законом. Можливо, саме тому самопредставництво відіграє ще важливу роль у виході України з кризи після її перемоги над країною-агресоркою.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 17.10.2023)
2. Мішакіна Л.Т. Самопредставництво юридичної особи в суді. Юрист і Закон. № 21. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012770 (дата звернення 17.10.2023)
3. Diachenko S. V., Korniiichuk S. L. SELF-REPRESENTATION OF A LEGAL ENTITY IN CIVIL PROCEDURE: JUDICIAL PRACTICE. Juridical scientific and electronic journal. 2021. № 6. С. 52–55. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/13> (дата звернення: 17.10.2023)
4. Ухвала Великої Палати Верховного Суду України від 08.06.2022 р. № 303/4297/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106841698> (дата звернення: 17.10.2023).
5. Ірина Литвиненко проаналізувала правові позиції Верховного Суду з процесуальних питань, сформульовані останнім часом. ВЕРХОВНИЙ СУД. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1378562/> (дата звернення: 17.10.2023).
6. Самопредставництво юридичної особи – Адвокат Морозов Евгений Александрович. Головна – Адвокат Морозов Евгений Александрович. URL: <https://alibi.dp.ua/2299-samopredstavnitstvo-yuridichnoji-osobi> (дата звернення: 17.10.2023)

*Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань,
Державний податковий університет*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблеми інформаційної безпеки в сучасних умовах є надзвичайно актуальними і вимагають поглибленого вивчення. Характерною ознакою сучасного етапу науково-технічного прогресу є стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх використання як у повсякденному житті, так і в управлінні державою. Інформація та інформаційні технології все більше визначають розвиток суспільства і слугують новими джерелами національної могутності[1, с. 97].

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування інформаційної безпеки, виявлення основних чинників та загроз в інформаційній безпеці держави.

Результати та обговорення. Теоретичні дослідження питань інформаційної безпеки розглядалися у роботах: Д.С. Азарова, В.А. Авраменко, К.І. Белякова, П.С. Берзіна, В. Л. Бурячка, В. Д. Гавловського, В. І. Голубєва, О. М. Горбатюка, В. П. Ємельянов, Р.А. Калюжного, А. А. Князева, Б. А. Кормича, О. І. Крюкова, М. Б. Левицької, В. М. Лопатіна, Ю. Є. Максименко, Г.М. Новицького, В. М. Плугатиря, А. М. Ришелюка, О. А. Сороківської, В. І. Шакуна, Я. Р. Якубовського та інших.

Варто зауважити, що у науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності поняття інформаційна безпека. Розглянемо погляди вчених щодо цього поняття. Зокрема, О. М. Горбатюк вважає, що «інформаційна безпека -

стан захищеності потреб в інформації особистості, суспільстві і держави, за якого забезпечується їх існування і прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз»[2, с. 47].

Р. А. Калюжний вважає, що «інформаційна безпека держави- це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для держави безпечних умов існування; суспільних правовідносин, пов'язаних із створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації [3, с. 237].

У. Ільницька вважає, що «інформаційна безпека є інтегрованою складовою національної безпеки і її розглядають як пріоритетну функцію держави»[4, с. 28]. Тобто приходимо до висновку, що єдиної думки щодо даної дефініції немає.

У найзагальнішому випадку інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави. Під інформаційним середовищем розуміють сферу діяльності суб'єктів, пов'язану зі створенням, перетворенням і споживанням інформації. Інформаційне середовище умовно поділяється на три основні предметні частини: створення і розповсюдження вихідної та похідної інформації; формування інформаційних ресурсів, підготовки інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг; споживання інформації та дві забезпечувальні предметні частини: створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення, а також засобів і механізмів інформаційної безпеки[1, с. 97].

Варто також відзначити, що інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан і перспективи розвитку якого мають безпосередній вплив зовнішні та внутрішні чинники, найважливішими з яких є: 1) політична обстановка у світі; 2) наявність потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз; 3) стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни; 4) внутрішньополітична обстановка у державі. Водночас, інформаційна безпека є складною, динамічною, цілісною соціальною системою, компонентами якої є підсистеми безпеки особистості, держави і суспільства. Саме взаємозалежна, системна інформаційна єдність останніх складає якісну визначеність, покликану здійснити захист життєвоважливих інтересів людини, суспільства і держави, забезпечити їх конкурентоздатний, прогресивний розвиток[5, с. 154-157].

Висновок. Таким чином, враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що захист інформації повинен здійснюватися комплексно і постійно, за допомогою методів, способів системи захисту, це не можна зробити лише одноразовим актом. При цьому, створення безпечної системи інформаційної безпеки є дуже громіздкою роботою, яка вимагає величезних зусиль, способів, методів та засобів.

Література

1. В. В. Лук'янова, А.Ю, Лаутар. Інформаційна безпека в умовах розвитку інформаційної системи. Вісник Хмельницького національного університету. 2013. № 2. Т. 3. С. 97-101.
2. Горбатюк О. М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть. Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. 1999. Вип. 14. Міжнародні відносини. С. 46-48.

3. Калюжний Р.А. Інформаційне право України: концептуальні основи формування. Науковий вісник Дніпропетровського інституту МВС України. № 3(6). 2001. С. 234-244.
4. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізм протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. Humanitarian vision. 2016. Vol.Num 1. С. 27-32.
5. Золотар О.О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія. Київ. ТОВ «Видавничий дім «АртЕк». 2018. 446

*Коросташивець Юлія Григорівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
спеціаліст вищої категорії,
завідувачка кафедри права
Київського фахового коледжу туризму
та готельного господарства*

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ТА МІЖНАРОДНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Кожна фізична особа не залежно від віку, статі, релігійних переконань, право та дієздатності має право на приватність.

Право на приватність має своє правове закріплення як у національному, так і міжнародному законодавстві.

Так, Конституція України закріплює і гарантує кожному: ст. 30 кожному гарантується недоторканність житла, ст. 31 кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, ст. 32 ніхто не

може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Книга 2 Цивільного кодексу України теж закріплює право на приватність.

У праві Європейського Суду право на приватність (захист персональних даних) є основоположним правом, яке має своє відображення:

стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб;

Конвенція 108 РЄ – це перший міжнародний юридично зобов'язальний документ, який стосується виключно питань захисту персональних даних. Конвенція пройшла процес оновлення, який було завершено прийняттям Протоколу про внесення змін до Конвенції CETS № 223;

стаття 16 Договору про функціонування ЄС, а також у статті 8 Хартії основних права ЄС;

Директива (ЄС) 2016/680 встановлює правила захисту персональних даних та принципи, які регулюють обробку персональних даних з метою попередження, розслідування, виявлення кримінальних правопорушень та притягнення до відповідальності за їх вчинення або виконання кримінальних покарань [5].

Приватне життя – це право, що включає в себе конфіденційну інформацію про фізичну особу, приватне, професійне, публічне життя і може сприяти негативному осуду суспільства та може стати підставою порушення честі і гідності.

В умовах цифралізації фіксація фізичної особи відбувається шляхом фотографії, відеозображення, записи камер відеоспостереження, записи кол-центру, моніторингу дзвінків та голосової пошти, відноситься до особистих даних особи, які підлягають захисту.

Фізичні особи дедалі частіше фотографують або знімають без їхнього відома та згоди на камери спостереження на вулицях, публічних заходах, в торгових центрах, в інших громадських місцях.

Незалежно від того, де було сфотографоване обличчя людини, відповідне програмне забезпечення за лічені секунди може трансформувати отримані дані у цифрові профілі, провести ідентифікацію особи і встановити її ім'я та адресу [4].

Ми всі як користувачі соціальних мереж самі вносять свої персональні дані до платформ, меседжерів, заповнюючи різні анкети, тощо і ці дані зберігаються в мережі.

Збирання даних, які є в вільному доступі, дають державним і приватним особам здійснювати ідентифікацію фізичної особи поза її волею. В свою чергу такі дії даних осіб можуть призводити до порушення особистих немайнових прав, а саме права на приватність.

Стаття 8 Європейської Конвенції з прав людини проголошує право на повагу до приватного життя, яке безпосередньо в цифровому середовищі включає в себе захист

персональних даних і дотримання конфіденційності кореспонденції і комунікації.

Станом на зараз активну позицію щодо порушення права на недоторканність приватного життя займає Європейський суд з прав людини.

Рішення ЄСПЛ у справі «Сабо та Віші проти Угорщини». В цій справі двоє громадян Угорщини оскаржували сумісність заходів спостереження, запроваджених в рамках антитерористичного законодавства Угорщини, з правом на недоторканність приватного життя.

Заявники скаржилися на те, що до них потенційно можуть бути застосовані невинуватені та непропорційні заходи з метою нібито забезпечення національної безпеки, тому що Антитерористичне законодавство Угорщини дозволяло Службі національної безпеки здійснювати широкомасштабні таємні заходи спостереження – таємний запис розмов, розкриття листів і посилок, а також перевірку і запис змісту електронних повідомлень без відома або згоди осіб, за якими здійснюється спостереження.

Суд погодився із заявниками, визнавши, що мало місце порушення статті 8 Конвенції. За висновками Суду, заходи спостереження були надмірно широкими, не було проведено жодної оцінки необхідності такого спостереження і не було здійснено судового нагляду за цією діяльністю. Відповідно, виконавча влада необмежено втручалася в приватне життя громадян.

Рішення ЄСПЛ у цій справі значною мірою підтвердило результати, досягнуті попередніми рішеннями Суду. Зокрема, воно вкотре підтвердило фундаментальну роль судової влади в оцінці необхідності та пропорційності заходів масового спостереження, а також визнало зображення обличчя особи чутливою біометричною інформацією.

Рішення ЄСПЛ має велике значення і для України, адже остання залишається активно залученою у розвиток та використання цифрових технологій [4].

Цифрові технології ввійшли в наше життя і своєю наявністю як полегшують його, і тим самим виступають порушенням прав фізичної особи.

Свідоме ставлення фізичних осіб до поширення своїх персональних даних і правильне зберігання і використання цих даних держателями даної інформації є запорукою належного правового захисту приватності.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Максим Войнов Система розпізнавання обличчя: правові аспекти використання в Україні та в ЄС Українська Гельсінська спілка з прав людини веб-сайт. URL: https://www.helsinki.org.ua/articles/systema-rozpiznavannia-oblychchia-pravovi-aspekty-vykorystannia-v-ukraini-ta-v-yes/?fbclid=IwAR2N1Mce_qS92Ss982a1KJT5GYLKivSOd_AifBqf7DJ5ipyJxTlwx47xvs8
5. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних
URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-coe-edps-2018-handbook-data-protection_ukr.pdf

Маковська Діана Олександрівна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
відділення бакалаврату
Київського фахового коледжу туризму
та готельного господарства,
спеціальність 081 «Право»

Науковий керівник:
Коросташивець Юлія Григорівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
спеціаліст вищої категорії,
завідувач кафедри права
Київського фахового коледжу туризму
та готельного господарства

НАСЛІДКИ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Вторгнення російської федерації в Україну, яке сталося в 2014 році, має серйозні правові наслідки на різних рівнях, включаючи міжнародне право, конституційне право України та права осіб на тимчасово окупованих територіях.

Захист прав людини в умовах конфлікту та окупації є надзвичайно важливою темою в контексті ситуації, яка виникла внаслідок вторгнення російської федерації в Україну. Вище перераховані міжнародні стандарти і норми, такі як Женевські конвенції та Римський статут Міжнародного кримінального суду, встановлюють правила і зобов'язання щодо захисту прав людини в умовах конфлікту та окупації.

- Захист цивільного населення : Міжнародне право вимагає максимальної

охорони цивільного населення в умовах конфлікту та окупації. Забороняється безпідставне вбивство, поранення, насильство та інші посягання на мирне населення.

- Свобода вираження думок: Громадяни повинні мати право на свободу вираження думок, навіть у ситуації конфлікту, за умови, що ця свобода не загрожує громадській безпеці.
- Заборона дискримінації: Незалежно від ситуації, всі особи повинні бути

захищені від будь-якої форми дискримінації за будь-яких підстав.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням рф в Україну 2022 рік став роком наймасовішого внутрішнього переміщення в Європі після Другої світової війни. Багато людей потребують гуманітарної допомоги через обмежений доступ до основних послуг та життєво необхідних товарів.

Права громадян, які проживають на ТОТ і в районах проведення бойових дій. Тимчасова окупація рф у 2014 році території України, зокрема АР Крим, міста Севастополь, окремих районів Донецької та Луганської областей, супроводжувалася активним нав'язуванням російського громадянства серед громадян України, які залишилися проживати на тимчасово окупованих територіях. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році примушування до отримання громадянства РФ на тимчасово окупованих територіях стало поширеним явищем.

Водночас держава Україна, яку представляють органи державної влади, повинна мати злагоджену позицію стосовно ставлення до тих чи інших дій. Насильницька паспортизація є незаконною та не визнається в Україні, суперечить принципам і нормам міжнародного права та є прямим порушенням статті 47 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та статті 45 IV Гаазької конвенції про закони і звичаї війни на суходолі.[1]

З початком збройної агресії рф проти України значно погіршилась становище корінних народів на території Криму. Росія

продовжує використовувати територію півострова як військовий плацдарм. До того ж окупаційні війська примушують місцеве населення вступати у війну проти України, що є грубим порушенням норм міжнародного права, зокрема Статті 51 Четвертої Женевської конвенції.[2]

Проведення фільтраційних заходів, депортація та примусове переміщення громадян України. Відомі випадки, коли представники держави-окупанта під приводом «евакуації» в примусовому порядку переміщують на територію Росії чи Білорусі громадян України, які опинились на захоплених ворогом територіях, або їх вивозили вглиб ТОТ. Такі випадки мали місце на території Запорізької, Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської, Київської, Сумської, Чернігівської областей, коли окупаційна влада під приводом евакуації вивезла декілька тисяч місцевих жителів на територію РФ. За чисельними свідченнями, тим, хто пройшов «фільтрацію», видавали міграційні карти, саджали їх в автобуси та везли до Росії. Згодом таких людей могли доправляти далі до віддалених міст на території РФ (Таганрог, Томськ, Ростов-на-Дону, Вороніж тощо).

Такі дії становлять порушення, зокрема, статей 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які гарантують право не бути підданим нелюдському і такому, що принижує гідність поводженню та право на повагу приватного та сімейного життя, а також статтю 2 Протоколу № 4 до Конвенції, яка гарантує право вільно пересуватися і вибирати місце проживання на території будь-якої держави, право залишати країну та заборону вислання із території, громадянином якої є особа.[3]

Примусова мобілізація та призов на тимчасово окупованих територіях України. Згідно зі статтею 51, окупаційна держава не має права примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах або виконувати будь-яку роботу, що

передбачала б їх участь у воєнних операціях, а згідно зі статтею 23 Гаазького положення 1907 року — не має права примушувати громадян супротивної сторони брати участь у військових діях, спрямованих проти їх власної держави.

Порушення норм є воєнним злочином за статтями 8(2)(a)(v) та 8(2)(b)(xv) Римського статуту в формі примусу до будь-якої служби в збройних формуваннях супротивної сторони та в формі примусу до участі у військових операціях проти власної країни чи її збройних формувань. Такі дії також є порушенням законів і звичаїв війни за статтею 438 КК України.

Література

1. Позиція правозахисних організацій «Українці, які отримали паспорти РФ в окупації, не злочинці, а жертви злочину держави-окупанта». URL: <https://zmina.ua/statements/ukrayinczi-yaki-otrymaly-pasporty-rf-v-okupacziyi-ne-zlochynczi-a-zhertvy-zlochynu-derzhavy-okupanta/>
2. Спільна заява Ради національних спільнот України та Уповноваженого щодо геноциду Російської Федерації проти корінних народів Росії та України. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/spilna-zayava-radi-nacionalnih-spilnot-ukrayini-ta-upovnovazhenogo-shchodo-genocidu-rosijskoyi-federaciyi-proti-korinnih-narodiv-rosiyi-ta-ukrayini
3. Депортація громадян України з території ведення активних бойових дій чи з тимчасово окупованої території України на територію Російської Федерації та Республіки Білорусь. Аналітичний звіт коаліції «Україна. П'ята ранку». URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/deportation_ukr.pdf

Бабич Ірина,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
відділення бакалаврату, кафедри права
Київського фахового коледжу туризму та готельного
господарства,
м.Київ, Україна*

Науковий керівник:
Коросташивець Юлія Григорівна,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Київського фахового коледжу туризму та готельного
господарства
м.Київ, Україна*

ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Існування особистих немайнових і майнових прав нерозривно пов'язано із певними життєвими обставинами. Такі життєві обставини тягнуть за собою юридичні наслідки, і у теорії права позначаються поняттям «юридичні факти». Здебільшого юридичні факти знаходять підтвердження у різних довідках та свідоцтвах. Але у житті часто трапляються різні ситуації, які унеможливають документальне підтвердження.

Законодавство України надає право зацікавленим сторонам зафіксувати настання того чи іншого юридично значущого факту у судовому порядку.

Збройна агресія з 2014 року та повномасштабне вторгнення росії на територію України принесло не лише руйнування та страждання, а й унеможливило роботу органів державної реєстрації актів цивільного стану, які підтверджували значну кількість юридично значущих фактів.

Тому з 2014 року кількість судових справ цієї категорії періодично зростає.

Особливостям розгляду справ даної категорії також присвячені не лише Постанови Пленуму ВСУ, а й листи ВСУ.

Процесуальний порядок розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення регулюється Законом України "Про судоустрій і статус суддів" та Цивільним процесуальним кодексом України.

Суд має право встановлювати юридичні факти тільки за додержання таких умов:

- це мають бути юридичні факти, тобто такі, які тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення правовідносин;
- заявниками у цих справах можуть бути тільки громадяни;
- коли чинне законодавство допускає судовий порядок встановлення даного факту;
- коли в іншому порядку його встановити не можна;
- при встановленні факту не повинен вирішуватися спір про право цивільне. [5;183].

Дана категорія справ розглядається у порядку окремого провадження.

Справи про встановлення не окремих юридичних фактів не можуть передаватися на розгляд третейського суду. Також не допустимим є укладення мирової угоди та закриття справи на її підставі.

Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Також особливим є те, що відшкодування судових витрат по даній категорією справ не передбачається, вони покладаються на заявника.

Відповідно до ч. 1 ст. 316 ЦПК України заява фізичної особи про встановлення факту, що має юридичне значення, подається до суду за місцем її проживання.

Якщо громадянин України, проживає закордоном, то спочатку необхідно звернутися із клопотанням про визнання підсудності до Верховного Суду, щоб суддя відповідною ухвалою вирішив дане питання.

Тому основні етапи процедури розгляду справ про встановлення фактів можна представити наступним чином.

1. Подання заяви. Особа, яка має інтерес у встановленні певного факту, може подати до суду відповідну заяву, у якій необхідно викласти обставини справи та вимогу про встановлення конкретного юридично значущого факту.

2. Розгляд справи судом першої інстанції. На цьому етапі суд досліджує заяву, щоб ухвалити рішення про відкриття провадження у цивільній справі. Необхідно пам'ятати, що відмова у відкритті провадження може бути винесена у випадку, коли з заяви про встановлення факту, що має юридичне значення, вбачається спір про право. А у випадку, коли спір про право буде виявлений під час розгляду справи суд залишає заяву без розгляду.

Також на цьому етапі суд встановлює усі фактичні обставини справи, досліджує докази, доводи та аргументи сторін. У своєму рішенні суд задовольняє або відхиляє дану заяву.

3. Апеляційний розгляд. У разі незадоволення рішенням суду першої інстанції заявник може подати апеляційну скаргу до апеляційного суду. Апеляційний суд перевіряє

правильність застосування процесуального законодавства та доказової бази, а також може перевірити фактичні обставини.

4. Касаційний розгляд. У випадку, коли заявник не згодний з рішенням апеляційного суду, надається можливість подати касаційну скаргу.

Необхідно пам'ятати, що процесуальний порядок розгляду справ про встановлення юридично значущих фактів не завжди є однаковим та залежить від багатьох факторів.

Висновок. Отже, справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються у цивільному процесі в порядку окремого провадження.

Процесуальний порядок розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення – це послідовність дій, встановлена законодавством, яку суд повинен виконувати при розгляді даної категорії справ.

Його метою є забезпечення правосуддя та розгляду даної категорії справи з дотриманням принципів правосуддя.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 18.05.2023).
2. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 18.05.2023)
3. Гусаров К. В. Особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті на тимчасово окупованій території України : Матеріали XVIII міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 98-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 28 лют. 2020 р.). Харків : Право, 2020. 480 с. URL:

<https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/...pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=22> (дата звернення 20.05.2023)

4. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. Судова влада України: веб-сайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення 20.05.2023)
5. Коструба А. В., Хоменко М. М. Генеза вчення про юридичні факти у науці цивільного права. Право України. 2019. № 1. С. 167-185.

***Породько Вікторія Володимирівна,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії Служби безпеки України*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ОБСЯГ РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Запровадження правового режиму воєнного стану через необхідність відсічі збройній агресії, забезпечення національної безпеки та усунення посягань на державну незалежність вимушено призводить до тимчасових обмежень конституційних прав людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб. Такі обмеження розповсюджуються і на майнові права фізичних осіб, обсяг яких звужується на конкретний, визначений законом строк.

За своїм змістом обмеження майнових прав полягають у зменшенні обсягу конкретного права або неможливості його реалізації у повному обсязі, яке не може бути остаточним. Вони встановлюються законом і обумовлюються необхідністю проведення заходів забезпечення правового

режиму воєнного стану. Тобто, такі обмеження дозволяють державі успішніше виконувати завдання оборони країни та захисту її територіальної цілісності і недоторканності.

Проте, ведення бойових дій та тимчасова втрата контролю над окремими територіями країни мають наслідками звуження обсягу реалізації майнових прав громадян у частині, що не охоплюється встановленими обмеженнями. Воно проявляється не у нормативно-правовому аспекті, а у практичній неможливості реалізувати своє право. Характерним проявом такого впливу воєнного стану на права фізичних осіб майнового характеру є ситуація з реалізацію права власності, майнових прав, що впливають з підприємницької діяльності, спадкового права.

За цивільним законодавством України місце проживання власника та місцезнаходження майна не впливають на зміст права власності (ч. 2 ст. 317 ЦК України), а власник має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, що не суперечать закону (абз. 1 ч. 2 ст. 319 ЦК України). Тим самим, законодавчо закріплене право власника не тільки володіти, а й користуватися та розпоряджатися своїм майном на всій території України, не виключаючи і тієї, що на даний час є тимчасово окупованою (ТОТ), адже в іншому разі зміст права власності на таке майно буде неповним (ч. 1 ст. 317 ЦК України).

Разом з тим, в силу обставин, що склались внаслідок збройного вторгнення Російської Федерації на територію України та впровадження на ТОТ окупаційних псевдо органів, що привласнили собі функції управління, реалізація прав користування та розпорядження своїм майном для громадян, які змушені були залишити місця постійного проживання у зв'язку з їх окупацією, суттєво ускладнилась.

Фізичні особи й надалі мають право вчиняти не заборонені законом правочини зі своїм майном, у тому числі й тим, що знаходиться на ТОТ, в порядку та у формах, встановлених законодавством України. Але невизнання цих правочинів окупаційними адміністраціями на територіях, де знаходиться майно, яке є предметом правочину, позбавляє суб'єкта права на його реалізацію у повному обсязі, тобто на виконання правочину на практиці.

Зі свого боку, уповноважені органи України, діючи у правовому полі, абсолютно обґрунтовано не визнають легітимності правочинів з майном українських громадян, зареєстрованих окупаційними адміністраціями на ТОТ.

Подібна правова колізія фактично зупиняє практику реалізації громадянами України свого права на розпорядження належним їм майном, що знаходиться на ТОТ, а отже й реалізацію у повному обсязі конституційного права власності. І це відбувається поза межами обмеження права власності, яке полягає у тимчасовому зменшенні або позбавленні фізичної особи можливості володіти, користуватися та розпоряджатися річчю, що встановлюються державою при запровадженні воєнного стану задля відвернення загрози вищим цінностям.

Незважаючи на законодавчу гарантію непорушності права власності, що полягає у неприпустимості протиправного позбавлення чи обмеження цього права в його здійсненні (ч. 1 ст. 321 ЦК України), на ТОТ відбувається нехтування нею, у тому числі і з використанням вимоги закону про тягар утримання майна, яка передбачає обов'язок власника утримувати майно, що йому належить (ст. 322 ЦК України) та фактичне припинення права власності українських громадян на їх майно, яке там знаходиться. Здійснення ж платежів на утримання та обслуговування майна, яке перебуває на ТОТ, на

рахунки, що відкриваються окупаційними адміністраціями, в умовах сьогодення може розцінюватись як фінансування тероризму.

З подібними проблемами зіштовхуються й фізичні особи – підприємці, підприємницька діяльність яких здійснювалась на територіях, що нині перебувають під тимчасовою окупацією. Їх майнові права прямо пов'язані з використанням виробничих потужностей, а подекуди – і з отриманням прибутку у результаті підприємницької діяльності на ТОТ. Неможливість забезпечити функціонування таких суб'єктів підприємницької діяльності, навіть тих, що не пов'язані з військовою сферою, а працюють на підтримання життєдіяльності людей, без сплати податків на місцях, що знаходяться під окупацією, робить майно, яке використовується для виробництва, збитковим, а в гіршому випадку – призводить до його примусового вилучення та припинення права власності на нього.

За вітчизняним цивільним законодавством, держава не втручається у здійснення власником права власності (ч. 6 ст. 319 ЦК України). Але вона виступає гарантом його забезпечення. Тому ускладнення реалізації права власності в умовах бойових дій і, як наслідок, порушення прав власників, змушує шукати нові підходи до захисту самого права та компенсації матеріальних втрат його суб'єктів.

*Мартюк Аліна Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій*

КАТАСТРОФІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ НА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну з 24 лютого 2022 року вже завдало і щодня продовжує завдавати величезної шкоди життю та здоров'ю громадян нашої країни, інфраструктурі населених пунктів на території всієї України, та особливо складною залишається ситуація, яка склалася в екологічній сфері, зокрема в тих регіонах де і досі тривають активні бойові дії. У зв'язку із зазначеним обставинами проблема екології в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною та нагальною.

Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля належить до основних (фундаментальних), природних прав і закріплене в ст. 50 Конституції України. Право людини на безпечне навколишнє природне середовище являє собою юридичну можливість проживати в навколишньому природному середовищі, яке не заподіює шкоди її здоров'ю і життю, а у випадку порушення цього права - вимагати його захисту у встановленому законодавством порядку [1]. Це загальне визначення охоплює всі основні ознаки даного суб'єктивного права:

-право проживання в сприятливому навколишньому природному середовищі, безпечному для здоров'я і життя людини;

- право вимагати усунення різних перешкод при здійсненні цього права у встановленому законодавством порядку;

- право на звертання у відповідні органи за захистом порушеного права з метою його поновлення (відновлення);

- здійснення захисту порушеного права шляхом установлення державою певних правових гарантій.

Безпечне для життя і здоров'я людини довкілля – це такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної ситуації та виникнення небезпеки для життєдіяльності населення в окремій місцевості, конкретному регіоні чи в країні у цілому. Конституційне закріплення одержали також дві найважливіші складові стосовно реалізації екологічних прав громадянами країни: гарантованість права на одержання і використання екологічної інформації та відшкодування завданих збитків природі, які призвели до погіршення екологічної ситуації. Так, за ч. 2 ст. 50 Конституції України, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [1]. Умови та порядок реалізації права на інформацію, включаючи інформацію про стан довкілля, визначаються Законом України «Про інформацію» [3]. Стосовно конституційного положення щодо відшкодування завданих збитків природі, які призвели до погіршення екологічної ситуації у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено, що кожний громадянин України має право на

подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище, а також на оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян в порядку, передбаченому законом [2].

Україна має закони та міжнародні договори, які регулюють охорону навколишнього середовища та земельних ресурсів. Стаття 68 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" передбачає види порушень, за які несуть відповідальність винні особи [2]. В Україні також передбачена кримінальна відповідальність за екологічні злочини, відповідно до Кримінального Кодексу України, а також адміністративна та дисциплінарна відповідальність. Якщо враховувати міжнародне законодавство та порахувати збитки, то за оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, сума збитків від забруднення екології, спричинених війною, оцінюється біля 25 мільярдів євро, ще близько 11,5 мільярдів євро необхідно для усунення наслідків забруднення ґрунту. Також, за твердженнями Міндовкілля, на сьогодні задокументовано близько двох тисяч конкретних випадків завдання прямої шкоди навколишньому середовищу та 244 екологічних злочинів. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. №326 "Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації", визначення шкоди та збитків здійснюється окремо за такими напрямками, зокрема, у сфері екології: шкода, завдана земельним ресурсам,

втрата надр, збитки завдані водним ресурсам, шкода завдана атмосферному повітрю, втрати лісового фонду, збитки завдані природно-заповідному фонду [4] .

Розмір заподіяних Україні екологічних збитків збільшується кожного дня, оскільки військова агресія проти України триває. Дії російської федерації порушили багато міжнародних джерел права у сфері охорони навколишнього середовища та екологічного фонду, зокрема:

1. Киотський протокол 1997 року, про негативний вплив на зміну клімату.
2. Другий Гаазький протокол, 1977 року (вторгнення та воєнні дії Росії в Україні порушили принципи цієї конвенції, яка обмежує використання зброї та дії, що можуть завдати шкоди навколишньому середовищу).
3. Бухарестська конвенція, Конвенція про захист Чорного моря від забруднення 1992 року.
4. Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року.
5. Орхуську конвенцію про надання доступу до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до суду в справах, пов'язаних із середовищем (1998), росія не дає відкритий доступ до правдивої інформації щодо проблем пов'язаних із середовищем на окупованих територіях.

Ці та багато інших міжнародних джерел права мають на меті забезпечити охорону навколишнього середовища та природних ресурсів, а держава-агресор систематично їх порушує, за що і має понести відповідальність.

Висновок: Як висновок треба зазначити, що тяжкий екологічний стан земельного фонду України внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації є серйозною проблемою, яка вимагає комплексного рішення.

Все, що було вище перераховано, не є навіть і 3% тієї шкоди, яку завдала і продовжує завдавати держава-агресор. Відновлення земель та природних ресурсів в Україні має бути пріоритетом для влади та міжнародних організацій. Тільки спільні зусилля та дотримання закону можуть допомогти відновити екологічний баланс та забезпечити майбутні покоління здоровим та безпечним навколишнім середовищем.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України.
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.
3. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 березня 2022 р. № 326.

Вишня Анна Ігорівна,
студентка 3 курсу
факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник:
Сакара Наталія Юрійівна,
Кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Касаційного цивільного суду
у складі Верховного суду

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДОЧИНСТВА

Останні декілька років відбувається прогресивна цифровізація з метою підвищення якості та швидкості надання державних послуг, покращення механізмів управління. Активною рушійною силою для цього стала пандемія Covid-19, а на даний момент і війна в Україні, яка вказала на потребу спрощення в певних процесах. Не виключенням стало і судочинство, яке активно рухається в напрямку діджиталізації, за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), яка є сукупністю інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), що забезпечують автоматизацію визначених законодавством та Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому

засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС [1].

Особливо важливими кроками є останні законодавчі зміни, які набули чинності 18 жовтня цього року. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» встановлено, що адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку [2]. Встановлення імперативної норми має на меті полегшення доступу до правосуддя та зменшення паперового, можливість швидкого обміну інформації між судом та учасниками справи, а також отримання користувачем поточної інформації щодо його справи. Процесуальними наслідками відсутності електронного кабінету у визначених суб'єктів має наслідком повернення або залишення без руху її заяви. Обмін документами між судом та особою яка має зареєстрований документ відбувається виключно в електронній формі. При цьому варто розуміти, що у функціонуванні системи можуть виникати збої, що може унеможливлювати здійснення суб'єктами їхніх процесуальних прав. У такому випадку

виникає питання як особі реалізувати своє право на доступ до правосуддя? Національна судова практика, на жаль, не сформувала єдині правові позиції щодо даного питання, натомість є практика ЄСПЛ. Так у справі “Tence v. Slovenia” було встановлено, що будь-які перебої в роботі електронної системи документообігу, внаслідок чого заяви та додані до них додатки не змогли надійти до суду, повинні тлумачитися на користь особи, яка зробила все, що від неї залежало, для належного виконання своїх обов’язків. Певне вирішення даної проблеми посилаючись на національну можна витрактувати з Постанови ВП ВС від 13 вересня 2023 року у справі № 204/2321/22 в якій вказано, що суд апеляційної інстанції не перевіряв вказані обставини, зокрема те, чи справді поданню апеляційної скарги через "Електронний кабінет" перешкодили технічні проблеми, та дійшов передчасного висновку про повернення апеляційної скарги. Тобто, суди повинні перевіряти обставини, які перешкоджаються реалізації процесуальних прав, з метою встановлення наявності чи відсутності реальних перепон для забезпечення доступу до правосуддя. Також у Постанові ВС від 21 березня 2023 року у справі № 560/4377/22 вказано, що учасники справи, будучи заінтересованим у реалізації свого права, повинні цікавитися станом розгляду їх справи, що дає можливість їм виявити технічний збій відправки. Додатково вони мають можливість звернутися із запитом до ДП «ЦСС» аби підтвердити факт технічного збою при направленні документів до суду. Таким чином, учасники повинні мати конкретні докази, які підтверджуватимуть технічний збій.

Отже, діджиталізація судочинства є надзвичайно важливою, адже вона сприяє полегшенню доступу до правосуддя, економії часу як суддів, так і учасників справи, спрощення

обміну документами, що є особливо важливими, зважаючи на умови в яких функціонує судочинство в даний час. Хоча на даний час і немає єдиного напрямку щодо вирішення питання технічних збоїв певна національна практика починає рухатися у напрямку вирішення даного питання.

Література

1. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n23> (дата звернення: 21.10.2023 року).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами: Закон України від 29 червня 2023 року № 3200-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3200-20#Text> (дата звернення 21.10.2023 року) .

3. Tence v. Slovenia, no. 37242/14, 31 May 2016

Богаткіна Анастасія Євгенівна
студент 4 курсу Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права,
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури і технологій
м. Київ, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ АВТОРІВ І ПАТЕНТОВЛАСНИКІВ

Під захистом прав і законних інтересів авторів і патентовласників розуміються законні заходи щодо їх визнання і відновлення, припинення їх порушення, а також застосування заходів юридичної відповідальності авторів і патентовласників до правопорушників.

Захист прав і законних інтересів авторів і патентовласників здійснюється через механізм захисту, який являє собою систему форм, методів і засобів діяльності відповідних юрисдикційних органів і заінтересованих осіб, спрямованих на визнання та поновлення порушених прав, припинення порушень прав і законних інтересів авторів і

патентовласників, застосування до порушників заходів державного впливу.

Важливість цієї теми:

1. *Заохочення інновацій*: Надійна система захисту прав інтелектуальної власності має важливе значення для стимулювання інновацій і творчості. Коли автори та винахідники впевнені, що їхня робота буде захищена, вони, швидше за все, вкладають час і ресурси у створення нових продуктів, технологій і контенту.
2. *Економічне зростання*: Сильна система інтелектуальної власності має вирішальне значення для економічного зростання. Він приваблює прямі іноземні інвестиції та заохочує вітчизняну промисловість до інновацій та конкуренції в глобальному масштабі.
3. *Міжнародна торгівля*: Міжнародна торгівля залежить від захисту прав інтелектуальної власності. Гармонізація законодавства про ІВ з міжнародними стандартами полегшує торговельні угоди та партнерства з іншими країнами.
4. *Збереження культурних і мистецьких пам'яток*: Захист авторських прав має вирішальне значення для збереження культурної спадщини, літератури, мистецтва та музики. Це гарантує, що митці та автори можуть продовжувати творити та підтримувати себе завдяки своїй роботі.

Проблематика:

1. *Слабкий захист прав інтелектуальної власності*: Захист прав інтелектуальної власності, включаючи авторське право та патентний захист, є постійною проблемою в Україні. Непослідовне застосування законів про інтелектуальну власність і відсутність ефективних механізмів забезпечення їх виконання може призвести до порушення авторських прав і підробки, перешкоджаючи інноваціям та інвестиціям.

2. *Піратство та підробка*: Україна зіткнулася з проблемами, пов'язаними з піратством і виробництвом контрафактних товарів. Поширене піратство програмного забезпечення, музики та іншого цифрового контенту завдає шкоди не лише творцям, а й репутації українського бізнесу на світовому ринку.
3. *Застаріла законодавча база*: Правова база України щодо інтелектуальної власності піддається критиці за те, що вона застаріла та недостатньо гармонізована з міжнародними стандартами. Це може створити неясність і проблеми для авторів і власників патентів, ускладнюючи захист своїх прав.
4. *Недостатня обізнаність громадськості*: Значною проблемою є недостатня обізнаність широкої громадськості щодо важливості прав інтелектуальної власності. Таке нерозуміння може призвести до неповаги до прав авторів і винахідників, що ще більше загострить проблеми порушення.
5. *Неадекватні заходи на кордоні*: Митні та прикордонні механізми контролю можуть бути недостатніми для запобігання імпорту та експорту підроблених товарів, що підриває захист прав інтелектуальної власності.

Форма захисту:

1. *Неюрисдикційна форма захисту прав* включає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів. Переважною формою неюрисдикційного захисту є самозахист, що проявляється в активних чи пасивних діях особи, спрямованих на запобігання чи припинення порушення власного суб'єктивного права.

Стаття 19 Цивільного кодексу України передбачає самозахист цивільних прав. Особа має право на самозахист

своїх прав від порушень і протиправних посягань. Самозахистом визнається застосування особою, право якої порушено, засобів протидії, що не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, та характеру дій, якими ці права порушені, і не можуть суперечити вимогам закону. Способи самозахисту можуть обиратися особою або визначатися законом, іншими правовими актами чи договором. Ця форма самозахисту у відносинах авторства на практиці трапляється в поодиноких випадках.

2. *Юрисдикційна форма захисту прав* передбачає діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених прав на об'єкти інтелектуальної власності або прав, що оспоруються. Суть її полягає у зверненні особи, права і законні інтереси якої порушено неправомірними діями, за захистом до державних або інших компетентних органів, які уповноважені вжити необхідних заходів для відновлення порушеного права і припинення правопорушення.

Юрисдикційна форма захисту прав поділяється на загальну і спеціальну форму здійснення передбачених законом засобів захисту. Відповідно до загальної форми захист прав на об'єкти інтелектуальної власності здійснюється у судовому порядку. Спеціальною формою захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності є адміністративний порядок захисту цих прав. Він застосовується лише у випадках, вказаних у законодавстві. Наявність інституту юрисдикційного захисту відповідає міжнародним вимогам щодо захисту авторських прав. Інститут юрисдикційного захисту містить великий потенціал, здатний забезпечити

врегулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності на достатньому рівні.

Найефективнішою юрисдикційною формою захисту права інтелектуальної власності є судовий захист, що здійснюються судами загальної юрисдикції у порядку цивільного чи кримінального провадження, адміністративними та господарськими судами. Судовий захист здійснюється в Україні на загальних принципах судочинства.

Висновок:

Захист прав авторів і патентовласників в Україні залишається критичною проблемою, що має як національні, так і міжнародні наслідки. Проблеми слабого правозастосування, піратства, застарілої правової бази, недостатньої обізнаності громадськості та неадекватних заходів на кордоні продовжують перешкоджати ефективному захисту прав інтелектуальної власності в країні.

Зусилля, спрямовані на покращення захисту цих прав в Україні, мають включати правові реформи, активізацію кампаній з підвищення обізнаності громадськості, посилення механізмів примусу та приведення у відповідність з міжнародними стандартами.

Синиця Вікторія Тарасівна
студентка 3 курсу юридичного факультету,
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Мусієнко Володимир Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри
Цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ У ПРЯМОМУ ЗМІШАНОМУ СПОЛУЧЕННІ

Договори перевезення вантажів є важливим і невід'ємним елементом сучасного глобального господарства. Вони дозволяють підприємствам та організаціям транспортувати товари від одного місця до іншого, забезпечуючи необхідну логістичну підтримку для гладкого пересування вантажів. Важливість цих договорів постійно зростає в умовах глобалізації та збільшення міжнародних торгових відносин.

Відповідно до ч. 1 ст. 908 єдиною підставою виникнення зобов'язання із перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти є договір перевезення. Тобто, даний вид зобов'язання не потребує наявності інших юридичних фактів, зокрема плану перевезення[1].

Договором перевезення вважають договір, за яким одна сторона (перевізник) зобов'язується надати другій стороні (замовнику, назви якого за договором можуть бути різними залежно від його виду — пасажир, фрахтувальник, відправник тощо) послуги з транспортування осіб/багажу/надання місця в транспортному засобі тощо, а замовник зобов'язується оплатити надані йому послуги. Здебільшого договори перевезення належать до публічних[2].

Договори перевезення належать до договорів про надання послуг, особливість яких полягає в тому, що надання послуг невіддільне від діяльності особи, яка їх надає.

Залежно від об'єкта перевезення законодавець виділяє договори перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти. Крім того, залежно від виду транспорту, яким здійснюється перевезення, розрізняють договори перевезення залізничним транспортом, морським і внутрішнім водним транспортом, повітряним, автомобільним, а також трубопровідним транспортом[1].

Об'єктом договору перевезення є рухома річ або вантаж, який підлягає перевезенню з одного місця в інше.

Суб'єктами договору перевезення є:

1. Перевізник - це сторона, яка приймає на себе зобов'язання здійснити перевезення вантажу згідно з умовами договору.
2. Відправник (або вантажовідправник) - це особа або компанія, яка передає вантаж для перевезення перевізнику.
3. Одержувач (або вантажоодержувач) - це особа, яка має право на одержання вантажу від перевізника на місці призначення.
4. Власник вантажу - це особа, яка володіє правами на вантаж, який підлягає перевезенню.
5. Оператори та посередники - у деяких випадках можуть бути причетні до укладання та виконання договорів перевезення,

наприклад, логістичні компанії, агенти зі збору та доставки вантажу.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, договір перевезення є: двостороннім - кожна зі сторін набуває за договором прав і обов'язків; реальним - вважається укладеним з моменту передачі вантажу транспортній організації; відплатним - за перевезення вантажу його відправник або одержувач зобов'язаний сплатити перевізнику обумовлену договором провізну плату; строковим - строк встановлюється договором, якщо інший строк не встановлено нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них, а якщо таких строків немає — у розумний строк. Також варто зазначити що договір перевезення може бути публічним у разі здійснення юридичною особою перевезення транспортом загального користування. Так, перевезення, що здійснюється юридичною особою, вважається перевезенням транспортом загального користування, якщо із закону, інших нормативно-правових актів або ліцензії, виданої цій організації, випливає, що вона має здійснювати перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти за зверненням будь-якої особи[3].

Істотними умовами договору перевезення є: найменування і місцезнаходження сторін; найменування і кількість вантажу; строк перевезення; місце і час навантаження і розвантаження; вартість перевезення; інші умови, які сторони договору (або одна зі сторін) вважають важливими[4].

Також, важливо звернути увагу на договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні. Договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні є договором, який характеризують такі ознаки: участь у

перевезенні двох і більше перевізників, належність перевізників до різних видів транспорту та наявність єдиного перевізного документа.

Залежно від того, які види транспорту беруть участь у перевезенні, визначають договори перевезення вантажів у прямому змішаному залізнично-водному, залізнично-автомобільному, водно-автомобільному, залізнично-водно-автомобільному сполученні. Не можуть бути однозначно визнані перевезення вантажів у змішаному повітряно-водному та повітряно-залізничному сполученні прямими, оскільки оформлюються різними перевізними документами.

Договір перевезення вантажу в прямому змішаному сполученні є багатостороннім. В процесі здійснення договору перевезення у прямому змішаному сполученні приймають участь, як правило, вантажовідправник, вантажоотримувач та перевізник. У цьому разі кожний з них, приймаючи вантаж від попереднього перевізника, виконує свій обов'язок щодо перевезення вантажу на певній ділянці шляху, який виникає з договору перевезення, укладеного первісним перевізником.

Укладення договору на перевезення у прямому змішаному сполученні характеризує комбінація зобов'язань. Під час укладення договору перевізник, поряд з обов'язком доставити вантаж у пункт призначення, набуває прав представника вантажовідправника і на підставі цього потім укладає від імені вантажовідправника договір із співперевізником. Таким чином, кожний наступний співперевізник, вступаючи у зобов'язання з попереднім, стає представником вантажовідправника.

Договір перевезення у прямому змішаному сполученні характеризується складною природою відносин, що виникають між співперевізниками. Зокрема:

- всі перевізники, які беруть участь у перевезенні, виступають перед вантажовідправником як єдиний перевізник;

- кожний наступний перевізник, вступаючи у договір, продовжує виконання обов'язків попереднього перевізника;

- у співперевізників, на відміну від перевізника, з яким укладено договір перевезення, не існує договірних відносин з вантажовідправником та вантажоодержувачем;

- стороною у договорі перевезення є лише той перевізник, якому вантажовідправник передав вантаж до перевезення, тому співперевізники беруть участь не у договорі, а в його виконанні;

- правовідносини між співперевізниками регулюються єдиним договором перевезення, який укладає вантажовідправник з перевізником у пункті відправлення.

Майнову відповідальність за незбереження вантажу, який перевозиться у прямому змішаному сполученні, несуть: сторона, котра подає вантаж до передачі його у пунктах перевалки; сторона, яка приймає вантаж після передачі його у пунктах перевалки[5].

З урахуванням нинішньої геополітичної ситуації, де наслідком та невід'ємною частиною російської агресивної війни проти України є блокування руху товарів, існують виклики та перешкоди для здійснення договору перевезення. Це може призвести до затримок, ризиків для безпеки та збитків для сторін.

Література

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України том II / ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць. 3-тє вид. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1088 с.
2. <https://interbuh.com.ua/ua/documents/ib/9751/16512>
3. https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/10657_dogovori-perevezennya-na-shcho-zvernuti-uvagu-storonam--

СЕКЦІЯ 3. ТРУДОВЕ ПРАВО. ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бучак Каріна Андріївна,
*студентка 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Війна яка розпочалась 24 лютого 2022 року, стала одним із самих проблемних питань для нашої економіки, яка, нажаль, в першу чергу постраждала, і як наслідок призвела багато галузей народного господарства до важкої економічної ситуації. Але в першу чергу в Україні з'явилося багато сімей, які тим чи іншим чином мають серед своїх рідних військовослужбовця. Тому, на нашу думку є необхідним розглянути саме питання соціального захисту сімей військовослужбовців.

Перше і головне, це дати визначення поняття соціального захисту військовослужбовців. Так, відповідно до статті 1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» соціальний захист військовослужбовців - діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Враховуючи це, необхідно звернути увагу на статтю 2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» який визначає, що ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України.

Але треба зазначити, що дія цього Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» не поширюється на членів сімей військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які загинули чи померли під час проходження військової служби (зборів), проходження служби у резерві внаслідок вчинення ними злочину чи адміністративного правопорушення, або якщо загибель (смерть) військовослужбовця, військовозобов'язаного чи резервіста сталася внаслідок вчинення ними дій у стані алкогольного,

наркотичного або токсичного сп'яніння, чи є наслідком навмисного заподіяння собі військовослужбовцем, військовозобов'язаним чи резервістом тілесного ушкодження.

Чинне законодавство передбачає, що члени сімей військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу мають переважне право при прийнятті на роботу і на залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників, а також на першочергове направлення для професійної підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки з відривом від виробництва та на виплату на період навчання середньої заробітної плати. А також, дружинам (чоловікам) військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, виплачується за місцем роботи грошова допомога в розмірі середньомісячної заробітної плати при розірванні ними трудового договору у зв'язку з переведенням чоловіка (дружини) на службу в іншу місцевість. При тимчасовій втраті працездатності листки непрацездатності оплачуються дружинам (чоловікам) військовослужбовців у розмірі 100 відсотків середньомісячної заробітної плати незалежно від страхового стажу. Крім того, законодавство передбачає, що дружинам (чоловікам) військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, до загального стажу роботи, необхідного для призначення пенсії за віком, зараховується період проживання разом з чоловіком (дружиною) в місцевостях, де не було можливості працевлаштування за спеціальністю, але не більше 10 років.

Дуже важливу роль відіграють місцеві ради у соціальному захисті військовослужбовців та їх сімей, а саме:

працевлаштовують у першочерговому порядку дружин військовослужбовців строкової служби у разі їх звільнення

при скороченні чисельності або штату працівників, при ліквідації, реорганізації або перепрофілюванні підприємства, установи, організації;

надають позачергово місця дітям військовослужбовців та дітям військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби, у дитячих закладах за місцем проживання;

забезпечують відселення із закритих та віддалених від населених пунктів військових гарнізонів військовослужбовців, звільнених в запас або у відставку.

Також законодавство дає можливість на такі самі пільги для вдови (вдівця), батьків загиблого або померлого військовослужбовця, а також дружини (чоловіка), у разі якщо вона (він) не взяла (не взяв) інший шлюб, та її (його) неповнолітні діти або повнолітні діти - особи з інвалідністю з дитинства, батьки військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби.

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що законодавець максимально врахував всі можливі передумови які можуть статися з військовослужбовцем, та забезпечити сім'ї всі необхідні гарантії.

Каракач Алла Степнівна,
*студентка 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
*кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри цивільного
та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури і
технологій*

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

На жаль, питання участі дітей у збройних конфліктах не втрачає своєї актуальності протягом багатьох століть. Безперечно, в умовах бойових дій особливе місце в системі захисту прав і свобод дитини посідає наявна правова база щодо захисту прав і свобод дитини, яку держава забезпечує для закріплення прав дитини відповідними засобами – через охорону, захист та відновлення. Основою міжнародного захисту прав дитини стала Конвенція ООН про права дитини, ухвалена 20 листопада 1989 р. та ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. [1].

Дитині законом та іншими засобами має бути забезпечений спеціальний захист і можливості розвиватися фізично, розумово, морально, духовно, соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності [2]. Цим

принципам відповідає Конституція України [3] та Закон України «Про охорону дитинства» [4].

Однак очевидно, що права дитини під час війни порушуються, російська федерація забирає у дітей безтурботне дитинство та порушує різні права.

Створення росією гуманітарної кризи в окупованих населених пунктах. Зокрема, порушено ст. 55 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року [5]. На окупованих територіях жителі часто страждають від голоду через навмисні дії від військ рф. У Херсоні окупанти захопили склад із ліками, продуктами та дитячим харчуванням. Зафіксовано систематичні випадки, коли росіяни не пропускали гуманітарну допомогу, перешкоджали виїзду мешканців під час облоги, розкрадали і знищували магазини та склади з продуктами і навіть безпосередньо відбирали їжу в місцевих жителів. За даними ООН, понад 1,5 мільйона дітей, які залишились у зоні бойових дій, можуть опинитися під загрозою нестачі їжі [6].

Порушення права на освіту, визначене ст. 28 Конвенції ООН про права дитини [7]. Освіта має бути доступною і безпечною. Однак зруйновані школи, дитячі садочки, інші заклади середньої та вищої освіти. Наприклад, 10 жовтня 2023 року росіяни обстріляли школу на Сумщині і вбили 13-річну дитину. [8]«Освітні стандарти», які насаджує рф, мають на меті не всебічний розвиток особистості, а стирання української ідентичності та виховання лояльності до держави-окупанта. Окупаційна «влада» вилучає українські книги та забороняє українську мову. Одним словом, робить все, щоби знищити наше майбутнє та стерти минуле. [9].

Використання заборонених засобів ведення війни російські війська продовжують використання забороненої

зброї, снарядів та речовин, здатних завдавати зайві страждання населенню України. Фосфорні боєприпаси, термобаричні ракети, касетні снаряди, які направлені, в тому числі на житлові будинки та об'єкти цивільної інфраструктури, призводять до значної кількості смертей та каліцтв серед мирного населення, і в тому числі дітей, – важкі струси мозку, відрив кінцівок, розрив легень та інших внутрішніх органів, глибокі опіки та рани, лікування яких є вкрай складним.

Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Наприклад, порушено ст. 34 про право на захист від сексуального насильства Конвенції ООН про права дитини. Відомо про випадок, коли російський військовий згвалтував немовля, знявши це на відео. Існують також випадки завдання психічних травм через скоєння сексуальних злочинів на очах у дітей, зокрема коли жертвами згвалтування є рідні дитини.

Незаконне вивезення дітей до рф. Порушення ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни. Станом на ранок 17 липня 2023 року Україна ідентифікувала 19592 дітей депортованих (примусово переселених) рф — відомо з якого українського міста ці діти і де приблизно вони перебувають на території російської федерації. У той же час в Офісі омбудсмена свідомі того, що кількість депортованих дітей є набагато більшою та припускають, що ця кількість сягає приблизно 150 тисяч дітей. [10].

Висновки. Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок, що дітям (особам до 18ти років) надаються права, тобто, спеціальні можливості для існування та досягнення зрілості. Але рф своїми діями їх всіляко порушує,

найпоширенішими злочинами є: використання заборонених засобів та методів ведення війни; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вбивства і каліцтва дітей; зґвалтування та інші форми сексуального насильства щодо дітей і тд. Міжнародне та національне законодавство розробило механізм захисту дітей в умовах війни, проте якщо одна зі сторін не виконує зобов'язання, то реалізувати їх дуже складно.

Література

1. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 No 789-XII. Київ : Столиця, 1997. 31 с.
2. Декларація прав дитини прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Конституція України від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
5. Женевська конвенція про захист цивільного населення підчас війни від 12 серпня 1949 року.
6. Війна. Злочини росії проти українських дітей URL: <https://ukrainer.net/biznes-adaptuietsia/>.
7. КОНВЕНЦІЯ ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
8. URL: <https://t.me/lachentyt/35144>
9. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10539-voienni-zlochyny-rf-proty-ditei-ta-u-sferi-osvity.html>
10. URL: **childrenofwar.gov.ua** — офіційний сайт Офісу омбудсмена України

Клименко Дмитро Олександрович,
студент 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ПРАВО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сутність терміну «соціальне забезпечення» [1, с. 24-28] полягає у тому, що – це спосіб перерозподілу національного доходу з метою забезпечення певних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків. Соціальне забезпечення – це система державних заходів щодо надання матеріальної допомоги з метою компенсації, зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на осіб, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування.

Право на соціальне забезпечення - це гарантія держави забезпечити достатніми коштами громадян, які внаслідок об'єктивних обставин повністю або частково втратили працездатність та перестали одержувати винагороду за свою працю, а також народження та виховання дітей, допомогу сім'ї

у зв'язку з народженням та вихованням дитини. Галузями права, що здійснюють правове забезпечення цих суспільних відносин, можна вважати адміністративне, трудове, екологічне право, право соціального забезпечення та ін. Суб'єктами соціального захисту є всі громадяни, а не лише ті, які, зважаючи на об'єктивні обставини, втратили роботу (безробітні, пенсіонери, хворі, інваліди тощо) [2, с. 13]

Це право закріплене у ст. 22 Загальної декларації прав людини. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ст. 9) чітко закріплює право на соціальне забезпечення, включно із соціальним страхуванням. Крім того, це право закріплене в ст. 7, яка проголошує право на достатній життєвий рівень. Стаття 10 Пакту визначає право сім'ї та матері на соціальне забезпечення.

Конституція України передбачає, що громадяни мають право на соціальний захист, що містить у собі право на одержання допомоги в разі інвалідності, безробіття тощо. Право на соціальний захист гарантується системами соціального страхування та соціального забезпечення. Однією із соціальних гарантій є пенсійне забезпечення, яке має забезпечувати рівень життя, не нижчий за прожитковий мінімум.

Конституція закріплює право громадян на соціальний захист і визначає види соціального забезпечення. Зокрема, визначено права на пенсію за старістю, у зв'язку з втратою годувальника, у зв'язку з повною або частковою втратою працездатності, у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю та з безробіттям з незалежних від громадянина причин. Закон України "Про пенсійне забезпечення" передбачає призначення пенсій за старістю, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника, за вислугу років, а також інвалідам, які не

можуть отримувати трудові пенсії. Він регулює основні види пенсій, зокрема пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та соціальні пенсії, що призначаються інвалідам, які не мають права на трудову пенсію.

Закон України "Про зайнятість населення" встановлює правові, економічні та організаційні засади захисту громадян України від безробіття. Безробітними вважаються працездатні громадяни, які з незалежних від них причин не мають заробітку чи іншого доходу через відсутність підходящої роботи, зареєстровані в органах державної служби зайнятості, реально шукають роботу і здатні її виконувати.

Громадянам України гарантовано право на одержання матеріальної допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги по вагітності та пологах, по догляду за дитиною, допомоги на поховання. Соціальний захист інвалідів здійснюється також шляхом створення спеціальних державних установ з догляду за інвалідами (наприклад, будинків-інтернатів для одиноких людей, обласних центрів соціального обслуговування пенсіонерів та інвалідів).

Захист громадян, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, здійснюється шляхом надання їм пенсій, відповідних компенсацій і пільг (Закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи").

Соціальні права громадян України гарантуються системою загальнообов'язкового державного соціального страхування. Фінансування соціального страхування здійснюється в основному за рахунок асигнувань з державного бюджету та страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій.

Реалізація та фінансування наявної в Україні системи соціального забезпечення здебільшого базується на державному забезпеченні та адмініструванні.

Право на житло закріплено у ст. 47 Конституції України. Згідно з цією статтею, Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду

Таким чином, на відміну від радянських часів, держава більше не зобов'язана забезпечувати всіх житлом. Держава зобов'язана надавати житло тільки тим громадянам, які потребують соціального захисту. Як приклад можна навести малозабезпечених громадян, ветеранів війни, військовослужбовців, постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС та інші специфічні категорії громадян. Держава може переслідувати й низку інших цілей, таких як сприяння розвитку ринку житла, підвищення рівня життя громадян шляхом проведення ефективної економічної політики, створення можливостей для підприємницької діяльності, спрямованої на отримання прибутку, і тим самим підвищення добробуту громадян.

Держава також повинна вживати різноманітних заходів для того, щоб ніхто не був насильно позбавлений свого житла, окрім як на підставі закону та рішення суду.

Право кожної людини на достатній життєвий рівень визнається у ст. 25 Загальної декларації прав людини. У статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права визнає, що достатній життєвий рівень для громадянина та його сім'ї включає достатнє харчування, одяг і житло, і, що особливо важливо, закріплює право кожного на постійне поліпшення умов життя.

Ст. 48 Конституції України також закріплює це право, але спеціальної конституційної гарантії чи конкретизації немає. Насправді розуміння достатнього рівня життя у кожної людини своє і зумовлене її власними настановами та уподобаннями. Держава у своїй діяльності щодо забезпечення цього права, мабуть, має виходити з того, що вона повинна встановлювати мінімальний рівень заробітної плати, пенсій і стипендій, який дає змогу людині задовольняти свої необхідні соціальні потреби, відтворювати себе для нормальної продуктивної праці та бути впевненою у своєму майбутньому. Створення можливостей для реалізації громадянами права на достатній життєвий рівень є однією з ключових цілей соціального функціонування держави. Водночас слід зазначити, що сучасна соціально-економічна ситуація в Україні не дає змоги повною мірою гарантувати та реалізувати це конституційне право для всіх.

Право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування закріплено у ст. 49 Конституції України. Вона є спадкоємицею і розвитком ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, яка свідчить, що кожна людина має право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

В Україні це право закріплено в Основних положеннях законодавства України про охорону здоров'я, що

передбачають певні стандарти життя, включно з харчуванням, одягом, житлом, медичною допомогою, соціальним обслуговуванням і підтримкою, здоровими та безпечними умовами праці, побуту і відпочинку, кваліфікованою медичною допомогою.

Отже, соціальне забезпечення – це система економічних, соціальних, правових, організаційних заходів, що забезпечує працездатній людині і громадянину відповідні умови для поліпшення свого добробуту за рахунок особистого трудового внеску, а непрацездатним та соціально вразливим верствам працездатного населення – гарантії у користуванні суспільними фондами споживання, матеріальну підтримку, зниження податків. Змістом конституційного права людини і громадянина на соціальний захист є можливість гарантовано отримувати пенсії, інші соціальні виплати, соціальну допомогу за рахунок загальнообов’язкового державного страхування та бюджетних і інших джерел соціального забезпечення, користуватися мережею державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними та вимагати поновлення порушеного права і відшкодування збитків.

Література

1. Шульга, Н. В. Співвідношення понять «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» / Н. В. Шульга // Митна справа. – Ч. 2. – 2011. – № 4 (76). – С. 24–28.
2. Право соціального забезпечення України : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін.; за ред. П.Д. Пилипенка. Київ : Ін Юре, 2010. 504 с.

Коваль Денис Олександрович,
студент 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури і технологій

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН З НЕПОВНОЛІТНІМИ

Конституція України проголосила право кожного на працю. Як впливає зі ст. 43 Основного Закону неповнолітні працівники не тільки володіють цим правом нарівні з іншими, а й є суб'єктами, для яких встановлений особливий правовий механізм реалізації трудових прав [1]. Відповідно до статті 2 Кодексу законів про працю України працівники реалізують право на працю шляхом укладання трудового договору про роботу в юридичної особи, в установі, організації або з фізичною особою. Тобто найбільш поширеною формою реалізації права молоді на працю є трудовий договір. Більшість науковців стверджують, що у багатьох випадках цей договір є кінцевою метою регулювання конкретних трудових відносин.

Згідно зі ст. 1 Конвенції Міжнародної організації праці № 138 кожен член Організації, для якого ця Конвенція є чинною, зобов'язується здійснювати національну політику, що має на меті забезпечення ефективної ліквідації дитячої праці й поступове підвищення мінімального віку для прийому на роботу до рівня, який відповідає найбільш повному фізичному і розумовому розвитку.

У п. 1 ст. 3 Конвенції МОП № 138 встановлено, що мінімально допустимий вік для прийому на будь-який вид роботи за наймом або іншої роботи, яка за своїм характером або з обставин, в яких вона здійснюється, може завдати шкоди здоров'ю або моральності підлітка, не може бути нижче 18 років. Разом з тим, незважаючи на ці положення, національне законодавство або правила, або компетентні органи влади можуть після консультації із зацікавленими організаціями роботодавців і працівників, де такі організації є, вирішувати роботи за наймом або інший вид роботи осіб у віці не молодше 16 років за умови, що здоров'я і моральність цих підлітків повністю захищені і якщо ці підлітки отримали достатнє спеціальне навчання чи професійну підготовку у відповідній галузі діяльності [2].

У КЗпП України Розділ XIII «Праця молоді» присвячений правовому регулюванню праці неповнолітніх. Згідно зі статтею 187 КЗпП України неповнолітніми вважаються особи, які не досягли 18 років. У трудових правовідносинах вони прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України. Це пояснюється фізіологічними особливостями організму підлітків, некомпетентністю у деяких питаннях через відсутність певної

спеціальності та професії. Саме ці обставини і визначають відмінність правового регулювання їхньої праці, хоча за загальним правилом на неповнолітніх повністю поширюється законодавство про працю, а їхні права щодо трудового договору прирівнюються до прав повнолітніх.

У розумінні статті 187 Кодексу Законів про працю України, неповнолітніми є особи віком до 18 років. У той же час, статтею 32 Цивільного кодексу України встановлено, що неповнолітніми вважаються особи віком від 14 до 18 років. Особи віком до 14 років вважаються малолітніми (ст. 31 ЦК України). Утім, це не суперечить Кодексу законів про працю України, оскільки праця осіб молодше 14 років взагалі не допускається ні за яких умов (ст. 188 КЗпП України). [3].

Тривалість робочого дня чітко встановлюється діючим законодавством. Статтею 51 КЗпП України встановлено, що для працівників, які не досягли 18-ти років, встановлена скорочена тривалість робочого часу. Так, для неповнолітніх від 16 до 18 років вона складає 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років та учнів віком від 14 до 15 років, які працюють протягом канікул – 24 години на тиждень.

Статтею 190 КЗпП України заборонено застосовувати працю неповнолітніх на важких роботах і на роботах зі шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Також неповнолітнім заборонено працювати вночі та виконувати надурочні роботи (стаття 192 КЗпП України). Звільнення працівників, молодших 18-ти років, з ініціативи адміністрації допускається, крім додержання загального порядку звільнення, тільки за згодою служби у справах дітей районної державної адміністрації (стаття 198 КЗпП України). Батьки, а також службові особи, на яких покладено нагляд і контроль за додержанням

законодавства про працю, мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, якщо продовження роботи загрожує здоров'ю неповнолітнього або порушує його законні інтереси (стаття 199 КЗпП України).

Отже, неповнолітні працівники – це особлива категорія осіб, яка відрізняється від інших працівників не тільки віком, а й правовим становищем. Державою їм надаються особливі умови праці, трудові пільги та гарантії під час виконання трудової діяльності. Оскільки Україна є правовою державою, то всі нормативні акти у сфері трудового права спрямованні на захист прав неповнолітніх працівників.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141
2. Конвенція Міжнародної організації праці «Про мінімальний вік для прийому на роботу» № 138 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_054#Text
3. Цивільний Кодекс України 16 січня 2003 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

*Левшунова Анна Андріївна,
студентка 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ОСНОВНА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розуміння необхідності надання допомоги хворим і слабким є настільки ж давньою ідеєю, як і прагнення до рівності і справедливості. Кожен історичний рівень розвитку суспільства мав свій набір засобів і механізмів, направлених на захист соціально неблагополучних його членів.

Соціальне забезпечення покликане забезпечити соціальну стійкість положення громадян в суспільстві незалежно від їх статусу і положення. Воно направлене на забезпечення нормальної життєдіяльності всіх членів суспільства. Звідси і різноманіття форм соціального забезпечення, їх постійний розвиток і зміна.

На даний час, по праву, основною організаційно-правовою формою здійснення соціального забезпечення

визнається загальнообов'язкове державне соціальне страхування. [1, с. 25].

Загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні викладені в Основах законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР. Згідно ст. 1 даного закону загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначається як система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [2].

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування є одним з механізмів реалізації конституційного права на соціальний захист. І.О. Гуменюк, вивчаючи правові основи соціального страхування в Україні, доводить, що соціальне страхування в умовах ринкової економіки – провідна організаційно-правова форма соціального забезпечення, яка гарантує особам право на соціальне забезпечення і профілактику соціального (страхового) ризику за рахунок страхових коштів [3, с. 18].

В науковій літературі поняття соціального страхування пов'язується, насамперед, з особливістю матеріального забезпечення страхових соціальних допомог у зв'язку з настанням соціальних страхових випадків, котрі в доктрині права соціального забезпечення дістали назву соціальних

ризиків. Досліджуючи питання теорії правовідносин соціального страхування, С.О. Сільченко звертає увагу на соціальний аспект, який відокремлює соціальне страхування від інших видів особистого страхування. Він утілений в особливий природі страхових ризиків [4, с. 606].

Доречною є точка зору вченої С.М. Синчук, яка, аналізуючи теорію соціального ризику за правом соціального забезпечення, виділяє таку важливу ознаку соціальних ризиків, як соціальна значимість (соціально-значимі обставини) [5, с. 56].

Соціальне страхування є важливою детермінантою суспільного розвитку будь-якої держави. У Конституції України задекларовано, що наша країна є соціальною державою і кожен громадянин має право на соціальне забезпечення, яке гарантується державним соціальним страхуванням.

За рахунок організації соціального страхування суспільство отримало можливість здійснювати компенсацію соціальних ризиків шляхом перерозподілу частини національного доходу між окремими групами населення в автономному від інших перерозподільчих режимів із урахуванням міри соціального ризику та розмірів трудової участі кожного члена суспільства в формуванні національного доходу.

Соціальне страхування вважається основою та оптимальним варіантом організації системи соціального захисту, що базується на історичному досвіді, міжнародних стандартах та відображається в наукових працях багатьох сучасних учених

У сфері соціального страхування виникають такі основні групи фінансових відносин:

- між страховими фондами та юридичними особами, які виступають платниками обов'язкових внесків;
- між фондами та найманими працівниками, за рахунок яких формуються доходи бюджету фонду;
- між фондами та державним, місцевими бюджетами процесі перерозподілу державних фінансових ресурсів;
- між фондами й іншими органами, кошти яких використовуються для фінансового забезпечення соціальних програм;
- між територіальними і центральними органами фондів з метою забезпечення соціальних виплат у регіональному та місцевому розрізах;
- між фондом та певними категоріями громадян, які отримують за рахунок його коштів матеріальне забезпечення і соціальні послуги;
- між фондом і відповідним відомством, міністерством (наприклад, Міністерством праці та соціальної політики, службою зайнятості тощо);
- між фондом і установами, організаціями, які виконують певні види робіт (професійне навчання та перепідготовку незайнятого населення)

Це дає підставу стверджувати, що соціальне страхування поширюється на широкі верстви населення, що виражається в законодавчому закріпленні гарантій реалізації прав застрахованих, порядку формування фінансових ресурсів та здійснення відповідних соціальних виплат і надання соціальних послуг.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна стверджувати наступне: соціальне страхування – це правові відносини, що виникають між учасниками соціально-страхових відносин (застрахованими особами,

страхувальниками, страховиками) з метою захисту соціально-правових інтересів застрахованих осіб у зв'язку з виникненням суспільно-значимих обставин (страхових випадків), які згідно чинного законодавства України є підставою для здійснення страхових соціальних виплат за рахунок коштів страховиків (фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування).

Система загальнообов'язкового державного соціального страхування є основним сучасним механізмом гарантування економічно-активному населенню соціальної підтримки у разі настання складних життєвих обставин, які на законодавчому рівні зараховані до соціальних ризиків. Саме тому важливого значення набуває вдосконалення законодавчого регулювання та досягнення економічної ефективності вказаної системи.

Також соціальне страхування є основою системи соціального захисту населення, при цьому стан соціальної сфери є основним індикатором розвитку країни загалом та суспільного добробуту зокрема. На жаль, поточна економічна ситуація в нашій країні негативно впливає на розвиток системи соціального страхування. Але все ж соціальна реформа триває, й Україна як соціальна держава має створити відповідні умови для підвищення матеріального забезпечення суспільства на рівні сучасних стандартів, задоволення його культурних потреб, гарантування особистої безпеки кожного громадянина та досягнення соціальної справедливості в процесі реалізації економічної політики, в чому безсумнівно зіграє значну роль соціальне страхування.

Література

1. Прилипко С.М. До питання ознак загальнообов'язкового державного соціального страхування. Актуальні проблеми держави і права. 2009. № 46. С. 25–30.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України від 05.06.1998 р. – № 23, стаття 121.
3. Гуменюк І.О. Правові основи становлення соціального страхування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05- трудове право; право соціального забезпечення / І.О. Гуменюк. – Національний університет внутрішніх справ.– Х., 2001. – 19 с
4. Сільченко С.О. Окремі питання теорії правовідносин соціального страхування / С.О. Сільченко // Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення. Зб. наук. праць. Матеріали І між нар. наук. – практ. конф. (Київ, 25-26 квіт. 2013
5. Синчук С.М. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення / С.М. Синчук // Право України. – 2003. – № 3. – С. 55–59

*Лаврик Катерина Андріївна,
студентка 3 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ПРАВО НА ЖИТТЯ: ОСНОВОПОЛОЖНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на території України, життя мільйонів українців кардинально змінилося. Серед усіх порушуваних прав людей найбільш незахищеним стало право на життя. Після закінчення Другої Світової війни у 1945 році було чути “Ніколи більше”, але у 2022 році проти цієї агресії стали безпорадними навіть міжнародні організації, які були створені для забезпечення та захисту наших прав. Порушення права на життя – це саме та актуальна проблема яка є тут і зараз.

Загальна декларація прав людини закріплює право на життя своєю статтею третьою: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність». Ширше поняття права на життя визначене й у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 року. Так, у статті 6

вказано, що право на життя є невід'ємним правом кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. В Україні право на життя закріплене статтею 27 Конституції України: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань».

У статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

Ця стаття містить два матеріальні зобов'язання: загальне зобов'язання захистити право на життя за допомогою закону і заборону умисного заподіяння смерті, обмежене вичерпним переліком винятків. З огляду на основоположний характер, також містить процесуальне зобов'язання здійснити ефективне розслідування заяв про порушення її матеріального аспекту.

Права людини і Європейська конвенція з прав людини продовжують діяти під час війни, тому права людини зберігають своє значення. Держави зобов'язані не порушувати права людини під час війни і збройного конфлікту. Кожна людина має можливість наполягати на тому, щоб її права дотримувалися і має можливість звертатися до Європейського суду з прав людини із заявою про можливе порушення державою її зобов'язань у контексті війни.

Роль Європейського суду з прав людини в цьому теж безумовно є, тому що він відкритий для заяв від людей, які

постраждали під час збройного конфлікту і права яких неможливо відновити чи їм здається, що вони не можуть їх відновити за допомогою національних засобів правового захисту. Однак зрозуміло, що суд, який розглядає за своєю природою індивідуальні випадки та індивідуальні справи, має певні обмеження – йдеться про спроможність розглянути дуже велику кількість справ.

Європейський суд з прав людини дуже серйозно змінюється після вторгнення росії в Україну, як і власне змінюється Рада Європи, інші міжнародні організації та загалом вся Європа. Європейський суд з прав людини перебуває зараз у процесі втрати держави щодо якої надходить найбільша кількість заяв про порушення нею Європейської Конвенції з прав людини – російської федерації. Суду доведеться вирішити, як саме діяти стосовно тих приблизно 18 тисяч заяв, які наразі є нерозглянутими проти росії, буде обрана відповідна стратегія. Тобто є всі підстави сподіватися, що ЄСПЛ буде скорочувати відставання і швидше ухвалювати ключові рішення.

ЄСПЛ, який є взірцем для інших механізмів і який має найбільшу та найширшу практику із захисту права на життя, не застосовує напряду норми МПП, лише згадуючи окремі його положення, що і є головним досягненням Суду, який таким чином вносить у загальний тест перевірки правомірності позбавлення права на життя два суттєвих елементи: обов'язок оцінки застосування летальної сили в кожній окремій ситуації, а не загального контексту, а також обов'язкове застосування строгого тесту на пропорційність та абсолютну необхідність позбавлення життя людини під час збройного конфлікту, що свідчить про бажання Суду підвищити охорону права на життя як фундаментального права кожної людини.

На останок пригадується одна виставка, яка проводилась 1963 р. в зоопарку Бронкса і називалась «Найнебезпечніша тварина у світі». Суть виставки: на стіну просто повісили

дзеркало і написали «Ви дивитесь на найнебезпечнішу тварину у світі. Вона одна з усіх тварин, які коли-небудь жили, може знищити (і робить це) цілі види тварин. Тепер вона здатна знищити все життя на землі».

*Лудченко Аліна Андріївна,
студентка 3 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

МЕТОДИ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Метод правового регулювання – це сукупність прийомів і засобів, за допомогою яких держава забезпечує необхідну поведінку учасників правовідносин.

Ознаки методу правового регулювання:

- порядок виникнення, зміни та припинення правовідносин;
- юридичне становище учасників правовідносин;
- характеристика встановлення прав та засобів забезпечення виконання зобов'язань;

- засоби забезпечення виконання обов'язків.

Соціально-забезпечувальні відносини виникають на підставі юридичного фактичного складу, який має три елементи:

- соціальний ризик;
- волевиявлення особи;
- рішення уповноваженого державою органу про призначення чи відмову в призначенні того чи іншого виду соціального забезпечення.

Правовий статус учасників соціально-забезпечувальних правовідносин характеризується тим, що між ними немає ні відносин влади та підпорядкування, ні відносин рівності. Держава, в особі уповноважених органів, виступає зобов'язальним суб'єктом, а особа має право вимагати від держави надання тих чи інших видів соціального забезпечення.

Більшість соціально-забезпечувальних відносин мають не договірний характер. Умови, порядок, види соціального забезпечення визначаються виключно законодавством України.

Санкції за правом соціального забезпечення мають правовідновлюючий, а не штрафний характер.

Право є регулятором суспільних відносин. Але таке регулювання здійснюється в певному порядку в рамках закону шляхом встановлення правил поведінки учасників суспільних відносин – громадян і організацій з наданням їм певних прав і покладенням на них відповідних обов'язків.

І тому другим критерієм диференціації галузей права, який має допоміжне значення є метод правового регулювання суспільних відносин. На відміну від предмета галузі права, який окреслює ко-ло суспільних відносин, метод дозволяє

повніше охарактеризувати природу цих відносин, виявити їхні відмінні юридичні ознаки і цим точніше визначити межі правового регулювання.

Метод визначається як сукупність способів юридичного впливу з боку держави на суспільні відносини, на поведінку людей, як учасників цих відносин з метою забезпечення їх поведінки відповідно до норм права.

Згідно загальної теорії права метод правового регулювання будь-якої галузі права характеризується такими ознаками, як *юридичний факт, правосуб'єктність і санкція*.

Юридичний факт – визначені нормами права певні життєві обставини (дії, події), які є підставою виникнення, зміни чи припинення правовідносин.

Правосуб'єктність – юридичне становище учасників цих відносин, порядок формування їх прав і обов'язків.

Санкція – спосіб охорони прав і забезпечення виконання обов'язків.

У сфері соціального забезпечення правовідносини виникають на підставі не поодинокого юридичного факту, а певного, визначеного нормами цієї галузі права послідовно здійснюваного комплексу юридичних фактів. У літературі називають його юридичним фактичним складом. За відсутністю такого складу юридичні наслідки не настають. Так, наприклад, для одержання такого виду соціального забезпечення як пенсія за віком недостатньо лише досягти встановленого законом пенсійного віку. Крім цього, необхідно мати певний трудовий (страховий) стаж, а також необхідно звернутися з відповідною заявою до органу з соціального забезпечення (районного (міського) відділу Пенсійного фонду), який повинен прийняти рішення про призначення такої пенсії.

Роль окремих юридичних фактів також неоднакова. Навіть один і той самий юридичний факт для одних правовідносин у сфері соціального забезпечення може бути основною підставою для їх виникнення, для других – їх зміни, для третіх – їх припинення. Наприклад, смерть пенсіонера є підставою припинення виплати пенсії і водночас основною підставою для надання допомоги на поховання та для переоформлення, наприклад, пенсії за віком на пенсію в разі втрати годувальника.

Основною рисою галузевого методу правового регулювання є загальне юридичне становище суб'єктів, їх правовий статус.

Суб'єктами правовідносин з соціального забезпечення виступають: громадянин чи сім'я, з одного боку, і державний орган з соціального забезпечення – з іншого.

Громадянин, як учасник правовідносин з соціального забезпечення, наділяється не лише галузевою правоздатністю, а й правом вимагати надання йому конкретного виду соціального забезпечення, а державний орган з соціального забезпечення зобов'язаний надати його за умов і в порядку, встановлених законом.

Відповідно до загального правила державні органи, які призначають різні види соціального забезпечення, лише застосовують норми права, але самі їх не встановлюють. Тобто, всі права і обов'язки суб'єктів правовідносин встановлені законом і не можуть змінюватись за угодою сторін, як, наприклад, у цивільному чи трудовому праві. Але суб'єкти мають рівні права в реалізації наданих їм прав та обов'язків, оскільки між ними не встановлюються взаємостосунки влади та підпорядкування, як, наприклад, в адміністративному праві. Обидві сторони зобов'язані

виконувати вказівку закону. І рівність сторін проявляється тут у виконанні ними волі законодавчої влади.

Право соціального забезпечення з метою охорони прав і забезпечення виконання обов'язків суб'єктами правовідносин передбачає лише правообмежуючі санкції, які полягають у зменшенні обсягу правомочностей в одержанні соціальних виплат або послуг. Наприклад, припинення виплат пенсій і допомог, надання послуг або утримання пенсії чи допомоги, зайво виплачених внаслідок зловживань, позбавлення права на допомогу по тимчасовій втраті працездатності у випадку порушення режиму, встановленого лікарем тощо.

Оскаржити рішення державного органу або посадової особи в разі виникнення спорів про надання пенсій, допомог чи соціальних послуг можливо як в адміністративному, так і в судовому порядку.

Будь-який галузевий метод правового регулювання суспільних відносин характеризується не однією певною ознакою, а завжди являє собою властивий тільки даній галузі комплекс засобів і способів впливу на суспільні відносини. Зазвичай основними є імперативний та диспозитивний способи регулювання. Імперативному способові правового регулювання властивий метод влади і підпорядкування. Він притаманний, наприклад, адміністративному праву. Диспозитивному – метод юридичної рівності. Найяскравіше він виражений у цивільному праві.

Галузевий метод нормативного регулювання соціального забезпечення являє собою певну комбінацію імперативного та диспозитивного способів регулювання. Диспозитивний спосіб регулювання знаходить своє вираження в тому, що правомочний суб'єкт, тобто, громадянин чи сім'я мають право звертатися за тим чи іншим ви-дом соціального забезпечення,

а державний орган з соціального забезпечення зобов'язаний надати таке забезпечення відповідно до чинного законодавства. Тобто, державний орган з соціального забезпечення підпорядкований припису закону. Разом з тим він має право вимагати від громадянина подання відповідних документів, необхідних для призначення того чи іншого виду соціального забезпечення, оскільки в разі ненадання громадянином таких документів йому не може бути призначений цей вид соціального забезпечення. В цьому проявляються елементи імперативного способу.

Метод права соціального забезпечення використовує обидва ці способи разом з застосуванням таких прийомів, як дозвіл, припис, заборона.

Дозвіл застосовується для регулювання поведінки фізичних осіб. Це означає, що громадянам надається можливість на свій розсуд претендувати на той чи інший вид соціального забезпечення на умовах і в порядку, визначених законом. Припис – це обов'язок громадянина чи органу соціального захисту вчиняти певні дії, передбачені законом. Він застосовується для регулювання поведінки як державних органів, які зобов'язані в разі звернення громадянина за тим чи іншим видом соціального забезпечення за наявності законних підстав надати таке забезпечення у відповідності до закону, так і до громадян, які зобов'язані подати у визначений термін документи, що містять достовірні відомості, чи виконати певні дії, наприклад, пройти огляд МСЕК, для своєчасного призначення державним органом того чи іншого виду соціального забезпечення. Заборона – це покладення на суб'єктів соціально-забезпечувальних правовідносин обов'язку утримуватись від конкретних дій. Цей прийом правового регулювання у праві соціального забезпечення

застосовується нечасто і закріплюється у нормі права як прямо, наприклад, при розподілі коштів Пенсійного фонду чи фондів соціального страхування заборонено використовувати ці кошти не за прямим призначенням, так і опосередковано, наприклад заборона підприємствам і організаціям видавати недостовірні документи.

Специфіка методу права соціального забезпечення обумовлена також аліментарним характером зобов'язань в деяких правовідносинах. Соціальною аліментарністю називають спосіб надання державою всіх видів соціального забезпечення і обслуговування на справедливій основі безоплатно або на пільгових умовах, без еквівалентно з урахуванням певного зв'язку з працею чи іншою суспільно-корисною діяльністю, але не в порядку відповідних дій за нову зустрічну працю, без застосування договірних засад, в обсязі нормального рівня прожиття із спеціальних фондів соціально-го забезпечення Пенсійного фонду, фондів соціального страхування, а в окремих випадках з Державного та місцевих бюджетів.

Маковка Єва Леонідівна
студентка 3 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Дискримінація - ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [1].

У ст. 21 Конституції України закріплено, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. А також, права і свободи людини є невідчужувані та непорушними. Крім того,

ст. 24 гарантує рівність конституційних прав і свобод. Зазначені конституційні права закріплені у чинному Кодексі законів про працю України у ст. 2-1. Проте, ще до 2017 року в Україні для осіб жіночої статі було заборонено займати ряд посад. І лише у 2017 році був скасований наказ Міністерства охорони здоров'я який забороняв жінкам займати понад 450 посад, в той час як чоловіки могли вільно отримати таку можливість.

Потужним знаком щодо зміни українського трудового законодавства стало порушення питання дискримінації у трудових правовідносинах. Так, був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)», завдяки якому було внесено ряд нових норм до КЗпП України, а саме: заборона мобінгу (цькуванню), підстави розірвання трудового договору у разі вчинення мобінгу (цькуванню) по відношенню до працівника та інше.

Дискримінація у трудових відносинах може проявлятися різними способами. Зокрема це може початися ще при прийнятті на роботу, наприклад вимоги щодо віку, статті, раси, т.д, що не мають істотного впливу на специфіку роботи. Або навіть при звільненні. Відмінність при виплаті заробітної плати при виконанні однакових повноважень, зайнятті однакової посади з однаковим трудовим стажем; обмеження кар'єрного зростання.

Наразі відповідно ЗУ “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” який був прийнятий ще в 2005 році, в ст. 17 “Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у праці та одержанню винагороди за неї Жінкам і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у

працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці. Роботодавець зобов'язаний:

створювати умови праці, які дозволяли б жінкам і чоловікам здійснювати трудову діяльність на рівній основі;

забезпечувати жінкам і чоловікам можливість суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками;

здійснювати рівну оплату праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці;

вживати заходів щодо створення безпечних для життя і здоров'я умов праці;

вживати заходів щодо унеможливлення та захисту від випадків сексуальних домагань та інших проявів насильства за ознакою статі.” [2]

Однак незважаючи на прийняття багаточисельних норм щодо заборони дискримінації, вона нікуди не зникає. 8 лютого 2022 року було проведено опитування щодо дискримінації у трудових відносинах, було опитано 726 осіб “54,4% українців стверджують, що між жінками та чоловіками в трудових відносинах все ж таки існує рівність. На питання «Хто має більше можливостей для отримання гідної заробітної плати, чоловіки чи жінки» – 59% респондентів відповіли, що немає різниці. 48% українців так чи інакше стикалися з проявами насильства на робочому місці, зокрема 11% стикалися з насильством на роботі особисто. Дослідження показало, що жінки частіше безпосередньо стикаються з насильством на роботі. Респондентів, які відповіли ствердно, попросили розповісти, з якими саме проявами насильства їм довелося зіткнутися (можна було обрати декілька варіантів відповіді). Як виявилось, 90% опитаних стикалися з психологічним насильством, 42% – з економічним, 31,2% – фізичним і 28,8% – сексуальним. На питання «Які заходи слід

запровадити для протидії насильства на робочому місці в першу чергу» – 38% респондентів відповіли, що необхідно дати в законодавстві чіткі визначення усіх проявів насильства, 17% – активізувати просвітницьку діяльність, 40% – посилити відповідальність кривдників” [3].

Отже, одних законодавчо закріплених принципів рівності, прийнятті багаточисельний на недостатньо, паралельно має бути встановлена більш жорстка санкція, не лише за мобінг, а видове законодавче розмежування дискримінації у сфері праці і встановлення відповідно до виду відповідне покарання, а також створення курсів, тренінгів для співробітників щоб у них формувалась поняття рівності в колективі, унеможлиблювало нездорову конкуренція що призводить до дискримінації, ведення опитувань, тестувань для визначення неупередженості, толерантності, відсутності стереотипності у роботодавців.

Література

1. ЗУ “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>
2. ЗУ “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15/ed20230803#Text>
3. URL:<https://protedu.org/rezul-tati-opituvannya-trudovij-barometr-protid-ya-diskrim-nats-ji-u-sfer-prats>

Удовенко Олександр Юрійович,
*студент 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна
*кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри цивільного
та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури і технологій*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ НА УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Насамперед, треба сказати, що перша масштабна згадка про дистанційну роботу в Україні почалась під час пандемії COVID-19, тому стала більш поширеною і була включена до регулювання, визначеного Кодексом законів про працю України. [1]

А минулорічна подія яка принесла на нашу землю війну, дала поштовх до вдосконалення Кодексу законів про працю щодо питання застосування дистанційної роботи на підприємствах, установах та організаціях. Одним із законів який дав сторонам трудових правовідносин якесь розуміння регулювання таких відносин, став Закон України "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану". [2]

Умови воєнного стану надають особливу вагу застосуванню дистанційної роботи, оскільки це стає одним із способів збереження трудових відносин та організації праці в умовах відносної безпеки. Важливо враховувати, що режим дистанційної роботи не обмежується місцем проживання та роботи працівників, і це дозволяє працювати в будь-якому місці, навіть за кордоном, якщо є доступ до інформаційно-комунікаційних технологій. Під час воєнних конфліктів іноді навіть укриття може виконувати роль робочого місця.

В законодавстві немає обмежень щодо сфери застосування дистанційної роботи. Працювати дистанційно можуть ті працівники, яким для роботи достатньо мати ноутбук, доступ до інтернету або мобільний телефон. Наприклад: бухгалтер, програміст, аналітик комп'ютерних систем, дизайнер графічних робіт, маркетолог, редактор, диспетчер тощо. [4]

Разом з тим, відповідно до постанови КМУ «Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану» від 12.04.2022 № 440, держслужбовці та працівники державного органу на період воєнного стану за рішенням керівника можуть працювати дистанційно, але тільки на території України. [3]

Укладення трудового договору про дистанційну роботу складається письмова форма договору, яка затверджена наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 05 травня 2021 року №913-21.

Трудовий договір про дистанційну роботу укладається в письмовій (паперовій або електронній формі).

Договір у паперовій формі укладається у двох примірниках, по одному для кожної сторони договору, що мають однакову юридичну силу.

Якщо ми говоримо про електронну форму договору про дистанційну роботу, то зауважимо, що ст. 60-2 Кодексу законів про працю, яка регулює дистанційну роботу і трудовий договір при дистанційній роботі, і стаття 24 Кодексу законів про працю не передбачають електронної форми трудового договору. Але заява в електронній формі прирівнюється до паперової, якщо такий договір укладений з дотриманням вимог Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронні довірчі послуги». [5]

Однак в умовах воєнного стану відповідно до ч. 1 ст. 2 Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2] сторони за їхньою згодою можуть визначати форму трудового договору. Відтак працівник і роботодавець вправі самостійно визначати письмову чи усну форму трудового договору про дистанційну роботу. В КЗпП зазначено, що «...у разі виникнення загрози збройної агресії...» роботодавець має право запроваджувати дистанційну роботу наказом (розпорядженням) без обов'язкового укладення трудового договору в письмовій формі» [1, ч.11 ст. 60-2]. Працівник має бути ознайомлений з таким наказом (розпорядженням) протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження дистанційної роботи. При цьому необхідно врахувати, що в період дії воєнного стану норми ч. 3 ст. 32 КЗпП щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються [1, ч. 2 ст. 3].

Наявність типової форми трудового договору про дистанційну роботу свідчить, що сторони не мають права

відступати від змісту трудового договору, але можуть конкретизувати його умови. [6]

Під час укладення трудового договору завжди виникає питання щодо того, на який термін він буде укладений. У сфері трудового права перевагу віддається укладенню договорів на необмежений строк. Термінові трудові договори укладаються тільки у випадках, коли існують конкретні обставини, що виправдовують їх застосування, такі як характер роботи, специфічні умови виконання роботи, інтереси працівника та інші визначені законодавством ситуації, коли неможливо укласти договір на необмежений строк.

Умови воєнного стану призвели до збільшення кількості обґрунтованих причин для укладення термінових трудових договорів. Це може бути зумовлено тим, що багато українців були евакуйовані за кордон або перемістилися в межах країни, деякі з них взяли відпустку або стали непрацездатними тощо. Тому "з метою оперативного залучення нових працівників до виконання роботи та подолання нестачі кадрів та браку робочої сили роботодавці можуть укладати термінові трудові договори з новими працівниками під час дії воєнного стану або на той період, коли потрібно замінити відсутнього працівника" [2, абзац 2 частини 2 статті 2]. У таких обставинах укладення трудових договорів на дистанційну роботу на термін також може бути варіантом, особливо у випадках, пов'язаних з воєнними обставинами.

За договором про дистанційну роботу, працівник має можливість самостійно розподіляти робочий час в межах трудового законодавства. Однак в період воєнного стану ця свобода обмежується, оскільки "час початку і закінчення щоденного робочого часу (зміни) визначається роботодавцем" [2, частина 4 статті 6]. У той же час, на законодавчому рівні

для всіх працівників збільшилася можлива тривалість нормального і скороченого робочого часу, що означає, що для працівників, які працюють на відстані, може збільшуватися робочий час. В цьому випадку також передбачається відповідне збільшення оплати праці, пропорційно відпрацьованому часу.

Дистанційна робота стала особливо важливою під час воєнного стану для збереження трудових відносин та забезпечення безпеки працівників. У сучасний момент в Україні інститут дистанційної роботи належним чином регулюється на рівні Кодексу законів про працю та інших законодавчих актів, що надає можливість чітко визначити легальний статус дистанційної роботи, правила та умови її застосування, а також вимоги до форми та змісту трудових договорів.

Література

1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/440-2022-%D0%BF#Text>
4. URL: <https://prokadry.com.ua/article/5055-distantyna-roboty-osoblivost-oformlennya>
5. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/trudovyy-dohovir-chi-nakaz-iaki-dokumenty-potribno-uklasty-pri-dystantsiyniy-roboti/>
6. <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/258225/255048>

Якубівська Юлія Вячеславівна,
*здобувач вищої освіти першого бакалаврського
рівня навчальної групи ПМПФ-20-4*

Науковий керівник:
Менів Любов Дмитрівна
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану невід'ємно впливають на різні аспекти суспільного життя, включаючи сферу трудових відносин. У цьому контексті розвиток трудового права стає особливо актуальною темою, оскільки воєнний стан породжує низку викликів і змін у підходах до організації праці та правового захисту працівників. На мою думку, важливо розглянути основні тенденції розвитку трудового законодавства в умовах воєнного конфлікту, висвітлюючи ключові аспекти, що визначають правовий ландшафт у цей складний період.

Дана тема привернула увагу таких науковців: С.В. Вишновецької, І.П. Жигалкіна, Т.А. Занфірової, М.І. Іншина, Н.О. Мельничук, Д.В. Могілевського, О.І. Процевського, Д.І. Сірохи , О.М. Ярошенка та інших. У їхніх працях досліджувались проблематика соціального призначення сучасного трудового права, його функцій, суспільної значущості, тенденцій його функціонування та розвитку [1, с. 377].

Трудове право, як одна з основних галузей у системі правових відносин в Україні, об'єднує мільйони осіб у статусі

працівника чи роботодавця. Ця галузь права реагує на соціально-економічні зміни, кризові явища та інші виклики як на міжнародному, так і на національному рівнях, визначаючи їх функціонування та розвиток. В умовах воєнного стану трудове право активно трансформується, відбувається реформування трудового законодавства у кількох напрямках. Однак при цьому важливо, щоб трудове право залишалося вірним своєму основному соціальному призначенню - гарантувати трудові права і свободи людини, які проголошені міжнародно-правовими актами, Конституцією України і законами [2, с. 412].

Тенденцією розвитку трудового права в умовах воєнного стану є акцент на посиленні захисту трудових прав працівників та забезпеченні надійних гарантій їх реалізації. У зв'язку із загрозою, яку несе воєнний конфлікт, важливо створити ефективні механізми правового захисту працівників та забезпечити стабільність їх трудових відносин. Реформування трудового законодавства в даному контексті може включати в себе розширення прав працівників на безпеку і гідні умови праці, забезпечення соціального захисту під час воєнного стану, а також впровадження механізмів швидкого вирішення трудових спорів. Основна ідея полягає в тому, щоб важливість захисту працівників у складних умовах воєнного стану відобразилася в модернізованому трудовому законодавстві для забезпечення їхньої безпеки та прав [3, с. 422].

В умовах воєнного стану, важливо встановити обмеження та особливості організації трудових відносин, проте при цьому забезпечити додержання мінімальних трудових гарантій для працівників. Ідея полягає в тому, щоб створити баланс між необхідністю забезпечення національної

безпеки та захистом прав та інтересів працівників. Такий підхід дозволить підтримувати стабільність у трудових відносинах під час воєнного конфлікту, не втрачаючи основних принципів трудового права та соціальних гарантій для працівників. [4].

Також, для забезпечення більш ефективного регулювання трудових відносин в умовах воєнного стану можна розглядати інноваційну модель, яка полягатиме в розширенні договірних засад і посиленні захисту трудових прав працівників. Ідея полягає в визначенні чітких, але гнучких рамок для трудових угод, де враховуються особливості воєнного конфлікту. Це може включати в себе створення спеціальних договорів, які гарантують прозорість, взаємодію та захист прав працівників в умовах невпевненості воєнного періоду. Також, інновація може включати механізми вирішення трудових конфліктів шляхом участі третьої сторони або впровадження швидких процедур, щоб забезпечити ефективність та справедливість у розв'язанні спорів [5, с. 564].

Отже, умови воєнного стану визначають нові виклики для розвитку трудового права, вимагаючи адаптації до особливостей ситуації. Серед ключових тенденцій можна виділити посилення контролю за умовами праці, забезпеченні надійних гарантій захисту прав працівників. Зміни в трудовому законодавстві повинні бути збалансованими, враховуючи потреби працівників і виклики, що виникають в умовах воєнного конфлікту.

Література

1. Гришина Ю.М., Чанишева Г.І. Основні тенденції розвитку трудового права в умовах воєнного стану: *Науковий*

вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. 337 с.

2. Могілевський Д.В. Система трудового права України : монографія. Харків : НікаНова, 2016. 412 с.

3. Ярошенко О., Іншин М., Жигалкін І. Індивідуальне та колективне трудове право України : наук. видання. Харків : Юрайт, 2021. 422 с.

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року No 2136-IX.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 16.10.2023).

5. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В.О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 564 с.

Шундик Вікторія Вадимівна,
*студентка 3 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ ЯК БАЗОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ СТАНДАРТ

Прожитковий мінімум - вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості;

Базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти. [1].

Держава встановлює прожитковий мінімум для кожного громадянина визначає споживчий кошик однак сума

коштів яка складає цей прожитковий мінімум є мізерний. Низька заробітна плата спричиняє ряд адміністративних та кримінальних правопорушень (до прикладу викрадення продуктових товарів, товарів побутового характеру, корупція). І ця проблема є нагальною.

Держава має забезпечувати більш гідний прожитковий мінімум для життя своїх громадян.

Соціальні гарантії держави мають ключове значення серед елементів сучасної системи соціального захисту та характеризують можливість держави здійснювати соціальну функцію. Систему соціального захисту також становлять соціальне страхування та соціальна допомога.

Саме прожитковий мінімум є базовим соціальним стандартом, розмір якого показує рівень життя, що вважається в Україні достатнім за аналізом чинних нормативно-правих актів. Розмір прожиткового мінімуму впливає на рівень пенсій, виплат, соціальної допомоги та оплати праці. Крім того, при оцінці загального рівня життя в Україні також застосовується розмір прожиткового мінімуму.

Статтею 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [2].

На сьогоднішній день в Україні існує не тільки законодавчий прожитковий мінімум, а ще фактичний, який використовуються з різною метою.

З 1 січня 2023 року мінімальна заробітна плата встановлена на рівні 6 700 грн (у місячному розмірі) та 40,46 грн (у погодинному розмірі).

Прожитковий мінімум у 2023 становить:

- на одну особу в розрахунку на місяць – 2589 грн;
- для дітей віком до 6 років – 2272 грн;
- для дітей віком від 6 до 18 років – 2833 грн;
- для працездатних осіб – 2684 грн;
- для осіб, які втратили працездатність – 2093 грн.

Розмір мінімальної пенсії залишиться на рівні 2 093 грн, а максимальної – 20 930 грн.[3].

Щомісяця Міністерство соціальної політики України розраховує фактичний прожитковий мінімум з урахуванням рівня життя та цін в Україні на той момент.

Згідно з розрахунками Мінсоцполітики фактичний прожитковий мінімум майже вдвічі вищий, ніж законодавчий. Для прикладу, фактичний розмір прожиткового мінімуму у розрахунку на місяць на одну працездатну особу у січні 2022 року становив 4666,04 грн (з урахуванням суми обов'язкових платежів – 5343,57 грн) [4]. У той час як законодавчий прожитковий мінімум – 2481, тобто лише 53% від фактичного рівня.

При невідповідності прожиткового мінімуму фактичним потребам громадян настають шкідливі наслідки як для політики доходів населення, так і для соціальної політики держави. Залежність мінімальної заробітної плати від прожиткового мінімуму не дає змогу законодавчо закріплювати реальний, фактичний прожитковий рівень. Визначення мінімальної заробітної плати потребує використання інших соціальних стандартів вищої якості, що допоможуть прожитковому мінімуму виконувати відновлювальну функцію. Таким чином можна прийти до більш гідних умов життя для працівника та його сім'ї.

Отже, прожитковий мінімум в Україні потребує удосконалення тому що законодавчий прожитковий мінімум є меншим за фактичний.

Література

1. ЗУ “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
2. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4317>
3. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10043-prozhytkovyi-minimum-2023.html>
4. Фактичний розмір прожиткового мінімуму у 2015–2021 роках. Міністерство соціальної політики України: веб-сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12286.html>

Синиця Вікторія Тарасівна
студентка 3 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Новосельська Ірина Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ ПРОТЕЗУВАННЯ ОСІБ, ЯКІ ВТРАТИЛИ КІНЦІВКИ В НАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

На даний момент питання протезування постраждалих осіб від російської агресії як ніколи на часі. Близько 500 поранених бійців на день, з них понад половина – з травмами кінцівок. Під час активної фази війни понад тисяча поранень уже закінчилися для українців вимушеними ампутаціями, інвалідністю, фантомними болями [1]. Враховуючи вище викладене ми ставимо за мету особливості отримання протезів.

Правове регулювання процедурою отримання протезування в Україні регулюється:

1. Законом України «про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»

2. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 р. № 321 «Затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані такі засоби, їх переліку»

3. Законом України «про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»

4. Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 518 "Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, та/або спеціальними виробами для занять спортом окремих категорій громадян, які втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок"

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 р. № 321 «про затвердження Порядку забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, їх переліку» на безоплатне отримання допоміжних засобів реабілітації (технічних та інших засобів реабілітації) мають право, окрім осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, жінок, дівчат після мастектомії, секторальної резекції молочної залози, квадрантектомії та з порушеннями розвитку молочних залоз, осіб похилого віку також: військовослужбовці, мирні громадяни, які отримали поранення внаслідок військової агресії російської федерації

проти України саме ті, на кого поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції та деяких інших осіб та їх соціальний захист", наприклад це особи, які визнаються ветеранами військової служби, органів внутрішніх справ, Національної поліції України, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, Державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, Служби цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Тож, враховуючи ряд нормативно-правових актів необхідно зазначити основні кроки, які дають можливість отримати протезування постраждалим за рахунок держави. А саме:

По-перше, для безоплатного отримання протезів громадянин може це здійснити у три способи:

1) Якщо особа ще знаходиться у лікарні потрібно звернутись до **соціального працівника, який є у медичному закладі**. Якщо соціального працівника немає - звернутись до лікаря з проханням запросити працівника з територіального відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю, який допоможе подати документи.

2) **Звернутись до найближчого ЦНАПу чи в місцевий орган соціального захисту населення.**

3) Подати документи можна **онлайн через електронний кабінет** особи з інвалідністю. При первинній реєстрації потрібно підвантажити скановану копію або фотокопію **висновку МСЕК або ЛКК або ВЛК** у полі "Документ, який надає право на пільгу".

По-друге, після цього необхідно отримати направлення. Направлення на забезпечення протезом прийде в

електронному кабінеті особи з інвалідністю, навіть якщо особа подавала документи не через цей кабінет, а, наприклад, у ЦНАПі.

По-третє, звернутися до протезного підприємства. Звернутися до протезного підприємства можна у будь-який спосіб: онлайн, телефоном, у лікарні через соцпрацівника чи керівника реабілітаційного відділення.

По- четверте, подати офіційну заявку (в паперовій чи електронній формі) до протезного підприємства. Фото або сканкопію заявки потрібно **завантажити в електронний кабінет**, якщо особа подає заявку через електронний кабінет. На цьому етапі підприємство вже починає виготовляти протез. Безумовно, важливим також є взаємодія з працівниками підприємства під час виготовлення протезу (примірка і тд).

Вже впродовж 45 робочих днів можна безоплатно отримати готовий протез. При простих випадках на виготовлення протезу достатньо 3 тижні. Максимальний час очікування з моменту подання документів до забезпечення протезом - 3 місяці[2].

Наразі Україна максимально працює над питанням протезування і цивільних осіб, і військових, які кожен день потерпають від російської військової агресії. Так, звичайно, досі є проблеми з кількістю та постачанням протезів, але Україна, як ніхто інший дбає про їх забезпечення. Нині, для підтримки осіб, які втратили кінцівки та задля впровадження якісних технологій протезування в Україні працює «гаряча лінія» з питань протезування кінцівок: 050-177-68-39. Спеціалісти гарячої лінії нададуть відповіді на будь-які запитання, які можуть виникнути у людини, яка звернулась по допомогу, зокрема: як отримати протез кінцівки в Україні та які протези можна отримати в Україні[3].

Література

1. <https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-bezkoshtovne-protezuвання-kintsivok-v-ukraini-de-i-yak-zrobiti-06-06-2022.html>
2. <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-shcho-treba-znaty-pro-bezoplatne-protezuвання-v-ukraini>
3. <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-pratsiuie-hariacha-liniia-z-pytan-protezuвання-kintsivok-050-177-68-39>

*Дудник Таїсія Іванівна,
студентка 3 курсу,
факультет міжнародної торгівлі і права,
Державного торговельно-економічного
університету, м. Київ,*

*Науковий керівник:
Дараганова Ніна Володимирівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права ДТЕУ*

ОСОБЛИВОСТІ НОРМ ТРИВАЛОСТІ РОБОЧОГО ЧАСУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Введення воєнного стану та активні бойові дії на території України стали причиною зміни звичного порядку речей. Багато процесів, які були звичайними і зрозумілими раніше, зараз не можуть функціонувати в повній мірі. Так само деякі зміни відбулися і в колі трудових відносин. Тому хотілося б окреслити одну з них – тривалість робочого часу в теперішніх умовах.

Кожен так чи інакше усвідомлює важливість праці, адже вона є передумовою для добробуту кожного громадянина. І в Конституції України статтею 43 визначено, що кожен має право на працю, що передбачає йому можливість заробляти на життя [1]. Відповідно кожен, хто працює, має право на відпочинок, що є не менш важливо, навіть в умовах воєнного стану.

Тому одразу перейду до того, що статтею 6 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» визначено деякі особливості тривалості робочого часу в умовах воєнного стану. Зокрема встановлено, що нормальна тривалість робочого часу працівників у період воєнного стану не може перевищувати 60 годин на тиждень [2].

Міністерство економіки надало деякі коментарі, щодо цих норм. А саме, наведена вище норма в період воєнного стану підлягає застосуванню замість положень частини першої статті 50 КЗпП, якою визначалося, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень. Стверджується, що не суперечить нормам Закону положення частини другої статті 50 КЗпП, згідно з яким підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу, ніж передбачено в частині першій цієї статті [3].

У зв'язку зі згаданою вище інформацією, доцільно звернутися до думки науковців Середницької І. А. та Даниленко С. К. щодо того, що таке збільшення має ґрунтуватися потребою більш ефективної діяльності підприємства, установи, організації в оборонній сфері та сфері забезпечення життєдіяльності населення. Вони також

звертають увагу на те, що «довоєнні» 40 годин робочого часу на тиждень прирівнюються до 60 годин, і вважаються повним робочим часом. Тобто заробітна платня не залежить від вибору роботодавця і змінюватись не буде [4, с.91].

Варто також звернути увагу і врахувати те, що збільшення на період воєнного стану нормальної тривалості робочого часу до 60 годин на тиждень є правом, а не обов'язком роботодавця [3].

Що стосується працівників, яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, то тривалість їх робочого часу не може перевищувати 50 годин на тиждень [2]. Скорочена тривалість робочого часу означає, що час, протягом якого працівник повинен виконувати трудові обов'язки, скорочується, однак працівник має право на оплату праці в розмірі повної тарифної ставки, повного окладу. Скорочена тривалість робочого часу, відповідно до положень статті 51 КЗпП, встановлюється для певних категорій працівників. Також законодавство містить перелік виробництв, цехів, професій і посад з шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого часу [3].

Було визначено особливий порядок встановлення п'ятиденного і шестиденного робочого тижня та тривалості щоденної роботи, ніж це передбачено статтею 52 КЗпП. Також відповідно до Закону, тривалість щотижневого безперервного відпочинку тепер може бути скорочена до 24 годин [2]. Водночас, як стверджує Міністерство економіки, скорочення щотижневого безперервного відпочинку до 24 годин це право, а не обов'язок працівника [3].

У період дії воєнного стану зазнали змін норми статтей 53, 65, 67 та 71-73 Кодексу законів про працю України, які регулювали питання святкових, неробочих і вихідних днів та їх тривалості [5]. Тому тепер на період дії воєнного стану не діють норми КЗпП щодо: скорочення роботи на одну годину як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні

напередодні святкових і неробочих днів; тривалості робочого дня напередодні вихідних днів при шестиденному робочому тижні не більше 5 годин; обмеження граничних норм надурочних робіт; перенесення вихідного дня на наступний після святкового або неробочого; перенесення вихідних та робочих днів відповідно до рекомендації Кабінету Міністрів України; заборони залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні; компенсації за залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні [3].

У підсумку, введення воєнного стану в Україні призвело до важливих змін у регулюванні умов праці та норм робочого часу. Ці зміни спрямовані на забезпечення ефективної діяльності в період війни, забезпечення прав працівників та задоволення потреб народу в теперішній складний час.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.10.2023)
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення 21.10.2023)
3. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» | Міністерство економіки України. Just a moment... URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonuUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136->

ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakhVonnogoStanu
(дата звернення: 22.10.2023).

4. Правове забезпечення соціальної сфери : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28 квітня 2023 р.) [Електронне видання] / укл. А. А. Сірякова ; за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої ; Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». – Одеса, Фенікс, 2023. - 330 с.

5. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 22.10.2023)

*Гузенко Олена Павлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри Господарсько – правових дисциплін та
економічної безпеки
факультету підготовки
фахівців права, управління та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ: РОЛЬОВИЙ АСПЕКТ ТА СУТНІСНИЙ ЗМІСТ

Соціальний захист населення країни виступає провідним сегментом у розвитку кожної країни. В сучасних умовах в Україні спостерігається системна економічна криза, активні воєнні дії, що розв'язані російською федерацією, порушення умов життєздатності населення, котре потребує невідкладної допомоги. Постає питання визначення рольового аспекту соціального захисту населення країни та осучаснення змістовності його як понятійної категорії. Крім того,

актуалізується питання встановлення тих верст населення, котрі потребують невідкладної допомоги в умовах активних воєнних дій. Така допомога можлива лише в тому випадку, коли відбувається переосмислення ключових сегментів соціальної політики країни та з'являються законодавчі ініціативи, котрі здатні надати окрас реалістичності прийнятим рішенням в системі соціального захисту.

Варто зазначити, що проблематичні аспекти соціального захисту населення країни, розуміння його сутнісного змісту, окреслення рольового аспекту в системі розвитку країни в умовах, котрі притаманні сьогоденню доволі активно обговорюються в різних наукових колах, не втрачають своєї актуальності та виступають предметом вивчення в наукових розробках різного спрямування та змісту. До складу науковців, які переймалися проблематичними питаннями системи соціального захисту в країні варто включити таких як Л.М. Булкат [1], О.В.Макарову [2], О.С. Бурлака[3], О.Ю. Раневич [4] та інших. Слід віддати належне їх науковим розробкам, проте враховуючи зміни ситуації розвитку країни потребують осучаснення проблеми котра досліджується

Беззаперечним є той факт, що визначаючи сутність соціального захисту, можна спиратися на положення Конституції України, норми законодавства, міжнародно-правові норми, довідкову та енциклопедичну літературу, іноземні джерела, світовий державний досвід соціального розвитку. Зокрема, в Україні конституційно закріплено поняття «соціальний захист», яке включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також по старості та в інших випадках, передбачених законом.

На даний час, наукова еліта України надає доволі різноманітне тлумачення понятійної категорії «соціальний захист», які можна в певній мірі представити декількома спрямуваннями: комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах; механізм, за допомогою якого досягається мінімальний життєвий рівень громадян, це система заходів і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив ;діяльність держави, спрямовану на забезпечення формування й розвитку повноцінної особистості, виявлення й нейтралізацію негативних факторів, що впливають на неї, створення умов для самовизначення і ствердження у житті; багаторівнева система економічних, соціальних та правових відносин по управлінню соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя.

Справедливим буде відзначити той факт, що більшість дослідників розуміє під соціальним захистом сукупність відповідних заходів, дій, програм, стратегій тощо. Разом з тим, у певних дослідженнях соціальний захист розглядається як система відповідних гарантій, суспільних відносин, державна політика, соціальний інститут тощо.

Ми погоджуємося з позицією О.В.Свистунової [5, с.82] стосовно того, що «...соціальний захист може реалізовуватися не лише задля задоволення соціально-економічних та соціально - культурних потреб суспільства, але і недопущення такого рівня поляризації у суспільстві, коли економічні та соціокультурні ресурси стають важкодоступними для переважної більшості населення». Науковець звертає увагу на те, що «...соціальний

захист у сучасних умовах пов'язаний із правовим гарантуванням соціальної безпеки як такого стану суспільства, в якому кожен, хто перебуває на території держави, може розраховувати на допомогу і підтримку через часткову або повну дезадаптацію».

Враховуючи результати проведених досліджень та ситуацію, яка склалася в країні пропонуємо авторське бачення змістовності понятійної категорії «соціальний захист»: пакет законодавчих регуляторів, які регламентують адаптацію різних способів та прийомів, що здатні виконати намічені заходи соціальної безпеки населення країни в надзвичайних умовах її розвитку. До складу переваг такого розуміння сутнісного змісту даної категорії варто включити: комплексність законодавчих регуляторів, які охоплюють всі види соціального захисту населення; взаємозв'язок способів та прийомів в процедурі адаптації намічених заходів соціальної безпеки; включення надзвичайних умов розвитку країни, що надає можливість розгляду більш широких аспектів її соціального захисту.

Підсумовуючи зазначене, варто зробити висновок, що в надзвичайних умовах розвитку країни поняття соціального захисту населення охоплює більш широкий спектр дій виконавців, які здатні реалізувати необхідні, намічені заходи для сприяння безпеки та життєздатності в майбутньому. Посилюється рольовий сегмент соціального захисту населення, котре потерпає від воєнних дій та потребує більш посиленої соціальної підтримки держави.

Література

- 1.Булкат Л.М. Конституційно-правові основи соціального захисту в Україні: дис...канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2016. 239 с
- 2.Макарова О.В. Соціальна політика в Україні : монографія / О.В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. К., 2015. 244 с

- 3.Бурлак О.С. Соціальний захист сім'ї, дитинства, материнства та батьківства в Україні: теоретико - правові проблеми: монографія /О.С. Бурлака. Харків: ТОВ «В справі», 2016. 448 с.
- 4.Ранєвич О. Ю. Конституційні засади права соціального забезпечення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Львів, 2019. 206 с.
- 5.Свистунова О.В Соціальний захист громадян України як об'єкт конституційно - правового регулювання Юридичний науковий електронний журнал.2021.№ 12. С.80-82.

***Кадала Віталій Віталійович,**
Голова Юридичної клініки «Правовий захист»
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки
факультету підготовки фахівців права,
управління та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ*

ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ КРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

В умовах наявних воєнних дій в Україні, котрі розв'язані російською федерацією вирішення проблем соціального захисту населення, що обумовлено конституційним правом громадян України, набуває особливого значення. З'ясування правового аспекту соціального захисту населення в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності у складних умовах

сьогодення, адже соціальний захист – це засіб збереження стабільності та злагоди в суспільстві, інструмент, за допомогою якого держава може впливати на життя людей.

При визначенні сутнісного змісту соціального захисту, доцільно спиратися на положення Конституції України, норми законодавства, міжнародно-правові норми, довідкову та енциклопедичну літературу, іноземні джерела, світовий досвід соціального розвитку. Враховуючи зазначене, актуалізується питання розкриття особливостей правового захисту населення країни, котра знаходиться в надзвичайних умовах розвитку, які породженні активними воєнними діями.

Питання правового регулювання соціального захисту населення країни не є новим, проте не втрачає своєї сучасності в системі мінливого середовища розвитку країни. Соціальний захист населення доволі часто виступає предметом вивчення на різних дискусійних наукових платформах, розглядається в дисертаційних та монографічних дослідженнях науковців з різних позицій. Серед них варто відзначити таких як Т.Г. Васильціву та Р.Л. Лупак [1], Н.Я. Рудого [2], М.І. Мальованого [3] та інших. Науковці досліджують різні правові аспекти соціального захисту населення, надають шляхи їх удосконалення, проте доволі обмежено висвітлюють проблеми соціального захисту в умовах надзвичайних ситуацій в країні, що підкреслює сучасність дослідження.

Беззаперечним є той факт, що поняття соціального захисту населення є досить широким і охоплює практично всі верстви населення тією чи іншою мірою. Важливо зазначити, відповідно до Конституції України [4] наша країна є соціальною державою. Кожна людина має право на соціальний захист, але сутністю гарантій цього права є умови, що створюються державою для нього. Питання стану

соціального захисту в будь-який історичний період відіграло важливе значення, оскільки становище малозахищених верств населення відображає загальний економічний добробут держави.

Т.Г. Васильців та Р.Л. Лупак [1] стверджують, що «...система соціального захисту в українському законодавстві ґрунтується на європейських цінностях, задекларованих зокрема у Європейській соціальній хартії та Європейському кодексі соціального забезпечення». Водночас, цілком зрозумілим є той факт, що розуміння соціальної справедливості змінюється залежно від історичних, соціально-політичних та економічних викликів. Таке твердження витікає з подій в Україні, що розпочалися 24 лютого 2022 року, які зокрема спричинили різку переоцінку матеріальних і духовних цінностей, зокрема і розуміння поняття соціальної справедливості.

На даний час в Україні законодавець активно вирішує питання соціальної сфери країни. Так, лише за час роботи сьомої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання (лютий – липень 2022 року) прийнято 19 законів, що врегульовують питання у соціальній сфері в умовах воєнного стану. Серед них Закони України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо запровадження комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни», «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України», «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [5].

Виходячи з зазначеного доцільно зробити ряд висновків. В надзвичайних умовах розвитку суспільства, корті спровоковані російською воєнною агресією проти України саме побудова системи надання соціальних послуг, аналогічної до кращих європейських практик, забезпечення громадян своєчасною, доступною, якісною підтримкою має стати пріоритетним завданням Мінсоцполітики та сфери соціального захисту. Такий підхід надасть можливість в майбутньому виконати головне завдання держави перед суспільством, а саме надання повноцінної підтримки в контексті різних видів соціального захисту.

Література

1. Васильців Т. Г., Лупака Р. Л. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції : монографія. Львів : Видавництво ННБК «АТБ», 2018. 303 с
2. Рудий Н.Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико - правове дослідження: монографія. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 216 с.
3. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: монографія. Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 рік № 254 К/96 –ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. За період роботи сьомої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання було прийнято 19 законів України у соціальній сфері URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/227453.html>.

*Марія Гучко Михайлівна,
доктор філософії, старший викладач
кафедри міжнародного права та галузевих
правових дисциплін НАНУ КУП,
м.Київ, Україна*

НЕ ДОПУЩЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ У СФЕРІ ПРАЦІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист трудових прав є однією з основних проблем в Україні. Відповідно до статті 43 Конституції України, кожному громадянину гарантується право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. При цьому на законодавчому рівні забороняються будь-які форми дискримінації. Підставою для вчинення дискримінаційних дій є стереотипи та упередження.

Задекларована «рівність трудових прав» закріплюється через визнання принципу рівності прав і можливостей працівників, запровадження якого гарантується заборонаю дискримінації.

Дискримінації у сфері праці – то це нерівні можливості працівників, наділених рівною продуктивністю, або неоднакове до них відношення з боку роботодавців, суспільства і держави, а також свідоме обмеження прав суб'єктів соціально-трудова відносин, що перекриває їм доступ до рівних можливостей на ринку праці.

В умовах воєнного стану, захист громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних, трудових прав має вирішальне значення. Переміщення населення та руйнування соціальної інфраструктури, викликані військовою

агресією, істотно підривають можливості доступу до освіти, роботи, охорони здоров'я або інших послуг, необхідних для підтримки гідного рівня життя та отримання засобів до існування. Нехтування економічними, соціальними та культурними правами під час надзвичайних ситуацій може призвести до подальших порушень прав людини і, своєю чергою, до подальших конфліктів. Період військової агресії на території України має руйнівний і непропорційний вплив на жінок і дівчат, які дуже ризикують стати жертвами зловживань, торгівлі людьми й насильства.

На сучасному етапі Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Рівність трудових прав громадян України, недопущення дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників передбачено статтею 2⁻¹ Кодексу законів про працю України.

Законом України «Про зайнятість населення» закріплено гарантії у сфері зайнятості населення, зокрема пунктом 8 та пунктом 9 статті 5 передбачено захист від дискримінації у сфері зайнятості, необґрунтованої відмови у найманні на роботу і незаконного звільнення та додаткове сприяння у працевлаштуванні окремих категорій громадян.

Однією із форм дискримінації працівників є мобінг — систематичний психологічний тиск у вигляді цькування співробітника в колективі з метою зниження його авторитету та, зазвичай, подальшого звільнення. За змістом поняття «мобінг» майже тотожне поняттю «утиск», уже визначеному ст.1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (далі — Закон), дія якого

поширюється на трудові відносини (ст.5 цього Закону) [2]. Сьогодні проблема мобінгу особливо гостро постає у сфері незадекларованих трудових відносин, де щонайменше працює близько 6 млн працівників, які фактично позбавлені гарантій та прав на гідні умови праці й можливості документально підтвердити порушення їхніх прав у судовому порядку. Кодекс Законів про працю України і проект Трудового кодексу [3] містить антидискримінаційні гарантії для працівників, а також право працівників на відшкодування роботодавцем моральної шкоди за порушення законних прав громадян, для прикладу, у чинному Трудовому кодексі це статті 2-1 , 22 і 237-1. Новели проекту Трудового кодексу передбачають, зокрема, покладання на роботодавця зобов'язання доказувати в суді відсутність фактів дискримінації (частина 3 статті 3), а також компенсувати моральну шкоду в разі невиконання свого обов'язку шанувати честь, гідність та інші особисті немайнові права працівника (ст. 366).

Як захиститися у випадку дискримінації чи мобінгу на роботі. Перше що потрібно зробити особі, яка зазнала дискримінації на роботі та бажає звернутися за захистом своїх прав це визначити, яка дискримінація відбулася: пряма чи непряма, коли саме відбувся факт порушення та чи є докази факту дискримінації.

У випадках коли вчинювані дії підпадають під ознаки кримінального чи адміністративного правопорушення необхідно звертатися до правоохоронних органів.

Якщо зафіксовані факти не підпадають під ознаки правопорушень необхідно звернутися письмово до роботодавця, та вказати на обставини, які особа вважає дискримінаційними.

Закликаємо роботодавців забезпечити дотримання прав і гарантій працівників в умовах дії обмежень встановлених на час воєнного стану.

Література

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії ВРУ 28.06.1996 р., ст.43.
2. Закону України №5207-VI від 06.09.2012 «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» п.8,9 ст.5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення 26.10.2023)
3. Кодекс Законів про працю України № 322-VIII від 10.12.71 БВР, 1971 статті 2-1, 22, 237-1 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>, проєкт Трудового кодексу №2410 від 08.11.2019 (ч. 3 ст. 3). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ТРАНСПОРТНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО.

Ельвіра КРУЦЬ,
студентка групи ПММФ-23-2

Владислав ЮЛДАШЕВ
*студент групи ПММФ-23-1,
ННІ економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

Науковий керівник:
Ярослав ФОКІН,
*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права
Державного податкового університету*

РАДА ЄВРОПИ ЯК ВАЖЛИВИЙ СУБ'ЄКТ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ У РОЗРІЗІ СПІВРОБІТНИЦТВА З УКРАЇНОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

На сьогодні тема захисту прав людини є однією з найбільш актуальних в міжнародному праві, що зумовлено прагненням країн, не дивлячись на погіршення політичної, економічної, соціальної, гуманітарної, екологічної обстановки, вибудовувати політику співпраці у галузі захисту прав людини, сприяти узгодженню свого законодавства з європейськими нормами і стандартами, відповідно розділяючи європейські цінності, головними постулатами яких є повага до прав і свобод людини і громадянина, визнання принципу верховенства права, зміцнення демократії [1, с. 310].

Так, Р. Ф. Харитонов та А. А. Гроза слушно зазначають, що «зараз Рада Європи є однією з найстарших та найавторитетніших повоєнних регіональних міжнародних

міжурядових організацій, яка була створена під впливом кричущих випадків порушення прав людини, які відбувалися на Європейському континенті протягом Другої світової війни» [1, с. 311].

Згідно зі статутом, мета Ради Європи полягає у досягненні більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод [2].

Європейські стандарти та механізми захисту прав людини представляють собою складну систему, яку можна розглядати на різних рівнях, передусім рівні Ради Європи, рівні ОБСЄ та рівні ЄС. Зокрема, в межах Ради Європи опосередковане або пряме забезпечення та захист прав людини здійснюють такі інституції: ПАРЄ, Генеральний секретар, Комітет міністрів Ради Європи, Комісар (Уповноважений) Ради Європи з прав людини, ЄСПЛ, Європейська комісія «Демократія через право» (Венеціанська комісія), Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. Частиною структури вважається також Конференція міжнародних неурядових організацій [3, с. 313].

24 червня 2022 року було відкриття Судового року ЄСПЛ, яке відбулося в Будинку прав людини в Страсбурзі. Голова ЄСПЛ Роберт Спано зазначив, що зараз відбувається трансформація європейської історії, момент, коли відносний

мир і безпека, які досі сприймалися як належне на континенті, були зруйновані повномасштабним вторгненням РФ в Україну. Він наголосив, що робота Ради Європи і ЄСПЛ, як механізму судового контролю, сприяла і сприятиме стабільності, безпеці та миру в Європі [4, с. 199]. Також варто зазначити, що з останніх важливих рішень було, що країни Ради Європи готуються підписати угоду про створення міжнародної бази даних про збитки України від війни. На думку експертів, вона стане першим кроком для притягнення Росії до фінансової відповідальності.

Варто відзначити, що все ж міжнародно-правовим нормам в українській правовій системі віддається перевага перед національними. Це обумовлює існування наднаціональної системи захисту прав і свобод людини, однією з підсистем якої є дієвий правозахисний механізм передбачений Європейською Конвенцією про захист прав людини й основних свобод [5, с. 165].

Так, в умовах сьогодення Рада Європи через співпрацю всіляко сприяє зусиллям країни, спрямованим на узгодження своїх законодавства, інституцій та практики з європейськими стандартами у сфері прав людини, верховенства права й демократії і, відтак, підтримує Україну у виконанні своїх зобов'язань як держави-члена Ради Європи. Наразі виконується План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» [6]. У рамках Плану імплементується низка проєктів щодо сприяння дотриманню в Україні прав людини, демократії і верховенства права. План дій передбачає чотирирічну програму співпраці та забезпечує гнучкість, необхідну для реагування на мінливі потреби у поточному нестабільному контексті та середовищі високого ризику. Це динамічний документ, який

оновлюватиметься відповідно до ситуації в країні, щоб адаптувати пріоритети до нових потреб. Стратегії зменшення ризиків і загроз, а також механізми управління будуть оцінені й обговорені з органами державної влади України [7].

Отже, Рада Європи визначається як міжурядова організація, спрямована на сприяння демократії, правової державності та захисту прав людини в Європі. Слід наголосити, що Рада Європи відіграє важливу роль у забезпеченні та розвитку прав людини. Її діяльність спрямована на підтримку демократії, законності, та захисту особистих свобод та прав. Рада Європи є символом співпраці та єднання країн у намаганні забезпечити гідне життя для всіх своїх громадян. Підтвердженням цього є співробітництво з нашою країною в умовах воєнного стану.

Література

1. Харитонов Р.Ф., Гроза А.А. Місце Ради Європи в міжнародній системі захисту прав людини. Права людини в період збройних конфліктів. Одеса, 2022. С. 310-315.
2. Статут Ради Європи від 31.10.1995 р. № 994_001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення 09.10.2023 р.)
3. Мошняга Л. Права людини на рівні європейських стандартів та механізми їх захисту. Актуальні питання вдосконалення судовоекспертної та правоохоронної діяльності. Кропивницький. 2022. С. 112-115.
4. Сіньова Л. Деякі новації законодавства про захист прав людини в умовах війни. Міжнародно-правова оцінка російської воєнної агресії в Україні та захист фундаментальних прав людини. Київ. 2022. С. 199-203.

5. Мар'ян М. Механізм захисту прав і свобод людини в умовах війни в Україні. Актуальні питання права та соціально-економічних відносин. 2023. С. 162-170.
6. План дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова». URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення 09.10.2023 р.)
7. Офіс Ради Європи в Україні. Офіційна веб-сторінка. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/the-coe/about-coe> (дата звернення 09.10.2023 р.)

*Мудрий Сергій Миколайович,
аспірант Міжрегіональної Академії управління персоналом,
суддя господарського суд міста Києва*

ЗАХОДИ СПРЯМОВАНІ НА ВИЯВЛЕННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Заходи спрямовані на виявлення конфлікту інтересів не слід ототожнювати із заходами по його врегулюванню, оскільки, як ми зазначали вище, конфлікт інтересів може знаходитись в латентній фазі та не перейти у фазу самого конфлікту. Саме тому виявлення конфлікту інтересів ставить за мету не допустити гострої фази та унеможливити настання негативних наслідків, що можуть бути результатом реального конфлікту інтересів. Заходи щодо виявлення конфлікту інтересів передбачають два взаємопов'язаних напрямки дій, що перетинаються та мають на меті оцінку зворотного зв'язку між потенційним заявником та уповноваженим суб'єктом господарювання до посадових функцій якого належить

ситуаційний контроль за виникненням можливих конфліктів. Таким чином, заходи щодо виявлення конфлікту інтересів ми розглядаємо в контексті: *свідомого повідомлення про потенційний конфлікт; моніторингові заходи всередині суб'єкта господарювання або зовнішній аудит.*

Свідоме повідомлення про потенційний конфлікт передбачає вільне волевиявлення в наслідок свідомих дій працівника суб'єкта господарювання шляхом надання інформації про підстави виникнення потенційного конфлікту керівництву суб'єкта господарювання або уповноваженому структурному підрозділу (наприклад, комплаєнс департаменту), у разі існування такого на підприємстві. Такі повідомлення можуть передаватися на окремо виділену e-mail або телефоном. Проте, обов'язково має забезпечуватись анонімність та захист отриманої інформації. У деяких випадках факт повідомлення може носити обов'язків характер, що забезпечується наданням регулярної звітності. Така регулярність (місячна або квартальна) не суперечить власній ініціативі робітника звернутися з повідомленням про факти, що потенційно можуть вплинути на виникнення конфліктів інтересів у будь-який час. Проте, відсутність фактів про можливе виникнення конфлікту інтересів у регулярній звітності працівника може бути розцінено як приховування справжніх обставин у разі, якщо конфлікт інтересів переріс із потенційного в реальний. Варто зазначити, що таке інформування знаходить своє відображення у статтях 403-407 Закону Сарбейнза – Окслі (США) (Sarbanes – Oxley Act, SOX), який серйозно посилив вимоги до фінансової звітності компаній і до процесу її підготовки [1]. Чинне законодавство України передбачає інформування про можливий конфлікт інтересів у вигляді декларування, що

може заповнювати працівник. Цей документ носить рекомендаційний характер, проте широко застосовується великими компаніями у випадку призначення на відповідальну посаду, а у деяких випадках при прийнятті на роботу та в інших ситуаціях, коли потенційний конфлікт інтересів вбачається в майбутньому. У деяких випадках повідомлення у вигляді декларування може застосовуватись при прийнятті важливих рішень, наприклад укладання договорів на суму, що перевищує певний відсоток від статутного капіталу, що зазначається у статутних документах суб'єкта господарювання.

Проте, не варто забувати, що обтяження будь-якого працівника певним обсягом звітної документації (обов'язкові звіти, декларації, повідомлення) забезпечується в межах робочого часу, що безпосередньо пов'язується з продуктивністю виконання посадових функцій. На нашу думку, обов'язковість декларування щодо потенційного конфлікту інтересів має бути вимогою для вищого керівного складу суб'єкта господарювання, як то: правління, рада директорів, наглядова рада, ревізійна комісія, директор та головний бухгалтер.

Повідомлення або декларування про обставини щодо виникнення потенційного конфлікту інтересів має базуватися на принципах справедливості, добросовісності та розумності (стаття 3 ЦК України) [2] та стосуватись обставин, що відбулись чи відбуваються в момент наданні інформації.

Зупинимось коротко на векторах, що мають примірний або обов'язків обсяг інформації в контексті повідомлення обставин. Так, претендент на посаду обов'язково має зазначити, що особа, яка ініціює висунення його кандидатом не перебуває з ним у будь-яких стосунках, що можуть прямо

чи опосередковано впливати на прийняття рішень. Важливим елементом, також, слід визначити кількість часу на протязі якого особи могли перебувати у відносинах гіпотетичної залежності. При чому, така залежність має розглядатись в широкому розумінні від законного одруження і фактичних шлюбних відносин чи професійних та трудових зв'язків включаючи дружні відносини або сусідство. Ще одним, на наш погляд, обов'язковим елементом має розглядатись механізм відшкодування завданої шкоди в майновому еквіваленті, що була спричинена в наслідок надання недостовірної інформації або її приховування.

Перелічені елементи мають відігравати важливу роль в діяльності суб'єкта господарювання характерною та головною ознакою якої є отримання прагнення отримання майнових благ, що в сукупності має логічно поєднуватись із зворотною – майновою відповідальністю осіб, що можуть своїми діями впливати на результати такої діяльності. Але така відповідальність має співвідноситись з реальними можливостями та не порівнюватись із обсягом відповідальності суб'єкта господарювання в цілому, адже останнє провокуватиме до серйозних порушень та не буде стримуючим фактором.

Як ми вже зазначали, заходи по врегулюванню конфлікту інтересів мають розглядатись у зв'язку з їх єдністю та системною взаємопов'язаністю. Це стосується, також, відповідальності щодо відшкодування майнової шкоди завданої внаслідок надання недостовірної інформації як внутрішньо-корпоративний нормативно-правовий акт, який частково може відноситись до першої групи – заходи превентивного характеру.

Відшкодування майнової шкоди може бути пов'язано з наслідками порушень щодо інформування про обставини потенційного конфлікту інтересів або в наслідок обставин передбачених договором. Такий підхід співвідноситься з інститутом indemnity, що існує в англійському праві [3].

Дещо видозмінений підхід спостерігається в теоретико-прикладному аспекті господарниками та цивілістами, що досліджують проблеми корпоративного права. Відшкодування майнової шкоди, що завдано суб'єкту господарювання шляхом вчинення недобросовісних дій його управлінцями пропонується забезпечити страхуванням відповідальності таких осіб.

В контексті зазначеного слід проаналізувати позитивні та негативні сторони, що будуть супроводжувати застосування вищезазначених механізмів. З одного боку, вплив на недобросовісну особу, що вчинила дії, спрямовані на виникнення конфлікту інтересів об'єктивно мають перебувати в майновому еквіваленті її відповідальності. З іншого боку, як ми вже зазначали, повна співвідносність майнового еквіваленту не може бути досягнута, перш за все, з огляду етико-маральних підстав. Робітник не є і не може порівнюватись з суб'єктом господарювання у відповідальності в рівній мірі. Адже спроба покласти на робітника відшкодування повного обсягу збитків може призвести до зворотного – колосальних зловживань та не вирішення проблеми по суті. З іншого боку, майнова відповідальність як правовий механізм сприймається більш ефективним у нашому випадку, ніж страхування відповідальності, яке передбачає відшкодування в обсязі страхової суми на відміну від майнової відповідальності, що не обтяжена даною умовою. Також, майнова відповідальність не обмежується умовами її відшкодування на відміну від страхування відповідальності.

Проте, переваги відшкодування майнової шкоди перед відшкодуванням шкоди недобросовісним виконанням функціональних обов'язків може сприйматись як недолік. Внаслідок застосування максималістичного підходу щодо обрахування обсягу збитків до відшкодування. Оскільки, як зазначалося нами раніше, розмір відшкодування збитків може обґрунтовуватись наявністю упущеної вигоди та, відповідно, перевищувати збитки, що недопустимо як з практичних так і з суто етичних міркувань.

Поряд з тим, маємо наголосити на існуванні суперечливих моментів, що знаходяться в основі обрання правового механізму у вигляді відшкодування збитків завданих недобросовісними дії, що призвели до конфлікту інтересів. Інститут відшкодування майнової шкоди передбачає доведення неправомірних дій чи бездіяльності, доказування обрахунків збитків та наявність причинно-наслідкового зв'язку. Механізм страхування відповідальності спрощує процедуру до наявності причинно-наслідкового зв'язку та майновою шкодою обсяг якої узгоджений сторонами страхового договору заздалегідь, що спрощує процедуру доведення розміру шкоди та невілювання ризику її зменшення судовим рішенням.

Вищезазначені механізми можуть застосовуватись суб'єктом господарювання як майновий важіль впливу спрямований на виявлення потенційного конфлікту інтересів шляхом ініціації таких запобіжних заходів.

Моніторингові заходи всередині суб'єкта господарювання покладаються на окремий департамент (відділ) або уповноважену особу щодо контролю за якістю дотримання внутрішньо-корпоративних інструкцій та алгоритмів дій щодо окремо визначених функцій.

Ситуації, що можуть спричинити конфлікт інтересів мають перебувати під постійною увагою моніторингових комісій, служби безпеки, комплаєнс департаменту та інших уповноважених суб'єктів до яких, також, відносяться антикорупційний офіцер. Алгоритми проведення внутрішнього моніторингу мають бути засновані на регулярності надання інформації особам, що проводять моніторинг, а також з забезпеченням постійного доступу та технічних умов збереження достовірної інформації.

Зовнішній аудит передбачає звернення до спеціалізованих аудиторських компаній або служб безпеки, що мають ліцензії на відповідний вид діяльності. Зовнішній аудит може провадитись у вигляді відкритого аудіювання, а також у прихованій формі без повідомлення працівників дії яких можуть підпадати під сумнів як добросовісні.

Результати внутрішнього моніторингу або зовнішнього аудиту заздалегідь мають передбачати їх передачу суб'єкту господарювання та обумовлювати повну конфіденційність розпорядження наданою інформацією. Останнє продиктовано тим, що вимога відшкодування завданих збитків є правом а не обов'язком уповноваженої особи, що об'єктивно розповсюджується і на можливі наслідки завдані конфліктом інтересів.

Література

1. Sarbanes-Oxley Act. U. S. Government information portal. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1883/pdf/COMPS-1883.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Цивільний кодекс України: від 16 січ. 2013 р. № 435-IV (зі змінами) / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>____(дата звернення: 20.10.2023).
3. A Latin Dictionary. Founded on Andrews' edition of Freund's Latin dictionary: revised, enlarged, and in great part rewritten by. Charlton T. Lewis, Ph.D. and. Charles Short, LL.D. Oxford, 1879. URL: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=indemnis> (дата звернення: 21.01.2023).

*Гостюк Василь Іванович,
кандидат юридичних наук, доцент,
директор Європейської асоціації
органів місцевого самоврядування,
м. Київ*

ДО ДИСКУСІЇ ПРО ВИКЛЮЧЕННЯ РОСІЇ З ООН

Сьогодні багато обговорюють чергову популярну тему про можливе виключення РФ із ООН або хоча б позбавлення її прав постійного члена РБ ООН з відповідним правом вето.

Як відомо 1 січня 1942 року 26 держав, включно із Сполученими Штатами, Сполученим Королівством, Китаєм і Союзом Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), підписали загальну програму цілей і принципів, закріплених в Атлантичній хартії, в документі, який став відомим як «Декларація Об'єднаних Націй»[1]. В цьому документі було вперше офіційно використано термін «Об'єднані Нації». Пізніше, в період до 1945 року, до Декларації приєдналася ще 21 держава. До слова, Франція, як майбутній постійний член РБ ООН, приєдналася до цієї Декларації тільки 26 грудня 1944 році. На Конференції в Сан-Франциско, скликаній від імені Великої Британії, СРСР і США, за участю представників 50 країн світу, після досить тривалих обговорень, 25 червня 1945 року затверджений текст Статуту нової міжнародної організації, відомої тепер як Організація Об'єднаних Націй.

Право вето для постійних членів РБ ООН прописано в Статуті організації [2]. Відповідно, будь-які зміни прав постійних членів Ради Безпеки вимагають внесення змін в Статут ООН. А тут ситуація наступна: згідно глави XVIII Статуту, будь-яка зміна може бути здійснена тільки після ратифікації двома третинами членів ООН, включаючи

п'ятьох постійних членів Ради Безпеки (Великобританія, Китай, РФ, США і Франція). Доречи, Статут ООН мінявся всього тричі (у 1963, 1965 і 1971рр.), і у кожному випадку це було пов'язано з простим розширенням складу органів ООН.

Ряд авторів, принципово усвідомлюючи, що «така глибока реформа Статуту ООН справа доволі непроста», наводить вкрай невдалий приклад із заміною Тайваню на Китай у 1971 році [3]. Щодо заміни в РБ ООН Тайваня на Китай і СРСР на Росію, це різні речі. У випадку з Тайванем йшлося про те, хто буде представляти Китай в ООН, тобто, про визнання ООН хто саме є уповноваженим урядом Китаю – уряд на Тайвані, чи уряд у Пекіні. Детальніше про це прекрасно описав Джемс Картер “When the PRC won the “China” seat at the UN”[4].

З розпадом СРСР США хотіли уникнути кошмарного для них сценарію каруселі, тобто, почергового переходу місця СРСР у Радбезі між республіками колишнього СРСР, як його спадкоємцями і доклали всіх зусиль для заміни СРСР на Росію. Судячи з оповідей очевидців [5], це було зроблено шляхом заміни за вказівкою представника США, котрий був на той час головою Радбезу, таблички перед тодішнім представником РФ у РБ ООН з «USSR» на «Russian Federation». У відповідь на пару здивованих поглядів голова запропонував одразу ж перейти до порядку денного і більше це питання ніхто ніколи не піднімав. На цей момент вважається, що питання було вирішено завдяки усталеній практиці держав-членів ООН [6].

Разом з тим, агресія проти України є самостійною підставою для припинення повноважень російської делегації в ООН. Обґрунтуванням такої «заморозки» виступає стаття 2(4) Статуту ООН про заборону на застосування сили або

погрози силою, за виключенням випадків застосування сили (а) на підставі рішення РБ ООН у випадку загрози миру та безпеки (Глава VII Статуту) або в порядку індивідуальної чи колективної самооборони (стаття 51 Статуту – «цей Статут жодною мірою не зачіпає невід’ємного права на особисту чи колективну самооборону») [2]. Проте це не абсолютна заборона, а заборона з вилученнями, котрі в свою чергу також потребують відповідного тлумачення.

При цьому в доктрині міжнародного права особливі дискусії викликає як загальний характер заборони на застосування сили, так і використання державами виключень у статті 51 Статуту. На жаль, сучасна практика демонструє, що використання воєнної сили аж ніяк не стало явищем з минулого. Частота використання воєнної сили державами після 1945 року, зазвичай взагалі без будь-яких правових обґрунтувань, виявилася такою, що відомий американський юрист-міжнародник Т.Франк ще у 1970 році оголосив про смерть статті 2(4) Статуту ООН у своїй статті з красномовним заголовком «Хто вбив статтю 2(4)? або: Зміна норм, що регулюють застосування сили державами» [7]. У 2003 році, за наслідками вторгнення США в Ірак, яке було вкрай незрозуміло пояснено з огляду на міжнародне право, той же Т.Франк в іншій своїй статті заявив, що „article 2(4)“ has died again, and, this time, perhaps for good“ (стаття 2(4) вмерла знову і на цей раз, можливо, до кращого) [8]. Цікавий огляд актуальних дискусій можна знайти в статті Д.Уіппмана «Дев’ять життів статті 2(4)» [9]. Ніяк не обійтися без згадки широко цитуємої думки М.Гленнона, про те, що частота порушень державами статті 2(4) Статуту є такою, що на сьогоднішній день вона втратила статус норми права. «З 1945 по 1989 держави неодноразово застосовували збройну силу в міждержавних суперечках. За одним підрахунком сила застосовувалася 200 разів, а за іншим — 680 разів».

Дослідницька служба Конгресу Бібліотеки Конгресу виявила сорок сім випадків у період з 1945 по 1989 рік, коли лише США «використовували збройні сили за кордоном у підготовчому чи потенційному конфлікті» [10]. Ми пам'ятаємо про кроваві війни після 1991 року на території колишнього СРСР та держав Варшавського договору. Наведу лише один приклад із зниження Югославії - Заключний звіт Прокурору Комітету, створеного для розгляду кампанії бомбардувань НАТО проти Федеративної Республіки Югославії [11].

Довідково, наступного дня після російського вторгнення в Україну, а саме 25 лютого 2022 року, за результатами «обміну думками» з Парламентською Асамблею Комітет Міністрів Ради Європи прийняв рішення про зупинення прав представництва РФ в Раді Європи і запустив процедури позбавлення РФ участі. А вже 16 березня 2022 року прийняли рішення про виключення Російської Федерації з Ради Європи [12]. Так, Рада Європи не ООН, проте без довготривалої підготовки і обговорень, без такої характерної для ЕС бюрократії, зібрались і прийняли.

На тлі динаміки процесів довкола України, рівень дискусій з таких важливих питань як обмеження прав/виключення РФ з ООН вимагає фахового підходу, а практичні кроки з реалізації ініціативи ставатимуть більш професійними, особливо з урахуванням найвищої ціни – життя, яку сьогодні платять наші захисники.

Література

1. Declaration by United Nations. URL: <https://www.ibiblio.org/pha/policy/1942/420101a.html>
2. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
3. Відвоювати ООН. URL: <https://newssky.com.ua/vidvoyuvaty->

oon-chomu-povernennya-rosiyi-v-kordony-1991-roku-ne-tilky-
terytorialne-pytannya/

4. James Carter. "When the PRC won the "China" seat at the UN". URL: <https://thechinaproject.com/2020/10/21/when-the-prc-won-the-china-seat-at-the-un/>
5. Johnson, Larry D. "United Nations Response Options to Russia's Aggression: Opportunities and Rabbit Holes". URL: https://www.justsecurity.org/80395/united-nations-response-options-to-russias-aggression-opportunities-and-rabbit-holes/#_ftn1
6. Joris Van De Riet. "No, Russia cannot be removed from the UN Security Council" URL: <https://www.leidenlawblog.nl/articles/no-russia-cannot-be-removed-from-the-un-security-council>
7. Thomas M. Franck. "Who Killed Article 2(4)? or: Changing Norms Governing the Use of Force by States". URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/who-killed-article-24-or-changing-norms-governing-the-use-of-force-by-states/C1B01152C2AE22EAE7B339F4565CA2F7>
8. Thomas M. Franck. "What Happens Now? The United Nations After Iraq". URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/what-happens-now-the-united-nations-after-iraq/E33A27E40A73D204FF2E0458B2A45004>
9. David Wippman. "The Nine Lives of Article 2(4)" URL: <https://core.ac.uk/works/63223900>
10. Michael J. Glennon. "How International Rules Die". URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=752987
11. Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal>
12. The Russian Federation is excluded from the Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>

Павловська Аліна Володимирівна,
студентка 4 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна

Філіппов Артем Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ ООН

Вивчення діяльності спеціалізованих установ ООН (далі «СУ») призводить до висновку, що їх недостатня ефективність обумовлена декількома факторами. Згубні наслідки холодної війни призвели до ідеологічної та безплідної словесної війни, відсутності координації між ними та взаємодії з ООН. Проблема полягає в процедурі голосування, яка не відповідає сучасним реаліям і суперечить інтересам країн, що вносять найбільший фінансовий внесок у бюджет організації. Глибокі розбіжності між членами організації щодо цілей та методів економічної та соціальної політики. Зниження професійного рівня співробітників, наприклад: Секретаріат. Із закінченням холодної війни ідеологічні конфлікти в системі ООН пішли в минуле. Але на порядку денному є й інші питання, що стосуються функціональності СУ. Причиною напруженості в

системі ООН є триваюча конкуренція за фінансування програм ООН.

Спеціалізовані установи ООН – це система дієвих та швидких механізмів захисту прав світового суспільства і сприяння укріплення взаємозв'язків держав у тій чи іншій сферах. Така система створює умови для забезпечення безпеки населення держави і відновлення невід'ємних прав, що надаються міжнародним і внутрішнім законодавством.[5] Основною відмінністю таких органів від інших міжнародних організацій є їх тісний зв'язок з вищим органом, організацією Об'єднаних Націй, через договори, укладені спеціалізованими установами та економічною та соціальною радою ООН. За допомогою системи аналогічних угод вирішуються питання визнання таких органів, сфери діяльності та співробітництва, пропозиції для включення до порядку денного, взаємне представництво, звіти, рекомендації, документообіг, підтримка ООН, обмін інформацією, технологіями, можливість звернення до Міжнародного суду регулюється право на консультації з конкретних питань, а також можливість звернення в інші відділи організацій, персонал, філії та фінансові установи.[1] Галузь сфери компетенції конкретної установи свідчить про всебічне управління організацією Об'єднаних Націй в області дотримання невід'ємних прав людини, а також про розробку і впровадження нових механізмів і технологій вирішення конфліктів. Незалежно від їх спеціальності, вони працюють у тісній співпраці, а не відокремлюють установи один від одного.[4] Конфлікти виникають не лише між СУ та іншими структурами ООН, а й між СУ та урядами, які найбільше сприяють бюджету. Реальність така, що внесок кожної держави-члена визначається її платоспроможністю. Більшість

країн сплачують внески в розмірі 0,01% від бюджету, тоді як більшість країн сплачують внески із західних країн (5-25%).[3] У той же час витрати бюджету організації визначаються Генеральною Асамблеєю за принципом "одна країна – один голос", і в той же час більшістю членів організації, інтереси яких представляють держави, основне джерело доходів бюджету організації, завжди беруться до уваги, відкидаються положення, які повинні враховувати внесок держави - при цьому країни, що розвиваються в основному вказують на порушення принципу суверенної рівності держав. [6] Однією з найбільш складних проблем функціонування системи ООН є координація дій її установ. Незалежність та конституційна автономія бюджету СУ перешкоджає здійсненню політики співпраці, що призводить до дублювання роботи та розпорошення вже обмежених фінансових ресурсів. Розвинені країни намагаються скоротити зростання бюджетів, в той час як країни, що розвиваються, навпаки, намагаються збільшити ці бюджети.[2] Роль провідного координатора організації Об'єднаних Націй виявилася недостатньо ефективною, і було встановлено, що система спеціалізованих установ несприйнятлива до спроб реформування зверху, забезпечуючи централізоване керівництво та ефективну координацію дій.

Отже, забезпечення необхідної координації діяльності як і раніше залишається невідкладним завданням для Ради Безпеки і системи ООН в цілому. Всебічна оцінка програми на рівні ООН буде дуже корисною з точки зору більш точного визначення пріоритетів кожної організації, чіткого визначення цілей програми, усунення дублювання дій та з'ясування позитивних рис та недоліків, впровадження кращого розподілу праці між спеціалізованими організаціями. А з ключових умов ефективності роботи спеціалізованих установ

і системи ООН в цілому є подолання конфліктів між державами, особливо між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

Література

1. Віднянський С. Участь України в соціальній та гуманітарній діяльності ООН. Україна дипломатична. К., 2005. Вип. VI.
2. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія. Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. 4-те вид. випр. і доп. Л.: Світ, 2001. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2323.html>. (дата звернення 23.10.2023)
3. Гонтар Б. Сучасні виклики міжнародній безпеці і ООН. Пам'ять століть. 2005. № 5.
4. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О. С. Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2007.
5. Спеціалізовані установи ООН. URL: Спеціалізовані установи системи ООН: [Навч. посібник]. В. С. Бруз, В. М. Грабажей, В. О. Єлфімов та ін.; за ред. В. С. Бруза. К.: Либідь, 1995.

*Мельник Катерина Ігорівна,
Студентка 4 курсу, групи 2014,
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна*

*Філіппов Артем Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна*

АНЕКСІЯ ТА ОКУПАЦІЯ РФ ТЕРИТОРІЙ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНИ ТА ДЕПОРТАЦІЯ ДІТЕЙ ЯК ПОРУШЕННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

З метою правильно аналізу особливості анексії РФ територій суверенної України та визначення відмінності анексії від окупації, необхідно передусім розкрити ці поняття. Анексія (в перекладі з латинської *annexio* – приєднання) – це насильницьке приєднання однією державою території іншої. Анексія території може проявлятися як у приєднанні усієї території (наприклад, анексія Російською імперією території Кримського ханства у 1783 році), так і певної частини території відповідної держави (наприклад, анексія Автономної Республіки Крим Російською Федерацією у 2014 році).

Враховуючи норму ст. 2 Статуту ООН варто зазначити, що «всі члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їх

міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями Об'єднаних Націй» [1]. Отже, анексію територій можна вважати одним із грубих порушень норм міжнародного права, а саме порушенням принципу територіальної недоторканності. Анексія суверенної території порушує принципи та норми сучасного міжнародного права, оскільки нормами міжнародного права допускається зміна території виключно у випадку реалізації права націй на самовизначення або у разі укладення договору між державами на засадах рівноправності, добровільності і поваги до інтересів сторін.

За своєю суттю поняття «анексії» та «окупації» дуже схожі, проте відмінність все ж є. Окупація — це тимчасовий міжнародно-правовий режим, який жодним чином не пов'язаний із переходом суверенітету над територією однієї держави до іншої. Саме тому захоплені РФ території України з 24 лютого 2022 року вважаються саме окупованими. Задля того, щоб чітко зрозуміти у чому ж полягає відмінність між анексією та окупацією, варто окремо розібрати їх характерні ознаки [2]. *Анексія*: насильницьке приєднання чужих територій до складу держави-окупанта; держава-агресор привласнює анексовані території у правовому порядку; країна, у якої анексували території, визнає таке приєднання незаконним; у разі повернення територій необхідно змусити державу-агресора відмовитися від правових претензій на них. *Окупація*: відбувається під час збройного конфлікту, військових дій; територія захоплюється шляхом просування військ ворога; обидві сторони визнають території тимчасово окупованими на

час ведення війни; повернення територій не потребує зміни правового статусу.

Військове зіткнення між РФ та Україною є міжнародним збройним конфліктом, який регулюється міжнародними гуманітарними конвенціями (насамперед чотирма Женевськими конвенціями 1949 року та першим додатковим протоколом до неї 1977 року (Протокол I), Гаазькими конвенціями 1907 року, що регулюють засоби та методи ведення війни), а також загальноприйнятими нормами міжнародного гуманітарного права.

Нормою ст. 2 Договору про дружбу та співробітництво між Російською Федерацією й Україною 1997 р. передбачено, що сторони, відповідно до положень Статуту ООН та зобов'язань по Заключному актові Наради з безпеки і співробітництва в Європі, поважають територіальну цілісність одна одної та підтверджують непорушність наявних між ними кордонів [3]. Аналогічні норми містяться в Договорі між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон 2003 р. [4].

Депортація – це переміщення однієї чи більше осіб із території однієї держави на територію іншої держави з перетинанням державного кордону. Насильницьке переміщення передбачає переміщення однієї чи більше осіб у межах території однієї й тієї держави. Тому, якщо ми беремо до уваги переміщення цивільного населення в межах території України в тому числі і на окупованих територіях, то юридично правильно використовувати термін «насильницьке переміщення осіб», якщо ж мається на увазі переміщення відбувається за межі території України – тоді використовуємо термін «депортація».

Норма ст. 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни (1949) забороняють, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави [5]. Нормами Римського статуту Міжнародного кримінального суду (РС МКС) зокрема ст. 8(2)(a)(vii) кваліфікує «депортацію або насильницьке переміщення» як воєнний злочин, а у разі наявності ознак широкомасштабності і систематичності, як злочин проти людяності відповідно до ст. 7(1)(d) [6]. При чому насильницькі заходи під час переміщення не обов'язково означають застосування фізичної сили, це може бути і погроза силою або примушування, викликане, наприклад, страхом перед насиллям, грубим примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою щодо такої особи, або використання обстановки, що характеризується примусом [7].

Отже, підсумовуючи вище сказане варто зазначити, що агресія РФ проти України, яка розпочалась з окупації та незаконної анексії Криму, матиме наслідки для всього міжнародного співтовариства. РФ створила небезпечний прецедент, за якого суперечності можуть вирішуватися не з огляду на справедливість та право, а базуючись на викривлених уявленнях і силі. РФ своїми незаконними діями у вигляді депортації українських дітей на територію РФ постійно порушує норми міжнародного права та законні права дітей, ці міжнародні злочини не мають строків давності. Національним та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнних дій, однак якщо одна зі сторін не виконує зобов'язання, то реалізувати їх досить складно.

Література

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення 23.10.2023)
2. Що таке анексія та її відмінність від окупації: розповідаємо простими словами. Факти. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230927-shho-take-aneksiyi-ta-yiyi-vidminnist-vid-okupacziyi-rozpovidayemo-prostymy-slovamy/> (дата звернення 23.10.2023)
3. Договір про дружбу та співробітництво між Російською Федерацією й Україною 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text (дата звернення 23.10.2023)
4. Договір між Україною і Російською Федерацією про україно-російський державний кордон від 28.01.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157#Text (дата звернення 23.10.2023)
5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 23.10.2023)
6. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 23.10.2023)
7. Чому примусове переміщення українців до росії є порушенням? // Центр Міжнародного Гуманітарного Права і Перехідного Правосуддя. URL: <https://ihlaw.org/prymusove-peremishhennya-ukrayincziv-do-rosiyi/> (дата звернення 23.10.2023)

*Іванко Катерина Дмитрівна,
студентка 2 курсу магістратури,
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна*

*Філіппов Артем Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м.Київ, Україна*

ДІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙНИ РОСІЇ З УКРАЇНОЮ

На сьогоднішній день значення міжнародного гуманітарного права для нашого суспільства є надзвичайно великим. Війна Росії з Україною показує його сильні та слабкі сторони зважаючи на сучасні умови ведення війни. Міжнародне гуманітарне право (МГП) – це сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між державами з приводу захисту прав людини й основних свобод для усіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії як у мирний час, так і в період збройних конфліктів.

Дуже важливим є виявлення реального рівня ефективності МГП під час війни Росії з Україною, аналіз його впливу на дотримання правил ведення війни на території України, засади поводження з полоненими та цивільним населенням відповідно до конвенцій та реальності.

Співвідношення понять «війна» і «міжнародне гуманітарне право» — одна з основних проблем науки міжнародного права. У дослідженні цього співвідношення йдеться про поєднання військових вимог з дотриманням гуманності. Нажаль, збройні конфлікти залишаються реальністю сучасного світу і мають ураховуватися як окремий об'єкт міжнародно-правового регулювання. Міжнародні відносини характеризуються великою різноманітністю, що зумовлює потребу в певних міжнародно-правових нормах, які їх регулюють. Для міжнародного публічного права характерним є його внутрішня цілеспрямованість, наявність загальновизнаних принципів, взаємопов'язаність правових норм, погодженість рішень міжнародних організацій, обґрунтованість рішень міжнародних судових органів, а також інститутів міжнародного права [1].

Право збройних конфліктів має галузеві принципи: гуманність; обмеження засобів і методів ведення війни; захист прав учасників збройних конфліктів і цивільного населення; повага нейтралітет.

Найважливішим правилом четвертої Женевської конвенції, як і всього міжнародного гуманітарного права, є захист цивільних осіб під час війни, зокрема під час окупації. Цим правилом нехтують російські військові, свідомо обстрілюючи цивільну інфраструктуру українських міст і гуманітарні коридори, проводячи масові розстріли на захоплених територіях чи примушуючи українських громадян до служби в російській армії. Російські окупанти свавільно вбивають і катують цивільних, гвалтують жінок і дітей, розстрілюють лікарів, священнослужителів і журналістів. В оточених або захоплених Росією містах немає води, їжі, ліків та електроенергії. Окупанти обстрілюють продуктові бази, школи, лікарні, не пропускають гуманітарних конвоїв, позбавляють цілі регіони зв'язку з рештою світу й доводять їх до гуманітарної катастрофи. Такі дії є свідомим порушенням Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та відповідних вимог звичаєвого міжнародного гуманітарного права [2] [3].

Окрім вище вказаних порушень поводження з полоненими, згвалтування жінок та дітей, мордування голодом та побої – все це свідчить про те що Росії байдуже на правила та закони, на міжнародне гуманітарне право, це країна – терорист і її влада має відповісти за свої вчинки [4].

Щодо механізму реалізації МГП та притягнення країни – терориста до відповідальності, то на разі діє Міжнародний кримінальний суд (МКС) – перший правовий інститут, що діє постійно, в компетенцію якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, воєнні злочини і злочини проти людяності. Заснований на підставі Римського статуту.

Отже, Росія безперечно є відвертим порушником усіх приписів та правил ведення війни відповідно до міжнародного гуманітарного права. Кожного дня, поки триває цей злочин проти миру й безпеки (воєнна агресія РФ), на фронті та в тилу (за допомогою терористичних атак по мирному населенню та об'єктах цивільної інфраструктури України) здійснюється порушення того чи іншого принципу права збройних конфліктів – вчиняються різноманітні воєнні злочини та злочини проти людяності.

Література

1. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. Друге видання / О. Войтенко, М. Єлігулашвілі, О. Козорог, Т. Короткий, В. Потапова, О. Стокоз, Н. Хендель ; за заг. ред. радника президента Товариства Червоного Хреста України з міжнародного гуманітарного права, к.ю.н. Т. Короткого. Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2021.
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 23.10.2023)
3. Наказ Міністерства Оборони України № 164 Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного

гуманітарного права у Збройних Силах України від 23.03.2017. / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення 23.10.2023)

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 03.07.54. / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення 23.10.2023)

Серватюк Людмила Василівна
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України

Бондаренко Степан Юрійович
здобувач III курсу вищої освіти
Навчально-наукового інституту інформаційної
безпеки та стратегічних комунікацій
Національної академії Служби безпеки України

СПІВЗАЛЕЖНІСТЬ КАТЕГОРІЙ «ТЕОРІЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВІЙНИ» ТА «CASUS BELLI» В МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ

«Casus belli» це латинський термін, який перекладається як «привід для війни» [1]. Він передбачає конкретну причину або обґрунтування, що використовується державою або організацією для ініціювання або вступу у війну. У міжнародному публічному праві означає правову або легітимну причину, яку держава може використати для виправдання вступу у війну або застосування військової сили

проти іншої держави. *Casus belli* є важливим поняттям, оскільки воно допомагає розрізняти законне і незаконне застосування сили в міжнародних відносинах.

Застосування сили в міжнародному праві заборонено Статутом Організації Об'єднаних Націй, який є основоположним документом сучасного міжнародного права і містить ключові положення, що стосуються правомірного застосування сили. Стаття 2(4) Статуту ООН говорить, що «всі члени Організації утримуються у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з цілями Організації Об'єднаних Націй». Однак Статут ООН також визначає й два винятки з цієї заборони:

по-перше, принцип самооборони: держава може використовувати військову силу для самооборони, якщо вона є об'єктом збройного нападу. Це закріплено в статті 51 Статуту ООН, яка визнає невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону.

по-друге, відповідно до Глави VII Статуту ООН Ради Безпеки ООН визначає існування будь-якої загрози миру, будь-якого порушення миру чи акту агресії та може санкціонувати застосування заходів, не пов'язаних з використанням збройних сил, а у разі недостатності таких заходів, відповідно до статті 42 Статуту ООН – застосування збройних сил для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки. Дії, вжиті відповідно до Глави VII, є обов'язковими для всіх держав-членів ООН [2].

Casus belli, в контексті самооборони, означає конкретні умови, за яких держава може стверджувати, що вона має право на застосування сили для захисту свого суверенітету і безпеки.

Ці умови, як правило, передбачають демонстрацію того, що збройний напад стався або є неминучим.

Важливо зазначити, що поняття «стан необхідної оборони» тісно пов'язане з принципами необхідності та пропорційності. В рамках самооборони держава повинна застосовувати силу, необхідну для відбиття нападу, і сила, що застосовується, повинна бути пропорційною загрозі. Надмірне або непропорційне застосування сили не може вважатися дійсним *casus belli*.

Таким чином, *casus belli* – це фундаментальна концепція міжнародного публічного права, яка стосується виправдання застосування військової сили у відносинах між державами. Вона відіграє вирішальну роль у визначенні того, коли застосування сили є законним, і в першу чергу пов'язана з самообороною відповідно до Статуту ООН або діями, санкціонованими Радою Безпеки ООН.

Нами пропонується зосередитися більше на міжнародно-правовій регламентації у контексті формального (легального) закріплення концепції *casus belli*, яка стосується виправдання застосування військової сили в міжнародному праві. У першу чергу така концепція закріплена в Статуті ООН, а саме:

стаття 2(4) забороняє погрозу силою або її застосування в міжнародних відносинах, за винятком двох основних ситуацій: самооборони (стаття 51) та дій, санкціонованих Радою Безпеки ООН (глава VII).

стаття 51 визнає невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону в разі збройного нападу. Держави можуть застосовувати силу для самооборони доти, доки Рада Безпеки не застосує інші заходи, які необхідні для підтримання міжнародного миру і безпеки [2].

Крім того, існують принципи міжнародного звичаєвого права, які підкріплюють положення Статуту ООН, зокрема, щодо застосування сили:

1) заборона застосування сили за відсутності самооборони або дозволу Ради Безпеки;

2) принципи необхідності та пропорційності самооборони, які вимагають, щоб будь-яке застосування сили було необхідним для відбиття нападу і пропорційним загрози;

3) вимога вичерпання мирних засобів і дипломатії перед застосуванням військової сили;

4) зобов'язання поважати територіальну цілісність і політичну незалежність інших держав [2].

Таким чином, *casus belli* – це поняття, яке впливає з цих правових принципів і, по суті, є конкретним виправданням, яке держава може використовувати для захисту своїх дій при застосуванні сили в міжнародних відносинах, чи то для самооборони, чи то при діях зі схвалення Ради Безпеки ООН. Важливо відзначити, що ці правові акти і принципи, розглянуті нами, в сукупності формують основу для визначення законності застосування сили в міжнародному праві.

Теорія справедливої війни, також відома як доктрина справедливої війни або принципи справедливої війни, є набором етичних і моральних принципів, які мають на меті забезпечити основу для оцінки моральності збройних конфліктів і воєнних дій в контексті міжнародного публічного права. Теорія має на меті визначити, коли застосування сили є морально виправданим, а коли ні. Вона має витоки як у класичній філософії, так і в різних релігійних та етичних традиціях. Основні принципи та складові теорії справедливої війни включають:

1. *Jus ad Bellum* (право на ведення війни):

а. Справедлива причина: війна повинна мати справедливу і законну причину, таку як самооборона, захист інших або захист основних прав людини;

б. Правильна влада: тільки легітимний орган влади, наприклад, визнана держава, має право оголошувати війну;

с. Правильний намір: основним мотивом вступу у війну має бути відновлення миру і справедливості;

д. Останній засіб: всі мирні засоби вирішення конфлікту повинні бути вичерпані перед тим, як вдаватися до війни;

е. Пропорційність: очікувані вигоди від війни повинні переважати над очікуваною шкодою і витратами.

2. Jus in Bello (правила ведення війни):

а. Дискримінація: сторони, що беруть участь у конфлікті, повинні розрізняти комбатантів і некомбатантів, а застосування сили має бути спрямоване лише проти комбатантів.

б. Пропорційність: сила, що застосовується в бою, має бути пропорційною військовій меті і не повинна бути надмірною.

с. Ніяких заборонених засобів для досягнення мети: засоби ведення війни не повинні включати тактику або зброю, які за своєю суттю є злими або негуманними. Такі методи забезпечені встановленням їх у низці міжнародних договорів: Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення; Гаазькі конвенції; Женевські конвенції; Римський статут Міжнародного кримінального суду тощо.

3. Jus post Bellum (справедливість після війни):

а. Відшкодування та примирення: після завершення конфлікту слід докладати зусиль для відновлення,

примирення та забезпечення правосуддя за будь-які злочини, скоєні під час війни.

б. Відновлення миру: кінцевою метою є відновлення справедливого і тривалого миру [3].

Теорія справедливої війни сама по собі не є правовою основою, але вона вплинула на розвиток міжнародних законів і договорів, таких як Статут ООН, який забороняє застосування сили, за винятком випадків самооборони або з дозволу Ради Безпеки ООН. Принципи справедливої війни слугують більше саме як моральними настановами, які допомагають формувати міжнародне гуманітарне право та поведінку держав у збройних конфліктах.

Важливо зазначити, що застосування теорії справедливої війни може бути суб'єктивним і відкритим для інтерпретації. Різні науковці, етики та експерти з міжнародного права можуть мати різні погляди на те, коли війну можна вважати справедливою. Крім того, дотримання цих принципів часто є предметом дискусій і суперечок, особливо в контексті сучасних конфліктів, таких як асиметрична війна і контртерористичні операції.

Зважаючи на зазначені положення, слід зауважити, що *casus belli* і теорія справедливої війни є спорідненими поняттями в контексті збройних конфліктів і міжнародного права, але вони служать різним цілям і не є синонімами.

Casus belli може охоплювати низку факторів або подій, які вважаються виправданням застосування військової сили. *Casus belli* – це спусковий гачок, обґрунтування або привід для держави вступити у збройний конфлікт. Він може ґрунтуватися на різних підставах, таких як самооборона, захист союзників або усунення відчутної загрози. *Casusbelli* – це практична і часто суб'єктивна концепція, зумовлена

політичними, стратегічними або національними інтересами. Вона може відповідати або взагалі не відповідати принципам теорії справедливої війни [4, с. 60-62].

Теорія справедливої війни, як ми вже обговорювали раніше, є набором етичних і моральних принципів, які забезпечують основу для оцінки моральності і законності участі у збройному конфлікті. Вона встановлює критерії для визначення того, коли застосування військової сили є морально виправданим, а коли ні. Теорія справедливої війни охоплює такі принципи, як справедлива причина, пропорційність, крайній засіб і дискримінація між комбатантами і некомбатантами. Вона має на меті керувати етичним прийняттям рішень в умовах війни та обмежити страждання і руйнування, спричинені збройними конфліктами. Теорія справедливої війни – це нормативна база, що ґрунтується на моралі, етиці та принципах міжнародного права.

Зв'язок між *casus belli* і теорією справедливої війни полягає в тому, що *casus belli* може бути використаний для виправдання війни на основі принципів теорії справедливої війни. Іншими словами, держави або організації, які прагнуть взяти участь у збройному конфлікті, можуть посилатися на *casus belli*, який відповідає принципам теорії справедливої війни, щоб їхні дії виглядали морально виправданими. *Casus belli*, якщо він побудований відповідно до принципів справедливої війни, може забезпечити моральну і правову основу для початку воєнних дій.

Історія міжнародного права має приклади того, що *casus belli* використовувався як правомірний привід і виправдання для початку збройного конфлікту. Мова йдеться про випадки, коли держави, плануючи розв'язання війни, створювали певні

«умовні» прецеденти, які б виправдали їх агресію перед міжнародним співтовариством. Прикладом таких дій є:

Casus belli для початку Першої світової війни послужило вбивство єрцгерцога Фердинанда в 1914 році, яке спровокувало Австро-Угорщину на війну проти Сербії. Що й втягнуло більшу частину Європи в кровопролитну війну;

31 серпня 1939 року солдати «СС» переодягнені в польську військову форму, напали на німецьку радіостанцію, розташовану в місті Гляйвіц, що і стало прецедентом для початку Другої світової війни;

Причиною вторгнення США до Іраку в 2003 році та нанесення превентивного удару по його території стало переконання про володіння Саддамом Хусейном зброєю масового ураження, а також його причетність до міжнародного тероризму, зокрема, зв'язок з рухом «Аль-Каїда» [1].

На сьогодні, Україна, відстоюючи свої національні інтереси щодо цілісності власної території, фактично забезпечує реалізацію конституційного принципу територіальної цілісності держави й основних принципів міжнародного права, спрямованих на захист миру та безпеки на європейському континенті й у світі.

Основними передумовами виникнення протистояння росії й України, яке переросло у збройну агресію росії, є системна криза російської державності, яка трансформується російським політикумом у намагання відновити російську імперію, розширити контроль над частиною світу й утримати за собою світову гегемонію, втрачену з розпадом срср та економічним занепадом [5].

На нашу думку можна виділити декілька основних casus belli за допомогою яких російська федерація виправдовує свої

злочинні діяння, порушення основних принципів міжнародного права та підлив колективної системи міжнародної безпеки перед міжнародним співтовариством:

перспектива вступу України до НАТО, що створило «екзистенціальну загрозу» на кордоні з росією. У 2008 році на саміті НАТО в Бухаресті президент США Джордж Буш вперше спробував домогтися надання Україні та Грузії Плану дій щодо підготовки членства в альянсі;

протидія інтеграційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в ЄС та НАТО роблять саму ідею відродження російської (під виглядом євразійської) неоімперії нездійсненною [6];

невизнання української державності, територіальної цілісності й суверенітету. Україна «цілком і повністю була створена більшовицькою, комуністичною росією», у тому числі за рахунок історичних російських територій. В Україні так і не склалося «стійкої державності», київська влада зробила країну «політичним та економічним протекторатом» Заходу. Незалежна Україна є геополітичною аномалією і становить стратегічну загрозу для росії;

захист російськомовного населення від геноциду, який здійснюють «націоналісти і нацисти», котрі захопили владу в Києві, і котрими керують «зарубіжні агенти». росіяни й українці є одним народом, возз'єднання їх в одній державі має завершитися формуванням потужного надетносу та утворенням «Русского міра» з однією церквою, однією мовою та однією культурою [7].

Отже, наявність *casus belli* не гарантує, що війна є справедливою або що вона відповідає принципам справедливої війни. Застосування цих принципів є предметом інтерпретації і дискусій, і може змінюватися залежно від

конкретних обставин конфлікту і поглядів різних сторін, що беруть у ньому участь. Крім того, реальне застосування casus belli і теорії справедливої війни часто є складним і залежить від політичних міркувань і геополітичних інтересів.

Література

1. Казус Беллі (Casus belli) – що це таке простими словами. URL: <https://termin.in.ua/kazus-belli-casus-belli/> (дата звернення 14.10.2023 р.).
2. Статут Організації об'єднаних націй: Статут ООН від 26.06.1945 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення 14.10.2023 р.).
3. United Nations Charter (fulltext). United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення 14.10.2023 р.).
4. Nathanson, R., & Levy, R. (2012). Natural Gas in the Eastern Mediterranean: Casus belli or chance for regional cooperation. Institute for National Security Studies, Tel-Aviv, Israel, 58-62.
5. Український вектор геополітики росії: Передумови війни. Частина 2. URL: <https://web.archive.org/web/20171107031351/https://ua.112.ua/statji/ukrainskyi-vektor-heopolityky-rosii-peredumovy-viiny-chastyna-2-171814.html> (дата звернення 14.10.2023 р.).
6. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки. URL: http://hromada.hu/2015/nom_129/publicistika/vijna.html (дата звернення 14.10.2023 р.).
7. Звернення президента рф володимира путіна з 2022 року. URL: <https://tass.ru/info/18104573> (дата звернення 14.10.2023 р.).

*Вітко Олександр Юрійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та транспортного
права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, України*

**АСПЕКТИ СТЯГНЕННЯ ШКОДИ З РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ, ЗАВДАНОЇ СУБ'ЄКТАМ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ, ВНАСЛІДОК
ЗБРОЙНОГО ВТОРГНЕННЯ ТА ПОРУШЕННЯ НОРМ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

Внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 року та внаслідок завдання військовими російської федерації ударів по цивільній інфраструктурі в Україні з порушенням норм міжнародного права збройних конфліктів (міжнародного гуманітарного права/законів і звичаїв війни) багатьом особам в Україні завдається величезна матеріальна шкода.

Із самого початку цього повномасштабного вторгнення на вітчизняному рівні та на міжнародному рівні почало обговорюватися питання про стягнення з російської федерації збитків, завданих нічим не виправданою агресивною війною в порушення всіх норм міжнародного права, в тому числі норм *jus cogens*, які не можуть бути порушені за будь-яких умов і щодо застосування яких немає виключень.

Якщо говорити про питання відшкодування шкоди громадянам України внаслідок знищення чи пошкодження

житла від воєнних дій, то в Україні уже є прийняті та затверджені правові і фінансові механізми компенсації такої шкоди.

Так, Україна в рамках програми допомоги від держави для власників житла - пошкодженого або зруйнованого через бойові дії уже зараз надає громадянам компенсації за знижене або пошкоджене житло.

Для реалізації такої державної програми компенсації за знищене чи пошкоджене житло було прийнято Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року № 2923-IX [1] та постанови Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 р. № 600 Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна [2], від 21 квітня 2023 р. № 381 Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги “єВідновлення” [3].

Після компенсації шкоди громадянам України, держава Україна або органи місцевої влади можуть вимагати відшкодувати виплачені ними компенсаційні кошти від російської федерації або відшкодувати ці витрати за рахунок активів російської федерації в Україні та за кордоном.

Проте, якщо вести мову про компенсацію збитків, які завдані внаслідок воєнних дій для суб'єктів господарювання, то Україна наразі самостійно таких компенсацій бізнесу не здійснює і подібної державної програми компенсацій наразі немає.

Крім того, навіть уже станом на другий рік від початку такого повномасштабного вторгнення чіткого дієвого механізму стягнення збитків з російської федерації для суб'єктів господарювання досі не розроблено і навіть більше, досі немає узгодженої думки щодо концепції такого механізму.

Тому постає питання, як діяти суб'єктам господарювання у випадках, коли вони зазнали збитків внаслідок воєнних дій та внаслідок ударів російської федерації по їх активах, торгових приміщеннях, складських приміщеннях тощо.

З цього приводу уже є багато аналітичного матеріалу різних аналітиків, юристів в різних виданнях і ресурсах. Так, Тімур Бондарев зазначає, що наразі немає досконалого механізму для стягнення втрат з рф, нові механізми продовжують формуватися, а це означає, що можливості для ефективної юридичної боротьби з рф обов'язково з'являться; в будь-якому випадку, дуже важливо мати якісну доказову базу щодо відповідних збитків, з тим, щоб при відкритті «вікна можливостей» одразу скористатись ним та без зволікання звернутись до того форуму, який надаватиме найкращі можливості для компенсацій; саме тому, наша основна порада бізнесу наразі полягає в тому, щоб фокусуватись саме на фіксації завданих збитків, зборі якісних доказів та формуванні файлів (зокрема щодо конкретного розміру понесених збитків), які можна буде використати як в Україні, так і в

інших юрисдикціях з дуже високими стандартами доказування [4]. Юлія Маршук та Віталій Грицик зауважують, що 17 травня Саміт Ради Європи виніс Постанову про створення розширеної часткової угоди про реєстр збитків, заподіяної агресією російської федерації проти України; 43 країни та Європейський Союз приєдналися або виявили намір приєднатися до Реєстру, створеного учасниками Саміту глав держав та урядів Ради Європи, який проходив у Рейк'явіку 16-17 травня 2023 року; у даній Постанові зазначено, що робота Реєстру, включаючи його цифрову платформу з усією інформацією про претензії та доказами, які він містить, має стати першим компонентом майбутнього міжнародного механізму компенсації, який буде створено окремим міжнародним інструментом у співпраці з Україною; точну форму майбутнього механізму компенсації ще належить визначити, але вона може включати комісію з розгляду претензій і компенсаційний фонд для розслідування та розгляду претензій та/або виплати компенсації за збитки, спричинені міжнародно-протиправними діями російської федерації в Україні чи проти України; як бачимо, перші кроки до створення міжнародного механізму компенсації жертвам російської агресії вже зроблені; тому бізнесу, який постраждав від військової агресії рф, вже сьогодні треба діяти, щоб в майбутньому мати можливість отримати відшкодування; і сьогодні на національному рівні єдиним варіантом залишається вчинення самостійних дій, таких як подання позову до суду про стягнення матеріальних збитків з рф [5].

Однак, якби не розвивалися дискусії щодо порядків та механізмів стягнення з росії завданих нею збитків від військової агресії суб'єктам господарювання в Україні, на шляху стягнення таких збитків постають певні перешкоди,

серед яких цинічне ігнорування росією норм міжнародного права і практично передбачена наперед відмова добровільно відшкодовувати таку шкоду, а також норми міжнародного права, які визначають імунітет держави, за яким будь-яка суверенна держава не повинна підкорятися рішенням судів, прийнятим в іншій державі щодо суверенної держави.

Тому, варіант прийняття судом України рішення щодо стягнення шкоди з російської федерації виглядає малоефективним з точки зору норм міжнародного права та небажання нинішньої влади росії добровільно відшкодовувати шкоду.

Однак, Верховний Суд в даному контексті виявився досить таки прогресивним та навів низку вагомих обґрунтувань щодо незастосування в даному випадку судового імунітету росії. В постанові Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19, зазначається, що рф, вчинивши неспровокований і масштабний акт збройної агресії проти України, численні акти геноциду проти Українського народу, не має права далі посилатися на власний судовий імунітет, заперечуючи цим юрисдикцію судів України на розгляд і вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої актами агресії фізичній особі – громадянину України; Верховний Суд керувався тим, що країна-агресор діяла не в межах свого суверенного права на самооборону, а навпаки віроломно порушила всі суверенні права України, а тому, безумовно, надалі в такій категорії справ не користується своїм судовим імунітетом [6]. Крім того, в постанові Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справі № 428/11673/19 ведеться мова про те, що суд України має право ігнорувати імунітет рф та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі внаслідок

збройної агресії росії, за позовом, поданим саме до цієї іноземної держави; підтримання імунітету рф є несумісним із міжнародно-правовими зобов'язаннями України у сфері боротьби з тероризмом; судовий імунітет рф не підлягає застосуванню з огляду на порушення росією державного суверенітету України, що не є здійсненням рф своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом [6].

Суддя Верховного Суду доктор юридичних наук Віталій Уркевич Розкриваючи тему «Позови проти рф: їх юрисдикція та суверенний імунітет», вказував, що це питання є важливим і водночас складним: «На сьогодні Україна є драйвером багатьох процесів, у тому числі на міжнародно-правовій арені, зокрема і в питанні судового імунітету. Ми розуміємо, що всі цивільні позови щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії та воєнних злочинів, передбачають єдину мету – відновлення і захист прав людини. Проте часто позови, подані до національних судів, стикаються з певними перешкодами. Одна з таких перешкод – концепція судового імунітету, який є частиною імунітету держави, що застосовується в міжнародному праві і ґрунтується на державному суверенітеті. Держави є рівними в міжнародно-правовому спілкуванні, вони домовилися, що жодна з них не буде мати якихось переваг і юрисдикції щодо притягнення одна одної до відповідальності. Проте ця концепція має свої винятки, передбачені міжнародно-правовими актами (стосуються сфери комерційних, торгових відносин). Нині постає питання щодо винятку із судового імунітету у справах щодо відшкодування збитків жертвам серйозних порушень прав людини, зокрема воєнних злочинів» [7].

Голова Бахмацького районного суду Чернігівської області Павло Пархоменко також висловився, що різні

механізми відшкодування шкоди не завжди можуть бути ефективними на практиці; наприклад, дискусійним є питання відшкодування шкоди, яка була заподіяна порушенням норм міжнародного гуманітарного права та істотним порушенням прав людини, шляхом подання позовів до національних судів, в яких відповідачем вказано державу-агресора, однак він переконаний, що держава, яка грубо порушує міжнародне гуманітарне право та права людини, може виступати відповідачем у національних судах, особливо з урахуванням сучасного розвитку міжнародного права в питанні юрисдикційного імунітету, яке не містить абсолютних вимог щодо його застосування, при цьому його обмеження залежить від особливостей ситуації, а агресія проти України, якраз таки і свідчить на користь обмежувального підходу, поряд з цим зрозуміло, що можуть бути інші проблеми, які пов'язані із виконанням таких рішень і реальними можливостями притягнення винних осіб до відповідальності [8].

Отже, наразі можна сказати, що суттєвими перешкодами на шляху розробки дієвого механізму відшкодування збитків росією, завданих бойовими діями в Україні суб'єктам господарювання є:

- цинічне та свавільне ігнорування російською федерацією норм міжнародного права, що, у свою чергу, не дає змогу цивілізованим способом змусити її виконувати рішення міжнародних судів;

- відсутність на міжнародному рівні єдино прийнятого правового механізму відшкодування шкоди внаслідок воєнних дій, адже щодо кожного конкретного випадку міжнародного воєнного конфлікту це питання вирішувалося своїм особливим шляхом;

- відсутність в країнах, які арештували (заморозили) активи російської федерації конкретних нормативних актів, які б дозволили передавати такі активи Україні для покриття збитків внаслідок воєнних дій;

- відсутність міжнародного-правового договору між державами, в яких арештовано активи російської федерації щодо порядку передання таких активів Україні для відшкодування збитків, завданих російською федерацією від її військової агресії проти України;

- наявність в міжнародному праві принципу імунітету держави, в тому числі судового імунітету, який ґрунтується на суверенітеті держави, і такий імунітет ставить під сумнів можливість прийняття судовими органами окремих держав рішень проти російської федерації щодо стягнення збитків від воєнних дій

- очевидне небажання нинішньої влади росії відшкодовувати таку шкоду в добровільному порядку (у тому числі на підставі рішень судів України чи міжнародних судів або інших іноземних судів;

- відсутність в Україні державної програми компенсації збитків внаслідок воєнних дій суб'єктам господарювання.

Проте, на сьогодні існує переважна думка серед юристів про те, що рано-чи пізно росії доведеться здійснювати відшкодування суб'єктам господарювання та іншим особам шкоди, завданої внаслідок її військової агресії проти України, і рано чи пізно механізм відшкодування такої шкоди буде створено на рівні судової практики, у тому числі практики міжнародних судів та/або на рівні нормативного регулювання, у тому числі міжнародно-правового.

Не виключено також, що в міжнародному праві можуть з'явитися норми звичаєвого права щодо порядку відшкодування шкоди потерпілим особам від війни.

Також Верховним Судом зайнято принципову прогресивну позицію щодо того, що судовий імунітет немає абсолютного характеру у випадку військової агресії російської федерації та завдання шкоди на території України українським особам.

Коли відповідні правові механізми відшкодування шкоди виникнуть, важливим питанням стане доведення фактів отримання збитків на основі доказів та доведення розміру таких збитків.

Тому, наразі також більшість юристів схиляються до думки про те, що суб'єктам господарювання слід уже зараз докладати самостійно зусиль та використовувати всі можливості для збирання доказів, які б підтверджували факт завдання їм збитків суб'єктам господарювання внаслідок воєнної агресії російської федерації, та підтверджували розмір таких збитків.

Література

1. Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року № 2923-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#n147>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2023 р. № 600 Про затвердження Порядку надання компенсації за

знищені об'єкти нерухомого майна URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2023-%D0%BF#n131>.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 381 Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації, з використанням електронної публічної послуги “еВідновлення” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF#Text>.

4. Тімур Бондарєв Втрати бізнесу від війни рф проти України: де і як отримати відшкодування? // Економічна правда URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/24/687375/index.amr>.

5. Юлія Маршук Як бізнесу відшкодувати збитки від військової агресії рф. Поради адвокатів // Юрліга URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/analytics/219763_yak-bznesu-vdshkoduvati-zbitki-vd-vyskovo-agres-rf-poradi-advokatv.

6. Притягнення рф до відповідальності за шкоду, завдану внаслідок війни, має забезпечити повне відшкодування заподіяних збитків і запобігти вчиненню актів агресії в майбутньому – суддя ВС URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1490306/>.

7. Юридична спільнота обговорила питання відшкодування збитків, завданих росією URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1279148/>.

8. Павло Пархоменко Державний імунітет дірявий // Закон і Бізнес URL: <https://zib.com.ua/ua/151329.html>.

*Зайцев Олександр Миколайович,
старший викладач кафедри менеджменту
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»*

*Корольова Вікторія Ігорівна
студентка 1 курсу,
Черкаська філія ПВНЗ
«Європейський університет»*

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Після конфлікту та війни захист інвестицій є особливо важливим для економічного відновлення та стабільності в Україні. Перш за все, інвестиції підтримають відновлення України. Інвестиції потрібні для того, щоб запустити реконструкцію та сильне зростання, яке має досягти 35% ВВП протягом щонайменше п'яти років поспіль. Рішення про великі інвестиції потребують часу та оцінки ризиків.

Економічна ситуація в Україні вказує на необхідність збільшення бюджетних надходжень для сприяння належному розвитку. Після війни Україна потребує збільшення інвестиційних надходжень, але це неможливо без забезпечення належного правового регулювання всіх аспектів інвестиційної діяльності в країні. Війна серйозно вплинула на всіх інвесторів, у тому числі й на американських, оскільки компанії змушені боротися зі зниженням попиту на свою продукцію та відчують брак коштів. Інші проблеми, такі як корупція та податкове адміністрування, залишаються актуальними, хоча й менш нагальними. Попереду ще довгий шлях, особливо якщо вступ до ЄС має відбутися в недалекому майбутньому. Перспектива вступу відкриває нові можливості,

але водночас накладає нові обмеження, такі як "зелена" енергетика, політика у сфері охорони праці та лібералізація торгівлі [1].

Найважливішими аспектами правового захисту інвестицій у післявоєнній Україні стануть:

Гарантії та страхування. Найбільшою проблемою є безпека інвестицій у післявоєнний період. Інвестори можуть звертатися за гарантіями та страхуванням своїх інвестицій в Україні до різних міжнародних та державних установ. Держава повинна гарантувати інвестиціям, незалежно від форми власності, такий самий захист, які іноземним інвестиціям. Інвесторам, у тому числі іноземним, має бути забезпечено рівний режим, виключено застосування дискримінаційних заходів, які можуть перешкоджати управлінню, використанню та ліквідації їхніх інвестицій, а також забезпечено умови та процедури для вивезення інвестиційних активів та результатів інвестицій. Створення страхових програм, що покривають ризики, є дуже важливим, а збільшення експорту може бути розумною стратегією для майбутнього економічного зростання України. Відсутність страхування є не лише перешкодою для розвитку українського бізнесу та інвестицій, але й одним з основних факторів, що стримують прямі іноземні інвестиції. Після війни Україна потребує ефективного правового захисту інвестицій.

Необхідно запровадити правові норми, які гарантують стабільне бізнес-середовище. Це включає законодавчі заходи щодо боротьби з корупцією, відкритості та прозорості процесів, захист у прав та інтересів інвесторів. Україна також повинна регулювати захист інвестицій через внутрішнє законодавство. Закони та підзаконні акти повинні визначати права та обов'язки інвесторів, а також процедури вирішення

спорів. Для вирішення спорів між інвесторами та урядом повинні існувати незалежні арбітражні суди. Це забезпечить швидке та справедливе вирішення спорів без політичного впливу. Інвестори можуть використовувати міжнародні арбітражні суди для вирішення спорів з урядом. Найвідомішою установою в цій сфері є Міжнародний центр Світового банку з врегулювання інвестиційних спорів [3].

Двосторонні угоди про захист інвестицій Україна має угоди про захист інвестицій з низкою країн, які забезпечують правовий захист іноземних інвесторів та їхніх інвестицій в Україні. Ці угоди встановлюють правила та процедури вирішення спорів між інвесторами та державою. Уряд повинен гарантувати виконання положень контрактів та інвестиційних угод. Це означає, що вразі зміни регуляторного середовища уряд повинен вжити заходів для компенсації інвесторам їхніх втрат або укласти нові угоди, якщо це необхідно.

Захист власності: уряди повинні забезпечити ефективні механізми захисту прав власників, у тому числі іноземних інвесторів. Це включає захист прав власності та інтелектуальної власності, а також захист від незаконного захоплення власності. Створення прозорого та відкритого бізнес-середовища. Це означає, що інформація про закони, правила, податки та бізнес-процеси має бути легкодоступною. Це також включає створення спеціальних органів для надання консультацій та допомоги інвесторам.

Впровадження реформ. Українська влада може вжити інших заходів для вдосконалення законодавчої бази та судової системи, поліпшення інвестиційного клімату та забезпечення правового захисту інвесторів. Уряд України може налагодити активний діалог з бізнесом та інвесторами, прислухатися до їхніх проблем та розглянути можливості для покращення інвестиційного клімату [5].

Ці заходи допоможуть створити сприятливі умови для розвитку бізнесу та іноземних інвестицій після закінчення

війни в Україні. Вони мають забезпечити правовий захист та відновити довіру до українського бізнес-середовища. Загальна ситуація з правовим захистом інвестицій у післявоєнній Україні може залежати від низки факторів, включаючи політичну стабільність, рівень корупції, ефективність судової системи та волю уряду до проведення реформ.

Література

1. Клян А., Манойленко К. Механізми захисту прав інвесторів в Україні. GOLAWLawFirm: веб-сайт. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/mehanizmi-zahistu-prav-investoriv-v-ukrayini/> (дата звернення: 22.10.2023).
2. Григоренко Є., Шніцер М. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. Велике дослідження. Forbes: веб-сайт. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya-deloitte-15122022-10501> (дата звернення 22.10.2023).
3. Махненко Д. Як в Україні захищають іноземні інвестиції. Юридична газета: веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-v-ukrayini-zahishchayut-inozemni-investiciyi.html> (дата звернення 22.10.2023).
4. Криволап К. Основа економічного зростання України - сприятливий інвестиційний клімат. Як побудувати його з нуля? Interfax-Україна: веб-сайт. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/919255.html> (дата звернення 22.10.2023).
5. Свириденко Ю. Країна можливостей: чому інвестор прийде в Україну. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/> (дата звернення 22.10.2023).

СЕКЦІЯ 5. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

*Бірук Олена Миколаївна,
здобувач вищої освіти навчальної групи ПМПФ 20-1,
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ ТА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ, ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Російська агресія проти України серйозно впливає на стабільність, безпеку та міжнародний мир. Вчинені злочини проти людства та воєнні злочини порушують основні права людини та призводять до серйозних наслідків для цивільного населення.

В умовах російсько-української війни права людини щодня зазнають нищівних ударів. Національні правоохоронні органи з початку повномасштабного вторгнення зафіксували понад 70 тисяч воєнних злочинів.

Багато українських дослідників та науковців присвятили свою роботу вивченню та аналізу теми злочинів проти людяності та воєнних злочинів в Україні, спричинених

російським вторгненням, зокрема, Гаріна Д., Гельдт С., Онищенко Ю., Васильєв С., Дурлак М., Мартиненко О., та інші.

Розглянемо, для початку, визначення поняття воєнних злочинів – це є серйозні порушення принципів міжнародного гуманітарного права, які встановлюють обмеження щодо способів ведення війни та містяться у Гаазьких конвенціях, Женевських конвенціях та додаткових протоколах, а також у Римському статуті Міжнародного кримінального суду.

Проте воєнний злочин може й бути поодиноким фактом порушення правил та звичаїв війни. До воєнних злочинів належать: умисні вбивства цивільних, військовополонених; позасудові страти; використання цивільного населення в якості "живих щитів"; знищення цивільних об'єктів, невинуватих військовою необхідністю. Також вони пов'язані з травмуваннями та каліцтвами, катуваннями, нелюдським поводженням, незаконним позбавленням волі, зґвалтуваннями, а також незаконними переміщеннями й депортаціями щодо цивільного населення на підконтрольних збройним силам РФ територіях тощо. [1, 931]

Незалежна міжнародна слідча комісія ООН по Україні встановила, що російська влада причетна до вчинення численних воєнних злочинів. Окрім того, у звіті Комісія дійшла висновку, що атаки на українську енергетичну інфраструктуру та катування мають ознаки вчинення російською владою саме злочинів проти людяності.

Злочини проти людяності відзначаються тим, що вони можуть бути спрямовані виключно на цивільне населення. У відмінну від воєнних злочинів, для цих злочинів не має значення контекст збройного конфлікту. Для їх класифікації важливо встановити систематичність та широкомасштабність нападів на цивільне населення. Систематичність означає вчинення

нападів за визначеною схемою, тоді як широкомасштабність вказує на те, що ці напади спрямовані проти щонайменше сотень тисяч осіб і відбуваються на значних територіях держави.

Тобто, я вважаю, що злочини проти людяності – це завжди комплекс дій, які включають елементи планування, владного підпорядкування між організаторами та виконавцями та залучення ресурсів. При цьому держава-агресор сприяє та заохочує вчинення таких нападів. [2, 92]

Масовості шкоди цивільному населенню для встановлення у злочинних діях складу злочину проти людяності недостатньо. Докази мають доводити наявність наміру брати участь у систематичних нападах на цивільне населення. Так, наприклад, попри публічну інформацію про шкоду, завдану цивільному населенню після перших атак по об'єктах енергетичної інфраструктури, збройні сили держави-агресора все одно продовжували завдавати по них удари. Це свідчить про те, що цивільне населення й було об'єктом цілеспрямованого нападу.

Порушення законів та звичаїв війни, тобто воєнні злочини, визначені у ст. 438 КК України, геноцид – у ст. 442 КК України, планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, тобто злочин агресії, – у ст. 437 КК України. Проте відповідальності за злочини проти людяності, як вже відзначалося, до цього часу у національному законодавстві немає. [3]

Хочу звернути увагу, на те, що у 2021 році був ухвалений закон, у якому детально визначаються види воєнних злочинів та злочинів проти людяності відповідно до основних актів міжнародного гуманітарного права та Римського статуту. Проте, він досі знаходиться на підписі в Президента України. Можливо, у разі набрання чинності цим законом, зникне питання потенційної різної кваліфікації діянь російської влади та військових, що були безпосередніми

виконавцями, у разі встановлення достатніх доказів вчинення злочинів проти людяності в Україні.

Національні органи досудового розслідування та суди відіграють ключову роль у загальній системі міжнародного кримінального правосуддя і становлять її першу ланку. Тому, у майже усіх кримінальних провадженнях щодо міжнародних злочинів досудове розслідування та правосуддя здійснюватимуть уповноважені органи України. Натомість міжнародні судові установи – лише щодо вищого керівництва держави-агресора. Обов'язок здійснення досудового розслідування воєнних злочинів закон покладає на Службу безпеки України. Судовий розгляд справ, пов'язаних із зазначеними злочинами, в Україні здійснюється судами загальної юрисдикції за загальними правилами територіальної підсудності. [4, 6]

Найтяжчі міжнародні злочини, вчинені топ посадовцями РФ на території України, окрім злочину агресії, підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду.

Таким чином, якщо розслідуванням буде встановлено достатньо доказів здійснення на території України злочинів проти людяності, керівництво РФ може бути притягнуто до відповідальності Міжнародним кримінальним судом. Водночас безпосередні виконавці таких злочинних дій можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності українськими судами за вчинення воєнних злочинів.

Отже, воєнні злочини це серйозні порушення законів і звичаїв війни, визначені у статті 8 Римського Статуту. Наприклад, навмисні напади на цивільне населення та об'єкти, персонал і транспорт гуманітарної допомоги, вбивство і поранення воюючих осіб, що склали зброю, неналежне використання прапора ворога, умисні напади на релігійні,

культурні, історичні об'єкти, шпиталі, заява про те, що пощади не буде, пограбування міст тощо. [5] Ключовими сутнісними ознаками злочинів проти людяності на сьогодні є: 1) спрямованість проти будь-якого цивільного населення; 2) широкомасштабний або систематичний характер нападу; 3) відсутність необхідного зв'язку з ситуацією збройного конфлікту. Міжнародний кримінальний суд може розглядати питання притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності найвищого керівництва Росії за скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

Література

1. Єршоменко Я.С., Гаріна Д.А., Гельдт С.В., Онищенко Ю.М. Воєнні злочини Росії під час війни з Україною та юридична відповідальність за скоєне. Львів: 2022. 931 с.
2. Злочини проти людяності в Україні. Відмінність від воєнних злочинів та проблематика притягнення до відповідальності. 2023. 92 с.
3. Кримінальний кодекс України від 11.08.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.09.2023).
4. Матеріали науково-теоретичної конференції. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Київ: 2022. 6 с.
5. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

*Кириченко Данило Олександрович,
студент 4 курсу, група ПМПФ-20-2
Державного Податкового Університету,
м.Київ, Україна*

*Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
ННІ Економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету,
м.Київ, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Сучасний світ постійно змінюється, та ці зміни часто супроводжуються новими викликами та загрозами. Однією з найперспективніших галузей досліджень, яка завжди залишається актуальною в будь-який історичний період, є кримінальний процес та проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Сучасне суспільство стикається з надзвичайно складними питаннями, пов'язаними зі здійсненням та контролем за злочинами. Ця тема вимагає глибокого аналізу та розуміння, адже контроль за вчиненням злочинів є необхідною умовою для забезпечення суспільної безпеки та правопорядку.

Здійснення контролю за злочином не обмежується лише реакцією на кримінальне правопорушення, але включає в себе і попередження їх вчинення. Дослідження в цій області дозволяє нам краще розуміти фактори, що сприяють злочинності, та розробляти ефективні стратегії для її обмеження. Окремі аспекти контролю за вчиненням злочину

стають ключовими складовими різних систем, включаючи правоохоронні органи, судову систему та громадянське суспільство.

Контроль за вчиненням злочину є однією з ключових функцій правоохоронних органів у забезпеченні громадської безпеки і здійсненні справедливості в суспільстві. Однак, ця тема вимагає ретельного розгляду, оскільки включає в себе окремі аспекти, які стосуються прав громадян, етичних та законних обмежень, а також стратегій та методів, що використовуються для виявлення та припинення злочинів.

Забезпечення безпеки і захисту громадян – це завдання, яке стоїть перед Кримінально-процесуальним кодексом України. Стаття 271 цього кодексу визначає важливі механізми контролю за вчиненням злочинів, які загрожують життю, здоров'ю і безпеці громадян, а також навколишньому середовищу та господарському розвитку держави. Ця стаття визначає способи контролю за вчиненням злочину, а також обмеження, необхідні для забезпечення громадської безпеки [1].

Контрольована поставка є одним з дієвих інструментів для виявлення і припинення торгівлі забороненими речовинами, такими як наркотики чи зброя. Цей метод дозволяє правоохоронним органам встановлювати контакти з потенційними злочинцями та збирати докази для подальшого розслідування. Проте, важливо розуміти, що цей інструмент має великий потенціал для зловживання та порушення прав громадян.

Контрольована поставка може бути надзвичайно ефективним методом виявлення і припинення серйозних злочинів, таких як торгівля наркотиками або незаконна торгівля зброєю. Цей метод дозволяє правоохоронним

органам підійти до злочинців з боку, що може призвести до їхнього затримання та зібрання доказів.

Однією з головних проблем контрольованої поставки є можливість порушення прав громадян. Процедура має бути підконтрольною, прозорою і справедливою, і повинна враховувати конституційні та права людини. Важливо забезпечити, щоб особи, які піддаються контрольованій поставці, не були надто обмежені в своїх правах і не ставали жертвами неправомірних дій з боку правоохоронців. Для подолання проблеми можливого зловживання контрольованою поставкою, необхідно зміцнити нагляд і контроль за використанням цього методу. Аудити, звіти та судові перевірки повинні бути наявними для перевірки легітимності та ефективності цього інструменту [2, с.82].

Спеціальний слідчий експеримент (далі - ССЕ) є важливим інструментом в контролі за вчиненням злочину, який може використовуватися для збору доказів та розкриття злочину. Проте, його використання повинно супроводжуватися високими стандартами забезпечення прав та свобод підозрюваних осіб.

Важливо зазначити, що ССЕ має бути обґрунтованим наявністю підстав для його проведення. Цей метод використовується для отримання доказів і збору інформації, які є необхідними для розкриття злочину або встановлення вини підозрюваних осіб. Обґрунтування має бути документованим і підкріпленим об'єктивними фактами.

Всі етапи ССЕ повинні бути документовані і збережені для подальшого використання в судовому процесі. Після завершення ССЕ слід провести аудит, щоб переконатися у відповідності проведених дій нормам та стандартам.

Загалом, ССЕ є важливим інструментом для розкриття злочинів та збору доказів, але його використання повинно ґрунтуватися на прозорих та справедливих процедурах, а також забезпечувати захист прав та свобод підозрюваних осіб. Тільки в такий спосіб можна зберегти довіру до правоохоронних органів і забезпечити справедливий судовий процес.

Однією з серйозних проблем, пов'язаних з контролем за вчиненням злочину, є можливість провокації та обмеження прав громадян. Згідно статті 271, провокація та будь-яке обмеження конституційних прав осіб є недопустимими. Дотримання цього принципу є критичним для збереження довіри до правоохоронних органів та забезпечення справедливого судового процесу. Для подолання цієї проблеми, важливо забезпечити, щоб контроль за вчиненням злочину здійснювався на підставі чітких та справедливих процедур, які виключали б будь-яку форму провокації чи обмеження прав громадян [3, с.243].

Отже, контроль за вчиненням злочину, як описано в статті 271 КПК України, є важливим інструментом для забезпечення громадської безпеки та захисту прав громадян. Однак, для ефективного використання цих інструментів необхідно дотримуватися принципів законності, справедливості та захисту прав людини. Тільки в такий спосіб можна забезпечити довіру до правоохоронних органів та забезпечити справедливий судовий процес. Захист громадян і боротьба зі злочинністю мають йти рука об руку, і тільки відповідальний та прозорий підхід може гарантувати успішне виконання цих завдань.

Наявна стаття 271 КПК України надає законодавчий фундамент для контролю за вчиненням злочину і захисту прав

громадян, але важливо постійно вдосконалювати та розширювати ці механізми відповідно до змін у суспільстві та нових викликів у сфері правопорядку.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Тагієв С.Р., Пузирьов М.С., Івашко С.В. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах війни: окремі теоретичні та практичні аспекти (частина I). Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. С. 78–84.
3. Ігнатюк О. В. Класифікація негласних слідчих (розшукових) дій як інструментів доказування у кримінальному провадженні. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 1(16) том 3, 2017. С. 243-250.

Мельниченко Марія Сергіївна
студентка 4 курсу, групи ПМПФ-20-4
Навчально-наукового інституту економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПІДОЗРЮВАНОГО/ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України [3] система оперативно-розшукових заходів отримала свіжий погляд та поповнилася новими слідчими заходами. Проте сьогодні існує певний ризик змішування кримінально-процесуальної діяльності та оперативно-розшукової роботи, яка передбачає як захист прав і свобод людини, так і належну оцінку доказів.

Аналізуючи норми чинного законодавства може здатися, що захист прав підозрюваних/обвинувачених забезпечений на достатньо високому рівні. Проте на практиці часто може йти мова про неперсоніфіковану підозру, тобто наявність певних даних, які стосуються не причетності конкретної особи, а лише факту вчинення кримінального правопорушення. Звичайно, недостатньо знати навіть про

факт вчинення кримінального правопорушення, щоб підозрювати певне коло осіб у його вчиненні, адже більшість з таких осіб не набувають статусу підозрюваного/обвинуваченого. На практиці не можливо забезпечити адекватні процесуальні гарантії сотням, а то й тисячам громадян, які можуть бути підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення [1, с. 293].

Особа може не знати суті підозри, звертатися за допомогою до захисника та послуг перекладача чи користуватися іншими правами, але водночас не знати про правові підстави свого статусу. Тобто або людина нічого не знає про досудове розслідування, або вона все знає.

Основні права і свободи людини та громадянина закріплені Конституцією України, зокрема, невід'ємне право на життя, повагу до людської гідності, свободу та особисту недоторканність і недоторканність житла, таємницю приватного спілкування, свободу пересування і вільний вибір місця проживання тощо. Водночас інтереси суспільства, окремих громадян і організацій, держави зумовлюють необхідність визнання можливості тимчасового обмеження окремих конституційних прав особи.

Законність таких обмежень забезпечується ухваленням відповідних судових рішень і лише у випадках, передбачених законом, з метою запобігання кримінального правопорушення або з'ясування під час кримінального провадження фактичних обставин, що мають значення для його правильного вирішення, в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Таке обмеження передбачає, що вплив на них здійснюється відповідним суб'єктом за наявності підстав та з дотриманням умов, прямо передбачених відповідними нормами права. Для публічних правовідносин,

що виникають у зв'язку із здійсненням кримінального судочинства, таким законом є Кримінальний процесуальний кодекс України та його норми. Частина цих норм стосується умов і порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. У багатьох випадках проведення негласних слідчих розшукових дій так чи інакше зачіпає інтереси осіб і дозволяє тимчасово обмежити їх конституційні права [2, с. 158].

Незалежно від процесуального статусу, набутого у кримінальному провадженні, всім особам, конституційні права яких тимчасово обмежено під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваному/обвинуваченому та його захиснику, участь яких у цьому кримінальному провадженні офіційно підтверджено, мають бути повідомлені в написання такого обмеження прокурором або за його дорученням слідчим, який здійснює досудове розслідування.

Також законодавцем встановлено пряму заборону втручання у приватне спілкування захисника з підозрюваним/обвинуваченим, засудженим, виправданим, незалежно від приводів та мотивів такого втручання з боку будь-кого. Проте варто враховувати те, що мова тут йде саме про захисника як офіційну процесуальну особу, а не про будь-якого адвоката як представника певної правничої професії. Так само і спілкування із священнослужителем розцінюється як його спілкування із парафіянином певної церкви чи церковної конфесії, до якої належить особа і з приводу задоволення релігійних, а не світських чи інших потреб.

Ст. 259 КПК України передбачає вимоги щодо збереження інформації, отриманої в результаті втручання у приватне спілкування. Згідно з вимогами цієї статті, якщо

прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому, який здійснює досудове розслідування, забезпечити таке збереження [3].

Отже, правовий статус підозрюваного/обвинуваченого значно відрізняється від правового статусу інших учасників кримінального провадження. Права підозрюваного/обвинуваченого будуть належним чином забезпечуватися а обов'язки будуть виконуватися у випадку розумної достатності проведення негласних слідчих розшукових дій та самодостатності процедурних стримувань та протиаг явно недостатньо інституту негласних слідчих (розшукових) дій, що передбачаються новим КПК України, який підлягає вдосконаленню з урахуванням принципу верховенства права та прецедентної практики Європейського Суду з прав людини.

Література

1. Колесник В.А. Гарантії дотримання прав особи при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2021. № 63. С. 293-297.
2. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. Ч. 1. Ст. 492 .
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 17.10.2023).

*Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету*

*Микитенко Вікторія Станіславівна,
здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового інституту економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія РФ проти України характеризувалася введенням воєнного стану, що обумовило ведення досудового розслідування в особливих умовах.

Низка негативних чинників вплинули на стан українського законодавства, що у свою чергу стало причиною внесення змін, цих змін зазнав і Кримінально процесуальний кодекс України.

На мою думку, ефективна організація будь-якого заходу перебуває у тісному взаємозв'язку із ґрунтовним оволодінням його правовим регулюванням.

З прийняттям Закону України від 14 квітня 2022 року № 2201-ІХ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [1], була закріплена назва розділу

«Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану».

Зміст положень цього розділу дозволяє стверджувати, що в системі кримінально-процесуального права виокремилася відносно самостійна група норм, що регулює досудове розслідування в умовах воєнного стану.

З початком збройної агресії рф і виникнення необхідності законодавчого регулювання та усунення недоліків було прийнято ряд ЗУ:

- Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану [1].
- Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» що до додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» [2].
- Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам [3].
- Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стан [4].

Ці підзаконні акти були покликані, щоб вирішити ряд питань:

- визначити рівень прокурора, який вправі здійснювати повноваження слідчого суді в умовах воєнного стану (наділивши такими повноваженнями керівника органу прокуратури);

- унормувати початок досудового розслідування та фіксації руху кримінального провадження у разі відсутності до ЄРДР;
- визначити процесуальні документи, якими оформлюється рішення що до проведення НСРД;
- уточнити терміни, які використовуються для визначення об'єктів НСРД («електронні комунікаційні мережі», «радіообладнання (радіоелектронний засіб)»).

На мою думку, пункт 2 ч. 1 ст. 615 КПК істотно розширює повноваження прокурора, а саме шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань щодо негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій [5].

Внаслідок такого рішення, права всіх учасників кримінального процесу можуть бути порушені прокурором, але так, як Конституція України, а саме ст.55 гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, то ч. 4 ст.615 КПК України гарантує оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора.

Також однією із вагомих змін було те, що за загальним правилом всі процесуальні дії фіксуються у відповідних процесуальних документах та технічними засобами, однак у випадку неможливості проведення такої фіксації у період воєнного часу вона не здійснюється, це регламентує п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України [5].

Отже, нормативно-правове регулювання в умовах особливого режиму досудового розслідування є дуже важливим з погляду забезпечення ефективності і справедливості проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану. На мою думку, зазначені вище

нововведення є позитивними, адже прийняття таких змін сприяли продуктивній діяльності правоохоронних органів, що в свою чергу дозволило ефективно здійснювати проведення негласних слідчих (розшукових) дій навіть в умовах воєнного стану.

Література

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14 квітн. 2022 р. № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text> (дата звернення 18.10.2023).
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» що до додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану: Закон України від 3 бер. 2022 р. № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text> (дата звернення 18.10.2023).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та про-тидії кібератакам: Закон України від 15 бер. 2022 р. № 2137-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення 18.10.2023).
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27 липн. 2022 р. №2462-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text> (дата звернення 18.10.2023).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 18.10.2023).

*Ревера Анастасія Олександрівна,
здобувач вищої освіти першого бакалаврського рівня
Навчально-наукового інституту економічної безпеки та
митної справи
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту економічної безпеки та
митної справи
Державного податкового університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДСТАВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО-НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА, ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

У наш час більшість злочинів вчиняється таємно, злочинці ретельно приховують свою діяльність, тому зростає кількість латентних злочинів. Вийти на слід осіб, причетних до вчинення злочинів та довести їх вину правоохоронним органам не завжди вдається шляхом проведення гласних слідчих дій. Тому на практиці вони все частіше почали використовувати матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, обстеження публічно-недоступних місць, житла

чи іншого володіння особи. Така негласна слідча дія, як обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи допомагає встановити осіб, причетних до злочину та понести покарання відповідним особам.

Стаття 57 Конституція України гарантує кожному право знати свої права й обов'язки, які не можуть бути обмежені [1]. Але зазначена негласна слідча (розшукова) дія обмежує конституційні права громадян, тому для її виконання необхідно дотримуватись ряду вимог та мати спеціальні знання кримінального процесуального права і практики для його застосування [3, с.34].

Важливе значення для розробки особливостей тактики обстеження публічно-недоступних місць, житла та іншого володіння особи у кримінальному провадженні внесли такі науковці, як А. Алексєєв, Ю. Аленін, О. Бондаренко, С. Головатий, Д. Керимов, С. Комаров, О. Міцкевича, Л. Мурашко, М. Погородецький та М. Шумило.

Тому, на нашу думку, окремої уваги потребує дослідження положень статті 267 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) [2], яка регламентує процесуальний порядок обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, адже під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії обмежується гарантоване Конституцією України право на недоторканність житла чи іншого володіння особи.

Положення статті 267 КПК України встановлює вичерпний перелік підстав, для проведення такого обстеження у кримінальному провадженні [2]. Відповідно, слідчий має право здійснювати огляд публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи шляхом негласного (прихованого) проникнення — під псевдонімом або із застосуванням

технічних засобів, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою:

1) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;

2) виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;

3) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;

4) виявлення осіб, які розшукуються;

5) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

В процесі обстеження проводиться огляд приміщень, будинків, ділянок місцевості та об'єктів, розташованих на них. Обстеження як огляд полягає у візуальному, слуховому і запаховому вивченні обстановки у відповідному об'єкті з метою виявлення, вилучення і дослідження предметів, які мають причинний зв'язок з обставинами вчинення злочинів, підозрюваними тощо [3, с.39-40].

Таким чином, обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – це негласна слідча (розшукова) дія, проводити яку має право слідчий або за його дорученням працівник оперативного підрозділу, суть якої полягає в огляді визначених об'єктів, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою збирання (виявлення і фіксації) інформації, значимої для забезпечення кримінального

Отже, обстеження публічно-недоступних місць, житла чи іншого володіння особи є негласною слідчою (розшуковою) дією, яку вправі проводити слідчі або за їх

дорученням працівники підрозділу, суть якої полягає в тому, що на підставі ухвали слідчого судді проводиться огляд визначених об'єктів, у тому числі із застосуванням технічних засобів, негласне проникнення тощо, з метою збору (виявлення та фіксації) відомостей, важливих для забезпечення кримінального судочинства, безпеки суспільства і держави.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи має лише винятковий характер, оскільки обмежує конституційні права громадян. Такий захід здійснюється винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, якщо відомості про злочин та особу, неможливо отримати в інший спосіб.

Отримані внаслідок провадження негласних слідчих (розшукових) дій відомості можуть стати доказами у кримінальному провадженні винятково за рішенням суду на стадії судового розгляду, після попередньої їх перевірки та оцінки прокурором.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-12> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Негласні слідчі (розшукові) дії: курс лекцій / Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, В. В. Поливода [та ін.]; за заг. ред. Д. Й. Никифорчука. К.: Національна академія внутрішніх справ. 2012. 124 с.

*Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань,
Державний податковий університет*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблеми інформаційної безпеки в сучасних умовах є надзвичайно актуальними і вимагають поглибленого вивчення. Характерною ознакою сучасного етапу науково-технічного прогресу є стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх використання як у повсякденному житті, так і в управлінні державою. Інформація та інформаційні технології все більше визначають розвиток суспільства і слугують новими джерелами національної могутності[1, с. 97].

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування інформаційної безпеки, виявлення основних чинників та загроз в інформаційній безпеці держави.

Результати та обговорення. Теоретичні дослідження питань інформаційної безпеки розглядалися у роботах: Д.С. Азарова, В.А. Авраменко, К.І. Белякова, П.С. Берзіна, В. Л. Бурячка, В. Д. Гавловського, В. І. Голубєва, О. М. Горбатюка, В. П. Ємельянов, Р.А. Калюжного, А. А. Князєва, Б. А. Кормича, О. І. Крюкова, М. Б. Левицької, В. М. Лопатіна, Ю. Є. Максименко, Г.М. Новицького, В. М. Плугатири, А. М. Ришелюка, О. А. Сороківської, В. І. Шакуна, Я. Р. Якубовського та інших.

Варто зауважити, що у науковій літературі існують різні підходи до визначення сутності поняття інформаційна безпека. Розглянемо погляди вчених щодо цього поняття. Зокрема, О. М. Горбатюк вважає, що «інформаційна безпека - стан захищеності потреб в інформації особистості, суспільстві і держави, за якого забезпечується їх існування і прогресивний

розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз»[2, с. 47].

Р. А. Калюжний вважає, що «інформаційна безпека держави- це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для держави безпечних умов існування; суспільних правовідносин, пов'язаних із створенням, розповсюдженням, зберіганням та використанням інформації [3, с. 237].

У. Ільницька вважає, що «інформаційна безпека є інтегрованою складовою національної безпеки і її розглядають як пріоритетну функцію держави»[4, с. 28]. Тобто приходимо до висновку, що єдиної думки щодо даної дефініції немає.

У найзагальнішому випадку інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави. Під інформаційним середовищем розуміють сферу діяльності суб'єктів, пов'язану зі створенням, перетворенням і споживанням інформації. Інформаційне середовище умовно поділяється на три основні предметні частини: створення і розповсюдження вихідної та похідної інформації; формування інформаційних ресурсів, підготовки інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг; споживання інформації та дві забезпечувальні предметні частини: створення і застосування інформаційних систем, інформаційних технологій і засобів їхнього забезпечення, а також засобів і механізмів інформаційної безпеки[1, с. 97].

Варто також відзначити, що інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан і перспективи розвитку якого мають безпосередній вплив зовнішні та внутрішні чинники, найважливішими з яких є: 1) політична обстановка у світі; 2) наявність потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз; 3) стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни; 4) внутрішньополітична обстановка у державі. Водночас, інформаційна безпека є складною, динамічною, цілісною

соціальною системою, компонентами якої є підсистеми безпеки особистості, держави і суспільства. Саме взаємозалежна, системна інформаційна єдність останніх складає якісну визначеність, покликану здійснити захист життєвоважливих інтересів людини, суспільства і держави, забезпечити їх конкурентоздатний, прогресивний розвиток[5, с. 154-157].

Висновок. Таким чином, враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що захист інформації повинен здійснюватися комплексно і постійно, за допомогою методів, способів системи захисту, це не можна зробити лише одноразовим актом. При цьому, створення безпечної системи інформаційної безпеки є дуже громіздкою роботою, яка вимагає величезних зусиль, способів, методів та засобів.

Література

1. В. В. Лук'янова, А.Ю, Лаутар. Інформаційна безпека в умовах розвитку інформаційної системи. Вісник Хмельницького національного університету. 2013. № 2. Т. 3. С. 97-101.
2. Горбатюк О. М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть. Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. 1999. Вип. 14. Міжнародні відносини. С. 46-48.
3. Калюжний Р.А. Інформаційне право України: концептуальні основи формування. Науковий вісник Дніпропетровського інституту МВС України. № 3(6). 2001. С. 234-244.
4. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізм протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. Humanitarian vision. 2016. Vol.Num 1. С. 27-32.
5. Золотар О.О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія. Київ. ТОВ «Видавничий дім «АртЕк». 2018. 446 с.

Токар Інна Ігорівна
студентка групи ПМПФ-20-1
*Навчально-наукового інституту економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету, місто Ірпінь*

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна
*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державного податкового університету, місто Ірпінь*

АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану на території України створило особливі умови для діяльності органів державної влади, правоохоронних органів та більшості державних і суспільних інституцій. Це призвело до нагальної потреби у вдосконаленні існуючих положень КПК, які стосуються кримінального провадження, досудового розслідування, судового розгляду.

Згідно з ч. 1 ст. 246 КПК під негласними слідчими (розшуковими) діями слід розуміти таємні або конфіденційні дії слідчих чи правоохоронних органів при розслідуванні кримінальних справ, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [1].

Загальні аспекти проведення НСРД: – проводяться тільки, якщо вчинено тяжкий чи особливо тяжкий злочин; – фіксація процесу та результатів проведення НСРД відповідає загальним правилам фіксації кримінального провадження; –

метою проведення є збирання доказів чи перевірка вже отриманих; – рішення про проведення НСРД приймають слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування; – особам щодо яких здійснюються такі дії не повідомляється про факт їх проведення; – проводяться лише тоді, коли відомості про злочин чи особу неможливо отримати в інший спосіб [1].

У зв'язку із військовою агресією рф проти України у 2014 р. був прийнятий ЗУ «Про внесення змін до КПК України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» № 1631-VII від 12.08.2014 р. [2].

А у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф на територію України було прийнято ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» № 2201-IX від 14.04.2022 р., в якому один із розділів КПК доповнено новими положеннями та змінено його назву на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [3].

Необхідно зазначити конкретні зміни щодо проведення НСРД під час воєнного стану:

По-перше, повноваження прокурора значно розширились шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань щодо НСРД, зокрема про надання дозволу на проведення таких дій. Варто зазначити, що такі повноваження може здійснювати не будь-який прокурор, а лише керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або слідчого [3].

По-друге, як правило, усі процесуальні дії фіксуються у відповідних процесуальних документах і технічними засобами, але у разі неможливості фіксації, під час воєнного стану вона не проводиться [3].

Ці зміни також суттєво вплинули на здійснення своїх повноважень органами досудового слідства, які відповідно до ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» не можуть припинити їх здійснення на період дії воєнного стану [4].

На мою думку, ці нововведення є позитивними, адже прийняття вищезазначених змін допомагає наблизити кримінальне процесуальне законодавство до сучасних воєнних реалій та забезпечує можливість проведення досудового розслідування, у тому числі і проведення НСРД.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n5092>
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : Закон України від 12.08.2014 р. № 1631-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#Text>
3. Про внесення змін до кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 р. № 2201-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Деревенко Назарій Любомирович
Студент групи ПМПФ 20-2
Навчально-науковий
інститут економічної безпеки та митної справи
Державного
податкового університету

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент каф. кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ЗАКОНИ ТА ЗВИЧАЇ ВІЙНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Війна як засіб вирішення міждержавних протиріч та задоволення апетитів окремих держав і націй є об'єктивним явищем, боротьба з яким по суті є боротьбою проти людської природи.

Проте на мою думку війна часто призводить до трагічних та незворотніх наслідків, і рішення проблем через мирні методи завжди є бажаним. Дипломатія та співпраця зазвичай приводять до кращих результатів. У своєму трактаті «Про війну» військовий теоретик писав, що війна є не лише політичним актом, а й справжнім знаряддям політики, продовженням політичних відносин, що здійснюються іншими засобами. Формування права збройних конфліктів почалося з утворенням стародавніх держав. Звичайно, перші війни були позбавлені будь-якої регламентації. Війна в

стародавньому світі оголошувалася не тільки проти ворожої держави та її армії - ворогами вважалося і все населення, яке проживало або проживає на території супротивника. Їх доля повністю залежала від волі переможця: захоплених мешканців страчували або перетворювали на рабів. Однак, зрозумівши, що принцип «переможця не судять» працює в обидва боки, держави почали виконувати певні спроби певним чином оформити процес ведення війни. Так виникли перші звичаї та закони війни [1].

У міжнародному співтоваристві, враховуючи кількість війн, які відбулися за останні десятиліття, прийнято численні міжнародні документи, що регламентують ведення збройних конфліктів та забороняють застосування тих чи інших методів. Таким чином, певні закони та звичаї війни набули нормативного характеру. Ряд таких документів підписано та ратифіковано Україною. Водночас, Кримінальний кодекс України 2001 року встановлює норми, які передбачають відповідальність за порушення звичаїв та законів війни. До таких норм належать стаття 434 Кримінального кодексу України («Неналежне поводження з військовополоненими») та стаття 438 Кримінального кодексу («Порушення законів та звичаїв війни»). Сьогодні, у зв'язку зі складною військово-політичною та соціальною ситуацією у світі загалом та на сході і півдні України зокрема, виникає потреба у поглиблених дослідженнях звичаїв і законів війни та їх правового регулювання.

Правила ведення збройних конфліктів мають довгу історію. Відомо, що стародавні греки одними з перших в Європі визнали певні обмеження як «закони війни», які застосовувалися в міжусобних війнах греків (наприклад, під час Пелопоннеської війни між Афінами та Спартою). В Європі

звичаї війни формувалися протягом багатьох століть, але історичний розвиток змусив їх сформулювати не тільки у звичаєвому праві, а й у писаному.

Вперше заборонені засоби і методи ведення війни були перераховані в Гаазьких конвенціях 1899 року і в Правилах, що стосуються законів і звичаїв сухопутної війни, які були додатком до Гаазької конвенції 1907 року.

Серед заборонених засобів ведення війни в цих документах є і засоби, що забороняються: 1) застосування отруйної зброї або іншої зброї, здатної заподіяти зайві страждання; 2) невинуватене руйнування міст і сіл або їх пограбування, якщо тільки ці дії не викликані воєнною необхідністю; 3) напад або бомбардування будь-яким способом незахищених міст, сіл, жител або будівель; 4) розграбування приватної і державної власності; 5) державна зрада; 6) наказ не залишати в живих; 7) вбивство або поранення ворога, який склав зброю або, не маючи інших засобів захисту, беззастережно здався; 8) незаконне використання парламентського або державного прапора, військових знаків розрізнення та уніформи ворога [2].

Історія кодифікації законів і звичаїв війни починається з Брюссельської міжнародної конференції 1874 року, основною метою якої було вироблення угод, спрямованих на зменшення страждань населення під час збройних конфліктів держав. За результатами засідання було ухвалено проект Декларації, який містить важливі положення щодо захисту цивільного населення та цивільних об'єктів, поваги до релігійних переконань, честі, життя та майна цивільних осіб, захисту культурних та історичних цінностей тощо. Втім, він мав рекомендаційний характер. Окремі положення

Брюссельських підсумків стали основою для Гаазьких конвенцій 1899 та 1907 років.

Слід погодитися з О. О. Вовк, яка вважає, що в основі всіх наведених вище та ідентичних сучасних визначень терміну "закони і звичаї війни" лежить текст Четвертої міжнародної конвенції про закони і звичаї сухопутної війни, прийнятої в Гаазі 18 жовтня 1899 року, при прийнятті якого держави, визнаючи, що, шукаючи заходів для збереження миру і запобігання воєнних дій між народами, повинні в той же час мати на увазі випадок, коли необхідно буде вдаватися до зброї внаслідок подій, які при всіх зусиллях неможливо буде запобігти; бажаючи в цьому крайньому випадку послужити справі гуманізму відповідно до вимог цивілізації, що постійно розвивається, вважали, що з цією метою загальні закони і звичаї війни повинні бути переглянуті як з метою їх більш точного визначення, так і з метою введення певних обмежень, які б, наскільки це можливо, пом'якшували їх суворість [3].

Згодом комплекс конвенцій з міжнародного гуманітарного права, які в історіографії називають «Гаазьким правом» та «Женевським правом», уточнили та стандартизували визначення поняття «закони та звичаї», але іноді без використання цього терміну [4].

Водночас, у чинних документах міжнародного права відсутнє чітке визначення законів та звичаїв війни. Звертаючись до юридичної літератури, можна зустріти декілька понять «закони та звичаї війни», які дуже схожі за змістом. На нашу думку, слід погодитися з визначенням в юридичній енциклопедії, де закони і звичаї війни визначаються як система норм і правил міжнародного права, які встановлюють права та обов'язки воюючих і нейтральних держав у разі виникнення збройного конфлікту; спрямовані на усунення найбільш жорстоких методів і засобів ведення війни, забезпечення захисту цивільного населення; визначають порядок початку, ведення і припинення воєнних дій, правове становище комбатантів і

некомбатантів (цивільного населення, військовополонених, хворих і поранених військовослужбовців тощо), а також правовий режим власності; встановлюють юридичну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни [5].

Зазвичай терміни «закони і звичаї війни» та «звичаї війни» використовуються та визначаються разом. Однак деякі науковці визначають одне поняття через інше. Наприклад, на думку Д. О. Rogozina, закони і звичаї війни - це сукупність законів, звичаїв і неписаних правил, які забезпечують, наскільки це можливо, справедливість військових операцій і встановлюють допустимі межі військового впливу та цілі ведення війни. Інші науковці поділяють розглянуті концепції. О. Скрильник, натомість, зазначає, що закони і звичаї війни - це встановлені в міжнародному праві обмеження, в межах яких можливе застосування сили для перемоги над супротивником.

Різновидом звичаю є правовий звичай, який санкціонований державою і таким чином перетворений на джерело права. Таке санкціонування відбувається в процесі судової або адміністративної діяльності і може відбуватися, зокрема, шляхом офіційного закріплення в нормативних актах його застосовності до регулювання певних суспільних відносин, «мовчазної згоди» органів влади на застосування звичаю в певних правовідносинах або його включення до законодавчих актів [6].

Таким чином, на мою думку, виходячи з положень міжнародних документів, закони та звичаї війни можна визначити як систему норм і принципів міжнародного права, що встановлюють права та обов'язки комбатантів і нейтральних держав у разі виникнення збройного конфлікту.

Проаналізувавши значну частину наукової літератури та різноманітних її міжнародно-правових актів, можу зробити висновок, що дослідженню звичаїв та законів війни у вітчизняній правовій науці приділялося дуже мало уваги. Зокрема, недостатньо вивчені звичаї війни, їх особливості та відмінності від законів і звичаїв війни. Сьогодні складається враження, що межа між

законами і звичаями війни майже розмита, оскільки останні поступово набувають статусу священного писання.

Також можу сказати, що звичай ведення війни повинні дотримуватися принципів гуманітарного права, захищати цивільне населення та визначати обмеження для забезпечення гідності учасників конфлікту.

Розуміння поняття права та звичаїв війни має не лише теоретичне, а й практичне значення. На практиці можуть виникнути певні труднощі при кваліфікації діянь за статтею 434 КК та статтею 438 КК України. Адже, зокрема, норма статті 438 КК має бланкетний характер, тому при визначенні закріпленого в ній суспільно небезпечного діяння необхідно звертатися до законів та звичаїв війни, передбачених міжнародними договорами, угодами, конвенціями, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Література

1. Вовк О.О. Закони та звичай війни: теоретико–правовий аспект. Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 3. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012–3/12vootpa.pdf>. [с. 367-370].
2. Конвенція про закони та звичай суходільної війни (IV Гаазька конвенція) від 18 жовтня 1899 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_222. [с. 176].
3. Михайленко Д.Г. Кримінально–правова характеристика катування. Часопис Академії адвокатури України. 2011. № 4. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/index.html>. [с. 284-289].
4. Науково–практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7–ме вид., переробл. та допов. К. Юридична думка, 2010. [с. 386-389].

5. Скрильник О. О. Міжнародно-правова регламентація боротьби з найманством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. [с. 21].
6. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія: в 6т./ Рекдол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. Укр. енцикл., 1998. Т. 2: Д - П. [с. 668].

***Бура Анна Вікторівна**
студентка 4 курсу, групи ПМПФ-20-1
Навчально-наукового інституту економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету*

***Науковий керівник:**
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та введення воєнного стану, законодавство нашої держави зазнали змін, які вплинули на кримінальний процес.

Досудове розслідування є важливою стадією кримінального процесу, яка має на меті збір та оцінку доказів для прийняття обґрунтованих рішень щодо винуватості осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень.

Однак, процес досудового розслідування пов'язаний зі значними викликами та проблемами, зокрема тими, що стосуються проведення обшуків.

Проведення обшуку є важкою і потребуючою ретельної підготовки слідчою дією. Сам по собі він включає в себе комплекс дій, які потрібно зробити до, під час та після його проведення. В умовах воєнного стану з'явилися деякі особливості проведення обшуку, тому для цього були внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу. Такі зміни розширюють повноваження працівників правоохоронних органів у ході проведення обшуку.

У 2022 році агресія з боку росії переросла у повномасштабне вторгнення на територію України. У зв'язку з цим виникла потреба врегулювання проведення слідчих дій з урахуванням обставин сьогодення. Питання проведення слідчих дій насамперед постає у заходах які забезпечують збирання доказів, унеможливлення їх втрати а також забезпечення безпеки для всіх учасників проведення слідчих дій.

Перш за все підставою для проведення обшуку є ухвала слідчого судді, яку слідчий або прокурор повинні пред'явити та вручити копію перед проведенням обшуку. Але в умовах війни, дозвіл на проведення обшуку може бути наданий прокурором, винесенням постанови про проведення обшуку [3].

Проведення обшуку у нічний час, а саме з 22 години ночі до 6 години ранку згідно ч. 4 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України не допускається, але відповідні зміни цієї статті в умовах воєнного стану дозволяють проводити слідчі (розшукові) дії у нічний час.

Але є проблема присутності захисника під час проведення слідчих дій у нічний час через дію комендантської години. Тому існує можливість присутності адвоката дистанційно за допомогою технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) [2]. Згідно частини 12 статті 615 КПК України, дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у окремій процесуальній дії, із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для його участі дистанційно.

Ще однією проблемою проведення обшуку під час війни є участь понятих. Згідно ст. 615 КПК України обшук проводиться з обов'язковою участю двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Але в умовах воєнного стану законодавством передбачено можливість проведення обшуку без понятих, якщо існує небезпека для їх життя чи здоров'я. У такому випадку обов'язково хід і результати проведення обшуку фіксуються за допомогою доступних технічних засобів шляхом безперервного відеозапису. Якщо обшук проводиться в такий спосіб, його хід та вилучення речей повинне обов'язково фіксуватися безперервним відеозаписом. У випадку зупинки відеозапису або якщо вилучені речі не були зафіксовані, такі дії вважаються неправомірними.

Також важливою особливістю фіксування проведеного обшуку є складання протоколу. Згідно частини 1 ст. 106 КПК України протокол складається слідчим або прокурором під час проведення відповідної процесуальної дії або безпосередньо після її закінчення. Але п.1 ч.1 ст. 615 КПК України вказує, що якщо неможливо скласти процесуальні документи про хід і результати проведеної слідчої дії, фіксація такої дії здійснюється доступними технічними засобами із подальшим

складанням документів протягом сімдесяти двох годин з моменту їх завершення [1].

Отже, підсумовуючи вищевикладене встановлено, що проведення обшуку є важливою та важкою процесуальною дією, особливо в умовах воєнного стану. Тому важливо враховувати всі особливості його проведення, адже залежно від умов, потрібно застосовувати різні норми законодавства, які окремо передбачають порядок дій в умовах війни.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
3. Обшуки під час воєнного стану: що робити. Актуальні питання судової практики : веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/215262_obshuki-pd-chas-vonnogo-stanu-shcho-robiti (дата звернення: 17.10.2023).

Волошина Софія Олександрівна,
*студентка Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ

Завданнями кримінального судочинства є припинення, неупереджене, швидке і повне розкриття, розслідування кримінальних правопорушень, розкриття і притягнення до відповідальності осіб, які їх вчинили, справедливий суд і правильне застосування кримінального закону, захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень. Для вирішення цих проблем правоохоронним органам необхідно вивчати досвід передових країн світу, запроваджувати та вдосконалювати кримінально-процесуальне законодавство а також ефективно використовувати вітчизняний механізм розкриття кримінальних правопорушень.

Значну частину публічної інформації про підготовку кримінальних правопорушень можна отримати із засобів масової інформації. Однак така інформація потребує не лише офіційного реагування, а й проведення оперативно-розшукових заходів та негласних розшукових заходів (розшукових заходів) для перевірки достовірності викладених

фактів, документування події та ознак кримінального правопорушення, а також винуватість осіб у вчиненні кримінального правопорушення та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення законного рішення і реагування [1, с. 15].

Інститут негласних слідчих розшукових дій, відомий як НСРД, є спеціальним інструментом у кримінальному процесі, що дозволяє тимчасово обмежувати конституційні права і свободи особи з метою ефективного проведення кримінального розслідування. Цей інститут включає науковий механізм для реєстрації та досягнення результатів у кримінальних справах. Негласні слідчі (розшукові) дії представляють собою особливий вид слідчих заходів, інформація про які не підлягає розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Статтею 250 КПК України визначено порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій до отримання постанови слідчого судді. Ця стаття передбачає можливість розпочати негласні слідчі (розшукові) дії в виняткових невідкладних ситуаціях, де йдеться про порятунок життя людей та запобігання вчиненню серйозних кримінальних правопорушень, що визначені у відповідних розділах Кримінального кодексу України. Рішення про проведення таких дій приймається слідчим узгоджено з прокурором.

Застосування НСРД відбувається вкрай рідко і лише у випадках крайньої необхідності, коли фактичну інформацію про кримінальне правопорушення та особу злочинця неможливо отримати іншим шляхом. Так наприклад середній показник впровадження НСРД при розслідуванні кримінальних проваджень про незаконне поведіння зі зброєю та боєприпасами становить лише 1%

Тому у більшості кримінальних проваджень відсутній відповідний дозвіл слідчого судді на проведення НСРД. Лише під час судового розгляду прокуратура вживає заходів щодо долучення до матеріалів кримінальної справи копії цієї ухвали або довідки апеляційного суду області про наявність такого документа та визнання тимчасової відсутності цього документа як результат тривалого процесу розсекречення [2, с. 19].

У деяких випадках прокурор мотивує відсутність рішення тим, що норми Кримінально-процесуального кодексу України не передбачають порядок їх винесення. Це є суттєвим недоліком процесуальних норм Інституту НСРД оскільки, відповідно до розділу V Інструкції з організації проведення негласних оперативно-розшукових (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [3], усі документи, ініційовані НСРД, крім тих, що містять відомості, розголошення яких становить загрозу національним інтересам, та підлягають розсекреченню та долученню до матеріалів кримінального провадження на досудовому розслідуванні.

Не врегульованими у судовій практиці залишаються низка питань:

- участь у здійсненні НСРД осіб, які не є правоохоронними органами, та осіб (агентів) конфіденційного співробітництва;

- визначення кола обов'язків та відповідальності такої особи (на практиці в поодиноких випадках зустрічаються такі процесуальні документи, як «Рішення про залучення особи до виконання НСРД»);

- результати НСРД у разі відкритого запису, крім випадків «контролю за вчиненням кримінального

правопорушення у» – ч. 4 ст. 271 Кримінально-процесуального кодексу України, наприклад, при проведенні аудіо- та відео-контролю особи (ст. 260 КПК України) [4, с. 46-47].

Таким чином, інститут НСРД закономірно має низку негативних чинників, які суттєво впливають на цінність доказів у кримінальному провадженні. Законодавець безумовно має привести до належного стану правову визначеність користування НСРД, зокрема усунути недоліки процесуального регулювання системи НСРД, а також вільного тлумачення норм кримінального процесуального права.

Література

1. Мирошніченко Ю. Негласні слідчі (розшукові) дії: підстави проведення. Правова позиція. 2019. № 2 (23). С. 117–121.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 14.10.2023).
3. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 14.10.2023).
4. Використання в кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті негласних слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації для підрозділів Національної поліції України / Цуцкірідзе М. С., Мартовицька О. В., Романюк В. В., Бурлака В. В. та ін. Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2022. 82 с.

Кожухар Максим Володимирович
студент 4 курсу, група ПМПФ-20-2
Державного Податкового Університету

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
ННІ Економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ОБСТЕЖЕННЯ ПУБЛІЧНО НЕДОСТУПНИХ МІСЦЬ, ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи набула значущості у світлі стрімкого розвитку технологій та зростання інтересу до захисту приватності та прав особи в умовах воєнного стану. Здавалося б, сфера особистого простору завжди була сакральною і недоторканою, але зараз зароджуються різноманітні обговорення щодо обмежень та можливостей обстеження таких місць з різних мотивів – від комерційних цілей до правопорушень та безпеки.

Тому вартим уваги є аналіз чинних положень Кримінального процесуального кодексу України, яким врегульовано порядок проведення негласної слідчої (розшукової) дії під назвою «обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи».

Впровадження і зміцнення правового регулювання в галузі кримінального правосуддя є надзвичайно важливою частиною будь-якої справедливої та демократичної суспільної системи. Стаття 267 Кримінального процесуального кодексу

України визначає права та обмеження, пов'язані із здійсненням обстеження публічно недоступних місць, житла чи інших володінь осіб. Дана стаття регулює, як слідчим, так і правоохоронним органам, використовувати таємне проникнення та технічні засоби для забезпечення розслідування злочинів. Однак, це положення може становити певні виклики для прав та свобод громадян.

Поняття «публічно недоступних місць» визначене в статті 267 Кримінального процесуального кодексу України встановлює важливі стандарти для захисту приватності та прав громадян в контексті кримінального розслідування [1].

Публічно недоступні місця визначаються як ті, до яких неможливо увійти або перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб. Це означає, що право на особистий простір та приватність громадян має вищий статус, і його порушення можливе лише відповідно до певних умов та процедур. Встановлення такого поняття спрямоване на забезпечення приватності та прав громадян в їхній особистий простір. Це важливо для забезпечення індивідуальних свобод і відчуття безпеки громадян в їхньому власному просторі.

Визначення публічно недоступних місць має на меті обмежити можливість надмірного втручання з боку слідчих та правоохоронців. Обстеження цих місць можливе лише в рамках законної процедури та з урахуванням інтересів осіб, що мешкають чи користуються цими місцями.

Важливим аспектом є забезпечення балансу між правом на приватність та правом на проведення розслідування злочинів. Поняття публічно недоступних місць допомагає встановити цей баланс, дозволяючи обстеження, якщо це необхідно для розкриття злочинів, за встановленими

процедурами та з урахуванням принципів законності [2, с.337].

Отже, визначення публічно недоступних місць у законодавстві України має на меті захист прав та свобод громадян, а також забезпечення законності та прозорості в діяльності правоохоронних органів під час кримінальних розслідувань.

Стаття 267 КПК України надає слідчим право обстежувати публічно недоступні місця, житло чи інше володіння осіб з метою:

1. Виявлення та фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, а також речей і документів, що мають значення для досудового розслідування.

2. Виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів.

3. Виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину.

4. Виявлення осіб, які розшукуються.

5. Встановлення технічних засобів аудіо- та відеоконтролю особи.

Дані цілі визначають необхідність здійснення обстеження, яке може відігравати ключову роль у розкритті злочинів та забезпеченні справедливості.

Варто зауважити, що обстеження публічно недоступних місць повинно здійснюватися відповідно до встановлених процедур та за наявності ухвали слідчого судді. Це гарантує права та свободи громадян, а також забезпечує законність обстеження. Слідчі та правоохоронні органи повинні дотримуватися засад пропорційності та недопущення надмірного втручання в особистий простір громадян [3, с.19].

З метою підвищення ефективності обстежень публічно недоступних місць та забезпечення дотримання прав громадян, можливим є додатковий нагляд із боку незалежних правозахисних організацій, а також впровадження інших гарантій та контролю.

Важливо забезпечити навчання слідчих та правоохоронців щодо етики та відповідальності в обстеженнях та використанні технічних засобів для запобігання можливим зловживанням.

Отже, стаття 267 КПК України визначає важливі права та обмеження, пов'язані із здійсненням обстеження публічно недоступних місць та володінь осіб. Правильне використання цих положень є ключовим для розкриття злочинів та забезпечення справедливості, однак необхідно надавати перевагу правам та свободам громадян та забезпечувати законність обстежень. Надмірне втручання в особистий простір громадян має бути піддане контролю та обмеженням, забезпечуючи тим самим баланс між правосуддям та захистом особистої свободи та приватності.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Торбас О. О. Щодо підстав обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 336–338.
3. Тагієв С. Особливості провадження окремих негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 1 (5). С. 17–24

***Важинський Володимир Михайлович**
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківської філії Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»*

ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА СФЕРУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В сучасних умовах у сфері правового регулювання та публічного управління інвестиційною діяльністю є ряд проблем, які дозволяють використовувати їх для вчинення корупційних злочинів, зокрема, вимагання від інвесторів неправомірної вигоди за прийняття певних рішень чи вчинення певних дій [4, с. 159; 5, с. 42; 6, с. 51], а потім відображення в своїх деклараціях [7, с. 85] і легалізація таким чином доходів [8, с. 292, 9, с. 305].

Такими проблемами є:

- розпорошеність правових норм в різних законодавчих актах щодо різних видів інвестиційної діяльності;
- невідповідності між законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами, які регулюють певну сферу інвестиційної діяльності;
- відсутність чітких процедур надання певних дозволів чи вчинення певних дій або наявність дискреційних повноважень державних органів;
- прийняття підзаконних нормативно-правових актів на рівні різних державних органів;
- регулювання різних процесів у сфері інвестиційної діяльності різними органами;

- надмірна зарегульованість певних сфер сприяє вимаганню неправомірної вигоди під час здійснення контрольних заходів щодо суб'єктів підприємницької діяльності, і як наслідок виникають проблеми з об'єктом інвестування.

Все це призводить до погіршення інвестиційного клімату в державі, зменшення довіри як бізнесу, так і громадянського суспільства до сфери інвестицій [11, с. 338]. Відповідно населення, навчене досвідом заощаджень 90-х рр. XX століття, не поспішає інвестувати свої заощадження. Крім того, наприклад у сфері будівництва житла, зловживання з боку чиновників призводять до складнощів реалізації інвестиційного проекту бізнесом, наприклад, затримки будівництва, складнощів з введенням об'єктів в експлуатацію, підключенням до комунікацій, що в свою чергу має наслідком необґрунтоване підвищення цін на житло, порушення прав інвесторів на своєчасне отримання житла чи іншого проінвестованого об'єкта будівництва.

Так, за даними Європейської Бізнес Асоціації, 78 % європейських бізнесменів не задоволені інвестиційним кліматом в Україні. Серед основних проблем відзначають відсутність реальної реформи судової системи та корупцію (91 % респондентів), нестабільність фінансового ринку (79 %), відсутність зрушень в земельній реформі (65 %), відсутність поліпшення митних процедур (51 %), невдоволення ходом відшкодування ПДВ (50 %).

На жаль за 2021 рік Україна отримала 32 бали зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI). Цей показник знизився на один бал, і тепер Україна у CPI посідає 122 місце зі 180 країн. Це пов'язано з тим, що в Україна досить довго

впроваджуються реформи, адже сам державний апарат в цілому не зацікавлений в тому, щоб відбувались системні зміни в публічному управлінні різними сферами суспільного життя в цілому [10].

З початком війни в Україні звісно що знизилась інвестиційна діяльність бізнесу, адже неможливо планувати інвестиційні проекти в складних умовах. Водночас в Україну надходить значна кількість допомоги міжнародних донорів, ці кошти використовуються не лише на відбудову інфраструктури України, світ зацікавлений в будівництві в Україні потужних заводів. Зокрема, не дивлячись на війну турецька компанія Baykar Makina планує завершити будівництво виробничого заводу безпілотників в Україні за два роки [2]. Лише у Львівській області в 2022 році продовжують будувати заводи: асфальтобетонний, сільзавод, завод з переробки льону [1], німецька компанія KREISEL будує завод з виробництва сухих будівельних сумішей і декоративних покриттів.

Також активно розвивається інститут індустріальних парків. Після прийняття влітку цього року законів, якими надають ряд податкових та митних пільг [3, с. 34] учасникам індустріальних парків чи не в кожній області створюється свій індустріальний парк.

Але як не дивно, корупція названа ЄБА як один з факторів, що негативно впливають на інвестиційний клімат в Україні і досі. Вона йде на другому місці одразу після збройної агресії рф проти України. Нижче тільки слабка судова система, зниження купівельної спроможності громадян та логістичні виклики. Тобто не дивлячись на війну корупція і суди (в тому числі корупція в судах) є основними негативними чинниками для інвесторів в Україні.

Натомість серед позитивних чинників ЄБА вбачає: статус кандидата в члени ЄС, скасування мит та квот на експорт з України, транспортний безвіз з країнами ЄС, відстрочення сплати податкових та митних платежів, а також подання звітності, заходи з дерегуляції. Іноземці планують інвестиції в аграрну сферу, енергетику, ІТ та телеком, будівництво, фармацевтику, FMCG, нерухомість та інше.

Звісно змінились і пріоритети громадян під час війни. Більшість громадян зберігають кошти у іноземній чи національній валюті на банківських депозитних рахунках, а також новим інструментом стали військові облігації, які з початком війни дозволили кумувати громадянам.

Сьогодні перспективними вважаються інвестиції громадян в землю сільськогосподарського призначення, адже ціни на продукти харчування у світі суттєво зростають. За даними аналітиків ціна на землю зросте на 70% у найближчі 3 роки. Та як свідчить досвід інших країн; земля – надійний актив, навіть у разі воєнних дій його швидко повертають до стану, придатного до обробки; аграрний бізнес менше піддатливий до криз, ніж будь-який інший.

Вкладання коштів в будівельні підприємства також сьогодні вважають перспективним напрямком, адже в Україні зараз гостра потреба у відбудові житла і вкрай необхідні будівельні матеріали та люди, які будуть виконувати будівельні роботи. Крім того перспективним напрямком розглядають зараз ІТ-компанії, комерційну нерухомість, франшизи закладів, що забезпечують базові потреби населення (продуктові магазини, заклади харчування, пекарні тощо).

Тому, не дивлячись на війну, проблема корупції в сфері інвестиційної діяльності досі залишається вкрай серйозною

перепорою для залучення та розвитку різних інструментів залучення інвестицій. Оскільки Україна планує вже в найближчому майбутньому стати повноправним членом ЄС, інституційні реформи, спрямовані на викорінення корупції у всіх сферах суспільного життя повинні продовжуватись попри війну.

Література

1. Асфальт, сіль та льон. Які нові заводи планують запустити на Львівщині. Твоє місто: [сайт]. URL: https://tvoemisto.tv/news/chotyry_pidpriemstva_yaki_planuyut_zapustyty_na_lvivshchyni_134115.html.
2. Виробник Bayraktar планує завершити будівництво заводу в Україні за два роки. Економічна правда: [сайт]. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/28/693164/>.
3. Гега П., Рогатюк І. Пільгове оподаткування як передумова для зловживань та проявів корупції. Право України. 2005. № 3. С. 34-39.
4. Дудін М.М. Подолання системної корупції як засадничої стратегії забезпечення підприємницької безпеки в умовах тінізації. Форум права. 2014. №1. С. 156-160.
5. Погорецький М. А. Корупція в Україні: стан та заходи протидії. Протидія корупції в Україні: взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства: матер. міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 квіт. 2009 р.). К.: НВВ НА СБ України, 2009. С. 41–43.
6. Погорецький М. А. Щодо боротьби з корупцією у сучасних умовах розбудови України як правової демократичної держави. Наукові записки Харківського економіко-правового ун-ту: зб. наук. статей. 2010. Спец. вип. № 1 (8). С. 51–62.
7. Погорецький М., Бусол О. Удосконалення механізму декларування доходів та видатків осіб, уповноважених на

виконання функцій держави, та членів їх сімей як один із чинників зниження рівня корупції в Україні. Вісник Національної академії прокуратури України. 2009. №2. С. 85-92.

8. Топорецька З. М. Легалізація корупційних доходів з використанням грального бізнесу та лотерей. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 груд. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. – С. 291-296.

9. Топорецька З.М. Криміналістична характеристика незаконного збагачення / З.М. Топорецька // Криміналістика і судова експертиза. – 2019. – випуск. 64. – С. 305-319. <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.27>.

10. Чи можливі інвестиції під час війни? Юридична газета: [сайт]. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlyvi-investiciyi-pid-chas-viyni.html>.

11. Шевчишен А. В. Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: теорія та практика : монографія. Київ : Правова Єдність, 2019. 534 с.

Ведмеденко Аліна Сергіївна
студентка 4 курсу
групи ПМПФ-20-1
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної
справи Державного
податкового університету

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної
справи Державного податкового
університету, кандидат
юридичних наук, доцент

АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Воєнні конфлікти і військові дії завжди супроводжувалися питаннями кримінальної відповідальності за можливі порушення міжнародного гуманітарного права та воєнних злочинів. Завданням цієї теми є аналіз законодавства України, яке стосується кримінальної відповідальності за воєнні злочини, включаючи важливі аспекти та механізми, які регулюють це питання.

Ця тема є актуальною і важливою не тільки для забезпечення правосуддя та відповідальності за можливі злочини під час воєнних конфліктів, але і для забезпечення миру та безпеки в регіоні. Аналіз законодавства України стосовно воєнних злочинів може внести важливий внесок у розуміння та вирішення цих питань.

Науковці та юристи, які досліджували дану тему, внесли важливий внесок у вивчення цього питання та сприяли розумінню правового регулювання воєнних злочинів в Україні. До них входять: І. Курільчук, О. Ляшенко, А. Марусов, О. Зінченко, С. Гармаш та ін. Ці науковці та юристи активно вивчають та допомагають розуміти питання кримінальної відповідальності за воєнні злочини в Україні та сприяють покращенню правозахисту та справедливості в контексті воєнного конфлікту на території країни.

Сьогодні актуальною є проблема відновлення суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її національної безпеки в умовах збройного конфлікту. Україна, як сучасна держава, що стикається з викликами воєнного конфлікту на своїй території, зобов'язана не тільки забезпечити безпеку свого населення, але й гарантувати дотримання міжнародних норм і стандартів у галузі прав людини та гуманітарного права. Один із способів досягнення цієї мети - це створення та застосування ефективного кримінального законодавства щодо відповідальності за воєнні злочини.

Воєнний злочин – це міжнародний злочин (злочини проти міжнародного права), що вирізняється з поміж інших специфічними характерними ознаками.

Така категорія злочинів є складною та має певні особливості, за своєю природою воєнні злочини є одними з найтяжчих і найсерйозніших злочинів, відомих людству [1]. Щоб розслідувати такий злочин, потрібно зібрати великий масив доказів, які мають бути беззаперечними під час розгляду кримінального провадження у суді, що дасть підстави для винесення законного вироку. Кожен

зафіксований факт, фото чи відео відіграє важливу роль для покарання злочинців.

Щодо воєнних злочинів українське законодавство відсилає до міжнародних договорів. Зокрема, у Женевських конвенціях, додаткових протоколах до них та Римському статуті Міжнародного кримінального суду до воєнних злочинів відносять умисне вбивство цивільного населення, катування, привласнення майна без необхідності, взяття у заручники, невивіркові напади, що зачіпають цивільних, депортація, атаки на госпіталі, релігійні, освітні та наукові об'єкти, примус військовополонених до служби у збройних силах ворожої держави та інше [2].

На мою думку, застосування кримінальної відповідальності за воєнні злочини має не тільки символічний, а й моральний характер, так як такі злочини можуть викликати серйозну занепокоєність громадського населення. Тому, я вважаю, що для сприяння відновлення довіри громадськості та міжнародного суспільства необхідно коректно висловлювати готовність приймати до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини. Це допоможе врегулювати паніку населення та підтримати моральну готовність людей.

Важливо зазначити, що на воєнні злочини не поширюються строки давності, а отже, правоохоронні органи та суди не обмежені в часі розслідування таких злочинних діянь [3]. У разі застосування положень Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України правоохоронним органам слід орієнтуватися на практику міжнародних кримінальних судів, доктрину, авторитетні коментарі міжнародного гуманітарного права та положення міжнародних договорів. Вивчення та впровадження передового зарубіжного досвіду і міжнародних стандартів

використання криміналістичних та медичних знань, збирання доказів воєнних злочинів, розширення практики створення спільних слідчих груп, залучення іноземних фахівців має актуальне значення для правоохоронної системи.

На основі виділених міжнародними експертами складових перехідного правосуддя, можна зробити висновок, що його імплементація в Україні має базуватися на зміні законодавства, розбудові демократичних інститутів, з'ясування правди і розслідування всіх подій, пов'язаних із початком збройного конфлікту.

Також, я вважаю, що законодавство України щодо кримінальної відповідальності за воєнні злочини має бути більш розширене, для того щоб включити нові види воєнних злочинів які можуть виникнути. Це дозволить адаптувати законодавство до сучасних форм конфліктів та врахувати нові злочини, які можуть виникати в контексті гібридної війни та тероризму.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що аналіз законодавства України щодо кримінальної відповідальності за воєнні злочини - це важливий процес, спрямований на вивчення нормативного базису, який регулює питання визнання, розслідування та карання осіб, винних у воєнних злочинах на території України. Україна, як суверенна держава, зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів та зобов'язань у галузі воєнних злочинів, визначати та класифікувати воєнні злочини. До таких зобов'язань належать участь у Женевських конвенціях, Першому додатковому протоколі та інших міжнародних договорах. Україна може співпрацювати з міжнародними судами та організаціями для ефективного розслідування та переслідування воєнних

злочинів. Міжнародна співпраця допомагає забезпечити справедливість та виконання міжнародних стандартів.

Крім того, як уже було зазначено, кримінальна відповідальність за воєнні злочини в Україні виступає досить важливим і значним елементом правопорядку та міжнародних зобов'язань країни, так як вона сприяє забезпеченню прав і свобод громадян та справедливості у контексті збройних конфліктів та можливих кризових ситуацій.

Література

1. К. М. Туровський, В. Ю. Бабій. "Міжнародне гуманітарне право: Навчальний посібник". Київ: Знання, 2019. С. 22.
2. Л. О. Гудков, О. П. Кондратова, Л. Ю. Хілько. "Військовий кримінальний процес України: підручник". Київ: Юрінком Інтер, 2015. С. 49.
3. О. А. Мамонов, М. В. Ганжа. "Міжнародні стандарти в галузі прав людини та українське законодавство". Київ: Право, 2018. С. 68.

*Захлебний Анатолій Сергійович,
здобувач вищої освіти першого бакалаврського
рівня навчальної групи ПМПФ-20-1*

*Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінальних розслідувань*

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНИХ ДІЙ ТА МЕТОДІВ ЗБОРУ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У сучасному світі, де кримінальні події та порушення закону стають надзвичайно складними та різноманітними, ефективність правоохоронних органів та методів збору доказів є важливою складовою забезпечення справедливості та боротьби зі злочинністю. Проведення кримінальних розслідувань із забезпеченням об'єктивності та достовірності доказів є завданням першочергового значення для забезпечення правопорядку. У світлі цього, реорганізація оперативних дій та методів збору доказів у кримінальному провадженні стає актуальною проблемою в сфері правоохоронної діяльності. Сьогоднішні виклики та загрози вимагають постійного адаптування правоохоронних структур до нових реалій, щоб забезпечити ефективну боротьбу зі злочинами різного характеру, включаючи тероризм, кіберзлочинність, організовану злочинність та інше.

Окремі аспекти даної тематики розглядалися у працях Т.М. Барабаш, А.М. Безносюк, І.В. Гловюк, В.А. Завтур, Є.Г. Коваленко, Г.К. Тетерятник, І.Ф. Літвінової, В.В. Рогальської та інших [1, с. 83-90].

Засоби доказування у кримінальному провадженні представляють собою інформацію, яка служить для встановлення фактів, вини або невинуватості особи, підозрюваної чи обвинуваченої в скоєнні злочину. Ці засоби можуть включати документи, свідчення свідків, експертні висновки, фізичні об'єкти, відео- та аудіоматеріали, а також інші матеріали, що дозволяють встановити істину в кримінальному провадженні. Ефективне використання засобів доказування вимагає дотримання правових норм, включаючи правила збору, представлення та оцінки доказів у судовому процесі. Засоби доказування грають ключову роль у забезпеченні справедливого судового рішення та допомагають у забезпеченні законності та правопорядку [2].

На мою думку, інноваційний підхід до реорганізації оперативних дій та методів збору доказів у кримінальному провадженні повинен бути сфокусований на використанні передових технологій, аналітичних інструментів та розробці нових стратегій для ефективного виявлення та розслідування злочинів. Доцільно розглядати перспективи використання штучного інтелекту, біг-дата та інших інновацій, спрямованих на поліпшення якості та швидкості правосуддя [3, с. 118].

Також задля вдосконалення даної проблематики варто розглянути нові законодавчі ініціативи та етичні стандарти, що стосуються негласних слідчих методів, та врахувати їх вплив на судовий процес. Варто додати приклади успішного використання негласних методів у розкритті злочинів для підтвердження ефективності цих практик у сучасних умовах. Забезпечити більшу доступність та обмін інформацією між правоохоронними органами, залучати експертів з різних галузей для більш комплексного підходу до доказової бази. Такі кроки сприятимуть підвищенню об'єктивності, швидкості

та надійності розслідувань, забезпечуючи високий рівень правосуддя та довіри громадськості до правоохоронних органів [4, с. 229-234].

У висновку слід відзначити, що реорганізація оперативних дій та методів збору доказів у кримінальному провадженні потребує постійного адаптування правоохоронних практик до сучасних викликів. Впровадження інновацій, врахування етичних аспектів та використання передових технологій є кроком вперед у напрямку покращення ефективності кримінальних розслідувань та забезпечення справедливого правосуддя.

Література:.

1. Калужна О. Тактика збирання речей і документів як доказів у кримінальному провадженні / О. Калужна // *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. 83–90 с.
2. Кримінальний України, редакція від 11.08.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.10.2023).
3. Кримінологія: підручник за заг. ред.. І.Г. Богатирьова, В.В. Топчія. Київ : В. Д. Дакор, 2018. 118 с.
4. Рогатинська Н. З. Деякі проблеми щодо доказування та його елементів за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України / Н. З. Рогатинська // *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. 229–234 с.

*Митник Уляна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного
права та галузевих правових дисциплін Київського
університету права НАН України*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Останніми роками в Європейському Союзі, як і в Україні, спостерігається зростання рівня злочинності, пов'язаної із вчиненням домашнього насильства. В Україні масштаб даної проблеми зростає також у зв'язку із воєнними діями. Ст.3 Конституції України визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Тому важливим питанням є визначення напрямків вдосконалення вітчизняного законодавства із протидії домашньому насильству.

За даними Вероніки Мудрої з Громадської організації «White Ribbon Ukraine» після початку антитерористичної операції рівень домашнього насильства значно зріс, що є одним з факторів дестабілізації ситуації в Україні [2]. В цьому контексті варто погодитися з О. О. Квашою, яка зазначає, що «в умовах загострення соціально-політичних проблем і суперечностей, що є джерелом віктимізації українських громадян, активізується її криміногенна складова, що посягає на права, свободи й інтереси особи» [3, с. 267].

Щодо кримінально-правової протидії домашньому насильству варто зазначити наступне. В Україні

відповідальність за вчинення домашнього насильства передбачена ст. 126¹ КК. Так, відповідно до ст. 126¹ КК домашнім насильством є умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [4].

Але на даний час чинне законодавство України з кримінально-правової протидії домашньому насильству не повністю враховує кризові явища, які виникли внаслідок воєнний дій та їх вплив на характер вчинення злочинів, пов'язаних із домашнім насильством. Варто погодитися з Д.Е. Мілорадовою та В.В. Доценко, що серед чинників, що сприяють збільшенню домашнього насильства під час війни, є страх, невпевненість, відчуття безпорадності та розгубленості; соціально-економічна нестабільність і втрата роботи; вимушене переселення та втрата безпечного оточення й усталеного міжособистісного простору; порушення сімейної динаміки та стосунків; підвищене вживання алкоголю та наркотиків; легкий доступ до різних видів зброї; виникнення посттравматичного стресового синдрому тощо [5, с.196].

Значною і актуальною проблемою на даний час в Україні є широке володіння зброєю серед населення, що зумовлює зростання рівня насильницьких злочинів з використанням зброї, що має особливу небезпеку. З огляду на це, з метою додаткового запобігання вчиненню домашнього насильства пропонуємо закріплення у ст.126¹ КК України такої кваліфікуючої ознаки як вчинення злочину із застосуванням

зброї. Доцільно також виділяти у Єдиному звіті про кримінальні правопорушення по державі злочини, пов'язані із домашнім насильством, що вчинені із застосуванням зброї. Крім цього, вважаємо необхідним внесення змін до наступних норм законодавства. До переліку обмежувальних заходів, передбачених ч. 1 ст. 91¹ КК України, доцільно додати такий обмежувальний захід як тимчасове вилучення документів, які посвідчують право на володіння та носіння зброї із тимчасовим вилученням такої зброї. Аналогічну норму необхідно закріпити і у ч. 6 ст. 194 КПК України. Такий самий захід необхідно додати у ч. 2 ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», де визначено перелік заходів, які може містити терміновий заборонний припис, а також до ч. 2 ст. 26 цього ж закону, де визначено заходи, які може містити обмежувальний припис. Таким чином, тимчасово вилучати документи, які посвідчують право на володіння та носіння зброї із тимчасовим вилученням такої зброї, зможе не лише суд, а й працівники відповідних підрозділів органів Національної поліції України у разі винесення термінового заборонного припису.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану актуальність проблеми домашнього насильства зростає. З огляду на це, для удосконалення кримінально-правової протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану пропонуємо доповнити ст.126¹ КК України кваліфікованим складом злочину, а кваліфікуючими ознаками визначити вчинення злочину з особливою жорстокістю, або із застосуванням зброї; доповнити ч.1 ст.91¹ КК України таким обмежувальним заходом як тимчасове вилучення документів, які посвідчують право на володіння та

носіння зброї із тимчасовим вилученням зброї, закріплення аналогічної норми у ч.6 ст.194 КПК України, у ч.2 ст.25, ч.2 ст.26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.10.2023).
2. Ще раз про домашнє насильство. URL: <https://www.dw.com/uk/ще-раз-про-домашнє-насильство/a-42887005> (дата звернення: 02.10.2023).
3. Кваша О.О. Актуальні питання запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 267-270.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.10.2023).
6. Мілорадова, Наталя, Доценко, Вікторія. Особливості прояву домашнього насильства під час війни. Соціальна психологія. Юридична психологія. Випуск 47. 2023. С.194-199.

*Рибченко Марина Сергіївна,
студентка факультету економічної безпеки
та митної справи
Державного податкового університету,
м. Ірпінь*

СУТНІСТЬ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЯ ЯК ОКРЕМОЇ НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ

Однією зі слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, є аудіо-, відеоконтроль особи, який полягає в негласній (без відома особи) фіксації та обробці з використанням технічних засобів розмови цієї особи або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування тощо [1].

Аудіо-, відеоконтроль особи без її відома проводиться на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів за наявності достатніх підстав вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування [2, с. 376].

Варто зазначити, що на відміну від спостереження за особою, річчю або місцем та аудіо-, відеоконтролю місця, які проводяться в публічно доступних місцях (частина 1 статті 269 і частина 1 статті 270 Кримінального процесуального кодексу України), аудіо-, відеоконтроль особи може здійснюватися як в публічно доступних місцях, так і в публічно недоступних місцях, житлі чи іншому володінні особи [3]. За необхідності проведення аудіо-, відеоконтролю особи в публічно недоступних місцях, житлі чи іншому володінні особи, слідчий попередньо обстежує їх шляхом

таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи (пункт 5 частини 2 статті 267 КПК України) [3].

Так, І. Ю. Шеліховська прокурор Вінницької окружної прокуратури Вінницької області, з оглядом на практичний досвід, доречно відзначила, що «часто під виглядом аудіо-, відеоконтролю особи слідчим фактично планується ще й завуальоване проведення допиту, прокурор, виходячи з обставин справи, про тут треба визначитися щодо доцільності проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії. При вирішенні даного питання, насамперед, слід ураховувати те, що отримані фактичні дані неможливо буде використати у доказуванні (що не перешкоджає їх використанню в організаційно-тактичних цілях)» [4, с. 288].

Загалом Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає наявність двох окремих видів даної негласної слідчої (розшукової) дії: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260) та аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270), зокрема:

- перший вид негласної слідчої (розшукової) дії надає право на втручання в спілкування конкретно визначеної в ухвалі слідчого судді особи у будь-якому місці, зокрема і публічно недоступному;

- другий вид негласної слідчої (розшукової) дії, передбачений ст. 270 Кримінального процесуального кодексу України, надає право на аудіо-, відеоконтроль в публічно доступному місці без обмеження по кількості осіб, мова, звуки, рухи і поведінка яких може бути зафіксована [3].

А.В. слушно підкреслює, що «проведення аудіо-, відеоконтролю неможливе без використання відповідних технічних засобів. Враховуючи те, що проведення даної

НС(Р)Д можливе не лише у публічно доступних, але й у публічно недоступних місцях (житло або інше приватне володіння особи) виникає потреба попереднього обстеження таких місць для встановлення технічних засобів, а також повторного проникнення для їх зняття» [5, с. 388].

Отже, важливо забезпечувати баланс між потребами в розкритті злочинів та захистом прав та свобод громадян. Правове регулювання в даному питанні має бути чітким та збалансованим, а використання аудіо- та відеоконтролю має підпорядковуватися вимогам законності та прозорості. Загалом, аудіо- та відеоконтроль є важливим інструментом для забезпечення безпеки та правопорядку, але його використання повинно дотримуватися високих стандартів законності та етики, щоб забезпечити права та свободи громадян і уникнути зловживань.

Література

1. Наказ «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 06.10.2023 р.)
2. Крет Г. Р. Загальні положення проведення аудіо-, відеоконтролю особи. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття». Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 367-370.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 24.08.2023 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 06.10.2023 р.)

4. Шеліховська І.Ю. Використання засобів аудіо-, відеоконтролю особи щодо затриманих та ув'язнених. Актуальні питання та перспективи використання оперативнорозшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану. Київ. 2023. С. 284-289.
5. Тюбай А.В. Проблемні питання законності втручання у приватне спілкування під час проведення аудіо-, відеоконтролю. Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір. Київ. 2023. С. 386-389.

Савчук Богдан Сергійович,
*здобувач вищої освіти першого бакалаврського
рівня навчальної групи ПМПФ-20-1*

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна
*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінальних розслідувань*

ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Умови воєнного стану ставлять перед судовою системою складні завдання, зокрема у сфері доказування в кримінальному процесі. На мою думку, здійснення правосуддя в умовах конфлікту вимагає особливого підходу та забезпечення ефективних механізмів зібрання та представлення доказів. Отже, є доцільним розглянути ключові аспекти доказової бази у кримінальних справах під час воєнного стану, враховуючи складні обставини та вимоги

міжнародного права, щоб забезпечити справедливість в умовах військового конфлікту.

Окремі аспекти даної тематики досліджували такі науковці: Л. Буторіна, С. Вальтося, Б. Гудзовського, К. Колесникова, С. Матієвського, Є. Петраша, С. Швачка, В. Чорного, Ю. Якубчика, А. Фалькевич [1, с. 416].

Доказування в кримінальному процесі є ключовим елементом, спрямованим на встановлення обвинувачення чи невинуватості підсудного. Зазвичай включає в себе збір, аналіз та представлення доказів, таких як свідчення, матеріальні докази, експертні висновки та інші. Важливість доказів полягає в їхній об'єктивності, надійності та відповідності правовим стандартам. Кримінальне доказування покликане забезпечити справедливість, враховуючи права підсудного та вимоги закону. Умови воєнного стану надають особливий характер кримінальному доказуванню, адже в контексті конфлікту доводити вину чи невинуватість стає складнішим завданням через нестабільність, велику кількість втрачених доказів, а також вплив воєнних обставин на свідків та експертів [2].

1 травня 2022 року вступив у дію Закон № 2201-IX, який вносить зміни до Кримінального процесуального кодексу України з метою удосконалення порядку проведення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Зазначено, що внесені зміни відносяться до Кримінального процесуального кодексу та визначають, що процес та форма кримінального провадження під час воєнного стану повинні відповідати загальним принципам, визначеним у частині 1 статті 7, з урахуванням особливостей, визначених у розділі IX–1 КПК. Тому, ключовою ознакою доказів є визначене законом джерело доказів, такі як показання, матеріальні

докази, документи та експертні висновки. Крім того, докази повинні бути зібрані, зафіксовані та представлені вповноваженою особою. Дотримання процесуальної форми при зборі та фіксації фактичних даних також є ознакою доказів. [3].

На мою думку, для подальшого удосконалення кримінального доказування в умовах воєнного стану, важливо акцентувати увагу на наступних аспектах:

- Розробка чітких та уніфікованих стандартів для збору доказів в умовах конфлікту. Це допоможе забезпечити надійність зібраних матеріалів.
- Інтеграція сучасних технологій, таких як аналіз даних, для ефективного оброблення та інтерпретації великих обсягів інформації, що збирається під час воєнного конфлікту.
- Забезпечення кваліфікованого тренування для правозахисників, суддів та інших учасників кримінального процесу, спеціально адаптованого до особливостей роботи в умовах воєнного стану.
- Сприяння взаємодії між країнами та міжнародними організаціями для обміну найкращими практиками, створенням єдиної системи стандартів та вирішення спільних викликів.
- Розробка та впровадження ефективних заходів для захисту свідків у воєнний період, враховуючи їхню безпеку та психологічний стан.
- Забезпечення відкритості та доступності інформації про кримінальні справи в умовах воєнного конфлікту для забезпечення довіри до правосуддя. [3, с. 376].

Отже, умови воєнного стану є серйозним викликом для кримінального доказування, вимагаючи гнучкості та адаптації правосудної системи до умов воєнного конфлікту. На мою

думку, забезпечення справедливого та ефективного процесу вимагає розробки спеціалізованих стратегій збору та оцінки доказів, а також врахування міжнародних стандартів правосуддя. Також, я вважаю, що кримінальний процесуальний кодекс потрібно доповнити нормою, яка б чітко визначала виключні випадки.

Література

1. Докази та доказування в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: суддя ВС розповіла про практику Верховного Суду. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/214529_dokazi (дата звернення: 10.10.2023).
2. Цермолонський І. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану: URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalni-provadhennya-v-umovahvoennogo-stanu.html> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Кримінальний України, редакція від 11.08.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
4. Слюсарчук Х. Реалізація стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні України // Visegrad Journal on Human Rights. 2016. 148–153 с.

Фаренюк Тарас Олександрович,
здобувач вищої освіти першого бакалаврського
рівня навчальної групи ПМПФ-20-4

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету

АНАЛІЗ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У сучасному кримінальному процесі аналіз та ефективність негласних слідчих розшукових дій стають ключовими аспектами розслідування злочинів. Шляхом вдосконалення та впровадження інноваційних методів, таких як технологічні засоби та аналітичні підходи, можна забезпечити більш ефективне виявлення та розслідування злочинів. На мою думку, розгляд цієї динамічної сфери дозволяє краще розуміти, як нові технології та підходи впливають на виявлення правопорушень та призводять до більш ефективного правосуддя.

Дана тема привернула увагу таких науковців: В. Д. Берназ, В. А. Колесник, Д. Й. Никифорчук, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. М. Тертишник, М. Є. Шумило та інші. У їхніх працях досліджувались поняття, правова сутність та структура негласних слідчих (розшукових) дій, а також їх взаємозв'язок із засобами оперативного розшуку [1, с. 416].

Негласні слідчі розшукові дії в сучасному кримінальному процесі включають методи та заходи, які використовуються правоохоронними органами без прямого відома суб'єкта розслідування. Це може включати підслуховування, відеоспостереження, роботу з інформаторами, аналіз електронної комунікації та інші таємні методи з метою отримання інформації про злочин чи його планування [2].

Ефективність негласних слідчих розшукових дій у сучасному кримінальному процесі залежить від балансу між забезпеченням безпеки та захистом особистих прав громадян. Такі заходи, як аудіо- та відеозаписи, можуть бути потужними інструментами, але також породжують питання щодо приватності та можливості зловживань. На мою думку, регулюючи ці практики, суди та законодавці мають сприяти високим стандартам доказової бази та забезпечувати справедливість у кримінальних провадженнях. Також, забезпечення справедливості у кримінальних провадженнях має бути в центрі регулювання негласних слідчих заходів. Це включає в себе право на адекватну оборону, право на адекватне представництво та забезпечення інших гарантій, що забезпечують баланс сил між обвинуваченням і захистом [3, с. 376].

На сучасному етапі у кримінальному процесі важливо забезпечити, щоб негласні слідчі розшукові дії відповідали законодавчим вимогам та були обмежені лише тим, що є необхідним для розслідування. Є важливим, щоб суди та законодавчі органи продовжували розвивати норми та стандарти, які гарантують баланс між потребами правосуддя та захистом особистих прав, забезпечуючи тим самим

ефективність та справедливість в кримінальних провадженнях [4, с. 306].

В останні роки технологічний прогрес розширює можливості правоохоронних органів у сфері дослідження злочинів. На мою думку, актуально ввести інновацію - систему штучного інтелекту, що може істотно підвищити ефективність негласних слідчих розшукових дій. Штучний інтелект може використовуватися для аналізу великого обсягу інформації, такої як тексти, фото та відео, з метою виявлення закономірностей та зв'язків між подіями. Це дозволяє значно прискорити процеси збору та аналізу даних, знижуючи тим самим час, який необхідно для розслідування конкретного злочину. Перевагою використання штучного інтелекту в негласних слідчих розшукових діях є здатність аналізувати великі обсяги відеоматеріалів для виявлення образів, здатних впізнати особи чи рухи, що можуть вказувати на злочин. Також, необхідно забезпечити, щоб використання технологій штучного інтелекту відбувалося в межах закону та з дотриманням прав людини. [5, с. 420].

У сучасному кримінальному процесі аналіз та ефективність негласних слідчих розшукових дій здійснюють важливу роль у виявленні та розслідуванні злочинів. Вони дозволяють правоохоронним органам зібрати докази, необхідні для встановлення вини або невинності підозрюваних. Важливою частиною цього процесу є збалансованість між забезпеченням прав громадян та потребами розслідування. Постійне вдосконалення процедур та збалансований підхід до застосування негласних методів допомагають забезпечити ефективне функціонування правосуддя в умовах сучасної кримінальної ситуації.

Література

1. Бараненко Б.І., Бочковий О.В., Гусєва К.А. Негласні слідчі розшукові дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навчально-практичний посібник. Луганськ: ДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2014. 416 с.
2. Кримінальний кодекс України, редакція від 11.08.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.10.2023).
3. Багрій М. В., Луцик В. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. 2017. 376 с.
4. Касапоглу С.О. Реалізація норм кримінального процесуального права: монографія. Дніпро. 2018. 306 с.
5. Гловюк І.В., Стоянов М.М., Завтур В.А. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні: навчально-практичний компендіум. Одеса: Видавничий дім "Гельветика". 2020. 420 с.

*Киренко Сергій Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ІНКРИМІНУВАННЯ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Заборона подвійного інкримінування є одним з фундаментальних принципів кваліфікації кримінальних правопорушень, якого неухильно повинні дотримуватися уповноважені державою суб'єкти при кримінально-правовій оцінці суспільно небезпечних діянь. По суті, він є кримінально-правовим вираженням конституційного положення, згідно з яким ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ч. 1 ст. 61 Конституції України). На практиці це, серед іншого, означає, що посягання не може кваліфікуватися за статтею Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України, якщо інша стаття з числа інкримінованих цій же особі повністю охоплює скоєне.

На жаль, доводиться констатувати, що у правозастосовній практиці можна спостерігати порушення цього важливого принципу, які, зокрема, закріплені в окремих положеннях нині чинної Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи». Так, п.

7 Постанови зазначає, що дії особи, яка вчинила злочин, передбачений ст. 147, і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115. Але при такому підході виходить, що смерть заручника двічі інкримінується винному: як тяжкий наслідок захоплення або тримання особи як заручника та як наслідок умисного вбивства заручника, що є нічим іншим як подвійним інкримінуванням, тобто одним з проявів подвійної відповідальності, яка прямо заборонена Конституцією України. Справа в тім, що тяжкий наслідок у вигляді смерті заручника може інкримінуватися винному лише тоді, коли це не охоплювалося його умислом, тобто ставлення до смерті заручника з боку винного має бути лише необережним. Тоді дійсно кваліфікація дій відповідної особи має бути за ч. 2 ст. 147 КК України. Якщо ж має місце випадок, коли особа, яка, наприклад, захопила заручника, умисно позбавила його життя, то (при відсутності інших кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 147 КК України, як, наприклад, неповнолітній вік заручника) кваліфікувати дії винного потрібно за сукупністю ч. 1 ст. 147 та п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України. При такій кримінально-правовій оцінці поведінки винного подвійне інкримінування виключається.

Слід звернути увагу і на п. 10 Постанови, у якому, зокрема вказано, що у разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, дії винного кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і ч. 4 ст. 187 КК. Проте, ч. 4 ст. 187 КК, серед іншого, передбачає відповідальність за розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, і взагалі незрозуміло до чого ця норма при кваліфікації випадків умисного заподіяння смерті іншій людині, адже вбивство і тяжке тілесне ушкодження – це різні діяння, у т. ч. і за

об'єктом посягання: вбивство посягає на життя особи, а тяжке тілесне ушкодження – на її здоров'я, відтак, якщо потерпілого позбавили життя і це з боку винного мало саме умисний характер, то будь-які посилення на норми, які передбачають відповідальність за випадки заподіяння тілесних ушкоджень просто зайві та не мають сенсу. Таким чином, умисне вбивство, вчинене під час розбійного нападу, доцільніше кваліфікувати за п.6 ч. 2 ст. 115 та (за відсутності кваліфікуючих або особливо кваліфікуючих ознак розбою) ч. 1 ст. 187 КК.

Дискусійне положення має місце і у п. 14 Постанови, де, наприклад, зазначається, що умисне вбивство, поєднане зі зґвалтуванням, кваліфікується за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК і за ч. 4 ст. 152 КК (тобто, за ознакою спричинення зґвалтуванням тяжких наслідків). Навіть з урахуванням внесених до ст. 152 КК змін, згідно з якими спричинення зґвалтуванням тяжких наслідків передбачене ч. 5 ст. 152 КК, можна констатувати наявність подвійного інкримінування винному настанню смерті потерпілої особи – і як наслідок умисного вбивства, і як тяжкий наслідок зґвалтування. Смерть потерпілої особи, як тяжкий наслідок зґвалтування, має інкримінуватися винному лише за наявності необережного ставлення з його боку до її настання (але це, зрозуміло, виключає відповідальність за умисне вбивство). Якщо ж має місце умисне позбавлення потерпілої особи життя в процесі зґвалтування або одразу після нього, то дії винного мають кваліфікуватися за п. 10 ч. 2 ст. 115 КК та (якщо не має кваліфікуючих або особливо кваліфікуючих ознак зґвалтування) ч. 1 ст. 152 КК. Розглядати ж смерть як тяжкий наслідок зґвалтування у таких випадках неприпустимо. Таким же чином слід кваліфікувати випадки умисних вбивств, поєднаних із сексуальним насильством: для уникнення подвійного інкримінування потрібно застосовувати п. 10 ч. 2 ст. 115 КК та ч. 1 ст. 153 КК (зрозуміло, якщо при цьому відсутні передбачені ст. 153 КК кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі ознаки сексуального насильства).

Вказані заходи, на нашу думку, дозволять уникати подвійного інкримінування при кваліфікації кримінальних правопорушень, що дозволить надавати адекватну кримінально-правову оцінку різноманітним посяганням на охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини.

Мусієнко Анатолій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Жук Андрій Михайлович
аспірант кафедри конституційного
та адміністративного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державний університет
інфраструктури та технологій

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СВІТЛІ РЕФОРМ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Рецидивна злочинність – один з найбільш небезпечних кримінальних феноменів, який викликає обґрунтоване суспільне занепокоєння, а держава приділяє особливу увагу превентивному контролю.

Рецидивна злочинність, яка постійно знаходиться в активній опозиції до суспільства, організовує і поширює найбільш небезпечні форми, методи і норми свого криміногенного функціонування.

Ефективна система заходів боротьби з рецидивною злочинністю включає в себе заходи щодо попередження злочинів під час перебування в місцях позбавлення волі, і заходи щодо попередження рецидиву злочинів після звільнення з цих місць.

Рівень рецидиву в Україні, тобто повторно вчинених злочинів, наразі становить понад 30%. Міністерство юстиції планує знизити цей показник мінімум до 5%. «Головна мета пенітенціарної реформи — це те, щоб люди, які потрапляють в наші руки, виходили та не вчиняли далі злочинів. Це так звана ресоціалізація. Щоб система генерувала нормальних громадян, готових жити в суспільстві. Насправді, це найважче зараз. Рівень рецидиву зараз «надзвичайно високий» — понад 30%. У Мін'юсті хочуть знизити цей показник хоча б до 5%. Міністр пояснив, що хоче побудувати в Україні систему, схожу на ту, що є в Північній Європі, де рівень ув'язнення низький, а безпеки — високий [1].

Одним із показників, який може свідчити про те, чи досягає покарання такої мети, як виправлення засуджених, є показник рецидиву, у широкому сенсі цього поняття, а саме показник, що відображає кількість осіб, які засуджуються за вчинення злочину за умови, що вони раніше вже засуджувались за вчинення принаймні одного злочину [2].

Саме тому, на думку автора, одним з ефективних шляхів зменшення рівня рецидиву, є система пенітенціарної пробації. Покарання у виді пробаційного нагляду полягає в обмеженні прав і свобод засудженого, що спрямовані на

виправлення засудженого без ізоляції від суспільства, запобігання вчиненню ним нових правопорушень на строк від одного до п'яти років та як додаткове покарання може застосовуватися на строк від одного до трьох років [2].

І саме цей напрямок реалізується в реформі пенітенціарної системи України. Зокрема, розроблено та введено у дію пробаційні програми для роботи з повнолітніми та неповнолітніми суб'єктами пробації. Крім того, упроваджено «пенітенціарну пробацію» – надання підтримки та допомоги у вирішенні соціально-побутових питань засудженим, які готуються до звільнення з місць позбавлення волі, для підвищення результатів їхньої соціальної реабілітації та попередження повторних злочинів [3].

За результатами дослідження автор дійшов наступних висновків:

- рецидивна злочинність становить значну загрозу для суспільства і є ядром формування інших видів злочинності, а тому закономірною є увага, яка приділяється їй запобіганню;
- рівень рецидиву є одним з показників досягнення мети покарання;
- запобігання рецидивній злочинності ще під час відбування покарання і після, шляхом підвищення ефективності заходів ресоціалізації засуджених, є перспективним напрямом такої діяльності.

Література

1. Рівень рецидиву в Україні планують знизити з 30% до 5% — міністр юстиції Малишків про тюремну реформу. URL.: <https://hromadske.ua/posts/riven-recidivu-v-ukrayini-planuyut-zniziti-z-30-do-5-ministr-yusticiyi-malyusk-pro-tyuremnu-reformu>

2. Олександр Олійник. Зниження рецидивної злочинності - законодавчі пропозиції. URL.: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/205454_znizhennya-retsdivno-zlochinnost---zakonodavch-propozits
3. Реформування пенітенціарної системи України. URL.: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/verhovenstvo-prava-ta-borotba-z-korupciyeyu/reformuvannya-sistemi-probaciyi-ta-resocializaciya>

Фортунатова Марія Геннадіївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій

Науковий керівник:
Мусієнко Анатолій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури і технологій

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ МАРОДЕРСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Тема мародерства сьогодні є актуальною як ніколи, оскільки громадяни України зіштовхнулися з проблемою збереження свого майна під час військових дій. Зараз наша

держава потерпає від повномасштабної російської збройної агресії, страждає цивільне населення, причому не тільки від військових, а ще й від власного криміналітету. Ці особи здійснюють незаконне привласнення майна цивільного населення, які покинули місце свого проживання, рятуючись від обстрілів і бомбардувань.

Часто в засобах масової інформації та соцмережах терміном «мародерство» називають будь-яке скоєне в цей період незаконне привласнення - чи то товару в магазинах, чи майна з домівок цивільного населення. Проте такий термін, на думку автора, у цих випадках вживається недоречно, адже не всі кримінальні правопорушення проти власності, що вчиняються під час воєнного стану, можна кваліфікувати як є мародерство [3].

Відповідно до ст. 432 Кримінального кодексу України є три критерії для кваліфікації кримінального правопорушення як мародерства [1]:

- чітка локалізація місця вчинення кримінального правопорушення - викрадення майна на полі бою чи на певній ділянці, де проводяться активні бойові дії, а також у зоні, яка перебуває під обстрілами військових;
- викрадення майна у вбитих або поранених;
- вчинення кримінального правопорушення військовослужбовцем.

Без сукупності цих ознак не можна говорити про наявність складу мародерства в діях підозрюваного.

Об'єктом мародерства є порядок несення військової служби під час ведення бойових дій [4].

З об'єктивної сторони кримінальне правопорушення виражається у суспільно небезпечних діях – привласнення речей що знаходяться при вбитих чи поранених.

Обов'язковою ознакою складу є місце – поле бою. Полем бою є також ділянка тилу, яка піддається обстрілу противником. Привласнення може бути як таємним, так і відкритим, із застосуванням насильства чи без такого.

Предметом мародерства може бути тільки приватне майно (гроші, годинники, медальйони тощо) вбитих чи поранених, незалежно від того, до чиєї армії останні належать викрадені вони можуть бути як під час бою, так і відразу ж після нього. Зброя, боєприпаси, документи, що містять відомості військового характеру, інші предмети, що збираються для їх використання під час ведення військових дій, не є предметом цього кримінального правопорушення [6].

Відповідно до Кримінального кодексу України не є мародерством заволодіння речами військовослужбовців, які не є вбитими чи пораненими. Ці дії можуть кваліфікуватись як кримінальні правопорушення проти власності (крадіжка, грабїж, розбій, вимагання та привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) [4].

Із суб'єктивної сторони мародерство може бути вчинене тільки з прямим умислом. А суб'єктом даного кримінального правопорушення є будь-який військовослужбовець [6].

Закономірно, що під час воєнного стану збільшилась кількість вчинення таких протиправних діянь, постало питання про необхідність юридичної реакції на ці явища. Тож, у зв'язку із цим, було прийнято Закон України від 03.03.2022 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» №2117-IX [2].

Законодавець приділив основну увагу посиленню відповідальності за мародерство, зокрема, за викрадення речей на полі бою, що знаходяться при вбитих чи поранених,

встановлено відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. До цих нововведень мінімальний строк позбавлення волі становив 3 роки. Такі зміни сприятимуть підвищенню ефективності засобів кримінально-правового регулювання на прояви мародерства з боку військовослужбовців [5].

З початку повномасштабної агресії почастішали повідомлення про те що місцеві жителі самотужки борються з мародерами та іншими крадіями, піддаючи їх самосуду. Переконливо свідчить про це публікації в засобах масової інформації [7]. Але такі дії можуть кваліфікуватися як окремий вид кримінального правопорушення – самоправство (ст. 356 КК України), тому такі особи можуть понести покарання за такі діяння [3].

За результатами дослідження автор дійшов наступних висновків:

- повномасштабна російська агресія актуалізувала даний вид злочину;
- посилення кримінальної відповідальності за мародерство є абсолютно виправданим кроком законодавця.

Отже, не всі злочинні діяння проти власності є мародерством, проте кожен злочинець, який прагне збагатитися за рахунок іншого, має бути справедливо покараний за законом [5].

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від

03 березня 2022 р. № 2117-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-IX#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

3. Гришанова Н. Мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану: яка відповідальність передбачена. *Ліга Закон*. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210037_maroderstvo-ta-nsh-zlochini-skon-pd-chas-vonnogo-stanu-yaka-vdpovdalnst-peredbachena (дата звернення: 20.10.2023).

4. Гришанова Н. Не всі злочини проти власності, що вчиняються під час воєнного стану, є мародерством: суддя ВС. *Ліга Закон*. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212343_ne-vs-zlochini-proti-vlasnost-shcho-vchinyayutsya-pd-chas-vonnogo-stanu-maroderstvom-suddya-vs (дата звернення: 20.10.2023).

5. Потапова Л. Відмежування мародерства як воєнного кримінального правопорушення від суміжних у сучасних реаліях. *Юридична клініка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2022. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/06/03/vidmezhuvannya-maroderstva-yak-voyennogo-kryminalnogo-pravoporushennya-vid-sumizhnyh-u-suchasnyh-realiyah/> (дата звернення: 20.10.2023).

6. Прокопенко В. Науково-практичний коментар до ст. 432 Кримінального кодексу України. 2014. URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/2086-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-432-krimlnalno-kodeksu-ukrayini.html> (дата звернення: 20.10.2023).

7. Як українці самотужки карають мародерів – фото. *Перший український інформаційний телеканал «5 канал»*. 2022. URL: <https://www.5.ua/dv/life/269807> (дата звернення: 20.10.2023).

Романенко Олександр Віталійович,
студент I магістерського курсу
юридичного факультету
Державного університету
інфраструктури та технологій

Мусієнко Анатолій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри цивільного та кримінального права
юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м.Київ, Україна

СТАН ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Корупція стала серйозною проблемою для всіх держав сучасного світу. Саме ця обставина спонукала світове співтовариство у 2003 р. прийняти Резолюцію на засіданні 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН проти корупції. У преамбулі зазначається про «серйозність глобальних корупційних проблем та загроз стабільності та безпеці суспільства. Вона підриває демократію, етичні цінності і справедливість і завдає стійкої шкоди розвитку та правопорядку» [1]. Сучасний період української державності цілком виразно позиціонує корупцію як ключову загрозу національній безпеці та одну із найсерйозніших перешкод на шляху до розвитку України. У зв'язку із цим, набуває актуальності аналіз протидії таким загрозі, та її впливу на національну безпеку України.

Україна посідає 116 місце серед 180 країн в Індексі сприйняття корупції-2022, отримавши 33 бали із 100 можливих. [2]. Слід вказати, що у 2021 році Україна отримала 32 бали, тож слід констатувати зміцнення показнику. Проведене опитування рухом «Долучайся!» спільно з Проєктом USAID показало, що 89% громадян вважають корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни [3].

На сьогодні корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до примітки до статті 45 Кримінального кодексу України вважаються: кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 210, 262, 308, 312, 313, 320, 354, 357. 364, 364-1, 365-2, 366-2, 366-3 368–369-2, 410 Кримінального кодексу України.

Оцінюючи зведені дані Національного агенства з питань запобігання корупції щодо досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, представлених в інтерактивній графіці, слід вказати, що за 2022 рік всього було опубліковано 5.612 кримінальних проваджень, з яких 27% були передані до суду з обвинувальним актом. За той же період 2021 року, було опубліковано 8.689 кримінальних проваджень, з яких тільки 20.9% були передані до суду [4].

Аналіз відкритих даних Єдиного державного реєстру судових рішень та статистичної інформації щодо кримінальних проваджень Офісу генерального прокурора свідчить, що з періоду січня 2023 року по вересень 2023 року було зареєстровано близько 6.500 кримінальних проваджень, які можна пов'язати із корупцією. Як показує статистика, у порівнянні із 2022 роком кількість зареєстрованих кримінальних проваджень значно зросла.

З 1 січня 2023 року по 18 жовтня 2023 року в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення міститься 2534 записів. За період 2022 року було внесено 2827 записів.

Аналіз свідчить, що ситуація із протидією такій загрозі національній безпеці залишилась на довоєнному рівні, або навіть збільшилась. Але, якщо до повномасштабного вторгнення під загрозою було переважно економічне зростання та добробут країни, то під час війни корупція ставить під загрозу сам факт існування держави, як такої.

Через свою деструктивну природу та негативний вплив на економіку вона становить небезпеку забезпеченню національної безпеки суспільства. Рівень та масштаби корупції можуть бути причиною соціального вибуху, протесних виступів широких мас незадоволених громадян.

Корупція негативно впливає на міжнародний імідж країни в очах її політичних, економічних та навіть стратегічних партнерів. Недостатній рівень боротьби із такою загрозою може бути причиною зупинки міжнародної фінансової підтримки та позичкового ресурсу.

Безпрецедентних масштабів в сучасних умовах набув розвиток побутової корупції. В результаті у великої частини населення країни історично склався стереотип корупції як етично прийнятної форми вирішення особистісних проблем на всіх рівнях.

Як показує досвід війни російської федерації проти України, сучасна агресія є широкоформатною та гібридною, а її інструменти - досить різноманітні. І корупція серед них посідає одне із вирішальних місць. Вона слугує так званим «троянський конем», що послаблює нашу обороноздатність та національну безпеку загалом зсередини України.

У підсумку, слід вказати, що боротьба із корупцією на сучасному етапі – це внутрішня самооборона, яка необхідна для збереження нашої демократії та взагалі майбутнього Української держави. Виконання Антикорупційної стратегії 2021-2025, Стратегії національної безпеки 2020-2025, імплементація міжнародного досвіду та дотримання вказівок стратегічних партнерів в області протидії корупції має стати основою для протидії цієї загрози національній безпеці України.

Література

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (прийнята в Нью-Йорку 31 жовтня 2003 р. Резолюцією 58/4 на 51-му пленарному засіданні 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН).
2. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/31/7387271/>
3. URL: <https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/>
4. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/interaktyvna-grafika-dosudove-rozsliduvannya-koruptsijnyh-kryminalnyh-pravoporushen-2016-2021-roky/>

Бура Оксана Вікторівна
студентка 4 курсу, групи ПМПФ-20-1
Навчально-наукового інституту економічної безпеки та
митної
справи Державного
податкового університету

Науковий керівник:
Амеліна Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінальних розслідувань
Навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету,

ОСОБЛИВОСТІ ЗУПИНЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження правового режиму воєнного стану віднайшло свій вияв не лише у більшості сфер суспільного життя нашої держави, а й у змінах до законодавства, не стало виключенням й кримінальне законодавство, яке зазнало змін як у нормах матеріального так й процесуального права. Існування в кримінальному процесуальному законодавстві чітких строків досудового розслідування обумовлює необхідність унормування інституту зупинення досудового розслідування.

Зупинення досудового розслідування – об'єктивно вимушена пауза у здійсненні досудового розслідування, що зумовлена обставинами, які перешкоджають здійсненню кримінального провадження. Потреба зупинення досудового розслідування зумовлена передбаченими у Кримінальному

процесуальному кодексі України (далі по тексту КПК України) строками й порядком їх продовження.

Це означає, що доступ особи до правосуддя в кримінальному процесі забезпечується зокрема під час досудового розслідування. Наскільки оперативно воно буде проведено – настільки швидко особа отримає доступ до правосуддя і навпаки – тривале досудове розслідування перешкоджає доступу особи до правосуддя. Тим більше, якщо воно зупиняється на певний період, тому слід підкреслити, що зупинення досудового розслідування може мати місце лише з підстав та в порядку, які передбачені КПК України, у противному випадку воно перешкоджатиме доступу особи до правосуддя.

Підстави та процесуальний порядок зупинення та відновлення кримінальних проваджень висвітлений у главі 23 КПК України «Зупинення досудового розслідування», норми (ст.ст.280, 281, 282 КПК України), якої регламентують порядок та підстави зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру, розшук підозрюваного та відновлення досудового розслідування [1].

Додаткової актуальності тема зупинення досудового розслідування набула у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану, який значно вплинув на кримінальні процесуальні норми визначені законодавцем, так й на процес кримінального судочинства в цілому. Такі зміни віднайшли свій зовнішній вияв в п. 3 та п. 4 ст. 280 КПК України додавши нові підстави зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру.

До нових підстав зупинення досудового розслідування, відповідно до норм п. 3 та п.4 ст.280 КПК України відносяться:

- наявні об'єктивні обставини, що унеможливляють подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану;

- уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну. Рішення про зупинення досудового розслідування з цієї підстави оскарженню не підлягає [1].

Окрім внесених змін щодо зупинення досудового розслідування, відповідних змін зазнали й підстави його відновлення, які визначені у відповідності до впроваджених змін. В новій редакції викладена норма статті 282 КПК України, а саме ч.1 цієї статті, яка визначає підстави відновлення досудового розслідування. Законодавець визначив наступні підстави:

- припинено чи скасовано воєнний стан
- обмін підозрюваного як військовополоненого (якщо обмін проведено або такий обмін не відбувся), або наявна можливість подальшого проведення досудового розслідування за таких умов, а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій [2].

На жаль, через відсутність слідчої та судової практики чи наукового- практичних коментарів, що б містили інформацію щодо конкретизації, умов та особливостей застосування вказаної норми КПК України, змоги повноцінного дослідження вказаної підстави не видається можливим. Висвітлена проблематика стосується й п.5 ч.1 ст.280 КПК, норма якої зазначає, що досудове розслідування може бути зупинено після повідомлення про підозру, якщо уповноваженим органом прийнято рішення про передачу

підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваним надано письмову згоду на проведення такого обміну. Доцільно зауважити, що порядок здійснення обміну військовополоненими є інформацією з обмеженим доступом, відтак проаналізувати зазначену процедуру та її співвідношення з положеннями кримінального процесуального закону видається неможливим [3, с.31].

Динамічність кримінальної юстиції вимагає певного плину часу аби отримати та ознайомитись з вже впровадженими та використаними в практичній діяльності практиками застосування процесуальних норм у кримінальному судочинстві, як під час досудового так й судового провадження. А тому, проведеним нами дослідженням було лише висвітлено внесені до кримінально процесуального законодавства зміни, які регламентують як зупинення так й відновлення досудового розслідування та проблеми аналізу й отримання практики застосування таких норм у діяльності органів досудового розслідування.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
2. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
3. Бурлак М. Врегулювання механізму кримінально процесуального забезпечення обміну осіб як військовополонених. Актуальні проблеми визначення нормативно- правового статусу військовополонених : зб. наук. пр., м. Київ, НАВС, 10 листоп. 2022 р. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/22112/1/MATEPIA_LII_ViyskovoPoloneni_PED_10.11.2022_p032-036.pdf.

Павловська Аліна Володимирівна,
*студентка 4 курсу, Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник
Михайлов Володимир Олександрович,
*Старший викладач кафедри Правосуддя,
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Необхідними умовами для встановлення правової держави в Україні є створення нового Кримінально-процесуального законодавства та завершення реалізації Концепції судової реформи в системі України в усіх галузях права відповідно до соціально-економічних та політичних змін у суспільстві. Такою ситуацією є система адміністративно-правового регулювання діяльності судових експертиз, яка виконує важливу функцію з точки зору об'єктивності та організації розслідування кримінальних та адміністративних правопорушень.

У нашій державі нагальна необхідності зосередження уваги на демократичних важелях у сфері сучасної судової діяльності, яка потребує більш детального правового

регулювання. В даний час існує необхідність вдосконалення законодавства в області адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності. За словами О. Кофанова, з яким ми повністю згодні, судово-медична експертиза зараз відіграє важливу роль у судовому процесі. Необхідність у призначенні завжди виникає, коли в ході судового розгляду необхідно використовувати спеціальну інформацію для вирішення або прояснення певних питань і з'ясування обставин, пов'язаних зі справою. Сучасне життя вимагає майже від кожного хоча б побіжної обізнаності з найрізноманітнішими галузями науки, техніки, мистецтва та ремесел. Оскільки очевидно, що під судовою експертизою ми маємо на увазі знання експертів, які повинні бути висококваліфікованими фахівцями у своїй галузі, така експертиза по праву вважається найважливішою формою використання науково-технічних досягнень у судовому розгляді, забезпечення справедливості. Крім того, цілісність і повнота знань про обставини злочину, а не тільки планованого після порушення кримінальної справи. При розгляді шляхів вдосконалення законодавства в області адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності було б доречно відзначити, що приватний сектор фактично не дозволений або допускається, але лише в дуже обмеженій кількості. Тільки для деяких видів висновків необхідно вказати в якості затвердження положення чинного закону про проведення судово-медичних, криміналістичних і судово-психіатричних експертиз, відповідно до яких діяльність фахівців-криміналістів здійснюється тільки державними спеціалізованими установами. Все це, поряд з усіма другорядними факторами, призводить до монополізації в цій сфері: корупція, продовження терміну перевірки, низька

якість реалізації. Конкуренція в цій галузі виправить ці недоліки. Конкуренція в області експертних знань в області автомобільних технологій носить теоретичний характер, але може розглядатися як позитивний приклад. Але думки вчених з цього питання розділилися. На нашу думку, єдине, що необхідно зробити, - це посилити нагляд за приватними фахівцями і ввести законодавчі положення про повторну сертифікацію кожні три роки. Фахівці прикріплені до установ і державних установ різних держав і здатні вирішувати різні завдання. Економічний розвиток України значно розширив обсяг знань у різних галузях адміністративної, економічної та фінансової діяльності. Перш за все, необхідно знизити ризик при прийнятті рішень на різних рівнях державної влади про реалізацію заходів, що забезпечують розвиток суспільства і держави, при реалізації соціально і економічно значущих цільових програм, інвестицій, інновацій, науково-технічних проєктів, екологічних проєктів і т.і. — це робиться для забезпечення політичної, соціальної, економічної, військової, екологічної, технічної та інформаційної безпеки і зниження ризиків при її реалізації. Ми також відзначили, що практика застосування Закону України "Про судову експертизу" як основного правового регулювання відносин у сфері судової експертизи підтверджує його необхідність і важливість. Більшість положень цього закону з часом не втратили актуальності, але вони також виявляють ряд проблем, і їх вирішення вимагає систематичного вдосконалення і уточнення нормативної бази, що регулює діяльність судово-медичних експертів, головним чином шляхом внесення досить істотних змін і доповнень в даний закон. В. Лук'яненко визнає, що спеціалізовані служби Департаменту мають право на існування, але тільки в тому випадку, якщо їх функції істотно

змінилися. Ці служби мають бути зосереджені на слідчих заходах щодо використання технічних і криміналістичних заходів і методів криміналістичної експертизи у боротьбі зі злочинністю, оперативно-розшуковій діяльності, веденні судово-медичної документації, навчанні слідчого персоналу та технічній і криміналістичній підтримці досудових розслідувань. Основою діяльності цих служб має бути виконання фахівцями процедурних завдань. Судової експертизи повинні проводитися спеціалізованими органами центрального органу виконавчої влади, в структурі яких відсутні слідчі, слідчі або судові органи, а також приватними фахівцями, які мають відповідні сертифікати. З одного боку, він зберігає поточні переваги (широка мережа установ, адекватний персонал і технічна підтримка) для ефективного використання, а з іншого боку, передбачає проведення судової експертизи. Підкреслючі комунікативний характер взаємодії судових експертів з іншими суб'єктами процесу, визначаючи його як відносно автономну діяльність учасників процесу, що впливають один на одного за допомогою обміну повідомленнями з метою отримання інформації та інших ресурсів і створення необхідних вимог до використання спеціальних знань. Структура таких взаємодій формується поняттями " комунікація", " повідомлення", "мовний акт". Безсумнівно, важливі межі компетентності фахівця, його професійні та інші комунікативні навички. Є.Сімакова-Єфремян зазначає, що єдиний термінологічний апарат судово-медичної експертизи повинен бути притаманний представникам різних галузей спеціальних знань, оскільки це значно полегшує співпрацю вчених у процесі науково-криміналістичної діяльності та оцінки її результатів. Теорія криміналістики (як загальної, так і роздільної освіти) має

значення комунікації, і дослідники можуть використовувати її в будь-якій галузі криміналістики. Ми, звичайно, підтримуємо Е. Сімакова-Єфремяна в цих зусиллях, єдиний термінологічний апарат судово-експертної діяльності — буде дуже успішним, але ще потрібно засвоїти всі подробиці такої діяльності.

Висновки. Тому щодо того, як удосконалити законодавство в області адміністративно-правового регулювання діяльності судово-експертних фахівців, погляди на подальший розвиток діяльності судово-експертних фахівців дещо розрізняються, але хотілося б відзначити, що над цим питанням працюють багато вчених. Серед шляхів вдосконалення законодавства в області адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності хотілося б виділити, перш за все, створення єдиного термінологічного апарату наукової судово-експертної діяльності. Це повинно бути притаманне представникам різних галузей спеціальних знань, так як значно полегшує співпрацю вчених в процесі наукової діяльності фахівця-криміналіста, оцінки їх результатів. По-друге, прийняття узгоджених положень про державні спеціалізованих судово-експертні установи, на сьогодні у нас є велика кількість різних відомчих положень, тому нам потрібно ретельно розробити і прийняти єдине для всіх установ СЕД. По-третє, чинне законодавство має передбачати чіткі критерії для виявлення підстав для повторного залучення експертів і про неможливість надання експертного висновку.

Література

1. Головченко Л. Правове регулювання судової експертизи / Л. Головченко / Фемида-центр (наукова публіцистика) URL : <http://femidacenter.info/sudebnaya->

praktika/pravovoeregulirovanie-sudebnoj-jekspertizy-perspektivy-i-razvitie.html – Назва з екрану.

2. Кофанова О. С. Правові підстави та особливості призначення судових експертиз для дослідження культурних цінностей / О.С. Кофанова // Адвокат (120). – 2010. – № 9. – С. 38-42.
3. Лук'яненко В. В. Історико-правовий аспект розвитку управління спеціалізованими установами судових експертиз в Україні / В. В. Лук'яненко / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики // Випуск 10. – 30 липня 2015. – URL: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Tpsek/2010_10/Lukjanenko.pdf – Назва з екрану.
4. Моїсєєв О. Взаємодія експерта з іншими процесуальними суб'єктами / О. Моїсєєв // Підприємство, господарство, право. – 2012. – № 7 (199). – С. 119-123.
5. Пиріг І. Поняття та зміст експертної діяльності органів внутрішніх справ / І. Пиріг // Право України. – 2011. – № 1. – С. 255-261.
6. Репешко П. І. Вплив відомчої незалежності експертної служби на об'єктивність судово-експертної діяльності / П. І. Репешко // Карпатський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 77-85.
7. Сімакова-Єфремян Е. Вирішення теоретичних та процесуальних проблем комплексних судово-експертних досліджень – важливий чинник удосконалення судово-експертної діяльності / Е. Сімакова-Єфремян // Право України. – 2006. – № 8. – С. 79-83.
8. Філик Н. В. Окремі питання правового регулювання судової експертизи об'єктів інтелектуальної власності / Н.В. Філик // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2007. – № 8. – С. 37-43.

Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри правосуддя
юридичного факультету
Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ Україна

СТРУКТУРА ТА СУБ'ЄКТИ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Управління є складним процесом, який включає в себе планування, прийняття рішень, організацію, контроль і координацію дій з метою досягнення поставлених цілей. У державному управлінні, суб'єктом може бути держава, уряд, адміністративні органи або інші управлінські структури, які здійснюють вплив на різні сфери суспільного життя.

Об'єкт управління в державному контексті може бути різним, включаючи економіку, соціальну сферу, культуру, освіту, охорону здоров'я, природні ресурси та інші. Суб'єкт і об'єкт управління взаємодіють у процесі впливу, організаційної структури та виконання розпоряджень або рішень.

Адміністративно-правовий метод регулювання управлінських суспільних відносин використовує норми адміністративного права для регулювання взаємодії державних органів, підприємств, організацій та громадян. Цей метод передбачає використання органів управління, прийняття нормативно-правових актів, контроль за їх виконанням та застосування санкцій у разі порушення встановлених правил.

Державне управління також включає у себе важливий аспект організаційного управління. Це означає створення структури, процедур, розподіл повноважень та встановлення механізмів забезпечення ефективності і результативності управлінської діяльності. Завдання організаційного управління полягає у плануванні, координації, делегуванні повноважень, контролі та забезпеченні необхідних ресурсів.

Управління в державному секторі має свої специфічні особливості, пов'язані з політичними, юридичними, економічними та соціальними аспектами. Забезпечення прозорості, відповідальності, публічності і ефективності є важливими принципами державного управління.

Таким чином, державне управління включає в себе вплив суб'єкта на об'єкт управління з метою досягнення поставлених цілей, використовуючи адміністративно-правові методи та організаційно-управлінські структури. Враховуючи специфіку державного сектора, ефективне управління вимагає забезпечення відповідності нормативно-правових вимог, прозорості і відповідальності у діяльності державних органів та забезпечення задоволення потреб суспільства.

Державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених чинним законодавством, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ відповідають за здійснення судово-експертної діяльності в Україні. До них належать науково-дослідні інститути судових експертиз при Міністерстві юстиції України, науково-дослідні інститути судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи при Міністерстві охорони здоров'я України, служби судових експертиз при Міністерстві внутрішніх справ України, Міністерстві оборони України,

Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про судову експертизу» державні спеціалізовані установи здійснюють виключно судово-експертну діяльність, пов'язану з проведенням криміналістичної, судово-медичної та судово-психіатричної експертиз. Проте для окремих видів експертиз, які не проводяться виключно державними спеціалізованими установами, за рішенням особи або органу, які призначили судову експертизу, можуть залучатися інші експерти відповідних галузей знань.

Отже відповідно до чинного законодавства суб'єктами судово-експертної діяльності є:

- 1) судово-експертні установи;
- 2) судові експерти;
- 3) інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань, які залучаються як експерти до проведення судових експертиз у порядку та на умовах, визначені у законах.
- 4) фізичні та юридичні особи яку призначили експертизу.

Судово-експертні установи - державні спеціалізовані установи Національної експертної служби України та інші юридичні особи будь-якої форми власності, в яких здійснюється судово-експертна діяльність, шляхом залучення судових експертів за трудовим або цивільно-правовим договором.

Судово-експертна установа зобов'язана забезпечити дотримання професійних прав судових експертів, які здійснюють судово-експертну діяльність.

Висновки.

Отже, завдяки відвертій дискримінації з боку держави, насамперед Міністерства юстиції, недержавна судова експертиза так і не змогла стати інструментом конкуренції знань та досвіду, без чого не може бути розвитку будь якої наукової галузі. Прикладом такої державної дискримінації є з нормативні акти безпосередньо Міністерства юстиції, зокрема, наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів».

Не маючи конкуренції, державні експертні установи поступово перетворились у монопольних володарів істини, що аж ніяк не сприяє забезпеченню якості та об'єктивності їх роботи. У зв'язку з тим, що керівників державних інститутів судових експертиз призначають, а не вибирають на посади на об'єктивних незалежних конкурсах, в багатьох випадках їх професійність залишає бажати кращого.

У розвинутих західних країнах реалізуються засади незалежності експерта орієнтуючись не на відомчу його приналежність, а на наявність в нього спеціальних знань необхідних для вирішення завдань правосуддя. Також реалізуються інші засади необхідні для повної, всебічної об'єктивної судової експертизи, наприклад це принцип змагальності судових експертів. З метою підвищення якості досліджень застосовують їх стандартизацію, акредитуєть судово експертні лабораторії, сертифікують науково-методичне забезпечення, причому розроблюють єдині критерії і стандарти.

Література

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 5 вересня 2011 р. : (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта;

ЦУЛ, 2011. – 96 с.

2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.

3. Новиков С.Н. Организационно-правовые основы экспертно-криминалистической деятельности в органах внутренних дел: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Новиков С. Н. – Рязань, 2005. – 229 с.

4. Про підприємництво : Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168.

5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III // Відом. Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

6. Сегай М.Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А. П. Заєць, М. Л. Цимбал [та ін.]. – Х. : Право, 2003. – Вип. 3. – 592 с.

7. Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.

8. Ієрусалимов І.О. Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – К., 1998. – 19 с.;

9. Іщенко А.В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів // М-во освіти і науки України; МВС України; КНУВС; А.В. Іщенко, І.О. Ієрусалимов, Ж.В. Удовенко. – Київ, 2007

Богаткіна Анастасія Євгенівна,
*студентка 4 курсу, Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

Науковий керівник:
Михайлов Володимир Олександрович,
*Старший викладач кафедри Правосуддя
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету
інфраструктури та технологій
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО- ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні є життєво важливим для забезпечення чесності та справедливості системи правосуддя. Незважаючи на те, що існують проблеми, пов'язані з незалежністю, контролем якості та невиконаними справами, спроби вирішити ці проблеми можуть призвести до більш надійних висновків судово-медичних експертів і більшої довіри громадськості до судового процесу.

У теорії державного управління під об'єктом управління зазвичай розуміють систему, яка підпорядкована владній волі суб'єкта управління та виконує його рішення, тобто систему, якою управляють, яка перебуває під владним впливом. У контексті дослідження проблем організаційно-

правового управління різних сфер суспільного життя вчені-адміністратори уточнюють, що суб'єкт виконує функції керівництва і впливає на об'єкт з метою переведення його у новий стан, є елементом системи управління, який генерує процес її функціонування Ю. Козлов чітко визначив, що за проблемою адміністративно-правового методу регулювання управлінських суспільних відносин завжди слід бачити справжню природу управлінських зв'язків між суб'єктом і об'єктом управління в цілісній системі Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін вважають, що базовим положенням для управління у соціальній системі є те, що його можна розглядати як процес впливу суб'єкта (керівної системи) на об'єкт (керовану систему) з метою переведення його в новий якісний стан або підтримання у визначеному режимі. Суб'єкт управління у соціальній системі — це той, хто управляє. Об'єкт управління — це те, чим або ким управляють, щодо чого або кого спрямоване цілепокладання і керівний вплив з боку суб'єкта управління. Основною особливістю управління в соціальних системах є те, що керівним і керованим у них є людина, а система управління, що виступає як суб'єкт, може бути і об'єктом, коли йдеться про її вдосконалення та приведення у відповідність з потребами суспільства.

У своїй взаємодії суб'єкт та об'єкт управління утворюють процес управління, у якому виникають різного роду організаційні зв'язки. Суб'єкт і об'єкт об'єднують мінімум два чинники, що мають методологічне значення: єдність змісту управлінської діяльності, у зв'язку зі здійсненням якої виникають управлінські відносини, та єдність форми, яка в юридичному аспекті є адміністративно-правовою. Найголовніше в тому, що в остаточному підсумку специфіка державного управління через норми адміністративного права неминуче знаходить свій вираз в адміністративних відносинах, що виникають на їх основі.

Незважаючи на важливість судово-експертної діяльності, залишається ряд питань:

1. *Відсутність незалежності*: Висловлювалися занепокоєння щодо незалежності судово-медичних експертів, коли їхня робота виконується в установах, контрольованих державою, що потенційно може призвести до упередженості.
2. *Контроль якості*: Забезпечення незмінної якості судових експертиз є складним завданням. Різниця в досвіді та методології, що використовується різними експертами, може призвести до неузгодженості у висновках.
3. *Накопичення*: Накопичення справ, які очікують на судово-медичну експертизу, є поширеною проблемою, що спричиняє затримки судових розглядів.
4. *Прозорість і підзвітність*: Забезпечення прозорості та підзвітності в процесі судово-медичної експертизи, включаючи обробку доказів і експертних висновків, є постійною проблемою.

Вирішення цих проблем може включати кілька стратегій:

1. *Незалежність*: Впровадити заходи для посилення незалежності судово-медичних експертів та установ, можливо, через зовнішній нагляд або акредитацію.
2. *Стандартизація*: Розробка та впровадження стандартизованих методологій і механізмів контролю якості для забезпечення послідовних і надійних судово-медичних експертиз.
3. *Збільшення ресурсів*: Надайте додаткові ресурси, включаючи фінансування та персонал, щоб зменшити відставання та прискорити процес перевірки.
4. *Прозорість*: покращити прозорість, зробивши висновки та методології судових експертів більш доступними для громадськості та відповідних зацікавлених сторін.

Література

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 5 вересня 2011 р. : (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 96 с.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII // Відом. Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
3. Новиков С.Н. Организационно-правовые основы экспертно-криминалистической деятельности в органах внутренних дел: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Новиков С. Н. – Рязань, 2005. – 229 с.
4. Про підприємництво : Закон України від 7 лютого 1991 р. № 698-XII // Відом. Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 14. – Ст. 168.
5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 р. № 1775-III // Відом. Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
6. Сегай М.Я. Судова експертологія: об'єкт, предмет, природа й система науки / М.Я. Сегай // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз) / редкол. : А. П. Засць, М. Л. Цимбал [та ін.]. – Х. : Право, 2003. – Вип. 3. – 592 с.
7. Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посіб. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.
8. Ієрусалимов І.О. Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – К., 1998. – 19 с.;
9. Іщенко А.В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів // М-во освіти і науки України; МВС України; КНУВС; А.В. Іщенко, І.О. Ієрусалимов, Ж.В. Удовенко. – Київ, 2007.

Куликовська Катерина Дмитрівна,
студентка 4 курсу
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник
Михайлов Володимир Олександрович
старший викладач кафедри Правосуддя
Юридичного факультету,
Інституту управління, технологій і права
Державного університету
інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ПОРІВНЯННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

Сучасний світ вимагає від правових систем постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Судова експертиза грає важливу роль у правосудді, адже вона забезпечує об'єктивність та науковий підхід до вирішення справ. Україна, прагнучи наблизитися до стандартів Європейського Союзу, постійно змінює та вдосконалює свою систему судово-експертної діяльності. Тому порівняння адміністративно-правового регулювання цієї діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу має велике практичне значення. Для вдосконалення власної системи Україні корисно аналізувати досвід і практику європейських країн. Адміністративно-правове регулювання судово-

експертної діяльності в Україні базується на Законі "Про судову експертизу," прийнятому в 2004 році. Закон визначає правові основи проведення судової експертизи, а також повноваження судових експертів. Він закріплює принципи незалежності та об'єктивності судових експертів у їхній роботі та надає їм важливу роль у судовому процесі. Країни Європейського Союзу мають різні системи адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності, проте існують загальні принципи, які визначаються директивами ЄС. Деякі країни мають централізовані судові експертні служби, які підконтрольні державі, подібно до України. Інші країни можуть залучати приватні судові експертні компанії, або надавати незалежним лабораторіям право проведення експертиз. Важливо, що стандарти судової експертизи в Європейському Союзі ґрунтуються на загальних принципах, що сприяє вищій якості та об'єктивності експертних висновків. У порівняльному аналізі важливо враховувати, що існують різниці у структурі та організації судово-експертних служб, а також у визначенні повноважень судових експертів між Україною та країнами ЄС. Проте загальні принципи об'єктивності, незалежності, та використання наукових методів у судовій експертизі залишаються спільними для обох систем. У більшості європейських та зарубіжних країн експертні установи діють під юрисдикцією МВС. Так, у Великій Британії у структурі МВС діє експертно-криміналістична служба, яка сприяє британській поліції у процесі розкриття та розслідування злочинів. Співробітники експертно-криміналістичної служби беруть участь в оперативно-розшукових заходах і слідчих діях, виконують експертизи та дослідження для 43 регіональних поліцейських підрозділів Англії та Уельсу, а також Королівської прокуратури та митної і акцизної служб, інших правоохоронних органів. Ця служба також надає послуги приватним компаніям як у країні, так і за

кордоном [5, с. 449]. . У деяких країнах Європи експертні установи є частиною Міністерства юстиції (наприклад, у Португалії та Нідерландах) [5, с. 451]. У Нідерландах судові експерти державних експертних установ проводять експертизи і дослідження за зверненнями поліції, а не суду. Суд запрошує експертів незалежно від їх основного місця роботи [6]. В Іспанії та Польщі судово-експертні лабораторії підпорядковані Міністерству юстиції, однак діють і судово-експертні лабораторії, що підпорядковуються МВС. У польському законодавстві взагалі відсутнє визначення поняття «експерт» або «судова експертиза» – експерт умовно прирівнюється до «зовнішнього засобу професійних знань», до якого звертаються суд або прокурор у разі потреби для прийняття правильного рішення. У зарубіжних країнах послідовно реалізуються принципи забезпечення незалежності експерта, орієнтації не на відомчу належність експерта, а на наявність у нього спеціальних знань, необхідних для вирішення завдань правосуддя, забезпечення принципу змагальності експертів, а також інших принципів, які мають вирішальне значення для забезпечення судочинства дійсно незалежною, об'єктивною та кваліфікованою експертизою. Предметом зацікавленості всього міжнародного експертного співтовариства є підвищення експертиз комп'ютерних технологій та судово-експертної діяльності в цілому. Для забезпечення належної якості результатів експертної діяльності використовуються такі важливі інструменти, як стандартизація судових експертиз та досліджень, сертифікація компетентності експертів, сертифікація науково-методичного забезпечення експертиз і акредитація судово-експертних лабораторій.

Отже, з вищевказаного можна дійти висновку, що Адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні та країнах Європейського Союзу має свої особливості, проте спрямоване на забезпечення об'єктивності та незалежності судових експертів. Важливо враховувати ці регулятивні аспекти для забезпечення справедливості та високої якості судово-експертних висновків у правосудді. Важливо враховувати, що різниці в системах та підходах можуть існувати навіть серед різних країн Європейського Союзу. Для отримання докладної інформації про судово-експертну діяльність в конкретних країнах ЄС, рекомендується дослідження відповідного національного законодавства та практики.

Література

1. Конституція України : чинне законодавство станом на 5 вересня 2011 р. :
2. Закон України "Про судову експертизу" від 18.11.2004 № 1792-IV.
3. Директиви Європейського Союзу, що стосуються судової експертизи та правосуддя.
4. Законодавство країн Європейського Союзу щодо судової експертизи та кримінальної юстиції.
5. Стрілець В. В. "Судова експертиза в Україні: стан та перспективи розвитку." Київ, 2018.
6. Романенко Л. М. Розвиток організації судово-експертної діяльності в Україні з урахуванням досвіду деяких зарубіжних країн. Право та управління. 2012. № 1. С. 444–452.
7. Авдєєва Г. Проблеми гармонізації законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством країн Європейського Союзу.

ІНДИВІДУАЛЬНА ГАРАНТІЯ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ПРОЦЕСУ: ВИЗНАЧЕННЯ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ НА ОСНОВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ПІДОЗРЮВАНОВОГО

Принципи індивідуальної гарантії та справедливості процесу є основою будь-якої справедливої правової системи. Ці принципи — не просто високі ідеали, вони є основою, на якій будується відданість суспільства верховенству права. У гонитві за правосуддям вкрай важливо, щоб права та свободи осіб були захищені під час судового провадження. Важливим аспектом цього захисту є визначення недопустимості доказів, отриманих із порушенням прав і свобод підозрюваного [3].

Актуальність цієї теми є надзвичайною в сучасному світі, де гостро обговорюються питання громадянських свобод, прав людини та належного правосуддя. У суспільстві, яке цінує справедливість і індивідуальні права, прийнятність доказів є найважливішою проблемою. Важливість цієї теми важко переоцінити, оскільки вона безпосередньо впливає на справедливість і легітимність судочинства. Це тема, яка виходить за кордони, оскільки захист прав особи є універсальною концепцією, невід’ємною частиною правових систем у всьому світі.

Індивідуальна гарантія та процесуальна справедливість є фундаментальними принципами будь-якої правової системи, яка спрямована на забезпечення справедливого ставлення до осіб у рамках судового процесу. Важливим аспектом цих принципів є визначення недопустимості доказів, отриманих з

порушенням прав і свобод підозрюваного. Цей процес має важливе значення для захисту прав особи та підтримки цілісності системи правосуддя [2].

Визначення недопустимості доказів за фактом порушення прав і свобод підозрюваного є правовою гарантією, що запобігає використанню проти обвинуваченого в судовому провадженні доказів, отриманих незаконним шляхом. До основних моментів цього процесу слід віднести наступні [3]:

- захист прав і свобод, де основною метою визначення доказів є захист основних прав і свобод обвинуваченого. Серед іншого, це включає захист від самообмови, право на юридичну консультацію та захист від необґрунтованих обшуків і конфіскацій;

- так зване «правило виключення»: у багатьох правових системах, у тому числі в демократичних країнах, застосовується правило виключення. Це правило передбачає, що докази, отримані з порушенням конституційних або законних прав особи, не можуть бути використані в судовому процесі. Мета – позбавити правоохоронців мотивації порушувати права під час проведення розслідувань;

- правова база для визначення неприйнятності доказів залежить від юрисдикції. Це часто визначається конституцією, статутами та правовими прецедентами. Суди відіграють вирішальну роль у тлумаченні та застосуванні цих правових положень;

- належний процес є фундаментальним компонентом процесуальної справедливості. Це гарантує, що особам надається справедливий і неупереджений судовий процес. Виняток доказів, отриманих незаконним шляхом, є ключовим елементом у дотриманні прав на належний процес;

- суди зазвичай використовують тест балансу під час визначення допустимості доказів. Цей тест зважає доказову цінність доказів проти потенційної шкоди правам обвинуваченого. Якщо порушення прав є кричущим, а докази є дуже упередженими, вони, швидше за все, будуть визнані неприйнятними;

- доктрина «Плід отруйного дерева» - ця юридична доктрина поширює неприйнятність доказів на будь-які докази, отримані з початкових доказів, отриманих незаконним шляхом. Це запобігає обвинуваченню від отримання опосередкованої вигоди від порушень прав;

- хоча загальним правилом є виключення доказів, отриманих незаконним шляхом, можуть бути винятки або ситуації, коли суди дозволяють їх допуск. Ці винятки зазвичай тлумачаться вузько і можуть включати випадки, коли зв'язок доказів із порушенням прав є віддаленим або послабленим;

- визначення неприйнятності доказів є одним із засобів правового захисту, доступних для розгляду порушень прав. Інші засоби правового захисту можуть включати цивільні позови проти правоохоронних органів або дисциплінарні заходи проти залучених службовців.

Таким чином, індивідуальні гарантії та справедливість процесу є основними принципами, які лежать в основі правової системи, гарантуючи, що права та свободи осіб поважаються та захищаються під час судового провадження. Ці принципи мають вирішальне значення для дотримання верховенства права, підтримки громадської довіри до системи правосуддя та сприяння справедливості та справедливості в суспільстві [1].

Отже, визначення недопустимості доказів на підставі порушення прав і свобод підозрюваного є критично важливим

аспектом забезпечення індивідуальних гарантій та процесуальної справедливості в судовому процесі. Він підтримує принцип, згідно з яким цілі не виправдовують засоби, і що правосуддя має досягатися, поважаючи права та свободи всіх осіб, залучених до судового процесу.

Література

1. Беспалько І., Верещака Я. Доктрина «плодів отруєного дерева» як гарантія забезпечення права на справедливий судовий розгляд. Молодий вчений. 2021. № 12 (100). С. 230–234.
2. Панасюк О. А. Повноваження суду першої інстанції на стадії судового розгляду та правило асиметрії оцінки допустимості доказів у кримінальному процесі. Право і суспільство. 2015. № 1. С. 240–248.
3. Перелигіна Р. В., Собчук А. Ю. Право на захист у практиці національних судів і міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною. Часопис Київського університету права. 2023. № 1. С. 148–152.

СЕКЦІЯ 6. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

*Зайцев Олександр Миколайович,
старший викладач кафедри менеджменту
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»*

*Швець Денис Андрійович,
студент 3 курсу Фахового Бізнес-коледжу,
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»*

*Вершняк Вікторія Іванівна,
студентка 3 курсу Фахового Бізнес-коледжу,
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»*

НА ШЛЯХУ ДО ВІДНОВЛЕННЯ: ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ

Реформа децентралізації в Україні є однією з найуспішніших у її історії. Її перші два етапи включали в себе збільшення фінансових ресурсів для громад та зміну адміністративно-територіального устрою. Ідея полягала в передачі частини повноважень та ресурсів від центральної влади до місцевих громад. Однак, на третьому етапі реформи, необхідно було розглянути зміни в механізмах адміністрування місцевих податків.

Реформа була запущена у 2014 році, коли стало очевидним, що централізоване управління владою не ефективне, і частина повноважень повинна бути передана місцевим органам влади. Проте в лютому 2022 року російське вторгнення призвело до зупинки реформаційних процесів,

оскільки Україні довелося зосередити зусилля на захисті від агресора [2].

Російська навала відчутно вразила українську економіку, призвівши до значних втрат у всіх галузях. За оцінками уряду, у 2022 році ВВП України зменшився на 30,4%, що перевищує втрати, зазанані під час світової фінансової кризи 2008-2009 років, а також під час анексії Криму та війни на Донбасі в 2014-2015 роках та під час пандемії COVID-19.

Аналітики вказують на значні збитки від російських ракетних обстрілів та атак дронів-камікадзе, включаючи зруйновані навчальні та медичні заклади, що вимагають істотних витрат на відновлення соціальної інфраструктури. Електроенергетична інфраструктура також була суттєво пошкоджена, що вимагає значних інвестицій у її ремонт та відновлення.

Наразі Україна зіткнулася з потребою в перерозподілі функцій та фінансів від центру до регіонів у зв'язку з пошкодженням об'єктів у різних регіонах країни внаслідок російської агресії. Цей процес вимагає вдосконалення механізмів адміністрування місцевих податків та надання місцевому самоврядуванню додаткових повноважень [3].

По-перше, на сьогоднішній день фіскальні органи перевантажені технічно та фінансово, і держава витрачає значні кошти на адміністрування місцевих податків. Передача цих функцій місцевим органам допоможе суттєво розвантажити фіскальні органи та полегшити їхню роботу.

По-друге, незважаючи на процеси децентралізації, місцеве самоврядування все ще має обмежену фінансову автономію, оскільки лише невелика частина бюджетів громад формується за рахунок місцевих податків. У порівнянні з країнами Євросоюзу, Україна помітно відстає, а це означає,

що є потенціал для поліпшення означеної ситуації. Більший контроль над податковими доходами дозволить громадам використовувати їх на розвиток соціальної інфраструктури та власного благоустрою.

По-третє, місцеве самоврядування в принципі зацікавлене в більшій незалежності від центрального бюджету, і це надасть їм стимул для ефективного адміністрування місцевих податків. Крім того, близькість до платників податків і податкової бази робить місцеві органи самоврядування ефективнішими у збиранні податків.

Зважаючи на вищевказані аспекти, перерозподіл функцій та фінансів від центру до регіонів, а також активна участь місцевого самоврядування в адмініструванні місцевих податків, є важливими кроками для відновлення та розвитку України в умовах післявоєнної ситуації.

Фактично, значна кількість громад в Україні вже активно виконує функції з адміністрування місцевих податків, навіть без відповідного законодавчого регулювання. Громади ведуть облік об'єктів оподаткування, видають податкові рішення та спілкуються з платниками податків. Переважна більшість громад давно виявляла готовність взяти на себе повний спектр функцій адміністрування місцевих податків, включаючи облік, нарахування, контроль і здійснення позовно-претензійної роботи [4].

Додамо, що латвійський досвід, де органи місцевого самоврядування виконують всі функції з адміністрування місцевих податків, може бути прикладом для України. У Латвії використовується програмне забезпечення, яке автоматизує вищевказані процеси, і це допомагає зробити систему більш досконалою та ефективно контролювати оподаткування [1].

Бажання громад брати участь у реформі фіскальної децентралізації і розширювати повноваження місцевого самоврядування є важливим показником. Вони здатні внести значний внесок у сприяння розвитку своїх територій, покращання якості життя мешканців, а також у відновлення та розвиток областей, що постраждали через воєнні дії. Збільшення повноважень місцевого самоврядування і їх фінансова автономія здатна сприяти реалізації нових соціальних, освітніх, медичних, культурних та інфраструктурних проєктів, що покращать якість життя громадян.

Література

1. Белов Д.М., Громовчук М.В., Білак О.П. Міжмуніципальне співробітництво в структурі транскордонного співробітництва. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 72(4). Ч. 2. 2022. С. 226–231.
2. Пастушенко К. Чому після війни в Україні важливо продовжити децентралізацію Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/23/698335/> (дата звернення: 15.10.2023)
3. Пирога І.С. Роль місцевого самоврядування у відбудові в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія «Право». № 77(1). 2023. С. 117–123.
4. Янковський О. «Вишенька на тортіку». Що потрібно для економіки України після війни з РФ? Радіо свобода: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryzovya-reformy-ekonomika-viyna-denysenko/31800868.html> (дата звернення: 15.10.2023)

*Муляр Галина Володимирівна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правосуддя
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність та постановка проблеми. В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України інформаційна безпека набуває особливого значення. На сьогоднішній день інформація виступає фактично як інструмент зброї, тому для запобігання та протидії сучасним інформаційним загрозам необхідно не лише прийняти нормативно-правову базу, а й забезпечити функціонування інституційного механізму забезпечення інформаційної безпеки.

Мета дослідження: розглянути стан нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Якщо звернутися до нормативного визначення інформаційної безпеки, то слід зазначити, що чинне законодавство України не містить відповідного розгорнутого тлумачення цього поняття, проте нормативні акти, які торкаються питань інформаційної безпеки, закономірно розглядають її в контексті більш загального поняття національної безпеки [1, с. 67]

Система правового регулювання інформаційної безпеки включає масив правових норм, які регулюють відносини в даній сфері, правовідносини, що виникають на основі застосування правових норм, та відповідні правозастосовчі акти.

Як зазначають Д. Смотрич та Л. Браїлко, інформаційна безпека передбачає: 1) належний рівень інформаційної культури, тобто теоретичну і практичну підготовку особистості, що забезпечує захист і реалізацію її життєво важливих інтересів і гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства, незалежно від наявності інформаційних загроз; 2) здатність держави створити умови для гармонійного розвитку та задоволення інформаційних потреб особи незалежно від наявності інформаційних загроз; 3) забезпечення, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особи; захист від різноманітних інформаційних загроз [2, с. 121].

М. Гончаров звертає увагу на недоліки державної інформаційної політики України, що пов'язані із недосконалістю нормативно-правової бази, відсутністю ефективної державної політики, недостатністю розвиненості національної інформаційно-комунікаційної інфраструктури [3, с. 24].

О. Олійник дійшла висновку, що забезпечення інформаційної безпеки України, безпеки її національних інтересів в інформаційній сфері передбачає пріоритетний розвиток системи нормативно-правового регулювання відносин у цій сфері протидії загрозам цих інтересів та впорядкування відповідного правотворчого процесу [4, с. 132].

Вчені підтримують думку, що наразі прослідковується хаотичний розвиток інформаційного законодавства, який полягає в існуванні великої кількості нормативно-правових актів різних рівнів, що суперечать одне одному. [5, с. 7].

Погоджуюся з думками вище зазначених науковців та вважаю, що державна політика забезпечення інформаційної безпеки повинна базуватися на наукових і методологічних розробках, систематизованих і об'єднаних в єдину концепцію. Вона може бути представлена як сукупність національних цілей, інтересів і цінностей, стратегії та тактики, що розробляються та реалізуються державною владою для регулювання та вдосконалення безпосередньо процесів інформаційної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності суспільства та держави.

Варто зазначити, що інтеграція України в міжнародне співтовариство суттєво поширює можливості закріплення інформаційної безпеки держави за рахунок участі в розвитку норм міжнародного права, створення міжнародної системи забезпечення безпеки інформаційної сфери як світу в цілому, так і кожної окремої держави.

Висновки. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки – це система правових засобів, за допомогою яких громадянське суспільство та держава здійснює вплив на інформаційні відносини і відносини, безпосередньо пов'язані з розробкою інформаційної безпеки країни, виходячи із завдань та цілей, які існують перед суспільством.

Як бачимо, необхідне подальше вивчення праць науковців та законодавства із зазначеної теми для розробки ефективної системи нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України.

Література

1. Ткачук Т. Правове забезпечення інформаційної безпеки в умовах інтеграції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2019. 487 с.
2. Смотрич Д., Браїлко Л. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. № 77. С. 121–127.
3. Гончаров М. Тенденції наукових поглядів у сфері нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України. Науковий вісник ужгородського національного університету. 2022. № 70. С. 24–27.
4. Олійник О. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Право і суспільство. 2012. № 3. С. 132–137.
5. Калюжний Р., Баєв О. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки України. Правова інформатика. 2009. № 4. С. 5–12.

Наконечна Ірина Володимирівна
професор загальноправових дисциплін,
Національна академія Служби безпеки України,
к.ю.н., доцент.

Корж Дмитро Олександрович,
курсант 3 курсу
Національна академія Служби безпеки України

СФЕРА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сфера адміністративних послуг в умовах війни відграє досить важливе значення у механізмі держави. Люди народжуються, помирають, одружуються, змінюють місце проживання-і це все потребує діяльності таких органів, як реєстрація актів цивільного стану (далі - РАЦС), центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) та інших. Система адміністративних послуг відновила функціонування за досить короткий проміжок часу після повномасштабного вторгнення. І хоч Україна досить успішно впоралась із забезпеченням функціонування сфери адміністративних послуг, війна показала нам значну кількість прогалин, які потрібно покращувати та сприяти їх благому використанню і в повоєнний період.

Розглянемо головні аспекти сфери адміністративних послуг, які стали викликом у перші тижні війни:

1. Встановлення особи, при втраті усіх документів, і одночасному закритті демографічного реєстру, припиненні роботи підрозділів ДМС;

2. Загалом зупинення усіх послуг, що здійснюється з допомогою державних реєстрів (реєстрація бізнесу, нерухомості, транспортних засобів і т.д.).
3. Припинення реєстрації / декларування місця проживання, що мало вплив і на (не)можливість надання інших послуг або утруднило їх надання;
4. Як наслідок, це також тимчасова втрата більшості послуг, які надавалися центрами надання адмінпослуг (ЦНАП);
5. перебої у роботі додатку «Дія» та ін. [1.]

Слід зазначити, що Український Уряд знайшов вихід із ситуації, та завдяки швидким і креативним рішенням функціонування виконавчої сфери послуг не зупинилось. Важливу роль у цьому відіграв цифровий застосунок «Дія». Через додаток держава мала змогу нараховувати виплати та здійснювати багато інших операцій онлайн, тому що здійснення адміністративних функцій вживу було неможливим [2]. До прикладу послуги сфери РАЦС є завжди важливими для суспільства. Але доступ до Державного реєстру актів цивільного стану громадян (далі - ДРАЦСГ) був призупинений. Надання комплексної послуги «Малюнок також було призупинено. Проте важливо, що за відсутності доступу до реєстру ДРАЦСГ державою було передбачено можливість складання актового запису цивільного стану в паперовій формі, з наступним внесенням інформації до реєстру, після відновлення доступу. Окрім цього, дуже відчутні проблеми почались з отриманням паспортів. З дня введення воєнного стану Державна міграційна служба (далі - ДМС) тимчасово призупинила роботу усіх власних інформаційних систем. Через це і деякі цифрові документи у додатку «Дія» певний час були недоступними. Також з 24.02.2022 р. до 15.02.2022 було призупинено роботу усіх територіальних підрозділів ДМС.

Чимало громадян України втратили документи, що посвідчують особу. І тут одним з рішень став «є Документ» у додатку «Дія», як документ, що посвідчує особу в період дії воєнного стану. Цей вихід допоміг принаймні «цифровізованим» громадянам. З цього можна зробити висновок і про те, що потрібно якомога більше «діджиталізувати» наше суспільство [3] .

З досвіду сфери адміністративних послуг протягом 600 днів повномасштабної війни можна зробити чималу кількість висновків і, виходячи з них, впроваджувати зміни. Це допоможе вийти з кризових становищ, які виникли унаслідок війни з рф. Кожна група послуг, які надає адміністративна гілка влади, має бути врегульована та мати план на випадок таких ситуацій, як 24 лютого. Потрібне здійснення хоча б базових та основних функцій, навіть коли доступи до електронних систем неможливі. Дуже важливим є здійснення паспортних послуг, його потрібно забезпечити хоча б в районах з нормальним рівнем безпеки та використовувати резервні реєстри, які мають бути розроблені для екстрених ситуацій.

Також, необхідно унеможливити проникнення диверсій в інформаційні системи сфери адміністративних послуг та посилити контроль за цим компетентними органами Національної поліції та Служби безпеки України. Щодо декларування та реєстрації місця проживання, то, досить реальним вирішенням цієї проблеми є повернення документального підтвердження в паспорті особи. На рахунок питань внутрішньо переміщених осіб, то державі потрібно більше детально конкретизувати порядок звернень(куди, коли і з яких питань) та упорядкувати компетенцію між органами, які надають адміністративних послуги. Необхідно

продовжити розвиток можливості використання Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) та їх відділень на території надання різноманітних послуг. Це стосується лише нових видів послуг, які надаються, зокрема, Пенсійним фондом України. Мета повернення цього-надання окрім основного функціоналу ще деяких базових потреб.

Отже, ефективність адміністративних послуг дуже важлива для нормального функціонування держави, діяльності економіки, поступової відбудови та розвитку України.

Література

1. <https://uplan.org.ua/analytics/vplyv-viiny-na-sferu-administratyvnykh-poslulh-ta-rekomendatsii-na-maibutnie/>
2. <https://diia.gov.ua/>
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Наконечна Ірина Володимирівна
професор загальноправових дисциплін,
Національна академія Служби безпеки України,
к.ю.н., доцент.

Куцмус Микола Сергійович,
курсант 3 курсу
Національна академія Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, як особливий деструктивний етап еволюції держави, має множину кризових проявів, що впливають на життєдіяльність громадян та можливості повноцінного функціонування її інституцій. В умовах зростаючої демократизації та всеохоплюючої гуманізації процесів суспільного розвитку обмеження окремих конституційних прав та свобод громадян виступає небажаним, проте логічним наслідком військового стану. Ключовим правом людини, яке, нажаль, не може бути гарантованим під час ведення бойових дій попри закріплення в Конституції України та міжнародних правових актах, є право на життя, адже жертвами війни часто виступають цивільні особи, які не мають прямого відношення до збройних сил, залучених до конфлікту. Масового характеру набувають і випадки з викраденнями людей, катуваннями та згвалтуваннями, нелюдським поводженням тощо. Окрім права на життя, непорушними навіть в умовах війни вважаються права на особисту недоторканність та громадянство, укладання шлюбу, житло, рівність та повагу до гідності людини, справедливий суд, юридичну допомогу й захист.

Правовою основою для застосування обмежень в правах громадян слугують положення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5], який уможлиблює дії, спрямовані на забезпечення безпеки та захисту національних інтересів. Після запровадження військового стану найпоширенішими стали прояви обмежень таких прав громадян:

- *право на вільне пересування* – обмеження цього права відбувається внаслідок запровадження комендантської години, тобто заборони на переміщення осіб на вулицях в певні часові періоди, введення вимоги отримання спеціального дозволу, пов'язаного здебільшого з виконанням службових обов'язків. Іншими аспектами звуження цього права слугують обмеження у виборі місця проживання людей, які мотивуються захистом їх життя та здоров'я, а також встановлення режиму виїзду/в'їзду задля забезпечення контролю над певною територією.
- *право на приватне життя* нівелюється у своєму базовому розумінні в умовах війни через здійснення перевірок особистих документів і речей, житла і засобів зв'язку задля встановлення осіб, які контактують з представниками ворожих спецслужб та військових формувань.
- *право на майно* – обмеження цього права відбувається шляхом відчуження майна в інтересах оборони чи національної безпеки, але на засадах компенсації.
- *право на вільний вибір праці* зазнає порушень внаслідок необхідності залучення певної кількості громадян до суспільно-корисної діяльності.
- *право на участь в управлінні державними справами* – не реалізується під час дії норм законодавства про військовий стан з огляду на заборону проведення масових зборів та акцій, референдумів та виборів [1].

Важливо зауважити, що наведені вище обмеження прав громадян в умовах дії військового стану повинні бути відповідним чином підтримані законодавством та мають бути тимчасовими, адекватними загрозі та пропорційними завданому завданню забезпечення безпеки країни. Крім того, законодавчо закріпленою є гарантія дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний строк відпустки та час відпочинку між змінами на час залучення громадян до виконання трудової повинності та відшкодування вартості майна у разі його примусового відчуження [6].

Попри всю складність функціонування інституційно-правового середовища в умовах війни, законодавством України визначений спектр прав громадян, обмеження чи порушення яких є недопустимим. До їх числа відносяться права щодо: • рівності за ознаками раси, кольору шкіри, статі, переконань політичного, релігійного чи іншого характеру, майнового стану, походження, мовою і т.д.; • неможливості бути позбавленим громадянства чи права на його зміну; • рівності дітей у їх правах незалежно від походження; • захисту прав і свобод у суді, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади, отримання професійної правничої допомоги; • поваги гідності, свободи та особистої недоторканності; • направлення індивідуальних та колективних письмових звернень або особистих звернень до органів державної влади та місцевого самоврядування; • шлюбних відносин та рівності їх учасників (з точки зору прав та обов'язків) в шлюбі та сім'ї; • презумпції невинуватості та ін. [1; 6].

Важливим кроком у забезпеченні прав громадян України в умовах війни вважається ратифікація Римського статуту, що був підписаний ще у 2000 р., проте досі залишається

нератифікованим через застереження щодо можливих спекуляцій російською федерацією його застосування проти українців. Процес ратифікації забезпечить для України можливість членства у Міжнародному кримінальному суді, який доповнює систему національної юрисдикції та може приймати до свого провадження справи не тільки за зверненням держави-учасниці, а й з власної ініціативи [2]. Проте, в умовах військового стану внесення змін до основного закону країни є неможливим (а через це – і ратифікація Римського статуту), що зумовило необхідність застосування механізму, передбаченого п.3 статті 12 статуту щодо визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду державою, яка не ратифікувала Римський статут [3]. Це дає можливості для розгляду МКС справ, пов'язаних зі злочинами агресії та проти людяності, воєнні злочини та геноцид [4].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, необхідно відмітити, що російсько-українська війна призвела до зламів у поступально-еволюційному процесі творення в Україні норм права, націлених на утвердження та захист прав громадян, зумовила необхідність їх часткового (а в окремих випадках – повного) обмеження через військовий стан та актуалізувала розробку правових механізмів забезпечення з урахуванням інституційних рамок системи міжнародного права. Водночас, пріоритетність гарантування і забезпечення основоположних прав громадян є імперативним принципом для існування як людини, так і держави з позицій демократії та цінностей цивілізованого світу.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний вісник України від 01.10.2010. № 72/1. Ст. 2598.

2. Ліскович М. (2023). Україна та Римський статут: чому треба ратифікувати цей договір? URL.: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3691045-ukraina-ta-rimskij-statut-comu-treba-ratifikuvati-cej-dogovir.html/>
3. Кориневич А. (2019). Чому Україна повинна ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду. Українська правда. URL.: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/08/20/7224001/>.
4. Rome Statute of the International Criminal Court. (2011). International Criminal Court. Rome. 57 p.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII (Редакція від 19.10.2023, підстава – 3378-IX). Відомості Верховної Ради. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
6. Василюк Н. (2022). Права людини і громадянина під час дії воєнного стану. URL.: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyina-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/>.

*Хоркавий Сергій Васильович,
аспірант кафедри Конституційного та
адміністративного права
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій*

ОНОВЛЕННЯ СТАТУСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Європейська інтеграція є складним і суперечливим соціально-економічним процесом налагодження тісної співпраці європейських держав у політичній, економічній, правовій, освітній, науковій, технологічній, соціальній і культурній сферах, що досягається шляхом розширення Європейського союзу та Ради Європи. Не виключенням є і правоохоронна сфера, а зокрема Національна поліція України. Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Національна поліція, будучи частиною системи центральних органів виконавчої влади, має певні ознаки, що

визначають її місце в цій системі: а) Національна поліція є складовою частиною апарату державного управління, так і відноситься до системи правоохоронних органів і сектору безпеки і оборони; б) Національна поліція відповідальна перед Урядом, Президентом України і підконтрольна МВС України; в) Національна поліція є носієм владних повноважень з питань забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримки публічної безпеки та порядку, її владно-розпорядча компетенція поширюється на всю територію держави, г) Національна поліція направляє і координує свою діяльність з Міністерством внутрішніх справ України з питань реалізації відповідної державної політики; д) реалізуючи державну політику в сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримки публічної безпеки та порядку Національна поліція діє від імені і за дорученням держави на основі норм чинного законодавства; е) Національна поліція має власну організаційно-штатну структуру; ж) Національна поліція наділена повноваженнями здійснювати державно-владну і виконавчо-розпорядчу діяльність в сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримки публічної безпеки та порядку [2, с. 172].

У Висновку Європейської комісії стосовно України від 17 червня 2022 року містяться рекомендації, серед яких зазначається необхідність «ухвалити комплексний стратегічний план реформування всього сектору правопорядку як частини безпекового середовища України» [3]. У 2023 році Указом Президента було затверджено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку – документ, який до 2027 року має визначати напрямки реформування органів правопорядку, зокрема і

Національної поліції. До стратегічних пріоритетів реформування належать: дієвість та ефективність органів правопорядку як невід'ємної складової сектору безпеки і оборони, у межах якого вони забезпечують національну безпеку України. Зокрема громадську безпеку і порядок, протидію злочинності з урахуванням стратегічних цілей і відповідно до стандартів прав людини, основних прав і свобод, а також принципів гендерної рівності; послідовна кримінальна політика, пріоритетом якої є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого; оперативність кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів та принципу верховенства права; система управління, що орієнтована на результат, відповідно до встановлених пріоритетів; комплексна цифрова трансформація; відкритість, прозорість, підзвітність, незалежність та політична нейтральність [4].

Європеїзація помітно впливає на завдання Національної поліції, і цей вплив має багатоаспектний характер. Зокрема, дії Національної поліції України з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України у контексті європейської інтеграції (2023-2024) такі:

1. Розширення участі у проектах і програмах ЄС у сфері управління міграційними процесами, включаючи ініціативи в межах Європейської міграційної мережі, інструментів нового пакета ЄС про міграцію та притулок, MIEUX +, TAIEUX, Twinning, проектів міжнародної технічної допомоги тощо;
2. Поглиблення практичного співробітництва з ЄС у сфері зміцнення безпеки;

3. Опрацювання питання про приєднання Збройних Сил до програм Постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки і оборони (PESCO); механізму з обміну інформацією щодо кіберзагроз (CTIRISP); групи швидкого реагування на кіберзагрози та надання взаємної допомоги щодо кібербезпеки (CRRT); проектів Центру науково-дослідної діяльності та інновацій з кібернетичних питань (EU CAIH); Європейського програмного забезпечення і технологій для захищеного радіозв'язку (ESSOR);
4. Проведення кібердіалогу Україна – ЄС щодо вироблення методик спільної протидії актам кібертероризму, кіберзлочинності [5].

Варто звернути увагу на те, що вищенаведене законодавство, яке регулює діяльність Національної поліції України в умовах євроінтеграції, суттєво змінило пріоритети її діяльності (її соціальне призначення). Слід визнати, що нині, законодавцем робляться спроби чіткої визначеності зовнішньополітичного спрямування Національної поліції України в базових законодавчих актах а також можливість визначити сучасну модель організації, функціонального призначення в контексті розвитку євроінтеграційного процесу.

Література

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.10.23).
2. Кочеров М. В. Щодо змісту адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта забезпечення реформ. Держава та регіони. Серія : Право. 2019. № 1. С. 169-174.

3. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку: що про нього відомо і якою є державна політика у цій сфері? Євген Крапивін. Центр політико-правових реформ, 26.07.2023. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kompleksnyj-strategichnyj-plan-reformuvannya-organiv-pravoporyadku-shho-pro-nogo-vidomo-i-yakoyu-ye-derzhavna-polityka-u-tsiy-sferi/> (дата звернення: 06.10.23).
4. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: схвалено Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9> (дата звернення: 06.10.23).
5. План дій з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України: Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.10.23).

Зурнаджі Євген Євгенович
аспірант кафедри менеджменту та інноваційних технологій
соціокультурної діяльності
Національного педагогічного університету імені М.П.
Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність. За останні роки наша держава пережила низку значних потрясінь, а саме кризу, революцію, пандемію, війну. Всі вони стали загрозами для держави загалом і щоразу підтверджують важливість ефективної роботи публічного управління, що стало новою парадигмою державного управління. Адже завданням публічного управління є не лише забезпечення функціонування та подальшого розвитку держави, але і пошук найбільш оптимального, з точки зору економії ресурсів, вектору цього розвитку. Військова агресія Російської Федерації в один день змінила нашу реальність створивши нові загрози та виклики в усіх сферах життя. Публічне управління, у свою чергу, з 24 лютого і до сьогоднішнього дня вимушене забезпечувати безперебійне функціонування держави, яка знаходиться в умовах війни. Тому, ефективність та результативність у публічному управлінні - є наразі однією з найголовніших теоретичних проблем, які потребують ґрунтовного дослідження і якнайшвидшого вирішення. Адже саме від здатності публічного управління в повній мірі виконувати свої функції сьогодні залежить наша національна безпека. До того ж, в період дії правового режиму воєнного стану, з'являються нові суб'єкти у сфері публічного управління - військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації, що мають

відповідні повноваження. **Метою дослідження** є визначення особливостей здійснення публічного управління в період дії правового режиму воєнного стану.

Результати. Публічне управління покликано здійснювати практичний, організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, збереження або перетворення. Слід зауважити, що безпосередньо управління здійснюють органи державної виконавчої влади, в системі яких діє розподіл функцій, в основі якого знаходяться сфери впливу, рівень владних повноважень, мета діяльності та організаційні форми її здійснення. В умовах війни, залежно від ситуації в регіоні та функцій, які виконує в цей час орган, свої повноваження він може виконувати в різних форматах. Пристосовуючи формат роботи для збереження власного життя та найбільшої ефективності виконання посадових обов'язків.

На думку дослідників публічне управління в умовах воєнного стану має свої характерні особливості та механізми розвитку. Введення воєнного стану завжди викликає негативний вплив на різні сфери життєдіяльності держави і суспільства. Це пов'язано як з інституційно-правовими змінами, що сліднують у цьому випадку, так і з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією ззовні, а відтак і з різкою трансформацією цілої низки неформальних інститутів, що настають в наслідок неї [1, с.20].

Світова практика показує, що основними викликами, з якими стикаються країни під час воєнних дій на своїй території, є: руйнування усталених механізмів управління державою, різка зміна структури економіки, втрата значної частини бюджетних надходжень, загострення соціальних і

демографічних проблем, посилення бідності, інфляція, а також зниження інвестиційної активності бізнесу [2, с.31].

Введення воєнного стану передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [3].

В. Гришко констатує, що сьогодні в Україні у складі публічного управління ключовим залишається рівень державного управління основною проблемою якого є дисбаланс діяльності її складових. У зв'язку з чим, потрібен комплексний аналіз функціонування систем та структури органів державної влади (цілі, функції, завдання, ресурси, статус). Водночас гнучкість, а не формальний підхід – головний принцип сучасного менеджменту як системно-ситуаційного процесу має діяти і в системі публічного управління, особливо на рівні місцевого самоврядування. Це сприятиме подоланню бюрократичної рутини, переорієнтує управління зі здійснення процесів (дотримання процедур і правил) на досягнення якісних кінцевих результатів [4, с. 84].

З моменту введення воєнного стану на усій території нашої держави були утворені військові адміністрації, що уявляють у відповідності до норм закону, тимчасові державні органи, метою яких є забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян. Саме на них припадає основне організаційно -

управлінське навантаження з реалізації положень режиму воєнного стану [5].

Слід відмітити, що окремою проблемою є робота публічного управління на тимчасово окупованих територіях та в районах ведення активних бойових дій. В населених пунктах де зруйновано чи порушено інфраструктуру й логістику виникають не лише питання про забезпечення потреб населення та організації для них максимально безпечних умов, але й про поводження з документами, питання евакуації, створення гуманітарних коридорів, продовольчу логістику. Наразі, згідно з заявами Національного агентства України з питань державної служби, в більшості подібних населених пунктів система публічного управління частково адаптувалася до критичних умов, представляючи нашу державу в тилу ворога, ставши на захисті національних інтересів.

Таким чином, можливо дійти до **висновків**, що в умовах воєнного стану зростає важливість оптимізації процесів управління державою та її регіонами. Це ставить нові виклики перед системою публічного управління в Україні. Передусім необхідно налагодити ефективну взаємодію між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства задля подолання наявних інституційних проблем, які гальмують адаптацію країни до умов воєнного стану, а також обмежують перспективи її економічного розвитку на повоєнному етапі. Важливого значення в нинішніх умовах також набуває формування в Україні нової системи стратегічного управління розвитком держави та її регіонів і громад з урахуванням актуальних потреб воєнного часу. Основними механізмами розвитку публічного управління, орієнтованими на підвищення його ефективності шляхом

впровадження нової моделі стратегування та ефективних інструментів стратегічного планування є фінансовий, соціальний і ринковий.

Література

1. Баранов С.О. Особливості здійснення публічного адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану. Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Одеса, 28 жовтня 2022 р. Одеса. ОДУВС, 2022. С. 19-23
2. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування, 2022 р., № 2. С.30-35
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Гришко В. Квадрат ефективності публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 17–18 с. 81–84.
5. Про утворення військових адміністрацій: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 68/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>

***Корнієнко Валерій Олексійович,**
кандидат юридичних наук, доцент
старший науковий співробітник Центра
воєнно-стратегічних досліджень
Міністерства Оборони України
м. Київ, Україна*

ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Дотримання прав і свобод людини є пріоритетним завданням кожної демократичної держави і Україна звісно не є виключенням. Безумовно, у сучасному цивілізованому світі людина є найвищою соціальною цінністю, а основним завданням держави стає закріплення в законах прав і свобод і забезпечення їх реалізації. Однак жодна країна світу не застрахована від виникнення надзвичайних ситуацій, які характеризуються несподіваністю, швидкоплинністю, непередбачуваністю та призводять чи можуть призвести до людських і матеріальних утрат, створювати загрозу життю і здоров'ю людей. Так як це сталося в Україні після початку повномасштабного наступу росії.

З метою усунення подібних загроз і ліквідації наслідків війни органи державної влади запровадили особливий адміністративно-правовий режим – режим воєнного стану. Його запровадження неодмінно супроводжується обмеженням окремих прав і свобод людини та громадянина, що передбачає зміну правового статусу особи. В.І. Новоселов зазначав: «В умовах, коли є реальна загроза державній або громадській безпеці або державна чи громадська безпека вже порушені, в

інтересах держави і суспільства буває необхідно змінювати правовий статус громадян. Це означає, по-перше, покладання на громадян додаткових обов'язків, викликаних конкретними обставинами особливого походження, по-друге, певне звуження можливостей для реалізації деяких прав і особистих свобод. Така зміна кола прав і обов'язків має місце лише як тимчасовий захід, як правило, на обмеженій території»⁴.

Питання, пов'язані з визначенням надзвичайного та воєнного стану, порядком його введення та скасування, обмеженням прав і свобод людини в умовах його запровадження, висвітлювалися в наукових працях різних часів. Серед зарубіжних науковців варто згадати й відзначити праці Карла Шмітта «Диктатура», Джорджіо Агамбена «Надзвичайний стан», В.М. Гессена «Виключний стан», О.С. Алексєєва «Виникнення надзвичайноуказного права та його політичне значення» [5, 108–109]. Чимало українських учених присвятили наукові доробки зазначеній проблемі, серед них – Л.М. Демидова, Н.С. Сергєєва, С.О. Кузніченко, О.П. Процюк, С.О. Магда, Ю.О. Фігель, О.Ф. Шкітов, О.М. Ларін, О.М. Домрин. Проте більшість цих праць торкаються саме специфіки надзвичайного стану як особливого правового режиму та загальної характеристики обмежень, які стосуються прав і свобод людини. До того ж сучасна правова наука поки не дала відповіді на низку питань щодо правового режиму надзвичайного стану. Вважається, що в науковій літературі не надто повно висвітлено доцільність існування всіх передбачених законодавством про надзвичайний стан обмежень прав і свобод людини [6, 74]. Можна відзначити відсутність наукових праць, які б висвітлювали особливості обмеження окремих прав і свобод людини в умовах надзвичайного та воєнного стану, зокрема права на таємницю

кореспонденції. Безумовно, це право є одним із основоположних і невід'ємних прав людини. Крім того, це право є елементом приватного й сімейного життя особи та гарантується як міжнародними, так і національними нормами права.

Очевидно, що сьогодні рівень дослідження питань забезпечення прав людини в умовах надзвичайного стану неможливо вважати достатнім. Тому в силу своєї специфічності ці питання потребують подальших досліджень і напрацювань. Метою статті є аналіз законодавчих норм іноземних держав, якими встановлюються обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах надзвичайного стану, та порівняння їх з нормами вітчизняного законодавства задля вдосконалення забезпечення конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції в Україні в умовах надзвичайного стану.

Відповідно до поставленої мети, у процесі дослідження необхідно виконати такі завдання:

- з'ясувати сутність і види обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану;
- дослідити законодавство іноземних держав, яким установлюють обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах надзвичайного стану;
- виділити й узагальнити принципи правомірного обмеження права на таємницю кореспонденції в умовах надзвичайного стану в різних країнах;
- провести порівняльний аналіз законодавства України та іноземних держав з досліджуваного питання;
- виявити шляхи вдосконалення забезпечення конституційного права на таємницю кореспонденції в Україні

в умовах надзвичайного стану шляхом імплементації норм законодавств іноземних держав.

Відомо, що поняття «надзвичайний стан» почали застосовувати з 1945 року, замінивши ним терміни «стан війни» й «облогове становище». Сам термін «надзвичайний стан» використовують у двох значеннях. У першому – він відповідає англійському терміну, який у фундаментальному «Новому словнику англійської мови» тлумачиться як «раптова або неочікувана подія, що вимагає негайних дій». У другому – це поняття визначається як «спеціальні правила, що застосовуються до громадян за будь-яких особливих обставин» [3, 95–96]. Очевидно, що в разі виникнення ситуацій, коли нормальне функціонування суспільства і держави внаслідок тих чи інших причин стає неможливим, коли виникає потреба введення надзвичайного стану, завдання забезпечення прав і свобод людини набуває особливого значення [7, 222]. Звуження обсягу прав людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав і свобод, характеризують сутність обмеження прав людини [1, 5].

Вважається, що обмеження прав і свобод людини – це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права [7, 223]. Звісно, при введенні режиму надзвичайного стану баланс між владними повноваженнями держави та правами і свободами людини порушується на користь держави. У таких умовах держава має можливість більшою мірою контролювати поведінку людей шляхом установлення обмежень майже всіх конституційно закріплених прав і свобод. Зарубіжний досвід показує, що перші спроби законодавчого закріплення в чинних Конституціях можливості державної влади вживати

виняткових заходів у разі настання надзвичайних ситуацій можна зустріти ще в Конституції Сполучених Штатів Америки. Так, частина 2 статті 9 цього нормативного акта містить указівку на те, що права населення не можуть бути обмежені чи порушені з боку держави, за винятком випадків, коли цього вимагає громадська безпека через вторгнення або повстання [6, 75].

У зарубіжних країнах обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану зазвичай означають тимчасову відмову від гарантій особистої недоторканності й недоторканності житла; свободи слова, включаючи свободу друку й інформації, свободи мітингів і зборів, свободи об'єднань; права на проведення страйків; свободи пересування та вибору місця проживання, таємниці листування; економічних прав і свобод. При цьому обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану не мають довільного характеру. Сучасні конституції переважно виходять з концепції правової держави, однією з ознак якої є визнання природного характеру прав і свобод людини [8, 41].

Аналіз конституційного законодавства зарубіжних країн дає змогу виділити три моделі конституційного регулювання обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану. Перша модель передбачає встановлення Конституцією переліку тільки тих прав, які можна обмежити в умовах надзвичайного стану. Так, згідно зі статтею 48 Конституції Греції, у випадку війни, мобілізації через зовнішню небезпеку або пряму загрозу національній безпеці, а також виявлення збройного руху, спрямованого на повалення демократичного правління, Парламент своїм рішенням, прийнятим за пропозицією Уряду, уводить у дію на певній частині або на всій території країни закон про стан

облоги і призупиняє дію частини або всіх положень, у тому числі статті 9, що гарантує недоторканність особистого й сімейного життя людини. Аналогічним чином регулюється обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного стану в Іспанії. Відповідно до статті 55 Конституції Іспанії, в умовах надзвичайного стану або війни (облоги) можуть бути припинені серед інших і право на таємницю листування, у тому числі поштових і телеграфних повідомлень, а також телефонних переговорів (у нормальних умовах обмеження цього права можливе лише на підставі судового рішення). Відповідно до частини 2 статті 103 Конституції Королівства Нідерландів, оголошення надзвичайного стану може спричиняти призупинення основних прав особистості, установлених Конституцією, зокрема права на таємницю листування, телефонних і телеграфних повідомлень.

Сутність другої моделі конституційного закріплення обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану полягає в тому, що конституція містить перелік тільки тих прав, які в жодному випадку обмежувати не можна [8, 41–42]. Наприклад, стаття 12 Закону білорусі «Про воєнний стан» містить перелік заходів, які можуть бути реалізовані органами державної влади для протидії загрозі нападу. Проаналізувавши положення цієї статті, можна дійти висновку про обмеження окремих, гарантованих Конституцією, прав і свобод людини, серед яких і свобода зв'язку, кореспонденції та друку шляхом вилучення любительських радіостанцій, введення контролю за засобами масової інформації, створення органів цензури та акредитації журналістів [6, 77]. До того ж у статті 63 Конституції білорусі серед прав, які не можуть обмежуватися навіть в умовах надзвичайного стану, відсутнє право на таємницю

кореспонденції, телефонних та інших повідомлень, яке гарантоване статтею 28 Основного Закону білорусі. Відповідно, тут має місце друга модель регулювання обмеження прав і свобод людини, оскільки Конституція перелічує лише ті права, які не можна обмежувати.

Третя модель регулювання обмежень допускає обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану, але не встановлює перелік таких прав, а відсилає до спеціального закону [8, 43]. Прикладом такої моделі може бути законодавство Молдови. Так, Конституція Молдови не встановлює переліку прав, які можна або не можна обмежувати у зв'язку з уведенням на території країни надзвичайного стану. А щодо права на таємницю кореспонденції, то в статті 30 Основного Закону Молдови зазначено, що обмеження таємниці листування, телеграм та інших поштових відправлень, телефонних розмов та інших видів зв'язку може бути допущено у випадках, коли це необхідно в інтересах національної безпеки (Конституція Республіки Молдови, 1994). Водночас положення Закону Молдови «Про режим надзвичайного, воєнного стану чи стану облоги» передбачають потенційне обмеження державою права на таємницю кореспонденції шляхом уведення спеціальних правил користування засобами зв'язку [6, 77].

Певна річ, модель конституційного регулювання обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану, за якою конституція закріплює вичерпний перелік прав, які можна обмежити, видається найбільш оптимальним і таким, що відповідає вимогам правової держави. За висловом Джеймса Джексона, одного з делегатів першого федерального Конгресу Сполучених Штатів Америки: «У юриспруденції існує аксіома, яка рівною мірою стосується Білль про права,

що перерахування застережень спрямоване на виключення тих обставин, які повинні бути виключені; отже, якщо не домовитися про кожне право, яке не входить у повноваження влади, то буде розумітися, що всі інші права залишаються на її (влади) власний розсуд» [8, 43]. Аналіз законодавчого регулювання обмеження прав і свобод людини, у тому числі її права на таємницю кореспонденції, у зв'язку з введенням надзвичайного стану в різних країнах дає змогу виділити й узагальнити принципи правомірності таких обмежень.

До них можна зарахувати, зокрема, таке:

- обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану викликано тим, що реалізація таких прав може призвести до збільшення соціальної напруженості та створити перешкоди для органів державної влади, уповноважених підтримувати й відновлювати конституційний правопорядок;

- громадяни обов'язково мають бути проінформованими про те, що на території, де вони проживають чи перебувають, уведено надзвичайний стан і які права і свободи у зв'язку з цим будуть обмежені;

- обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану має носити тимчасовий характер;

- навіть в умовах введення надзвичайного стану окремі права людини не можна обмежувати: право на свободу від катувань, від жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право не бути в рабстві чи підневільному стані; право на визнання правосуб'єктності;

- обмеження прав і свобод людини не повинні супроводжуватися дискримінацією на основі раси, кольору шкіри, мови, статі, віросповідання;

— обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану повинні здійснюватися під парламентським контролем, тобто введення надзвичайного стану та продовження терміну його дії обов'язково має бути схвалено парламентом;

— уведення надзвичайного стану не припиняє діяльності судових органів, а тому громадяни зберігають своє право на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод, а також оскарження незаконних обмежень цих прав [8,43].

Зазначених принципів і гарантій дотримується і Європейський суд з прав людини у практиці. Так, у справі *Lawless v. Ireland* Суд з'ясував, що суспільною небезпекою, яка може стати причиною введення надзвичайного стану, є виключно кризова або надзвичайна ситуація, яка стосується всього населення і становить загрозу для організованого життя спільноти. У рішеннях у справах *Ireland v. United Kingdom* та *Aksoy v. Turkey* Суд зазначив, що суспільна загроза має бути такою, що вже фактично настала, або такою, що неминуче настане. Суд також зробив спеціальне застереження, яке вказує на право держави вжити заходів, які будуть захищати суспільну безпеку від подій, що настануть у майбутньому. Але в такому разі ці заходи мають ґрунтуватись на достовірній інформації, якою володіє уряд держави. Про це, зокрема, Суд зазначив у рішенні у справі *A. And Others v. The United Kingdom*. Незважаючи на визнання за урядом доволі широкого права розсуду щодо кола підстав, які можуть слугувати підставою для введення надзвичайного стану, Суд наголосив на тому, що таке право не є безмежним. Наприклад, у рішенні у справі *Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece* Суд вирішив, що не було достатніх доказів на користь того, що

в уряді існувала реальна необхідність вводити воєнний стан та обмежувати права людини [6,77].

Варто відзначити, що в Україні має місце друга модель регулювання обмежень прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану, адже статтею 64 Конституції України проголошено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Зазначається перелік статей, у яких закріплені права і свободи, що не можуть бути обмежені. З огляду на те що в цьому переліку відсутня стаття 31 Основного Закону України, яка гарантує кожному право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, то, очевидно, це право може обмежуватися в разі введення режиму надзвичайного стану. Водночас серед заходів правового режиму надзвичайного стану, які допускають обмеження прав і свобод людини, що закріплені Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», відсутні заходи щодо обмеження права на таємницю кореспонденції осіб в умовах надзвичайного стану. Лише в статті 18 Закону міститься норма про особливі правила користування зв'язком і передачі інформації через комп'ютерні мережі. Отже, чинна в Україні модель регулювання обмежень прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану, зокрема щодо права на таємницю кореспонденції, неповною мірою відповідає вимогам правової держави. Імовірно, що норми законодавства в цій сфері залишають на розсуд державних органів, уповноважених вводити надзвичайний стан, питання про те, які права і свободи людини можна обмежувати у зв'язку з уведенням надзвичайного стану. Певна річ, у такому випадку конституційне право на таємницю листування, телефонних

розмов, телеграфної та іншої кореспонденції залишається незахищеним від неправомірного обмеження під приводом усунення суспільної загрози. Загалом аналіз чинного законодавства доводить, що перелік прав, які зобов'язується гарантувати українська держава за умови введення надзвичайного стану, не суперечить мінімальним вимогам, установленим світовою спільнотою [6,75]. При цьому з метою вдосконалення національного законодавства про надзвичайний стан доцільно використовувати наявну в західноєвропейських країнах і Сполучених Штатах Америки практику правового регулювання основних питань запровадження та підтримання надзвичайного стану. Низку положень надзвичайного законодавства зарубіжних країн, у тому числі щодо чіткого визначення обмежень прав і свобод людини, варто розглядати як перспективні, які необхідно враховувати для подальшої імплементації їх у вітчизняне законодавство. Так, видається доречним трансформувати українську модель регулювання обмежень прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану з чинної другої до найбільш оптимальної першої, при якій Конституція встановлює перелік тих прав, які можна обмежити. Зокрема, рекомендується внести зміни до статті 64 Основного Закону України, щоб, замість переліку статей Конституції, які гарантують права, що не можуть бути обмежені, зазначити чіткий перелік прав і свобод людини, які можуть бути обмежені в умовах надзвичайного стану. Це дасть змогу ефективно забезпечувати й захищати ці права, у тому числі й право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Крім того, рекомендується конкретизувати норму спеціального Закону «Про правовий режим надзвичайного стану» щодо особливих

правил користування зв'язком і передачі інформації через комп'ютерні мережі. Певно варто доповнити цю норму (пункт 8 статті 18 Закону) особливими правилами й щодо різних видів кореспонденції.

Висновки. Дослідження й аналіз законодавства зарубіжних країн щодо обмеження прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану дає змогу дійти висновку про існування трьох моделей конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану. За першою з них, Конституція держави встановлює перелік лише тих прав, які можна обмежити. За другою, навпаки, у Конституції перелічуються тільки ті права, які в жодному випадку обмежувати не можна. Третя модель регулювання полягає в тому, що Конституція передбачає обмеження прав людини в умовах надзвичайного стану, однак не вказує, яких саме, а відсилає до спеціального закону. Уважається, що перша модель регулювання обмежень є найбільш оптимальною та такою, що відповідає вимогам правової держави.

Порівняння законодавства зарубіжних країн щодо обмеження прав в умовах надзвичайного стану та чинного законодавства України демонструє загалом відповідність національних норм вимогам світових стандартів. Утім в Україні діє друга модель конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини в умовах надзвичайного стану, що, на нашу думку, неповною мірою відповідає вимогам правової держави. Це, зокрема, стосується й обмеження в умовах надзвичайного стану конституційного права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Оскільки в Конституції України серед переліку прав, які не можна обмежувати навіть

в умовах надзвичайного стану, це право відсутнє, а Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» також не містить норм щодо права на таємницю кореспонденції в таких умовах, то ж установлення обмежень цього права залишається на розсуд державних органів, уповноважених запроваджувати режим надзвичайного стану. Саме тому актуальним на сьогоднішній день буде внести у вітчизняне законодавство певні зміни з урахуванням положень надзвичайного законодавства зарубіжних країн. А саме в статті 64 Конституції України, замість переліку статей Конституції, які встановлюють права, що не можуть бути обмежені в умовах надзвичайного стану, зазначити чіткий перелік прав, які можуть бути обмежені за таких особливих умов. Це дасть змогу трансформувати чинну модель регулювання обмежень прав людини до більш оптимальної й найбільш поширеної серед зарубіжних країн. Крім того, доцільно доповнити пункт 8 статті 18 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» положенням про особливі правила обмеження різних видів кореспонденції.

Література

1. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. Юридична Україна. 2013. № 1. С. 4–8.
2. Вороніна Н.В. Щодо питання забезпечення прав людини в умовах надзвичайного стану. Часопис цивілістики. 2015. Вип. 18. С. 95–98.
3. Ковалів М.В., Рутар А.І., Павлишин Ю.В. Порядок і підстави введення правового режиму надзвичайного стану. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 2. С. 180–188.

4. Конституція Республіки Молдова. 1994. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30390931#pos=8;-106
5. Протасенко К. Огляд нормативно-правової бази режиму надзвичайного стану в Україні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. № 1. С. 107–114.
6. Славко А.С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльноправовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 41. Том 2. С. 74–78.
7. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2. С. 222–230.
8. Хила І.Ю. Конституційні основи обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного стану: досвід зарубіжних країн. Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Вип. 2. Том 1. С. 39–44. URL: <https://doi.org/10.32844/>

Синиця Вікторія Тарасівна
студентка 3 курсу Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

Науковий керівник:
Беззубов Дмитро Олександрович,
Доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та
технологій,
м. Київ, Україна

ЮРИДИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПСИХОТИПІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Психотипів науковці виділяють доволі багато, але найвідомішими по праву можна вважати ті, що виділив А.П. Егідес: паранойяльний, епілептоїд, істероїд, гіпертим та шизоїд

Однак у цій роботі ми будемо розглядати лише два із зазначених психотипів, дуже схожих за своєю суттю, але все одно неймовірно різних – паранойяльний та епілетоїд.

Найяскравішою відмінністю паранояльного типу можна по праву вважати його цілеспрямованість. Це людина, все життя якої підпорядковане досягненню певної мети чи низки цілей. При надто вираженій цій рисі людина здатна не тільки повністю нехтувати інтересами оточуючих, а й іти по їхніх головах. На відміну від епілептоїда, який підпорядковується лінії, даної іншими, паранояльний самостійний - він сам ставить собі мету, сам досягає її, сам

веде за собою інших. Паранояльний здатний підкорити цілі не лише чужі долі, а й пожертвувати власним благополуччям, «наступити на горло власним бажанням». Він легко відмовиться від зручностей, смачної їжі, комфорту, навіть від кохання «заради справи». Взагалі, існує дві тактики досягнення мети: можна поставити мету і підбирати засоби для її досягнення, а можна бачити засоби і під них "підібрати" мету. Наприклад, ми намітили покупку, заробляємо або позичаємо гроші, йдемо і купуємо або ж, навпаки, заробили гроші - йдемо на ринок і дивимося, що б на них купити. Паранояльна людина майже завжди віддає перевагу першій тактиці: ставить мету і під неї вишукує засоби [1]. Вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що дуже часто така неймовірна цілеспрямованість народжується з комплексу неповноцінності. Паранойяльний бажає компенсувати картавість, повноту, надмірну худобу, низький зріст, чи будь яку іншу свою «ваду» через досягнення у соціумі [2].

Паранояльні люди – творці нової суспільної ідеології, нових економічних макросоціальних систем, нової релігії, нових течій у старих релігіях. Паранояльний пророк бере ту чи іншу розумну-шалену ідею у шизоїда, розширює-поглиблює-видозмінює-систематизує-абсолютизує і, нарешті, видає за свою. Паранояльний психотип - це вічний двигун, людина, що приводить у рух безліч людей навколо себе [3].

З іншого боку, ми би хотіли звернути увагу на спосіб мислення епілептоїда. Воно конкретне, ситуативне, він не розмірковує на рівні високих філософських категорій. У мисленні епілептоїда (як і в паранойяльного) превалює цілепокладання. Воно працює на мету, сам процес мислення, побічні його продукти не цікаві для нього. Він, як і паранояльний, відкидає їх без зайвих роздумів, якщо вони

суперечать основній меті - доказу прийнятої раніше (чужої) ідеї, у крайньому разі він їх спростовує, але не зупиняється на думці, що суперечить, не розробляє її.

Епілептоїд розумно рішучий у прийнятті рішень — рішення ухвалено і виконується. Епілептоїду якнайкраще підходить прислів'я "сім разів відміряй, один раз відріж". Він, власне кажучи, так і робить. Цікаво в цьому плані порівняти епілептоїда з паранояльним, який один раз відміряв і один раз відрізав.

Однак необхідно також звернути увагу на те, що епілептоїди дуже погано піддаються навіюванню. Окрема людина, яким би великим психологом вона не була, не зможе нав'язати йому програму, що суперечить його поглядам. Це практично неможливо, він піддається навіюванню, що йде тільки від великої партії та її вождів; тоді він відчуває побожний трепет. Але і в цьому випадку його навіюваність можлива тільки в руслі вже обраного ним напрямку. Отже епілептоїди у щось свято вірять, не надто піддаючи критичному аналізу догмати віри, але якщо ідеї, за які епілептоїди боролися і вмирали, раптом впали, то цей крах ідей вони важко переживають. Вони важко переживають не тільки загибель ідей, а й смерть вождів. В свою чергу паранояльні винайдуть нові ідеї, в ім'я яких залучатимуть нових адептів. А епілептоїд, найімовірніше, буде вірним старим ідеям і працюватиме на їхнє відродження.

Що цікаво, епілептоїди малоемпатичні, тобто погано відчують іншу людину, її стан, прикрощі, взагалі малочутливі до чужого горя. Однак епілептоїд не єдиний із психотипів, у якого погано з емпатією. Приміром, паранояльний не чує іншу людину через те, що зосереджений на своїй справі (епілептоїд - з любові до порядку). Епілептоїд тому має казати собі: людина дорожча за порядок. І не один раз сказати, а повторювати через кожні п'ять хвилин.

Важливо відмітити, що епілептоїд слухняний сам і змушує бути законослухняними інших людей. Останнє йому особливо подобається, тому що він законослухняний не з

боягузтва, а з поваги до закону. Але близько до закону лежать загальноприйняті норми моралі. Він і їх дотримується та осуджує тих, хто від них відступає. Для порівняння: психастеноїд теж поважає моральність, але ось закони несправедливі може засуджувати. Епілептоїд схильний поважати й несправедливі закони, якщо це закони. Тому можна сказати, що епілептоїд більш законослухняний, ніж "моральнослухняний". Епілептоїд також любить наводити справедливість, оскільки справедливість - це порядок. Але епілептоїд дуже прямолінійний у своїх пошуках справедливості, не відчуває нюансів. Йому важко дається вирішення протиріч, важко даються компроміси, особливо якщо питання об'єктивно гострі. З його точки зору, іноді злочинця треба розстріляти на місці, були б два свідки. А те, що свідки можуть бути підставними, він замислиться тільки тоді, коли йому це підкажуть під час полеміки. За вбивство, на його думку, треба страчувати. А те, що вбивство може бути скоєно у відповідь на інше навмисне і невинуватене вбивство, це теж не відразу спадає йому на думку. Епілептоїдам слід не забувати про це у своєму зав'язанні до справедливості та проводити глибокий морально-психологічний аналіз своєї позиції.

Отже, підсумуємо найцікавіші риси перелічених психотипів: основне, що цікавить паранойяльного, - це макросоціум. І мета паранойяльної особистості полягає в глобальній зміні суспільного порядку, встановленого раніше кимось із попередніх паранойяльних діячів і підтримуваного ревними епілептоїдами. Паранойяльний вважає цей порядок речей поганим, стосунки, що склалися у світі людей і підтримувані традицією, визнає непридатними і такими, що підлягають заміні на кращі, ним придумані. Загалом, вони можуть займатись будь-чим, що дає вихід на макросоціальні справи, або де вони можуть займатися соціально значущими проблемами. Проте, звичайно, вони в першу чергу харизматичні лідери як в побуті, так і в роботі. Також, на нашу думку, вони можуть бути сильними політичними діячами, хоча й байдужими до думок тих, хто з ними не згоден.

Суспільне "навантаження" епілептоїда - організовувати побут, відновлювати справедливість, виховувати, стежити за моральністю. Вони добре командують і добре підкоряються (командир човна завжди був і хорошим рядовим веслярем). Через свою відданість епілептоїди часто опиняються у важких моральних ситуаціях. Залежна від чужих поглядів людина зі вставленим у неї стрижнем, епілептоїд, стає, потрапивши в несправедливу систему, знаряддям цієї системи. Так було і з російськими, і з радянськими епілептоїдами. Це їхніми руками творився та твориться терор. Епілептоїд не просто старанний у проведенні політики свого параноїяльного вождя, пророка, своєї партії та її традицій. Він нав'язує іншим свої погляди, змушує виконувати програми його партії, її ритуали, шанувати її символіку, сповідувати засади, які він вважає моральними, хоча інші люди можуть вважати їх, навпаки, аморальними. Отже, епілептоїди прекрасні військові, точніше, військовослужбовці за контрактом, а не солдати-призовники, також поліцейські та співробітники правоохоронних органів, вчителі та лікарі. Меншою мірою, але все ж підходить епілептоїдам робота бухгалтера. Для кожної з цих професій характерні повчальність, вимогливість, авторитарність тощо. В оволодінні професійними навичками епілептоїди наполегливі, але, раз оволодівши чимось, вони насилу переучуються. Опанувавши одні комп'ютерні програми, він зі скрипом переходить на інші, досконаліші програми. Тобто він добре утримує програми, але можна сказати, що і вони утримують його.

Література:

1. Жмуров В. А. Психіатрія. 2018. 1312 с.
2. К. Леонгард, Акцентуйовані особистості. 2000.
3. https://stud.com.ua/27280/psihologiya/psihotipi_osobistosti_aktsemtuatsiyi_harakteru

Червінський Олексій Вікторович,
студент 2 курсу,
спеціальність «Міжнародне право», групи МБ21д,
Київського університету права НАН України

Науковий керівник:
Безzubов Дмитро Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного
права та галузевих правових дисциплін
Київського університету права НАН України

ПРИНЦИП ТРАНСПАРЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Транспарентність суспільства є сучасною ознакою діяльності усіх гілок влади, визначає рівень цивілізованості й демократизму відносин між владою і громадянським суспільством, що відповідає проголошеній в Конституції України ідеї побудови правової держави. Такі європейські принципи з одного боку впливають на забезпечення державних інтересів, на зниження рівня корупції та зловживань у її владних структурах, а з іншого – сприяють захисту прав осіб, оскільки вимагають інформування про діяльність влади та підстави прийняття нею рішень.

Поряд із терміном «транспарентність» використовують терміни «прозорість», «відкритість», «гласність», «підзвітність», «доступ до публічної інформації» тощо. Поняття «транспарентність» (як терміну іноземного походження) бере свій початок від латинських «trans» – прозорий, наскрізь і «pareo» – бути очевидним. Англійське слово «transparent» перекладається як прозорий, зрозумілий, явний, з французької «transparent» – прозорий.

Різними аспектам розширення доктрини категорії транспарентності присвятили свої праці сучасні дослідники: Е. Афонін [1], О. Кошова [2], О. Кудіна [3], Л. Наливайко [4], М. Пашковська [5], Є. Романенко [6], О. Романченко [7], В. Ярошенко [8] та багато інших.

Категорія транспарентності як ознака адміністративної та політичної комунікації між публічною владою та населенням була розроблена в англо-американській соціальній науці, де прозорість перед об'єктом державного управління визначалось поняттям «transparency», а відкритість влади для участі в державному управлінні з боку членів суспільства – поняттям «openness». При цьому, керуючись напрацюваннями сучасної юриспруденції, всі вказані поняття є складовими однієї категорії – транспарентності.

Водночас, для з'ясування сутності принципу транспарентності в аспекті функціонування державного управління, належить уточнити сутність їх діяльності. Це означає, що транспарентність проявляється у прозорості, відкритості, гласності, публічності та підзвітності і є одним з основних принципів діяльності будь-якого апарату управління, незалежно від його територіальної приналежності. Відкритість, на відміну від прозорості, є функціональною характеристикою державної влади та виявляє ступінь безпосередньої участі громадян, активність суспільного контролю громадян над діяльністю органів державного управління тощо. Відкритість влади означає її готовність та вміння поділитися цією владою з народом через залучення їх до процесу прийняття управлінських рішень, здійснення влади. Транспарентність (прозорість) – це обізнаність діями влади, а відкритість – це реальна можливість вплинути на її зміст.

Транспарентність виступає одним із ключових принципів функціонування органів державної влади в Україні. Інтерпретуючи теорію поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову в аспекті транспарентності, належить констатувати, що різні її складові частини (публічність, гласність, доступність, підзвітність, відкритість) застосовуються як принцип діяльності в різних аспектах функціонування вказаних органів. З огляду на таке розуміння категорії транспарентності, необхідно зауважити, що всі її органічні складові взаємопов'язані між собою. Тобто, якщо прозорість – це рівень обізнаності діями влади, а відкритість – це функціональна характеристика влади до демонстрації своєї діяльності, то можна сказати, що обізнаності в діях влади не наступить, доки влада не буде діяти відкрито. Якщо гласність – це характеристика влади, що робить її доступною до громадського обговорення, публічність – це здатність влади виконувати свої функції перед «публікою» (тобто особами, що її обрали), а підзвітність є обмежувальною характеристикою влади, що відображає громадський контроль за її діяльністю, то акцентуємо увагу на тому, що саме така «публічна» діяльність влади спричиняє громадське обговорення, а після – контроль.

Участь громадськості є принципом забезпечення реалізації права в процесі прийняття рішень у формуванні регіональної та державної політики. Українське законодавство передбачає можливість участі громадян в процесі прийняття рішень місцевого значення через механізми місцевої демократії: збори громадян за місцем проживання, громадські слухання, місцеві ініціативи, органи самоорганізації населення, місцевий референдум, консультації з громадськістю, петиції, громадський бюджет тощо.

Реалізація принципу транспарентності є ключовим аспектом демократичного управління в діяльності органів публічної влади та розглядається як одне з важливих досягнень реформ, що проводяться останні роки в Україні. Транспарентність як інструмент позитивного врядування дозволяє забезпечити реалізацію прав на участь громадськості в процесі прийняття рішень шляхом доступу до публічної інформації через відкритий діалог та партнерство. Прозорість, участь, підзвітність та етичні принципи діяльності органів державного управління та в тому числі місцевого самоврядування є важливими компонентами управління, заснованого на принципах транспарентності.

Метою цього принципу є максимальне залучення громадськості до процесу управління органів публічної адміністрації, повна довіра та взаємодія у прийнятті управлінських рішень.

В процесі гармонізації норм вітчизняного законодавства до норм ЄС, українське законодавство повинно закріпити принцип транспарентності органів публічної адміністрації на законодавчому рівні, прописати механізм його реалізації відповідно до норм ЄС, і загалом, забезпечити відповідність таких внутрішніх актів стандартам міжнародного права та права Європейського Союзу.

У демократичній державі реалізація принципу транспарентності органів публічної адміністрації є однією з важливих і невід'ємних складових державної інформаційної політики, стратегічна мета якої полягає в побудові відкритого інформаційного суспільства. І саме в реалізації цієї концепції в сучасних світових демократіях вбачається оптимальний шлях збалансування негативних проявів бюрократії та активацію для суспільства і держави її позитивних якостей. Очевидно, що теорія транспарентності, яка вже має досвід практичних результатів в європейських країнах, є доречним варіантом для реформаторських ідей.

Поряд із загальними векторами державної трансформації у сфері управління ключовим є питання про конкретні кроки запровадження такої транспарентності, та способи, які забезпечать досягнення необхідного результату.

Дієвим способом забезпечення транспарентності органів державного управління є створення громадських, наглядових рад. Громадські ради, в свою чергу, є дорадчим органом при органі публічної адміністрації і прямо представляють інтереси громади, лобіюють прийняття рішень, ініційованих громадою, таким чином, впливають на локальну політику територіальної одиниці.

Проаналізувавши практику діяльності органів державного управління, ступінь їх відкритості і прозорості, видається за необхідне запровадити систему суспільної підзвітності, спрямовану на підвищення рівня інформованості населення про діяльність публічних органів державної влади.

В контексті посилення реалізації принципу транспарентності органам державного управління України необхідно продовжувати роботу по реальному забезпеченню різних способів доступу громадян і організацій до інформації про свою діяльність, зокрема, по наповненню офіційних сайтів, сторінок в соціальних мережах. Реалізація цих пропозицій дозволить не лише підвищити рівень інформованості населення про діяльність органів державного управління, а й забезпечить реалізацію принципу транспарентності органів публічної адміністрації. Як результат, зросте рівень суспільної довіри, підвищиться потенціал громадського залучення до державотворення, і головне, ми станемо на шлях з протидії корупції у всіх сферах державного управління.

Література

1. Афонін Е. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України / Е. Афонін, О. Суший URL : <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/transparentnist.pdf>.
2. Кошова О. Транспарентність сучасної судової влади / О. Кошова // Філософські та методологічні проблеми права. – 2015. – № 1–2. – С. 209–216
3. Кудіна О. Транспарентність влади в Україні: проблеми становлення та чинники забезпечення / О. Кудіна // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – Т. 21, Вип. 23 (4). – С. 33–38.
4. Наливайко Л. Транспарентність публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід / Л. Наливайко, О. Чепік-Трегубенко // Право України. – 2015. – № 6. – С. 148–156.
5. Пашковська М. В. Поняття транспарентності в сучасній науці Державне управління. Ефективність державного управління. 2013. № 34. С. 135-143.
6. Романенко Є. Відкритість та прозорість як структурні рівні транспарентності державного управління та їх комунікативні функції / Є. Романенко // Теоретичні та прикладні питання державотворення. – 2014. – Вип. 14. – С. 17–31.
7. Романченко О. Транспарентність регуляторів фінансового ринку та розвиток ризику менеджменту у фінансових установах. URL: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/047.htm
8. Ярошенко В. Транспарентність та відкритість влади як механізми становлення інституту демократичної громадянськості /В. Ярошенко // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. – 2012. – Т. 182, Вип. 170. – С. 85–91.

*Коваленко Ярослав,
здобувач 2 курсу третього освітньо-наукового рівня
Юридичного факультету
Інституту управління, технологій та права
Державного університету інфраструктури та права,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ АГРАРНИХ РОЗПИСОК

Станом на сьогодні, вже декілька років поспіль, пропонуються зміни до регулювання та розуміння сутності аграрних розписок. До Верховної ради України було внесено низку законопроектів, зокрема № 2805 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо функціонування та обігу аграрних розписок» від 24 січня 2020 р, №9266 «Про електронні аграрні розписки» від 02 травня 2023 року. Основною метою цієї законотворчої діяльності є запровадження нового фінансового інструменту для кредитування сільськогосподарського виробництва. Пропонується, що електронні аграрні розписки будуть запроваджені як неемісійні цінні папери. Разом з тим традиційні паперові розписки не скасовуються та існуватимуть паралельно. Однак це породжуватиме низку розбіжностей в нормативно-правовому регулюванні цього інституту.

Свої наукові дослідження щодо правової природи аграрних розписок відображені у роботах таких вчених, як Н.В. Фірсова, І.В. Горіславська, В. Москівець, В.В. Мушенюк, В.П. Нагребельний, А. Петренко, А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич та ін. Питання правового регулювання застосування

електронних аграрних розписок є досить не дослідженим в науковому полі в силу того, що знаходиться на стадії свого становлення та лише розробляються проекти законів для врегулювання цих правовідносин.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про аграрні розписки» товарна аграрна розписка встановлює безумовне зобов'язання боржника здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою. Такі розписки складаються в письмовій формі на бланку, підлягають нотаріальному посвідченню і за загальним правилом не можуть бути переведені у бездокументарну форму (знерухомлені). Товарна аграрна розписка має містити закріплені у Законі України «Про аграрні розписки» обов'язкові реквізити, проте сторонам не заборонено включення до неї й додаткових умов (ст. 4 Закону). Товарна аграрна розписка може бути викладена відповідно до запропонованого практиками зразка [2].

Відповідно до вищезазначеного варто зауважити, що Закон України «Про аграрні розписки» встановлює обов'язковість документарної форми аграрної розписки, а також найважливіше, що цей документ підлягає нотаріальному посвідченню. Тобто, запровадивши такий новий фінансовий інструмент для агробізнесу як аграрні розписки, законодавець створив механізм його правового регулювання, а саме: нотаріальний порядок посвідчення аграрних розписок, зокрема викладення цього документу на нотаріальних бланках, нанесення посвідчувального напису нотаріусу, створення Реєстру аграрних розписок та обов'язковість реєстрації аграрних розписок в цьому реєстрі, нотаріальний порядок передавання прав кредитора за

аграрною розпискою, внесення запису про виконання аграрної розписки в Реєстр аграрних розписок, нотаріальний порядок стягнення заборгованості за аграрними розписками.

Н.В. Фірсова зазначає, що згідно з нормами проекту Закону 2805 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо функціонування та обігу аграрних розписок» від 24 січня 2020 р аграрна розписка розглядається як неемісійний цінний папір, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах (ст. 1 проекту) [4]. Тобто автори законопроекту пропонують зовсім інші підходи до розуміння правової природи аграрної розписки[3].

Слід зауважити, що вищезазначеними законопроектами фактично створюється окремий правовий інститут для вже існуючого виду цінних паперів (електронні аграрні розписки). Згідно цього, аграрні розписки вже як цінні папери просто знаходяться під загрозою вилучення зі сфери регулювання профільного Закону «Про аграрні розписки». При цьому вищезазначені законопроекти не скасовують дію Закону України «Про аграрні розписки», а запроваджують поряд із традиційними паперовими розписками новий фінансовий інструмент кредитування. Електронні аграрні розписки існуватимуть у формі електронного документа в Реєстрі електронних аграрних розписок та вважатимуться самостійним предметом обігу на ринках капіталу.

Отже, запровадження інституту електронних аграрних розписок створює ризик паралельного існування інститутів аграрних розписок, як товаророзпорядчих документів та як електронних цінних паперів. В свою чергу, це спричинить до плутанини при виборі механізмів правового регулювання

цього питання. Застосування електронних аграрних розписок може загрожувати фактичною ліквідацією інституту стандартних товаророзпорядчих аграрних розписок. В процесі діджиталізації запровадження аграрних розписок у формі електронного документа в Реєстрі електронних аграрних розписок має право на існування, однак це не повинно порушувати передбачений законодавством цілісний правовий механізм видачі аграрних розписок, діючі норми та порядок оформлення, реєстрації та їх обігу.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо функціонування та обігу аграрних розписок : проєкт Закону України від 24 січня 2020р. № 2805.
2. URL:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67987
3. Про аграрні розписки : Закон України від 06 листопада 2012 р. № 5479-VI. Відомості Верховної Ради України. № 50. 2013. Ст. 695.
4. «Про електронні аграрні розписки» : проєкт Закону України від 02 травня 2023р. № 9266. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41844> (дата звернення 26.11.2023).
5. Н.В. Фірсова Проблеми правового регулювання застосування аграрних розписок [Електронний ресурс]. URL: <http://intellect21.cdu.edu.ua/?p=307> (дата звернення 26.11.2023).
6. Загрози електронних аграрних розписок як ЦП озвучили у НААУ URL: <https://unba.org.ua/news/8226-zagrozi-elektronnih-agrarnih-rozpisok-yak-sp-ozvuchili-u-naau.html> (дата звернення 26.11.2023).

СЕКЦІЯ 7. МЕДИЧНЕ ПРАВО

Борзілов Д. Є.,

студент 2-го курсу магістратури

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка

м. Київ, Україна

Науковий керівник: Москаленко К. В.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка,

гостьова дослідниця Університету міста Цюрих

ІНСТИТУТ ПОПЕРЕДНЬОГО РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПАЦІЄНТА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Інститут попереднього розпорядження пацієнта (або ж завчасної медичної директиви) є одним із важливих складових принципу автономії пацієнта. Активний розвиток медичного права в Україні протягом останніх десятиліть сприяє вивченню й дослідженню, зокрема, даного інституту та напрацюванню підходів щодо можливих ефективних шляхів його імплементації у національне законодавство. Водночас розбудова ефективного й належного механізму правового регулювання неможлива без врахування міжнародного досвіду. Наявні прогалини в обумовленій площині можна усунути, зокрема, шляхом імплементації напрацювань провідних країн і закріплення права пацієнта на попереднє розпорядження з одночасним закріпленням відповідної процедури.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблематики у сфері попереднього розпорядження пацієнта

в Україні та світі були предметом досліджень Г.А. Миронової, Л.П. Богуцької, Б.В. Островської, О.М. Ковальнової, В.О. Сакало, М.А. Аніщенко та інших науковців.

Метою цієї роботи є з'ясування наявного стану правового регулювання інституту попереднього розпорядження пацієнта в Україні та надання пропозицій щодо його оптимізації з огляду на відповідний досвід іноземних держав.

Виклад основного матеріалу. Автономія розглядається як самовизначення, свобода та незалежність індивідуальних дій, спрямованих лише на особистість, право пацієнта приймати рішення щодо ведення хвороби без втручання медичного працівника, формулювати та реалізувати плани життя на свій розсуд [1, с. 70].

Важливість та пряма застосовність принципу автономії до відносин у сфері надання медичної допомоги були підтверджені Європейським судом з прав людини, який у справі “Арская проти України” зазначив: “право погоджуватись або не погоджуватись на лікування є ключовим в аспекті самовизначення та особистої автономії” [2].

Принцип автономії став фундаментом для формування правової конструкції, яка отримала назву “попереднє розпорядження пацієнта”.

За визначенням Г.А. Миронової, попередні розпорядження (завчасні медичні директиви) пацієнта – будь-які юридично визнані правочини (письмові або усні, односторонні або багатосторонні), в яких виражається волевиявлення щодо майбутнього медичного втручання,

складені на випадок нездатності фізичної особи приймати усвідомлені рішення або повідомляти про них [3, с. 39].

Інститут попереднього розпорядження пацієнта має неабияке значення для належного захисту прав і свобод людини у сфері охорони здоров'я. Важливість згаданого інституту визнано в усьому світі, що виражається, зокрема, у його закріпленні в багатьох міжнародних актах. В окресленому контексті слід згадати Конвенцію про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенцію про права людини та біомедицину (Конвенцію Ов'єдо) від 4 квітня 1997 року, Лісабонську декларацію Всесвітньої медичної асоціації про права пацієнта 1981 року, Декларацію про розвиток прав пацієнтів в Європі 1994 року, Європейська хартія з прав пацієнтів 2002 року, Нюрнбернський кодекс 1947 року тощо.

Якщо казати про досвід іноземних країн, то варто згадати, що перший законодавчий акт щодо попереднього розпорядження був прийнятий у Сполучених Штатах Америки в грудні 1991 року. Він мав назву “Акт про Самовизначення Пацієнта” і запроваджував право кожної дорослої особи на недоторканність приватного життя, а також право не лікуватись проти його/її власної волі [3, с. 153-154].

Крім того, у країнах Європи, Північної Америки та інших країнах правомочності пацієнта на відмову від певних видів медичного втручання закріплені законодавчо. Вони здійснюються шляхом вчинення низки односторонніх правочинів, які мають спільну назву “Розпорядження про обсяги медичного втручання”. Серед таких правочинів у європейській доктрині приватного права та у практиці регулювання приватних відносин, що виникають при виборі

методів лікування, відомі Запити (протоколи) уникнення лікування [3, с. 152-153].

Натомість в Україні інститут попереднього розпорядження пацієнта, фактично, передбачений на конституційному рівні, що впливає з положень норм, які закріплені статтями 3, 28, 32, 49 Конституції України.

Крім того, окремі положення, пов'язані з попереднім розпорядженням, містяться і в частинах 3, 4 статті 43 Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров'я” (далі – Основи) та частині 4 статті 284 Цивільного кодексу України.

Втім, ані Цивільний кодекс України, ані Основи не закріплюють право пацієнта саме на попереднє медичне розпорядження та обов'язку медичних працівників його враховувати у процесі прийняття рішення при наданні медичної допомоги, як і не визначають відповідної процедури реалізації [4, с. 60].

Проте варто сказати й те, що Новим клінічним протокол “Екстрена медична допомога: догоспітальний етап”, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України від 05.06.2019 № 1269 [5], передбачена можливість пацієнта відмовитися від реанімації шляхом попереднього розпорядження за допомогою певних засобів: форми, картки, браслету тощо.

Висновки. Інститут попереднього розпорядження пацієнта прямо впливає з положень конституційних норм, а тому доцільність його закріплення не може оспорюватися.

Однак, станом на зараз, ми можемо констатувати, що українське законодавство містить суттєві прогалини в обумовленій площині та потребує вдосконалення. Можливі шляхи вирішення:

- 1) Закріпити право пацієнта на попереднє розпорядження з кореспондуючим обов'язком медичних працівників враховувати таке рішення пацієнта;
- 2) встановити процедуру реалізації попередніх розпоряджень на нормативному рівні;
- 3) врахувати досвід зарубіжних країн й імплементувати положення щодо правомочностей пацієнта на відмову від певних видів медичного втручання з чітким переліком протоколів, які можуть використовуватися.

Література

1. Ковальова О. М. Інформована згода: медичні, етичні та правові аспекти. Український терапевтичний журнал. 2020. № 2. С. 69-74. URL: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/26855/1/206871-465082-1-SM.pdf>;
2. Рішення ЄСПЛ у справі “Арская проти України” від 05.02.2014. Дата звернення: 16.10.2023. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00617>;
3. Миронова Г. А. Приватноправове регулювання особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук. Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2020. 515 с. Режим доступу: <https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/382/2020-10-22%20Myronova%20dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>;
4. Пучкова Г.В., Богуцька Л.П. Впровадження інституту попередньо висловлених побажань щодо медичних втручань у медичному праві України: стан та перспектива. Клінічна та профілактична медицина, 2021. 1(15). С. 58-65. URL:

<https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9133/Puchkova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>;

5. Новий клінічний протокол “Екстрена медична допомога: догоспітальний етап”, затверджений наказом Міністерства охорони здоров’я України від 05.06.2019 № 1269. Дата звернення: 16.10.2023. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-05062019--1269-pro-zatverdzhennja-ta-vprovadzhennja-mediko-tehnologichnih-dokumentiv-zi-standartizacii-ekstrenoi-medichnoi-dopomogi>.

СЕКЦІЯ 8. МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО

*Хаметова Соня Елдарівна,
здобувачка магістерського рівня вищої освіти
Національна академія Служби безпеки України м. Київ*

*Радовецька Людмила Василівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ООН З МОРСЬКОГО ПРАВА

Географічне розташування України сприяє розвитку її транспортного потенціалу та інтеграції у світову транспортну систему, насамперед як країни, здатної забезпечити транзитні перевезення вантажів через центр Європи за найкоротшим шляхом. У сучасних умовах відродження та посилення роботи морського комплексу України зростає інтерес до морського транспорту у зв'язку зі зростанням вантажообігу та обсягів перевезень морського транспорту, відновленням та встановленням законів лінійного судноплавства. Йдеться, по-перше, про морські простори, які є складовою частиною державної території України та на які розповсюджується її державний суверенітет [1]. Особливо слід підкреслити участь України в Міжнародній конвенції ООН з морського права та обов'язковість виконання її положень. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права (UNCLOS) – договір, який визначає права та обов'язки держав у використанні світового океану, встановлює керівні принципи для бізнесу,

навколишнього середовища та управління морськими природними ресурсами [2]. Будучи за своєю сутністю нормативно-правовим договором, чинним актуальним джерелом (формою) права, логічним є питання щодо того, чи зобов'язана Росія, як країна, що підписала UNCLOS дотримуватися її положень?

UNCLOS це чинний договір, який співіснує з глобальними та регіональними правилами та стандартами, включає в себе інструменти «м'якого» права, які можуть формувати та впливати на загальні зобов'язання, визначені UNCLOS [3]. Термін «м'яке право» використовується для позначення угод, принципів і декларацій, які не є юридично обов'язковими. Найвідомішим прикладом «м'якого права» є резолюції Генеральної Асамблеї ООН [4], також до таких актів відносять низку інших документів як-от: договори про наміри, протоколи що супроводжують переговори, різноманітні меморандуми та декларації тощо, однак які у порівнянні з іншими джерелами права відіграють допоміжну роль у забезпеченні, зокрема, міжнародного правопорядку. Відтак постає питання про настання саме юридичної відповідальності для Росії. РФ звинувачується у численних порушеннях Конвенції, зокрема, в тих діях, що створюють небезпеку для державної цілісності України. Прикладом може слугувати захоплення українських військово-морських суден і затримання українських моряків у Керченській протоці, що відбулось 25 листопада 2018 року, коли кораблі ВМС України здійснювали перехід з Чорного до Азовського моря. Українські кораблі зазнали нападу з боку сил ВМФ Росії та Берегової охорони РФ — було протаранено буксир «Яни Капу», а поза 12-мильною зоною українські артилерійські катери супроводу були обстріляні. Усі три

українські судна були захоплені російськими військами. У полон потрапили 24 українських моряка, 6 із яких — поранені [5].

25 травня 2019 року Міжнародний трибунал ООН з морського права зобов'язав Російську Федерацію негайно звільнити 3 судна і всіх членів екіпажів. Але незважаючи на це, Росія продовжила утримання моряків. У відповідь на такі дії Москви, що порушують UNCLOS, Міжнародне співтовариство наклало санкції на Росію, що мали дипломатичні наслідки, включаючи висилку російських дипломатів з інших країн, а також запровадили економічні санкції проти Росії [6]. НАТО, як організація з колективної безпеки держав, істотно збільшила свою оборонну присутність у Чорноморському регіоні на морі, на суші і у повітрі і провела спільні військові навчання з Україною та іншими країнами регіону. Такі навчання є чітким сигналом про те, що НАТО готова обороняти кожен дюйм своєї території [7]. В кінці 2022 р. Європарламент підтримав резолюцію про визнання Росії державою-спонсором тероризму. Це мало б допомогти у міжнародній ізоляції РФ та її громадян, але документів, які б регламентували санкції щодо держави-спонсора тероризму або якось описували правила взаємодії з такими країнами – немає [8]. З боку арбітражного регулювання, кілька країн ініціювали судові процеси проти Росії за порушення нею UNCLOS, включаючи справу України проти Росії в Міжнародному трибуналі з морського права. Як результат цих дій, 11 жовтня 2022 р. Арбітражний трибунал у Гаазі почав слухання щодо юрисдикції у справі України проти Росії [9]. Можливі правові наслідки для Росії в контексті перспектив юридичної відповідальності очевидні та очікувані, водночас міжнародна реакція була не була одностайною та

категоричною (наприклад, реакція Організації Об'єднаних Націй, яка засудила дії Росії та закликала до мирного вирішення конфлікту). З огляду на зазначене, на сьогодні можна говорити про дещо «іміджеву» чи репутаційну шкоду російської федерації як суб'єкта міжнародного права – фактично елемент політичної відповідальності.

Надалі важливо, щоб міжнародне співтовариство притягнуло Росію до насамперед юридичної відповідальності за її дії. Підставою юридичної відповідальності є наявність трьох складових: фактичної, нормативної, процесуальної [10, с. 249-250; 11, с. 303-304]. Нормативна підстава – це наявність норми права, що передбачає можливість покладання відповідальності. За формою (джерелом) права конвенція ООН – це нормативно-правовий договір, який містить ці норми права. Фактична підстава – це наявність факту правопорушення (фактично скоєного діяння), таким, зокрема, є напад російських військових на кораблі ВМС України. Процесуальна підстава – це наявність правозастосовного акту уповноваженого на те органу, яким встановлюється вид і міра юридичної відповідальності (обсяг та форма заходів державно-правового примусу) [11]. Таким правозастосовним актом могло і повинно було б бути рішення суду ООН з цього питання, у якому б було індивідуалізовано визначено вид і міру покарання – негативної юридичної відповідальності російської федерації за порушення норм UNCLOS.

Окремо слід наголосити на подальшій співпраці країн над зміцненням міжнародного права і норм, виробленню дієвих гарантій аби запобігти подібним порушенням у майбутньому. Адже значення міжнародно-правової відповідальності не раз підкреслювалося Генеральною Асамблеєю ООН. У низці своїх резолюцій Асамблея ООН

рекомендувала Комісії міжнародного права продовжити в якості першочергової роботи над проектом статей про відповідальність держав, адже саме це «сприяє підтриманню поваги до міжнародного права і для досягнення цілей, які переслідуються за допомогою процесу розробки правових норм на міжнародному рівні» [12].

Література

1. Морське право : підручник. Кузнецов С., Аверочкіна Т. Одеса : Фенікс, 2011. 379 с.
URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7438/Averochkina_30.pdf (дата звернення: 18.10.2023).
2. United Nations Convention on the Law of the Sea. Wikipedia.
URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Convention_on_the_Law_of_the_Sea (дата звернення: 18.10.2023)
3. Liliansa D. Navigating the Seas of Soft Law in the Implementation of the Law of the Sea Convention - Centre for International Law. Centre for International Law.
URL: <https://cil.nus.edu.sg/blogs/navigating-the-seas-of-soft-law-in-the-implementation-of-the-law-of-the-sea-convention/> (дата звернення: 23.10.2023).
4. Hard law/soft law. European Center for Constitutional and Human Rights. URL: <https://www.ecchr.eu/en/glossary/hard-law-soft-law/> (дата звернення: 23.10.2023).
5. Інцидент у Керченській протоці. Вікіпедія.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інцидент_у_Керченській_протоці (дата звернення: 18.10.2023).
6. Санкції проти Росії через вторгнення до України 2022 року. Вікіпедія.
URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Санкції_проти_Росії_через_

- вторгнення до України 2022 року#Країни, що запровадили санкції (дата звернення: 19.10.2023).
7. Військово-морські сили країн НАТО проводять щорічні навчання з колективної оборони «Нозерн коустс» в Балтійському морі. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_218241.htm (дата звернення: 19.10.2023).
 8. Європарламент визнав Росію державою-спонсором тероризму. Що це значить – BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63730807> (дата звернення: 23.10.2023).
 9. Росія порушила Конвенцію з морського права – позиція України в арбітражі щодо захоплення кораблів. Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiia-porushennia-konventsii-z-morskoho-prava/31505406.html> (дата звернення: 19.10.2023).
 10. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / [О. О. Тихомиров, М. М. Мікуліна, Ю. А. Іванов та ін.]; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Нац. акад. СБУ, 2016. 253 с. (дата звернення: 24.10.2023)
 11. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К. : Ваіте, 2015. – 392 с. (дата звернення 24.10.2023)
 12. Ярова А. Відповідальність держав за забруднення морського середовища. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2015. С. 259. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/58.pdf> (дата звернення: 19.10.2023).